

รายงานการวิจัยฉบับที่ ๕๑

อำนาจและทรัพยากรทางการเมือง :
ศึกษากรณีจอมพล ป. พิบูลสงคราม

ดร.สุรวุฒิ ปัดไธสง

สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ นสว ประสานมิตร

(ได้รับทุนประเภทเงินรายได้จากฝ่ายวิจัย มศว)

รายงานการวิจัยฉบับที่ ๕๑

เรื่อง

อำนาจและทรัพยากรทางการเมือง :
ศึกษากรณีจอมพล ป. พิบูลสงคราม

26 ส.ค. 2537

โดย

ดร.สุรวุฒิ ปัดไธสง

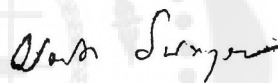
สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ มศว ประสานมิตร
(ได้รับทุนประเภทเงินรายได้จากฝ่ายวิจัย มศว)

คำนำ

รายงานการวิจัยฉบับที่ 51 ของสถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ เรื่อง อำนาจและ
ทรัพยากรทางการเมือง : ศึกษากรณี จอมพล ป. พิบูลสงคราม ซึ่งเป็นงานวิจัยเอกสารนี้ นับ
เป็นจุดเริ่มต้นของสถาบันฯ สำหรับการวิจัยที่เน้นพฤติกรรมทางการเมืองอย่างเด่นชัด งานวิจัยนี้
มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาวิเคราะห์เกี่ยวกับทรัพยากรทางการเมืองที่เอื้อต่อการมีอำนาจของจอมพล
ป. พิบูลสงคราม ในฐานะที่ท่านเป็นนายกรัฐมนตรีของไทยที่ยาวนานมากที่สุดนับประวัติศาสตร์

สถาบันฯ ขอบขอบคุณ อาจารย์ ดร.สุรวุฒิ บัวดีโฮ่ง ที่ได้ใช้เวลา ความคิด และความ
พยายามอย่างต่อเนื่อง จนกระทั่งงานวิจัยนี้ได้สำเร็จเป็นผลดี

(รองศาสตราจารย์ ดร.ผจงจิต อินทสุวรรณ)

ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์

10 มิถุนายน 2536

คณูปการ

รายงานการวิจัยนี้ได้รับทุนอุดหนุนจากฝ่ายวิจัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
ประธานมิตร ผู้วิจัยขอขอบพระคุณอย่างสูงที่มหาวิทยาลัยให้โอกาสได้ทำงานวิจัยนี้

ผู้วิจัยขอขอบพระคุณสถาบันวิจัยพฤกษศาสตร์ มคว ประธานมิตร ที่ได้ช่วย
เหลือในการจัดทำเล่มรายงานการวิจัยนี้ขึ้นมาเพื่อการเผยแพร่ต่อไป และขอขอบคุณ
เจ้าหน้าที่สถาบันฯ ทุกคนที่มีส่วนช่วยให้รายงานการวิจัยนี้สำเร็จออกมา

ดร.สุรวุฒิ บัณฑิตโฮลง.

มิถุนายน 2536

บทคัดย่อ

งานการวิจัยนี้ต้องการศึกษาทรัพยากรทางอำนาจและลักษณะการเปลี่ยนแปลงทรัพยากรทางอำนาจของจอมพล ป. พิบูลสงคราม

ผลการวิจัยพบว่า ทรัพยากรทางอำนาจที่สำคัญของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้แก่ กำลังกองทัพ ความชอบธรรม บุคลิกภาพ คณะรัฐมนตรี สมาชิกสภา และพรรคการเมือง จอมพล ป. พิบูลสงคราม มีกองทัพเป็นทรัพยากรทางอำนาจเพราะเขาสร้างการยอมรับจากกองทัพโดยการเข้าเฝ้าพัฒนาสร้างความสำเร็จแก่กองทัพ ความชอบธรรมในการปกครอง เกิดขึ้นจากการใช้ลัทธิชาตินิยมและรัฐธรรมนูญและได้ใช้กลไกรัฐธรรมนูญเป็นเครื่องมือในอันที่จะควบคุมสมาชิกสภา และได้ตั้งพรรคการเมืองขึ้นมาสนับสนุนตนเอง

การวิจัยนี้ยังพบอีกว่าทรัพยากรทางอำนาจมีการเปลี่ยนแปลงเมื่อสถานการณ์เปลี่ยนแปลง ซึ่งการเปลี่ยนแปลงนี้เป็นการเปลี่ยนแปลงในแง่ลำดับความสำคัญและเกิดทรัพยากรทางการเมืองชนิดใหม่ขึ้นมา กล่าวคือ ในช่วงแรก ๆ ของการมีอำนาจของจอมพล ป. พิบูลสงคราม นั้นกำลังทหารเป็นทรัพยากรสำคัญมากที่สุด ครั้นต่อมากำลังทหารไม่ใช่ทรัพยากรที่สำคัญโดดเด่นเพียงชนิดเดียวดังเดิมหากแต่มีทรัพยากรทางด้านอื่น ๆ มีความสำคัญเพิ่มขึ้นมาด้วย นั่นคือ พรรคการเมือง และความชอบธรรม

ABSTRACT

This research aims at studying the powers resources, its types and transformation of power resources of Field Marshal P. Piboonsongkram.

The results of research shows that the types of power resources incorporate with military force, legitimacy, personality, parliament member, cabinet and political party.

Field Marshal P. Piboonsongkram had the military force as power resources by the means of development to modernization, which brings support to him from the military force. The Legitimacy deriving from nationalism and constitutionism, used the constitution tactic as a tool to control parliament member and established political party supported him.

What is borne out through the research is that when situation changes, level of importance of certain power resources changes as well and the new power resources have been occurred, that is in the early period of Field Marshal P. Piboonsongkram on the Prime Minister position, the military force was the most importance power resources, then at the early end of his period, the military force did not the domain most importance power resources, at the same time the new power resources were the most importance as well, such as political party and legitimacy.

สารบัญ

คำนำ

คู่มือการ

บทคัดย่อ

Abstract

	หน้า
บทที่ 1 บทนำ	1
ความเป็นมาและปัญหาของการวิจัย	1
แนวทางการวิเคราะห์	3
- ความหมายของอำนาจ	3
- อำนาจทางการเมือง	8
- ทรัพยากรทางการเมืองและการสร้างอำนาจทางการเมือง	9
- ความชอบธรรม	11
- การควบคุมกำลังทหาร	12
- การสร้างองค์การทางการเมืองขึ้นมาสนับสนุนอำนาจทางการเมือง	13
- บุคลิกภาพ	13
บทที่ 2 การเข้าสู่วงจรทางการเมืองของจอมพล บ. ปิบูลสงคราม	16
ความนำ	16
จากลูกชาวนาสู่อาชีพนายทหาร	16
จากนายทหารสู่การเมือง : เข้าร่วมการเปลี่ยนแปลงการปกครอง	
ปี 2475	17

บทที่	หน้า
บทที่ 3 การควบคุมกำลังทหาร : “ให้กองทัพเป็นฐานอำนาจทางการเมือง”	25
ความน่า	25
ความก้าวหน้าในหน้าที่ราชการ : เส้นทางสู่ผู้คุมอำนาจในกองทัพ	27
การควบคุมกองทัพบก	31
การปรับปรุงกองทัพเรือ	33
การปรับปรุงกองทัพอากาศ	37
การควบคุมกรมตำรวจ	38
บทที่ 4 ทรัพยากรอำนาจจากองค์กรทางการเมือง	49
ความน่า	49
ช่วงแรก 2481 - 2487	50
ช่วงที่สอง 2490 - 2500	71
- การจัดอิทธิพลของนายปรีดี พนมยงค์	73
- การใช้กฎหมายควบคุมหรือลดอิทธิพลกลุ่มอำนาจเดิม	73
- คณะรัฐประหารยึดอำนาจเงี้ยบจากรัฐบาลพลเรือน	74
- การใช้รัฐบาลในฐานะองค์กรทางการเมืองเป็นฐานอำนาจ	
พ.ศ. 2490 - 2500	75
- การควบคุมสภาผู้แทนราษฎรระหว่าง พ.ศ. 2491 - 2494	77
- การควบคุมสภาผู้แทนราษฎร พ.ศ. 2494 - 2500	82
บทที่ 5 ความชอบธรรม	97
รัฐธรรมนูญนิยม	98
รัฐนิยม	106

บทที่	หน้า
- หลักการรัฐนิยม : เหตุผลอ้างเพื่อความชอบธรรม	106
- วัฒนธรรมที่จอมพล บ. พิบูลสงคราม อ้างเพื่อสร้างชาติ	111
- วิธีการสร้างชาตินิยม	117
 บทที่ 6 บุคลิกภาพและบารมี	130
ความน่า	130
บุคลิกภาพส่วนตัวของจอมพล บ. พิบูลสงคราม	131
การเสริมสร้างบารมีส่วนตัวของจอมพล บ. พิบูลสงคราม	132
 บทที่ 7 ข้อสังเกตเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทรัพยากรทางการเมืองของ	
จอมพล บ. พิบูลสงคราม และข้อสรุป	139
ความน่า	139
การเปลี่ยนแปลงด้านคุณลักษณะ	139
การเปลี่ยนแปลงลำดับความสำคัญของทรัพยากรทางการเมือง	146
 บรรณานุกรม	149
 ภาคผนวก	164

บทที่ 1

บทนำ

1. ความเป็นมาและปัญหาของการวิจัย

จอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นผู้บัญชาการเมืองไทยที่อยู่ในกลุ่มคณะผู้ก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครอง เมื่อ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475 แต่ในขณะนั้นเขาอยู่ในฐานะเป็นผู้ร่วมก่อการที่นั้สำคัญหรือมีบทบาทสูงมากนัก เขาเป็นนายทหารยศเพียงพันตรีเท่านั้น หลังจากคณะผู้ก่อการดังกล่าว ยึดอำนาจสำเร็จแล้ว จอมพล ป. (ในขณะนั้นเป็นพันตรี) ได้เข้าไปมีบทบาททางการเมืองโดยตรง โดยเข้าไปเป็นกรรมการในคณะกรรมการราษฎร โดยมีพระยามโนปกรณนิติธาดาเป็นประธาน และเมื่อมีการจัดตั้งรัฐบาลขึ้น จอมพล ป. ก็ได้รับแต่งตั้งเป็นรัฐมนตรีด้วย หลังจากนั้นไม่นานเขาก็ก้าวขึ้นสู่ตำแหน่งนายกรัฐมนตรี และเป็นผู้ที่อยู่ในตำแหน่งนี้นานมากผู้หนึ่งของนายกรัฐมนตรีไทย

การก้าวขึ้นสู่ตำแหน่งนายกรัฐมนตรีอันเป็นตำแหน่งสูงสุดทางการเมืองและมีอำนาจมากในกรณีของจอมพล ป. นั้น จึงเป็นสิ่งที่น่าสนใจศึกษาว่าอำนาจที่จอมพล ป. มีหรือได้มานั้นเขามีหรือได้มาอย่างไรและรักษาไว้อย่างไร

การศึกษาอำนาจและทรัพยากรทางการเมืองของไทย กรณีจอมพล ป. นี้ เท่าที่ผ่านมานั้นพอจะมีอยู่บ้าง เช่น งานของสุจิต บุญบงการ¹ อันเป็นงานที่ต้องการเปรียบเทียบ การใช้ทรัพยากรทางการเมืองเพื่อการสร้างอำนาจหลายประการซึ่งได้แก่ กำลังทหารอันเป็นทรัพยากร

---

¹สุจิต บุญบงการ, "อำนาจทางการเมืองของผู้บัญชาการไทย : ศึกษาเปรียบเทียบระหว่างจอมพล ป. พิบูลสงคราม กับ จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์" ใน สมบัติ จันทรวงศ์ และรังสรรค์ ธนะพรพันธุ์ (บรรณาธิการ), รักเมืองไทย โครงการตำราสังคมศาสตร์ และมนุษยศาสตร์ สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย (กรุงเทพมหานคร:ไทยวัฒนาพานิช 2519) หน้า 83-123.

ทางอำนาจที่สำคัญ บุคลิกภาพ การเป็นผู้นำ และความชอบธรรม นั้นมีความสำคัญอย่างมากในการสร้างและรักษาอำนาจทางการเมืองและการใช้ทรัพยากรเหล่านี้ให้สอดคล้องกันโดยที่มีฐานอยู่บนกำลังทหารเป็นสำคัญ นอกจากนี้สุจิต ยังชี้ให้เห็นว่าในบรรดาทรัพยากรทั้ง 4 ประการนี้ กำลังทหารเป็นทรัพยากรอันสำคัญ ในการเข้ามามีอำนาจและเป็นผู้บริหารรัฐบาล ส่วนความชอบธรรมเป็นทรัพยากรสำคัญที่ใช้ในการรักษาอำนาจของตน แต่ก็ใช้เพียงชั่วคราวเท่านั้นจึงทำให้หมดอำนาจไป ซึ่งการศึกษาครั้งนี้ สุจิต ศึกษาเปรียบเทียบระหว่างจอมพล ป.พิบูลสงคราม กับจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์

งานการศึกษาเกี่ยวกับอำนาจและทรัพยากรทางการเมืองของจอมพล ป. อีกชิ้นหนึ่งคือ วิทยานิพนธ์ระดับปริญญาโททางการปกครอง ภาควิชาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ของสุรพันธ์ บุญมานพ² โดยศึกษาการมีอำนาจทางการเมืองและการกวาดล้างปรักษ์ทางการเมืองของจอมพล ป. พิบูลสงคราม อันเป็นยุทธวิธีสร้างความมั่นคงในอำนาจของจอมพล ป. พิบูลสงคราม

จากงานการศึกษาดังกล่าว เราจะเห็นว่าแม้จะได้ทำการศึกษว่าจอมพล ป. ใช้อะไรเป็นทรัพยากรทางการเมือง รักษาอำนาจอย่างไรแล้วก็ตาม แต่ยังขาดการศึกษาอำนาจและทรัพยากรทางการเมืองในมิติอื่น ๆ เช่นการเปลี่ยนแปลงลำดับความสำคัญของทรัพยากรทางอำนาจ การขาดการวิเคราะห์ดังกล่าวนี้ เป็นเหตุทำให้ขาดการวิเคราะห์ที่เป็นพลวัต (dynamic) หากเรามีการวิเคราะห์ที่ชี้ให้เห็นภาพการเปลี่ยนแปลงของทรัพยากรทางอำนาจได้ตามระยะเวลาที่เปลี่ยนไปได้แล้ว ย่อมช่วยให้เราอธิบายหรือตอบคำถามได้นอกเหนือจากคำถามว่า ทรัพยากรอำนาจทางการเมืองของจอมพล ป. มีอะไร และใช้อย่างไรบ้างในช่วงเวลาใดใช้อะไรเป็นทรัพยากรและทำไมจึงใช้ นั่นคือสถานการณ์ย่อมเป็นตัวแปรกำหนดให้ทรัพยากรทางการเมือง เปลี่ยนแปลงความสำคัญไปด้วย

---

²สุรพันธ์ บุญมานพ, "การสร้างฐานอำนาจทางการเมืองของหลวงพิบูลสงคราม : ศึกษาเฉพาะกรณีการกวาดล้างปรักษ์ทางการเมือง ใน พ.ศ.2482" วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2521.

2. แนวทางการวิเคราะห์ (conceptual framework)

อำนาจ (power) เป็นส่วนสำคัญของระบบการเมือง³ จนถึงกับมีนักวิชาการบางท่านกล่าวว่า อำนาจคือหัวใจของการเมือง⁴ อันเป็นการสะท้อนให้เห็นว่าการศึกษการเมืองคือการศึกษารื่องอำนาจ ดังนั้นการศึกษาผู้นำหรือผู้มีบทบาทเด่นทางการเมืองจึงเป็นการศึกษาผู้มีอำนาจทางการเมือง

การศึกษายุทธศาสตร์ผู้มีอำนาจทางการเมืองถือได้ว่าเป็นการศึกษาพฤติกรรมทางการเมืองของผู้คนในสังคม ซึ่งเป็นพฤติกรรมอันแสดงอยู่ภายใต้โครงสร้างสังคมนั้นเอง การศึกษาอำนาจภายใต้โครงสร้างสังคมนี้ มองอีกในแง่หนึ่งคือ การศึกษาว่าอำนาจอยู่แห่งหนหรือสถิตยอยู่ ณ แห่งใดของสังคม ซึ่งการศึกษานี้ตามนัยดังกล่าวข้างต้นนี้ มีแนวทางการศึกษาอยู่สองแนวทางด้วยกัน⁵ คือ แนวทางแรกเป็นแนวทางที่เน้นการศึกษาอำนาจของชนชั้นหน้า (elite) เพราะเชื่อว่าอำนาจตามโครงสร้างของสังคมจะตกอยู่ในมือของชนชั้นหน้าอันเป็น

---

³สุจิต บุญบงการ, "อำนาจทางการเมืองของผู้นำทหารไทย : ศึกษาเปรียบเทียบระหว่าง จอมพล ป. พิบูลสงคราม กับจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์", หน้า 85.

⁴พรศักดิ์ ผ่องแผ้ว, "การศึกษารัฐศาสตร์แนวทางอำนาจ" ในสาขาวิชารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช หลักและวิธีการศึกษาทางรัฐศาสตร์ (กรุงเทพฯ : ฝ่ายการพิมพ์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2527), หน้า 469.

⁵นักวิชาการบางท่านแบ่งออกเป็นสามแนวทางโดยเพิ่มแนวมาร์กซิส (marxist approach) ขึ้นอีกแนวทางหนึ่ง ผู้เขียนเห็นว่าแนวทางนี้จริง ๆ แล้วก็ไม่แตกต่างไปจากแนว elite มากนักเพราะต่างก็เน้นว่า ผู้มีอำนาจคือชนชั้นผู้ปกครองและในการแบ่งแนวทางการศึกษาอำนาจทางการเมืองนี้ผู้เขียนยึดตามการแบ่งของ Schwarzmantel, Structures of Power : An Introduction to Politics (New York : St. Martin's Press, 1987), p.13. และพรศักดิ์ ผ่องแผ้ว, "การศึกษารัฐศาสตร์แนวทางอำนาจ", หน้า 491

คนกลุ่มน้อยของสังคม⁶ นักทฤษฎีแนวนี้เห็นพ้องต้องกันว่า ในแต่ละสังคมประกอบด้วย ชนชั้นนำ (elite) กับมวลชนหรือปวงชน (mass) อำนาจจะอยู่ในมือของชนชั้นนำซึ่งเป็นคนกลุ่มน้อย หรือมีจำนวนไม่มาก ส่วนมวลชนซึ่งเป็นคนจำนวนมากแต่ไร้อำนาจ และชนชั้นนำนี้จะเป็นพวกที่มีบทบาททางการเมืองมาก ดังเห็นได้จากการที่พวกเขาเป็นผู้ตัดสินใจในเรื่องสำคัญ ๆ ของสังคม⁷ สำหรับแนวทางที่สอง เป็นการศึกษาอำนาจแนวพหุนิยม (pluralist)⁸ การศึกษาอำนาจแนวนี้ เชื่อว่าในสังคมมีศูนย์อำนาจหลายแห่งและเป็นอิสระจากกัน อำนาจเกิดขึ้นจากการเข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจ การเข้าไปเป็นผู้ตัดสินใจคือการเข้าไปเป็นผู้มีอำนาจ

สำหรับการศึกษานี้จะใช้ทั้งสองแนวทางผสมกัน แต่จะเน้นแนวทางแรกมากกว่าเพราะสังคมไทยในช่วงหลัง พ.ศ.2475 เป็นสังคมที่ผู้นำยังคงผูกขาดบทบาทสูงอยู่มาก อย่างไรก็ตามสังคมไทยยุคนั้นก็เริ่มมีกลุ่มต่าง ๆ เข้ามามีบทบาท ในการตัดสินใจหรือมีส่วนร่วมทางการเมืองขึ้นมาบ้างแล้วดังนั้นจึงไม่อาจจะละเลยต่อกลุ่มอำนาจบางกลุ่มได้

---

⁶นักทฤษฎีกลุ่มนี้เช่น C.Wright Mills The Power Elite (New York : Oxford University Press, 1956) ; Geatano Mosca, The Ruling Class (New York : Mc-Graw-Hill, 1939); Vilfredo Parato. Man and Society (New York : Harcourt Brace Jovanovich, 1935) และ Robert Michels, Political Parties : A Sociological Study of the Oligarchical Tendencies of Modern Democracy (New York : Free Press, 1962).

⁷Harold Lasswell and Daniel Lerner, The Comparative study of Elite. (Stanford : Stanford University Press, 1952).

⁸นักคิดและผลงานของแนวนี้ เช่น Robert A.K. A.Dahl, Polyarchy Participation and Opposition (New Haven : Yale University Press, 1971 ; "(Critique, of the Ruling Elite Model" American Political Science Review 52 June 1958 and Nelson Polsby Community Power and Political Theory (New Haven : Yale University Press, 1963).

นอกจากนี้ผู้เขียนยังได้นำมิติด้านเวลาเข้ามาร่วมศึกษาด้วย นั่นคือจะพิจารณาว่าเมื่อเวลาผ่านไประยะหนึ่ง อำนาจและทรัพยากรทางอำนาจจะเปลี่ยนแปลงไปด้วย เพราะผู้เขียนเชื่อว่าสิ่งเหล่านี้มิได้หยุดนิ่ง หากมีความเคลื่อนไหวและเปลี่ยนแปลงตามเวลาเสมอ และการนำเอามิติเวลามาสัมพันธ์กับอำนาจและทรัพยากรทางอำนาจนี้ ยังสะท้อนให้เห็นภาพการเปลี่ยนแปลงของสถานการณ์แห่งอำนาจทางการเมืองอีกด้วย

2.1 ความหมายของอำนาจ

การศึกษาอำนาจได้กระทำกันมานานนับเวลาเป็นพัน ๆ ปีแล้ว แต่หาคนนิยามที่ชัดเจนในระดับที่เป็นที่ยอมรับกันทุกคนนั้นยังไม่มี⁹ ซึ่งปัญหานี้มีอยู่จวบจนปัจจุบันนี้¹⁰ ซึ่งนั่นเป็นเรื่องที่มักปรากฏบ่อย ๆ ในทางสังคมศาสตร์

แต่นักวิชาการส่วนใหญ่ต่างก็เห็นว่านักรัฐศาสตร์นามอุโฆษดังเช่น โรเบิร์ต เอ ดาลท์ (Robert A. Dahl) ได้ให้ความหมายของอำนาจ ได้ค่อนข้างชัดเจนพอสมควรคือเขากล่าวว่าอำนาจเป็นความสามารถที่บุคคลหนึ่งทำให้อีกบุคคลหนึ่งทำตามที่ต้องการได้ ซึ่งโดยปกติแล้วบุคคลนั้นจะไม่ทำ เช่นนาย ก.มีเรื่องทะเลาะวิวาทกับนาย ค. นาย ก.ต้องการจัดนาย ค. ทิ้งเสียเพราะความโกรธแค้นที่มีต่อนาย ค. นาย ก.จึงบอกให้นาย ข.สำหรับนาย ค. กรณีเช่นนี้ถือว่า นาย ก.มีอำนาจเหนือนาย ข. เพราะเขาสามารถทำให้นาย ข.ทำ

---

⁹Harrison Wagner, "The Concept of Power and the Study of Politics" in Political Power : A Reader in Theory and Research Roderick Bell, David V. Edwards and Harrison Wagner (eds), (New York : The Free Press, 1969), p.3

¹⁰Jaffery Pfeffer, Power in Organizations. (Massachusetts : Pitman Publishing, 1981), p.2.

ตามที่เขาต้องการได้¹¹ ตามความหมายของอำนาจตามแนวคิดของคาลท์นี้ เราจะเห็นได้ว่า อำนาจเป็นความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล (power as a relation among people) ซึ่งความสัมพันธ์สะท้อนให้เห็นว่า ผู้มีอำนาจเป็นผู้ที่สามารถควบคุมพฤติกรรมของผู้อื่นทั้งทางตรงและทางอ้อม¹²

จากความหมายของอำนาจตามแนวคิดของ โรเบิร์ต เอ. คาลท์ (Robert A. Dahl) มีความหมายตรงกับรากศัพท์ของคำว่าอำนาจในภาษาละตินว่าโปเตเร (potere) อันหมายถึงสมรรถภาพ¹³ ซึ่งสมรรถภาพนี้เกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลอันเป็นความสัมพันธ์ทางสังคม

นักวิชาการคนอื่น ๆ ให้ความหมายของอำนาจตามแนวดังกล่าวข้างต้นมีเช่น :

บรรพต วีระสัย และเฟชิญ ศรีสุวรรณ กล่าวว่า อำนาจ (power) ได้แก่ความสามารถที่ก่อให้เกิดผลขึ้นตามต้องการ การมีอำนาจหมายถึงการใช้อิทธิพลให้ผู้อื่นกระทำตามต้องการ¹⁴

จักรกฤษณ์ นรนิติผดุงการ กล่าวว่า อำนาจคือ "ความสามารถที่จะมีอิทธิพลเหนือพฤติกรรมของคนอื่นหรือความสามารถในการป้องกันมิให้ผู้อื่นมามีอิทธิพลเหนือพฤติกรรมของตน"¹⁵

¹¹Robert A. Dahl, "The Concept of Power," in Political Power : A Reader in Theory and Research. Roderick Bell, David V. Edwards and Harrison Wagner (eds.) (New York, The Free Press, 1968), p.80

¹²ยีน ชาร์ป (เขียน), อำนาจและยุทธวิธีไว้ความรุนแรง ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ และคมสัน หุตะแพทย์ (แปล) (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง, 2529), หน้า 8.

¹³พรศักดิ์ ผ่องแผ้ว, "การศึกษารัฐศาสตร์แนวทางอำนาจ," หน้า 460.

¹⁴บรรพต วีระสัย และเฟชิญ ศรีสุวรรณ, สังคมวิทยาการเมือง (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2520) หน้า 335-336.

¹⁵จักรกฤษณ์ นรนิติผดุงการ, บุคคลชั้นนำ : โครงสร้างอำนาจและการเมืองในชุมชนไทย (กรุงเทพฯ : สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, 2513), หน้า 25.

พรศักดิ์ ผ่องแผ้ว ให้ความหมายของอำนาจไว้ว่า เป็นสมรรถภาพ (capacity) ซึ่งตัวสมรรถภาพนี้จะผลักดันให้คนอื่นกระทำตามที่ตนปรารถนา บางคนเรียกสมรรถภาพนี้ว่าอิทธิพล (influence) อำนาจในตัวของมันมีลักษณะเป็นเพียงศักยภาพ (potential)¹⁶

แดเนียล เบลล์ (Daniel Bell) กล่าวว่าอำนาจคือความสามารถในอันที่จะออกคำสั่ง (command) โดยคำสั่งนี้จะมีกำลัง (force)หนุนหลังอยู่ (back up)¹⁷

ดีนีส เอช รอน (Denis H. Wrong) ให้ความหมายของอำนาจไว้ว่าเป็นสมรรถภาพของบุคคลซึ่งมีผลต่อความตั้งใจ และความเห็นของคนอื่น¹⁸

เอดการ์ ไชน์ (Edgar Schein) กล่าวว่า อำนาจ หมายถึง ความสามารถของบุคคลหนึ่งหรือกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งที่ทำให้คนอื่นหรือกลุ่มอื่นเปลี่ยนแปลงทางปฏิบัติหรือวิถีชีวิตได้¹⁹

จากคำนิยามของอำนาจที่กล่าวมาข้างต้นนั้นเราจะเห็นว่าอำนาจมีสภาพหรือสภาวะเป็นสมรรถภาพอันเกิดขึ้นจากปฏิสัมพันธ์ของบุคคลในสังคม โดยบุคคลฝ่ายหนึ่ง (ผู้มีสมรรถภาพ) เป็นผู้มีความสามารถในการอันที่จะทำให้บุคคลอีกฝ่ายหนึ่งทำตามในสิ่งที่ตนเองต้องการได้

ดังนั้นเราอาจจะประมวลจากที่ได้กล่าวไว้ข้างต้นได้ว่าอำนาจมีคุณลักษณะดังต่อไปนี้

1. อำนาจเกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในสังคม
2. อำนาจไม่ใช่เหตุการณ์ (event) หากแต่เป็นศักยภาพ (potentials) หรือ

¹⁶พรศักดิ์ ผ่องแผ้ว "การศึกษารัฐศาสตร์แนวทางอำนาจ" หน้า 460

¹⁷Daniel Bell. The Coming of Past Industrial Society (New York : Basic Books, 1973) p.453

¹⁸Denis H. Wrong, Power : Its forms Bases and Used. (New York : Harper and Row, 1979), p.2

¹⁹Edgar Schein, Organizational Psychology. (New York : Prentice-Hall, 1965), pp.13-14.

สมรรถภาพ (capacities)²⁰ ซึ่งบุคคลสามารถครอบครองหรือเป็นเจ้าของได้และสามารถที่จะทำให้ศักยภาพหรือสมรรถภาพนั้นเกิดอำนาจตามที่ต้องการได้²¹

3. อำนาจจะต้องมีลักษณะของการบีบบังคับ²² ให้อีกฝ่ายหนึ่งเกิดความรู้สึกว่ามีการบังคับจนจำเป็นต้องทำตาม ลักษณะของการบังคับนี้มีหลายลักษณะด้วยกันเช่น ยอมทำตามแต่โดยดี (สมัครใจ) หรือยอมเพราะถูกขู่ (ข่มขู่) หรือยอมเพราะถูกใช้กำลังบังคับ เป็นต้น

4. บุคคลอาจมีอำนาจแตกต่างกันได้ กล่าวคือบุคคลหนึ่งอาจมีอำนาจแตกต่างจากอีกบุคคลหนึ่งได้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับเงื่อนไขต่าง ๆ ดังที่โรเบิร์ต เอ.ดาร์ล (Robert A. Dahl)²³ เสนอไว้ดังนี้ ก) ความสามารถในการมีทรัพยากรทางการเมืองมากมาย ข) ความสามารถในการใช้ทรัพยากรทางการเมืองอย่างมีความชำนาญ (ทักษะ) และประสิทธิภาพ และ ค) มีเป้าหมายในอันที่จะใช้ทรัพยากร

2.2 อำนาจทางการเมือง

ดังได้กล่าวข้างต้นแล้วว่าอำนาจคือหัวใจของการเมือง การศึกษาอำนาจในสังคมจึงเป็นการศึกษาอำนาจทางการเมือง เพราะอำนาจดำรงอยู่จริงในความสัมพันธ์ทางการเมืองของสังคมทุกแบบ²⁴ อำนาจจะปรากฏอยู่ในกระบวนการทางการเมืองของสังคม

²⁰R.J. Mokken and F.N. Stokman, "Power and influence as political phenomena" in Brian Barry (ed), Power and Political Theory : Some European Perspectives. (London : Wiley, 1976), p.40

²¹Geoffrey Debnam, The Analysis of Power : A Realist Approach. (London : Mcmillan, 1984), p.11.

²²Peter Bachrach and Morton S. Baratz, Power and Poverty : Theory and Practice. (New York : Oxford University Press, 1970), p.37.

²³Robert A. Dahl, Modern Political Analysis. (New York : Prentice-Hall, 1983), pp.111-117.

²⁴ยีน ชาร์ป (เขียน). อำนาจและยุทธวิธีใช้ความรุนแรง, หน้า 8.

ทุกสังคม²⁵ ซึ่งสังคมทุกสังคมเป็นสังคมการเมือง เพราะคนเป็นสัตว์การเมือง ซึ่งการเมืองนี้เป็นปัจจัยให้มนุษย์ปลอดภัย (มีความมั่นคง) ความปลอดภัยนี้เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้มนุษย์มารวมกันเป็นสังคมการเมือง

2.3 ทรัพยากรทางการเมืองและการสร้างอำนาจทางการเมือง

บุคคลหนึ่งบุคคลใดจะมีอำนาจทางการเมืองมากน้อยเพียงใดนั้น ขึ้นอยู่กับทรัพยากรทางการเมือง ถ้ามีทรัพยากรทางการเมืองมากก็อาจมีอำนาจทางการเมืองมาก²⁶ บุคคลแต่ละคนในสังคมใด ๆ (หรือต่างสังคม) อาจจะมีทรัพยากรทางการเมืองแตกต่างกันได้เพราะโอกาสอันที่จะได้มานั้นแตกต่างกัน กล่าวคือทรัพยากรบางประเภท คนหนึ่งมีโอกาสแต่อีกคนหนึ่งไม่มี เช่น บางคนเป็นเชื้อสายของชนชั้นสูง หรือมีสถานะภาพทางสังคมสูงมาพร้อมกำเนิด แต่บางคนเป็นลูกคนจนในชนบท สถานภาพสูงอันเป็นตำแหน่งทางสังคม ซึ่งเป็นทรัพยากรทางการเมืองย่อมไม่มีและการได้มาซึ่งทรัพยากรทางการเมืองอีกประการหนึ่งคือความสามารถอันที่จะแสวงหาหรือการได้มา ซึ่งความสามารถนี้บุคคลแต่ละคนก็มีแตกต่างกัน

ความแตกต่างของการครอบครองทรัพยากรทางการเมืองดังกล่าวนี้ สะท้อนให้เห็นว่ามีบางคนที่ครอบครองทรัพยากรทางอำนาจมากกว่าอีกบางคน ซึ่งคนที่มามากคือผู้มีอำนาจมาก การที่บุคคลใดจะมีอำนาจมากเพียงใดนั้น นอกจากจะมีทรัพยากรทางการเมืองมากแล้วยังจะต้องมีความสามารถ มีทักษะ มีความฉลาด และมีความประสงค์หรือความตั้งใจจะใช้ทรัพยากรเพื่อประโยชน์ทางการเมืองมากน้อยเพียงใด²⁷

²⁵John R.P. French and Bertram Raven "The Basic of Social Power", in D. Cartwright (ed), Studies in Social Power. (Michigan : University of Michigan Press, 1955), pp.154-160.

²⁶สุจิต บุญบงการ, "อำนาจทางการเมืองของผู้นำทหารไทย : ศึกษาเปรียบเทียบระหว่างจอมพล ป. พิบูลสงคราม กับจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์", หน้า 76.

²⁷เรื่องเดียวกัน, หน้า 87.

ทรัพยากรทางการเมืองเป็นแหล่งหรือที่มาของอำนาจทางการเมือง ทรัพยากรทางการเมืองสามารถเปลี่ยนมาเป็นอำนาจทางการเมืองได้²⁸ ทรัพยากรทางการเมืองหมายถึงสิ่งใด ๆ ที่ปัจเจกบุคคลหรือกลุ่มบุคคลอาจนำมาใช้เพื่อให้เกิดอำนาจทางการเมืองขึ้น ซึ่งมีอยู่หลายลักษณะด้วยกัน โรเบิร์ต เอ. ดาลห์ (Robert A. Dahl) ได้กล่าวถึงทรัพยากรทางการเมืองว่ามีอยู่เช่น ความมั่งคั่ง (wealth) รายได้ (income) ความรู้ (knowledge) ความมีชื่อเสียง (popularity) ความสามารถในการควบคุมการสื่อสาร (control over communication) ความสามารถในการควบคุมกำลังตำรวจและทหาร (command over police and military force)²⁹

วาร์เรน อิลช์แมน และนอร์แมน โทมัส อัฟฮอฟฟ์ (Warren Illchman and Norman Thomas Uphoff) กล่าวว่า ทรัพยากรทางการเมืองได้แก่ สินค้าและบริการทางเศรษฐกิจ การเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร กำลัง ความชอบธรรม (legitimacy) อำนาจหน้าที่ (authority) และการยินยอม (compliance)³⁰

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ เสนอว่าทรัพยากรทางการเมืองได้แก่³¹

- ก) โครงสร้างของสังคมที่สังกัดอยู่ โครงสร้างของสังคมจะกำหนดแหล่งที่อยู่ของคน เมื่อคนอยู่ในตำแหน่งที่สูงมากจะเป็นที่มาของการมีอำนาจได้
- ข) บุคลิกภาพเป็นทรัพยากรทางอำนาจอันเกิดจากการมีรูปร่างหน้าตา นิสัยใจคอ สติปัญญา เชาวนไหวพริบ ความรู้ความสามารถ ความชำนาญ และประสบการณ์

---

²⁸สัญญา สัญญาวิวัฒน์, สังคมวิทยาการเมือง (กรุงเทพฯ : เจ้าพระยาการพิมพ์ 2527,) หน้า 29.

²⁹Robert A. Dahl, Modern Political Analysis. p.75

³⁰Warren F. Illchaman and Norman Thomas Uphoff, The Political Economy of Change. (Berkley and Los Angeles : University of California Press, 1974), pp.58-89.

³¹สัญญา สัญญาวิวัฒน์, สังคมวิทยาการเมือง. หน้า 21 - 24.

- ค) ประวัติความเป็นมาทำให้เกิดความสำคัญหลายอย่างเช่น เกิดความรู้
ประสบการณ์ ความชำนาญ ความภูมิใจ
- ง) ความเป็นเจ้าของคือเป็นเจ้าของทรัพย์สิน ข้อมูล ข่าวสารความรู้
- จ) ความสัมพันธ์กับคนอื่น อันเป็นความสัมพันธ์ในเชิงการสร้างพันธมิตร และ
ความเป็นพรรคพวก

ผู้วิจัยได้กล่าวไว้ข้างต้นแล้วว่า การมีหรือการได้มาซึ่งอำนาจนั้นจำเป็นต้องมีการ
สร้างอำนาจ การสร้างอำนาจทางการเมืองกล่าวได้คือการสร้างทรัพยากรทางการเมือง
เพราะว่าทรัพยากรทางการเมืองคือฐาน (base) หรือที่มาของอำนาจ³² ดังนั้นผู้ใดจะ
สร้างอำนาจทางการเมืองมากน้อยเพียงใดนั้นขึ้นอยู่กับ การสร้างทรัพยากรทางการเมืองมาก
น้อยเพียงใด และผู้มีหรือครอบครองทรัพยากรทางการเมืองจะมีอำนาจมากนอกจากจะเป็นผู้
ครอบครองทรัพยากรทางการเมืองเพื่อสร้างอำนาจให้เพิ่มขึ้น สร้างทรัพยากรทางการเมือง
ชนิดใหม่ ๆ เพื่อทดแทนชนิดเดิม ที่เห็นว่าไร้ประสิทธิภาพ ใช้ทรัพยากรทางการเมืองเพื่อรักษา
อำนาจและหรือเพื่อให้ได้มาซึ่งอำนาจนี้คือมิติความแท้จริงของผู้ที่ครอบครองทรัพยากรนั้นตระหนัก
เห็นว่ามีอำนาจอยู่³³

ที่กล่าวมาจะเห็นว่าทรัพยากรทางการเมืองและการสร้างอำนาจทางการเมืองอาจมี
หลายประเภทและหลายแบบ แต่ในการวิเคราะห์ในเรื่องนี้จะหยิบยกเฉพาะทรัพยากรทางการเมือง
บางชนิดเท่านั้นคือ 1. ความชอบธรรม 2. การควบคุมกำลังทหาร 3. สร้าง
องค์การหรือกลุ่มทางการเมืองขึ้นมาสนับสนุนอำนาจทางการเมือง และ 4. บุคลิกภาพ

ความชอบธรรม สร้างได้จากการมีอำนาจหน้าที่ถูกต้องตามกฎหมายและการสร้าง
อุดมการณ์ทางการเมืองให้เป็นที่ยอมรับจากประชาชน อุดมการณ์ทางการเมืองเป็นเป้าหมาย
ทางการเมืองที่สังคมพึงจะบรรลุผล อุดมการณ์ในตัวของตนเอง นอกจากจะเป็นเป้าหมายดัง

³²Denis Wrong, Power : Its Forms, Bases and Uses. p.124

³³Ibid, pp. 126 - 127.

กล่าวแล้วยังเป็นตัวสร้างความชอบธรรมทางการเมืองอีกด้วย นั่นคือผู้นำที่สร้างอุดมการณ์ที่สอดคล้องกับสังคมย่อมได้รับการมองจากประชาชนหรือฝ่ายผู้ถูกปกครองว่าเป็นผู้มีสิทธิธรรมหรือตามชอบธรรมในอันที่จะเป็นผู้นำหรือผู้ปกครอง เราจะเห็นว่าผู้ปกครองหลายคนได้สร้างอุดมการณ์โดยอิงหลักความคิดหรือคติทางศาสนา เพราะศาสนาเป็นฐานความคิดของสังคม การมีอุดมการณ์ที่อิงกับความคิดของสังคมจึงได้รับการยอมรับง่าย

นอกจากหลักทางศาสนาแล้วขนบธรรมเนียมประเพณีก็เป็นฐานอ้างอิงของการสร้างอุดมการณ์ทางการเมืองเช่นกัน โดยเฉพาะกรณีจอมพล ป. ได้ใช้วัฒนธรรมทางการเมืองแบบผู้นำผู้ตามของสังคมไทย และลัทธิชาตินิยมที่เคยได้รับการสถาปนาอย่างกว้างขวางก่อนหน้านี้มาเป็นอุดมการณ์ทางการเมืองด้วย

การควบคุมกำลังทหาร กองทัพโดยเฉพาะในประเทศกำลังพัฒนานับว่าเป็นฐานอำนาจที่สำคัญมาก ทหารกับการเมืองของประเทศกำลังพัฒนา ไม่สามารถแยกออกจากกันได้ ผู้นำทหารมักจะกลายเป็นผู้นำทางการเมืองด้วย ทั้งนี้เพราะพลังทางสังคมอื่น ๆ เช่นพรรคการเมืองหรือกลุ่มผลประโยชน์ไม่มีความอ่อนแอ จึงทำให้กองทัพ (ผู้นำทหาร) มีโอกาสเข้ามามีบทบาททางการเมืองสูง

กำลังของกองทัพจะสนับสนุนผู้นำทหารให้บทบาททางการเมืองโดยการตัดสินใจของผู้นำเพื่อใช้กำลังบังคับ ข่มขู่ หรือทำลาย ซึ่งเป็นการลงทุนทางทรัพยากรที่ค่อนข้างสูงมาก และมีความเสี่ยงสูงด้วย ดังนั้นการใช้กำลังอย่างมีประสิทธิภาพนั้นจึงขึ้นอยู่กับ การตัดสินใจอย่างรอบคอบ หากใช้กำลังผิดแล้วแทนที่จะมีผลบวกหรือได้อำนาจเพิ่มขึ้น แต่กลับได้ทางลบหรือหมดอำนาจไป อย่างไรก็ตามการใช้กำลังมักจะเป็นทางเลือกสุดท้ายหากมองเห็นว่าทรัพยากรทางการเมืองอื่น ๆ ใช้ไม่ได้ผล และเสี่ยงเห็นว่าการใช้กำลังจะได้ประโยชน์อย่างมาก โดยเฉพาะในระยะสั้น ๆ เพื่อให้มีการยอมรับและปฏิบัติตาม ซึ่งเป็นการใช้กำลังในลักษณะของกลไกควบคุมความเสียหาย และหยุดยั้งการขยายตัวของความไม่เชื่อฟังหรือการต่อต้าน³⁴

---

³⁴ สุจิต บุญบงการ, "อำนาจทางการเมืองของผู้นำทหารไทย : ศึกษาเปรียบเทียบระหว่าง จอมพล ป.พิบูลสงคราม กับจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์", หน้า 88.

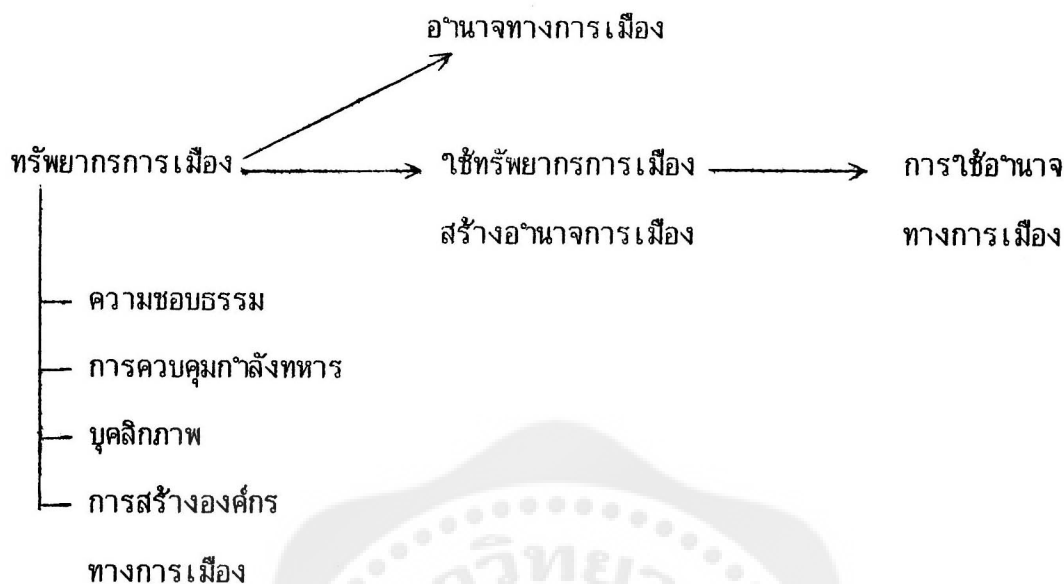
การสร้างองค์การทางการเมืองขึ้นมาสนับสนุนอำนาจทางการเมือง องค์การทางการเมืองที่สำคัญได้แก่กลุ่มทางสังคม เช่นกลุ่มนักธุรกิจ กลุ่มนิสิตนักศึกษา และนักการเมือง เป็นต้น การปกครองในระบอบรัฐสภา พรรคการเมืองจะเป็นองค์กรที่สำคัญมากในอันที่จะเป็นฐานของผู้มีอำนาจฝ่ายบริหารซึ่ง จอมพล ป. ก็ได้ใช้ทรัพยากรทางการเมืองนี้ โดยการตั้งพรรคเสรีมนังคศิลาขึ้นมา

การใช้ทรัพยากรทางการเมืองเพื่อสร้างอำนาจทางการเมือง อาจดูได้จากพฤติกรรม การใช้ทรัพยากรทางการเมืองเหล่านี้ว่า พฤติกรรมนั้นนำไปสู่การได้หรือการมีอำนาจทางการเมืองอย่างไร ซึ่งพฤติกรรมนี้อาจสะท้อนให้เห็นยุทธวิธีการใช้ทรัพยากรทางการเมืองของผู้ว่า (เช่นกรณีจอมพล ป.) เพื่อสร้างและรักษาอำนาจของตน และพร้อมกันนี้ยังสะท้อนถึงการเปลี่ยนแปลง ลำดับความสำคัญของทรัพยากรทางการเมืองอีกด้วย

บุคลิกลักษณะ เป็นคุณลักษณะส่วนตัวของผู้ว่า ซึ่งเป็นคุณสมบัติที่มีติดตัวมา เช่น รูปร่างหน้าตาดี และคุณสมบัติที่สร้างขึ้นมาได้ เช่น การเสริมสร้างบารมีส่วนตัว ซึ่งกรณี จอมพล ป. ได้สร้างบารมีเสริมความสำคัญให้ตนเองมาก

การใช้ทรัพยากรทางการเมืองเพื่อสร้างอำนาจนี้เกิดขึ้นจากการตั้งใจและมีเป้าหมายในอันที่จะได้อำนาจ แต่การศึกษานี้เรามิอาจรู้ความตั้งใจแท้จริงของผู้ใช้ทรัพยากรทางการเมืองนั้นได้ สิ่งที่เราดูหรือศึกษาคือผลจากการใช้ทรัพยากรทางการเมืองนั้น ๆ ว่าพฤติกรรมการใช้มันก่อให้เกิดอำนาจเพิ่มขึ้นหรือไม่อย่างไร

จากแนวความคิดข้างต้นเราจะเห็นได้ว่า ทรัพยากรทางการเมืองที่สำคัญนั้นมีอะไรบ้าง และทรัพยากรทางการเมืองเหล่านี้สามารถใช่สร้างอำนาจทางการเมืองได้ นั่นคือทำให้มีอำนาจขึ้นมา และเมื่อมีอำนาจแล้วก็ต้องรักษาอำนาจให้คงอยู่ แนวการวิเคราะห์เรื่องนี้สามารถเขียนเป็นแผนภาพได้ดังนี้

3. สมมติฐานของการศึกษา

การศึกษาครั้งนี้มีสมมติฐานว่า ทรัพยากรทางการเมืองที่สำคัญของ จอมพล ป. พิบูลสงคราม น่าจะได้แก่ การควบคุมกำลังกองทัพ ความชอบธรรม คุณสมบัติส่วนตัวหรือบุคลิกภาพ และการสร้างองค์การทางการเมือง และทรัพยากรทางการเมืองเหล่านี้ถูกจอมพล ป. ใช้เพื่อสร้างอำนาจทางการเมือง และเมื่อเวลาเปลี่ยนไปลำดับความสำคัญของทรัพยากรทางการเมืองก็เปลี่ยนแปลงตามไปด้วย

4. วัตถุประสงค์ของการศึกษา

- 1) เพื่อศึกษาทรัพยากรทางการเมืองที่สำคัญของ จอมพล ป. พิบูลสงคราม
- 2) เพื่อศึกษาการใช้ทรัพยากรทางการเมืองเพื่อสร้างอำนาจทางการเมืองของจอมพล ป. พิบูลสงคราม
- 3) เพื่อศึกษาการรักษาอำนาจของจอมพล ป. พิบูลสงคราม และ
- 4) เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงลำดับความสำคัญของทรัพยากรทางการเมืองของจอมพล ป. พิบูลสงคราม

5. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1) การสร้างความรู้ความเข้าใจต่อการเมืองไทยยุคจอมพล ป. พิบูลสงคราม โดยการอธิบายด้วยมิติทางทรัพยากรและอำนาจทางการเมือง อันเป็นความพยายามที่จะอธิบายอย่างเป็นระบบ มีความสอดคล้องและความต่อเนื่อง

2) เป็นประโยชน์ในแง่ของการทดสอบแนวความคิดเกี่ยวกับเรื่องอำนาจและทรัพยากรทางการเมืองต่อบริบทของสังคมไทยยุคจอมพล ป. พิบูลสงคราม ซึ่งหากข้อทดสอบนี้สามารถใช้ได้ดีกับกรณีนี้ ก็อาจจะเป็นประโยชน์ต่อการนำเอาแนวความคิดนี้ไปอธิบายการเมืองไทยในกรณีอื่น ๆ ให้กว้างกว่านี้ต่อไป นั่นคือหวังว่าหากมีการทดสอบแนวคิดนี้หลายกรณีแล้วทฤษฎีทางการเมืองไทยน่าจะเกิดขึ้นได้

6. วิธีการศึกษา

การศึกษานี้เป็นการศึกษาจากเอกสาร(documentary research) ใช้วิธีวิเคราะห์เชิงพรรณนา (descriptive analysis) โดยมีอำนาจทางการเมือง ทรัพยากรทางการเมือง การสร้างอำนาจทางการเมืองและการรักษาอำนาจทางการเมือง เป็นสาระแห่งการวิเคราะห์ (subject of analysis) ส่วนหน่วยแห่งการวิเคราะห์ (unit of analysis) ได้แก่ พฤติกรรมการเมืองของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ที่ปรากฏในบริบทสังคมไทยขณะนั้นเป็นจุดหลักของการวิเคราะห์

สำหรับขอบเขตการศึกษานอกจากหน่วยและสาระแห่งการศึกษาวิเคราะห์ดังกล่าวแล้ว จะศึกษาเฉพาะในช่วงปี 2475 - 2500 อันเป็นช่วงที่จอมพล ป. มีบทบาททางการเมืองชัดเจนที่สุด

บทที่ 2

การเข้าสู่วงจรทางการเมือง ของ จอมพล ป. พิบูลสงคราม

ความนำ

ในบทนี้ต้องการที่จะชี้ให้เห็นว่า จอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นใครและมีความสัมพันธ์กับสถานการณ์ทางการเมืองไทยในยุคนั้นอย่างไรจึงเข้ามามีอำนาจได้

จากลูกชาวนาสู่อาชีพนายทหาร

จอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นลูกชาวนาเมืองนนทบุรี คือเป็นบุตรนายขีด กับนางสาวา บิตตสังคะ จอมพล ป. พิบูลสงคราม ถือกำเนิดเมื่อวันที่ 14 กรกฎาคม 2440 มีนามเดิมว่า แปลก บิตตสังคะ ชีวิตการศึกษาในขั้นต้น เข้าศึกษาที่โรงเรียนวัดเขมาภิรตาราม จังหวัดนนทบุรี หลังจากศึกษาขั้นต้นที่จังหวัดนนทบุรีแล้ว จอมพล ป. พิบูลสงคราม ก็ได้เข้าศึกษาโรงเรียนนายร้อยชั้นปทุม (เมื่ออายุได้ 12 ปี) และได้เป็นนักเรียนทำการนายร้อย (เมื่ออายุได้ 18 ปี) หลังจากสำเร็จจากโรงเรียนนายร้อย จอมพล ป. ได้เลือกรับราชการทหาร โดยสังกัดอยู่กับเหล่าทหารปืนใหญ่ กรมทหารปืนใหญ่จังหวัดพิษณุโลก ในปี 2458 ต่อมาอีกสองปีคือปี 2460 ได้เข้าศึกษาในโรงเรียนเหล่าทหารปืนใหญ่บางซื่อ กรมทหารปืนใหญ่ที่ 1 รักษาพระองค์ และหลังจากสำเร็จการศึกษาจากโรงเรียนเหล่าทหารปืนใหญ่แล้ว ได้เข้าประจำกรมทหารปืนใหญ่ที่ 1 รักษาพระองค์ โดยทำหน้าที่เป็นนายทหารคนสนิทของ พันเอก หม่อมเจ้า ปรีดีเทพพงษ์ เทวกุล ซึ่งดำรงตำแหน่งผู้บังคับการกรมในขณะนั้น ครั้นถึงปี 2464 จอมพล ป. พิบูลสงคราม ก็ได้เข้าศึกษาในโรงเรียนเสนาธิการทหารบก ซึ่งนับว่ามีความก้าวหน้ามากเพราะขณะนั้นเขามียศเพียงร้อยโทเท่านั้น

จากนายทหารสู่การเมือง : เข้าร่วมเปลี่ยนแปลงการปกครอง ปี 2475

จอมพล ป. พิบูลสงคราม สำเร็จจากโรงเรียนเสนาธิการทหารบกด้วยการสอบได้ที่ 1 ในสมัยนั้นผู้สอบได้ที่ 1 เช่นนี้ ทางราชการจะส่งไปศึกษาวิชาการเพิ่มเติม ณ ต่างประเทศ จอมพล ป. พิบูลสงคราม จึงได้ไปศึกษาวิชาทหารปืนใหญ่ ณ ประเทศฝรั่งเศส เมื่อเดือน พฤษภาคม 2467¹ การที่ได้ไปศึกษาวิชาทหารปืนใหญ่ที่ประเทศฝรั่งเศสนี้เอง จอมพล ป. พิบูลสงคราม จึงมีโอกาสพบปะกับนักเรียนไทยที่ไปศึกษาที่นั่นคือมี นายปรีดี พนมยงค์ ซึ่งกำลัง ศึกษาวิชากฎหมาย นายประยูร ภมรมนตรี ศึกษาวิชาการเมือง นายด้วง พลานุกรม ศึกษา วิชาวิทยาศาสตร์ นายแนบ พหลโยธิน ศึกษาวิชากฎหมาย ร.ต.ทัศนัย มิตรภักดี ศึกษาวิชา ทหาร และนายจรูญ สิงหเสนี ข้าราชการสถานเอกอัครราชทูตไทย² การรวมกลุ่มระหว่าง จอมพล ป. พิบูลสงคราม กับนักเรียนไทยดังกล่าวนี้ ได้มีการพูดคุยถกเถียงปัญหาการเมือง สังคม เศรษฐกิจของไทยว่าเป็นอย่างไรบ้าง และท้ายที่สุดพวกเขาเหล่านี้ก็เห็นพ้องต้องกันว่า การแก้ปัญหของประเทศไทยจะต้องเปลี่ยนแปลงที่การเมือง นั่นคือเปลี่ยนระบอบการปกครอง โดยให้เป็นประชาธิปไตย อันเป็นลัทธิการปกครองที่พวกเขาได้ไปพบเห็นและนิยมชมชอบอยู่ ความคิดนี้เป็นรูปร่างขึ้นเมื่อมีการประชุมกลุ่มที่บ้านพักของ นายประยูร ภมรมนตรี ณ บ้าน เลขที่ 5 Rue de Sommerad ซึ่งประธานการประชุมคือ จอมพล ป. พิบูลสงคราม (ขณะนั้น เป็น ร.ท.แปลก ขีตตะสังคะ) ในการประชุมครั้งนี้ที่ประชุมเห็นว่า สยามประเทศควรที่จะ

---

¹อนันต์ พิบูลสงคราม, จอมพล ป. พิบูลสงคราม (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มนตรี 2518), หน้า 46.

²สุรพันธ์ บุญมานพ, "การสร้างฐานอำนาจทางการเมืองของหลวงพิบูลสงคราม : ศึกษาเฉพาะกรณีการกวาดล้างบรรษัททางการเมืองในปี พ.ศ.2481", วิทยานิพนธ์รัฐศาสตร มหาบัณฑิต แผนกวิชาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 2521, หน้า 28.

เปลี่ยนแปลงการปกครองให้เป็นระบอบประชาธิปไตย โดยให้พระมหากษัตริย์ ลดพระองค์มา
อยู่ใต้รัฐธรรมนูญ³

ครั้นเมื่อนักเรียนนอกเหล่านี้สำเร็จการศึกษาและกลับมาทำหน้าที่ของตนในประเทศไทย
แล้วพวกเขาก็ได้ดำเนินการเพื่อให้ความคิดที่เปลี่ยนแปลงการปกครองดังที่เคยร่วมกันคิดเมื่อครั้ง
เป็นนักเรียนนอกอยู่บังเกิดขึ้นจริง โดยดำเนินการติดต่อและขยายความคิดทางการเมืองนี้ไปยัง
ข้าราชการคนสำคัญที่พวกเขาเหล่านี้เป็นข้าราชการนั้น ๆ มีแนวโน้มที่จะเห็นด้วยกับความ
คิดทางการเมืองของพวกเขาและให้ความร่วมมือได้ ข้าราชการคนสำคัญ ๆ ที่ว่านี้ได้แก่
พ.อ.พระยาทรงสุรเดช พ.อ.พระยาพหลพลพยุหเสนา มีหลักฐานชัดเจนว่า พ.อ.พระยา
พหลพลพยุหเสนา มีความไม่พอใจต่อระบอบหรือลักษณะการปกครองที่เป็นอยู่ในขณะนั้นอันอาจเป็น
เหตุให้ท่านร่วมมือกับกลุ่มนักเรียนนอกตั้งข้อความข้างล่างนี้

"...ในเบื้องต้นที่เดียวเกิดความรู้สึกว่าราชการบ้านเมืองในเวลานั้น
ถูกพวกข้าราชการผู้ใหญ่ และพวกเจ้านายทำกันตามอำเภอใจ
ไม่มีใครจะเอาใจใส่ในความเห็นของผู้น้อยซึ่งแม้ว่าจะมีเหตุผลควร
เชื่อถือก็ตาม พวกผู้ใหญ่มักจะถือเสียว่าความเห็นของผู้น้อยนั้นจะ
ดีหรือไม่ดีไม่สำคัญ หากสำคัญอยู่ที่ว่าจะถูกใจท่านหรือไม่ เมื่อ
เป็นเช่นนี้ พวกผู้น้อยซึ่งอาจมีสติปัญญาดี ๆ ก็เกิดความท้อถอยไม่
อยากแสดงความคิดเห็นทั้ง ๆ ที่เชื่อแน่ว่าจะมีประโยชน์ต่อ
บ้านเมือง และเมื่อการบริหารราชการบ้านเมืองดำเนินไปตาม
ความเห็นของผู้ใหญ่ไม่กี่คน ซึ่งถ้าท่านเหล่านั้นมีความคิดเห็น
อย่างเก่า ๆ และแคบ ๆ ด้วยแล้ว ก็อาจชักนำให้บ้านเมืองไป
สู่ความเสื่อมและความล่มจมได้ง่าย"⁴

³ประยูร ภมรมนตรี. ชีวิต 5 แผ่นดินของข้าพเจ้า. (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์
บรรณกิจเทรดดิ้ง, 2518) หน้า 101.

⁴กุหลาบ สายประดิษฐ์. เบื้องหลังการปฏิวัติ 2475. (กรุงเทพมหานคร, 2518)
หน้า 55-56

ข้าราชการระดับสูงอื่น ๆ ที่มีความไม่พอใจต่อการปกครองในสมัยนั้นส่วนใหญ่แล้วจะเห็นไม่แตกต่างไปจากพระยาพลพลพยุหเสนามากนัก ไม่ว่าจะเป็น พ.อ.พระยาทรงสุรเดช⁵ หรือพ.อ.พระยาฤทธิอัคเนย์⁶ จะเน้นการที่คณะนักเรียนนอกดึงเข้ามาเพื่อให้เป็นกำลังสำคัญในอันที่จะเปลี่ยนแปลงการปกครองจึงเป็นไปได้

ในกลุ่มนักเรียนนอกมีนายประยูร ภมรมนตรี เป็นผู้ประสานงานให้บุคคลที่จะเข้าร่วมเป็นคณะผู้ก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครองได้ประชุมปรึกษาหารือกัน โดยการประชุมครั้งแรกที่เกิดขึ้นในประเทศไทยคือการประชุมระหว่าง พ.อ.พระยาพลพลพยุหเสนา พ.อ.พระยาฤทธิอัคเนย์ และจอมพล ป. พิบูลสงคราม (ในขณะนั้นเป็นพันตรีหลวงพิบูลสงคราม) โดยเปิดการประชุมที่บ้านของนายประยูร ภมรมนตรี ผลการประชุมครั้งนั้นคือเห็นพ้องต้องกันว่าต้องมีการเปลี่ยนแปลงการปกครอง โดยการใช้กำลังยึดอำนาจ ฐานกำลังที่จะใช้ยึดอำนาจนั้นเห็นว่า พ.อ.พระยาทรงสุรเดช มีลูกน้องที่ช่วยคือ พ.ท.พระสิทธิ เรืองเดช ซึ่งขณะนั้นเป็นผู้บังคับการโรงเรียนนายร้อยอยู่เป็นฐานกำลังที่หนึ่ง กำลังทหารม้า และรถรบนั้นมีพันตรีหลวงทัศนัยนิยมศึก เป็นฐานกำลังที่ 2 ซึ่ง จอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นผู้ไปติดต่อเพราะว่าท่านเป็นเพื่อนสนิทกับพันตรีหลวงทัศนัยนิยมศึก ฐานกำลังที่ 3 ได้แก่ กำลังทหารจากกรมทหารปืนใหญ่ที่ 1 รักษาพระองค์ ซึ่งมี พ.อ.พระยาฤทธิอัคเนย์ เป็นผู้บังคับการอยู่ และฐานกำลังอันสำคัญสุดท้ายคือ ทหารเรือ ซึ่งมีนาวาเรือตรี สิ้นสงครามชัย เป็นหัวหน้า สายทหารเรือให้การสนับสนุนอยู่⁷

---

⁵ธนินิติ เศรษฐบุตร และชาญวิทย์ เกษตรศิริ, บันทึกพระยาทรงสุรเดช.

(กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์อักษรสัมพันธ์, 2514) หน้า 24.

⁶เสถียร ศกาสภณ, ชีวิตทางการเมืองของ พ.อ.พระยาฤทธิอัคเนย์ ทหารเสือปฏิวัติ
ทหาร (กรุงเทพฯ : วัชรินทร์การพิมพ์, 2514) หน้า 7-8.

⁷ประยูร ภมรมนตรี, ชีวิต 5 แผ่นดินของข้าพเจ้า. หน้า 130-131,

เมื่อกลุ่มผู้นำความคิดที่จะเปลี่ยนแปลงการปกครอง มีฐานกำลังอำนาจให้การสนับสนุน
ดังกล่าวแล้ว แผนการยึดการปกครองก็ถูกกำหนดขึ้น³ โดยมีบุคคลเข้าร่วมแผนการเปลี่ยนแปลง
การปกครองครั้งนี้ดังนี้⁹

ผู้ก่อการฝ่ายนายทหารอาวุโส

พ.อ.พระยาพหลพลพยุหเสนา ห้วหน้า

พ.อ.พระยาทรงสุรเดช

พ.อ.พระยาฤทธิอัคเนย์

พ.ท.พระประศาสน์พิทยายุทธ

ฝ่ายเสนานิการ

พ.อ.พระยาทรงสุรเดช ห้วหน้า

พ.ท.พระประศาสน์พิทยายุทธ

พ.ต.หลวงชำนาญยุทธศิลป์

พ.ต.หลวงสวัสดิ์ธรรมรงค์

พ.ต.หลวงธณัติพิชัย

กองกำลังทำโยธาพระนคร ประกอบด้วย

1. ฝ่ายกองทัพบกชั้นผู้น้อย

พ.ต.หลวงพิบูลสงคราม ห้วหน้า

พ.ต.หลวงทัศนัยนิยมศึก

2. ฝ่ายกองทัพอากาศ

น.ต.หลวงสินธุสงครามชัย ห้วหน้า

---

⁸รายละเอียดของแผนการยึดอำนาจ โปรดดูจากกุหลาบ สายประดิษฐ์, เบื้องหลัง
การปฏิวัติ 2475

⁹เกียรติชัย พงษ์พาณิชย์, ปฏิวัติ 2475 (พระนคร : แพร่พิทยา, 2514),
หน้า 47-100.

น.ต.หลวงศุภชลาศัย

น.ต.หลวงธำรงนาวาสวัสดิ์

3. ฝ่ายพลเรือน

หลวงประดิษฐมนูธรรม (นายปรีดี พนมยงค์) หัวหน้า

นายสงวน ตุลารักษ์

นายхим วีระไวทยะ

นายดิเรก ชัยนาม

นายวิเชียร สุวรรณทัต

นายสงวน ทองประเสริฐ

นายบุญล้อม พึ่งสุนทร

หลวงนฤเบศรมานิต

ดร.ประจวบ บุนนาค

ม.ล.อุดม สนิทวงศ์

นายจรูญ สืบแสง

นายเล้ง ศรีสมวงศ์

นายวิลาศ ไกล่สอาด

หลวงเดชาดิวงศ์วรวัฒน์

หลวงสุนทรเทพหัสดินทร์

หลวงอรรถสารประสิทธิ์

นายประยูร ภมรมนตรี

ดร.ตัว พลาญกรม

นายทวี บุญยเกต

นายดวง อภัยวงศ์

เมื่อคณะผู้ก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครองแผ่นดิน ยึดอำนาจรัฐจากพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวสำเร็จแล้ว ก็จัดตั้งรัฐบาลขึ้นใหม่ คณะรัฐบาลชุดนี้ เรียกในสมัยนั้นว่าเป็นคณะกรรมการราษฎร อันเป็นคณะบุคคลที่มีหน้าที่บริหารราชการแผ่นดินตามพระราชบัญญัติธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามชั่วคราว พ.ศ. 2475 ซึ่งประกอบด้วยบุคคลดังต่อไปนี้¹⁰

1) พระยามโนปกรณนิติธาดา	ประธานกรรมการราษฎร
2) พล.ร.ต. พระยาปรีชาพลยุทธ	กรรมการราษฎร
3) พระศรีวิศาลวาจา	"
4) นาย พ.อ. พระยาพลพลพยุหเสนา	"
5) นาย พ.อ. พระยาทรงสุรเดช	"
6) นาย พ.อ. พระยาฤทธิอัคเนย์	"
7) พระยาประมวลิษาพล	"
8) นาย พ.ท. พระประศาสน์พิทยายุทธ	"
9) นาย พ.ต. หลวงพิบูลสงคราม	"
10) นาย น.ต. หลวงสินธุสงครามชัย	"
11) อำมาตย์ตรีหลวงประดิษฐมนูธรรม	"
12) รองอำมาตย์เอกหลวงเวชสกรณ์	"
13) รองอำมาตย์เอกนายตัว พลาญกรม	"
14) รองอำมาตย์เอกนายประยูร ภมรมนตรี	"
15) นายเนบ พหุลโยธิน	"

คณะรัฐบาลในนามคณะกรรมการราษฎร ได้บริหารราชการแผ่นดินหลังจากยึดอำนาจหรือทำการเปลี่ยนแปลงการปกครองเมื่อ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475 จนถึงวันที่ 10 ธันวาคม พ.ศ. 2475 อันเป็นวันที่มีรัฐธรรมนูญใช้เป็นครั้งแรกของประเทศไทย คณะรัฐบาลชุดนี้กลั่นสูตรลง

---

¹⁰มัญญ บิริสุทธิ. เรื่องคณะรัฐมนตรี. (พระนคร : สำนักทำเนียบนายกรัฐมนตรี, 2508) หน้า 118-119.

หลังจากนั้นประเทศไทยก็มีคณะรัฐบาลตามรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2475 โดยมีประกาศพระบรมราชโองการโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมแต่งตั้ง พระยามโนปกรณนิติธาดา เป็นนายกรัฐมนตรี และรัฐมนตรี ดังนี้¹¹

1) พระยามโนปกรณนิติธาดา เป็นนายกรัฐมนตรี และรัฐมนตรีกระทรวงคลัง
มหาสมบัติ

- 2) พระยาศรีวิศาลวาจาเป็นรัฐมนตรีต่างประเทศ
- 3) พลเรือโทพระยาราชวังสัน เป็นรัฐมนตรีกลาโหม
- 4) เจ้าพระยาวงศาอนุประพันธ์ เป็นรัฐมนตรีพาณิชย์การ
- 5) เจ้าพระยาธรรมาศกัณฐ์ เป็นรัฐมนตรีธรรมการ
- 6) พระยาจำแลนยาบตีศรีบริบาล เป็นรัฐมนตรีมหาดไทย
- 7) พระยาเทพวิฑูรพหุลศุรตาศี เป็นรัฐมนตรียุติธรรม
- 8) พล.ร.ต.พระยาปรีชาชลยุทธ เป็นรัฐมนตรี
- 9) พ.อ.พระยาทรงสุรเดช "
- 10) พ.อ.พระยาพหลพลพยุหเสนา "
- 11) พ.อ.พระยาฤทธิอัคเนย์ "
- 12) พระยาประมวลิวิชาพูล "
- 13) พ.ท.ประศาสน์พิทยายุทธ "
- 14) หลวงประดิษฐ์มนูธรรม "
- 15) น.ต.หลวงสินธุสงครามชัย "
- 16) พ.ต.หลวงพิบูลสงคราม "
- 17) หลวงเดชสหกรณ์ "
- 18) นายประยูร ภมรมนตรี "
- 19) นายแนบ พหลโยธิน "
- 20) นายตัว พลาญกรม "

เราจะเห็นได้ว่ารายชื่อของ จอมพล ป. พิบูลสงคราม มีปรากฏอยู่ทั้งผู้ร่วมก่อการ คณะกรรมการราษฎร และคณะรัฐมนตรี หลังจากได้รับรัฐธรรมนูญใช้แล้วอันเป็นตำแหน่งทางการเมืองและยังได้รับการแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งรองผู้บังคับการทหารปืนใหญ่ อันเป็นตำแหน่งข้าราชการประจำ ซึ่งทั้งสองตำแหน่งถือว่าเป็นทรัพยากรทางการเมืองที่สามารถทำให้เขามีอำนาจทางการเมืองได้

การที่จอมพล ป. พิบูลสงครามมีตำแหน่งดังกล่าวข้างต้นนั้น เพราะเขามีบทบาททางการเมืองในขณะนั้นอย่างสำคัญ นั่นคือเริ่มตั้งแต่รวมกันกับนักเรียนไทยในกรุงปารีส เพื่อเปลี่ยนแปลงการปกครอง เมื่อทำการปฏิบัติการยึดอำนาจจากรัฐบาลของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นกำลังสำคัญ โดยเป็นผู้นำกลุ่มทหารหนุ่มของกองทัพบกที่เข้าควบคุมกรมพระนครสวรรค์วรพินิตเป็นองค์ประกัน และยังเป็นตัวประสานการปฏิบัติการกับฝ่ายทหารเรืออีกด้วย ซึ่งบทบาทและการได้รับตำแหน่งทางการเมืองของจอมพล ป. พิบูลสงครามดังกล่าวนับได้ว่าเป็นพื้นฐานในการมีอำนาจ อำนาจและสร้างอำนาจทางการเมืองของ จอมพล ป. พิบูลสงครามต่อไป¹² ซึ่งจะกล่าวในบทต่อไป ๑ ไป โดยพยายามอธิบายให้เห็นถึงการสร้างอำนาจทางการเมืองด้วยการสร้างทรัพยากรทางอำนาจการเมืองด้านต่าง ๆ ตามที่กล่าวไว้ในส่วนของแนวการวิเคราะห์ก่อนหน้านี้แล้ว

---

¹¹ราชกิจจานุเบกษา. เล่มที่ 49 (21 ธันวาคม 2475), หน้า 574.

¹²อดุลย์ กอวัฒนา, "การลาออกของรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม เมื่อ 24 กรกฎาคม 2478", วิทยานิพนธ์ รัฐศาสตรมหาบัณฑิต แผนกวิชาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พ.ศ.2518, หน้า 16.

การควบคุมกำลังทหาร : ใช้กองทัพเป็นฐานอำนาจทางการเมือง

ความนำ

กำลังทหารเป็นฐานอำนาจหรือทรัพยากรทางการเมืองที่สำคัญมาก ผู้นำทางการเมือง โดยเฉพาะในสังคมล้าหลังหรือกำลังพัฒนา หากปราศจากการใช้กำลังกองทัพให้การสนับสนุนแล้วยากนักที่จะอยู่ในตำแหน่งทางการเมืองได้ และการที่ผู้นำทางการเมืองคนใดจะได้รับการสนับสนุนจากกองทัพหรือกำลังทหารได้นั้นต้องสามารถควบคุมกำลังกองทัพให้ได้ ซึ่งการควบคุมกองทัพนั้นในอดีตผู้นำไทยมีแบบแผนการควบคุม แบบแผนการใช้กองทัพเป็นทรัพยากรอำนาจทางการเมืองนี้เคยมีมาแล้วตั้งแต่อดีต ขอยกตัวอย่าง เช่น พระเจ้ากรุงธนบุรี ในช่วงก่อนปราบดาภิเษกนั้น ทหารอยู่ภายใต้การควบคุมของพระองค์โดยตรง ทำให้การบังคับบัญชาการรบหรือการใช้กำลังทหารจากพระองค์เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ครั้นเมื่อปราบดาภิเษกแล้ว พระองค์ทรงมีพระราชภารกิจการบริหารราชการแผ่นดินหลายด้าน จึงทรงมอบการทหารให้อยู่ในมือของขุนนางสองพี่น้องคือ พระยาจักรี กับพระยาสุรสีห์นาท ผลของการควบคุมกำลังกองทัพดังกล่าวจึงทำให้สองขุนนางดังกล่าวมีอำนาจทางการเมืองในเวลาต่อมา

สมัยรัชกาลที่ 1 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ กำลังกองทัพอยู่ภายใต้การควบคุมของสมเด็จพระราชอนุชา และขุนนางที่ทรงไว้วางพระราชหฤทัย ในรัชสมัยรัชกาลนี้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงปลายรัชกาลปรากฏว่า มีความขัดแย้งระหว่างพระองค์กับสมเด็จพระราชอนุชา ซึ่งความขัดแย้งนี้สะท้อนออกมาว่าผู้ควบคุมกำลังอำนาจมาก ย่อมมีโอกาสที่จะท้าทายเพื่อเป้าหมายทางการเมืองเสมอ อย่างไรก็ตามความขัดแย้งที่เกิดขึ้นนี้ยุติลงได้เพราะรัชกาลที่ 1 ทรงมีทั้งทรัพยากรทางการเมืองอื่น ๆ ที่สามารถหยิบยกมาใช้แก้ปัญหาได้ กล่าวคือ ทรงมีพระพี่น้องเธอซึ่งทรงเป็นผู้ที่ทั้งรัชกาลที่ 1 และสมเด็จพระราชอนุชาทรงเกรงพระทัยมากมาเป็นผู้ไกลเกลี่ยความสงบจึงเกิดขึ้น

ตัวอย่างการควบคุมกำลังกองทัพในสมัยใกล้ ๆ ของจอมพล ป.พิบูลสงคราม มีอำนาจทางการเมือง ซึ่งแบบแผนการควบคุมกำลังทหารยังงังเป็นไปเช่นเดิมคือกษัตริย์ พระราชวงศ์ และขุนนางที่ไว้วางพระราชหฤทัยเป็นผู้ควบคุมดูแล เช่น สมัยรัชกาลที่ 5 ทหารอยู่ในการควบคุมดูแลและรับผิดชอบของเจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรี และกรมหลวงนครไชยศรีสุรเดช หรือในสมัยรัชกาลที่ 6 อยู่ภายใต้ความดูแลและรับผิดชอบของเจ้าพระยาบดินทร์เดชา (ฉัตร) (ม.ร.ว.อรุณฉัตรกุล) กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถ และกรมหลวงพระนครสวรรค์พินิต เป็นต้น¹ และในสมัยรัชกาลที่ 7 กำลังทหารก็อยู่ภายใต้การควบคุมของพระองค์ พระราชวงศ์ และขุนนาง แต่ขุนนางส่วนหนึ่ง (คณะผู้ก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครองหรือกลุ่มผู้มีอำนาจ) ใช้กำลังทหารเพื่อการได้มาซึ่งอำนาจทางการเมือง โดยการแย่งชิงหรือยึดอำนาจจากรัชกาลที่ 7 ซึ่งการยึดอำนาจครั้งนั้นดังได้กล่าวแล้วว่าจอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นผู้นำกำลังเข้าไปควบคุมองค์กรมพระนครสวรรค์วรพินิต ซึ่งเป็นพระราชวงศ์ที่ทรงมีกำลังทหารอยู่ภายใต้การควบคุมบังคับบัญชา อันถือได้ว่ากลุ่มผู้ก่อการปฏิวัติการเพื่อมิให้อีกฝ่ายหนึ่งสามารถใช้กำลังทหารมาต่อต้านได้ และแม้ว่ากำลังทหารของรัชกาลที่ 7 จะอยู่ในวิสัยที่จะนำมาใช้ได้ แต่ก็ไม่มีความแน่ใจว่าจะใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพหรือไม่² ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่าไม่ต้องการให้เกิดความรุนแรงทางการเมือง อันเป็นคตินิยมของคนไทยโดยทั่วไป หรืออาจเป็นด้วยความที่ไม่เคยมีเหตุการณ์เช่นนี้มาก่อน จึงทำให้ไม่มีแนวทางในการใช้กำลังทหารเพื่อต้านกำลังทหารที่เข้ามายึดอำนาจการปกครอง ซึ่งตรงนี้แตกต่างจากครั้งหลัง ๆ มา เช่นกรณีแรกคือ กบฏบวรเดชและกบฏหลาย ๆ ครั้งต่อมา ปรากฏชัดว่ามีการใช้กำลังทหารเพื่อต้านกำลังทหาร

ดังนั้นจึงเห็นได้ว่ากำลังทหารเป็นทรัพยากรอำนาจทางการเมืองที่สำคัญ ซึ่งผู้นำทางการเมืองจำเป็นต้องแสวงหา

---

¹สุจิต บุญบงการ, "อำนาจทางการเมืองของผู้นำทหารไทยศึกษาเปรียบเทียบระหว่างจอมพล ป.พิบูลสงคราม กับจอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์", ใน รักเมืองไทย. สมบัติ จันทรวงศ์ และ รังสรรค์ ธนะพรพันธุ์ (บรรณาธิการ), (กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, 2519), หน้า 93.

²เรื่องเดียวกัน, หน้า 93.

ในบทนี้เพื่อความเข้าใจต่อการสร้างอำนาจ โดยการใช้อำนาจเป็นทรัพยากรทางอำนาจทางการเมืองของจอมพล ป. พิบูลสงคราม จึงเริ่มต้นเสนอรายงานจากการได้รับเสนอยศเปลี่ยนตำแหน่งทางการเมือง (รวมทั้งการเมืองด้วย) เพื่อสะท้อนให้เห็นเส้นทางการเดินเข้าไปควบคุมกำลังกองทัพเพื่อสร้างคะแนนนิยมให้กับตัวจอมพล ป. จากกองทัพ ซึ่งเป็นการกระทำเพื่อให้ได้รับการสนับสนุนจากกองทัพ หลังจากนั้นจึงทำการวิเคราะห์ว่าจอมพล ป. พิบูลสงคราม เข้าไปดำเนินการควบคุมกองทัพอย่างไร

ความก้าวหน้าในหน้าที่ราชการ : เส้นทางสู่ผู้คุมอำนาจในกองทัพ

ดูเหมือนว่านายกรัฐมนตรีของประเทศไทยที่มาจากลูกชาวบ้านธรรมดา (ชาวสวน) อย่างจอมพล ป. พิบูลสงครามนั้น ตั้งแต่วัยเด็กท่านเป็นคนที่มีความเฉลียวฉลาด ดังเห็นได้จาก พลโท ประยูร ภมรมนตรี³ ได้พูดถึง จอมพล ป.พิบูลสงคราม เมื่อสมัยเรียนร่วมกันนักเรียนโรงเรียนนายร้อยว่า เป็นคนละมุนละไมมีปฏิภาณไหวพริบดียิ่ง ฉลาดเรียนเก่ง สอบได้ที่ 1 ที่ 2 อยู่เสมอ พูดจามีความคมคาย ชอบสนุก ชนเจียบ ๆ ชนเอา เรื่องตอนสอบไล่ออกเป็นนายทหารปีสุดท้าย ตกแต่มีความประพฤติ และหลังจากจบเป็นนายร้อยตรี เพียง 4 ปี เขาก็เข้าโรงเรียนเสนาธิการทหาร ซึ่งมียศเป็นร้อยโท นับว่าเป็นผู้มีความก้าวหน้าเร็วมาก

จากการที่ จอมพล ป.พิบูลสงคราม ได้เข้าศึกษาในโรงเรียนเสนาธิการทหารและสอบไล่ได้ที่ 1 ของหลักสูตรนี้เองที่เป็นจุดหักเหชีวิตอันสำคัญจุดหนึ่ง นั่นคือผู้ที่สอบไล่ได้ที่ 1 ทางราชการจะส่งให้ไปศึกษา ณ ต่างประเทศ ซึ่งจอมพล ป.พิบูลสงคราม ท่านก็ได้ไปศึกษา

---

³ ประยูร ภมรมนตรี, ชีวิต 5 แผ่นดินของข้าพเจ้า. (พระนคร : สำนักพิมพ์บรรณกิจ, 2518), หน้า 22.

วิชาการป็นาใหญ่ที่ประเทศฝรั่งเศส เมื่อเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2467⁴ อันเป็นแหล่งที่ไปได้แนวความคิดเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงการปกครองกลับมาทำการเปลี่ยนแปลงการปกครองของไทยจนสำเร็จ

ขณะที่จอมพล ป. พิบูลสงครามเข้าร่วมยึดอำนาจการปกครองจากพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้น เขามีศเป็นเพียงพันตรีเท่านั้น ซึ่งสุจิต บุญบงการ กล่าวว่าเขายังเป็นทหารเด็ก ๆ คนหนึ่งเท่านั้น⁵

แม้ว่าจอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นทหารที่ยังไม่มีอาวุโสมากนัก แต่เขาก็มีบทบาททางการเมืองและการทหารเด่นมาก กล่าวคือดังกล่าว่าแล้วว่าในการยึดอำนาจนั้นเขาร่วมวางแผนและใช้กำลังทหารออกปฏิบัติและการควบคุมบุคคลสำคัญของฝ่ายรัฐบาลไว้ และเมื่อยึดอำนาจการปกครองได้สำเร็จแล้ว เขาก็ได้รับการแต่งตั้งเป็นรัฐมนตรี และสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร อันเป็นตำแหน่งที่กลายเป็นทรัพยากรอำนาจทางการเมืองที่สำคัญ

การก้าวเข้ามามีบทบาททางการเมืองของจอมพล ป. พิบูลสงคราม อย่างเด่นชัดในช่วงหลังการยึดอำนาจแล้วนั้น ไม่ใช่เป็นการก้าวมาจากความไม่มีอะไรเป็นทรัพยากรทางอำนาจรองรับเลย หากเราย้อนกลับไปดูบทบาทของเขา ก่อน พ.ศ. 2475 แล้ว จะเห็นว่าหลังจากเขากลับจากฝรั่งเศสแล้ว แม้ว่าเขาจะไม่ได้ดำรงตำแหน่งที่ควบคุมกำลังของกองทัพ แต่ก็ได้ไปเป็นอาจารย์สอนในโรงเรียนเสนาธิการทหารบกนั้น เป็นโอกาสที่เขาได้เผยแพร่แนวความคิดทางการเมือง การเมืองได้ในระดับหนึ่ง ซึ่งเห็นได้จากการสอนหนังสือ และเขียนตราด้านการทหารป็นาใหญ่⁶ ซึ่งครั้งนี้ถือว่าได้มีการสร้างความไว้เนื้อเชื่อใจและชื่อเสียง

⁴ อนันต์ พิบูลสงคราม, จอมพล ป. พิบูลสงคราม. เล่ม 1 (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มนตรี, 2518), หน้า 46.

⁵ สุจิต บุญบงการ, "อำนาจทางการเมืองของผู้นำทหารไทย : การศึกษาเปรียบเทียบระหว่าง จอมพล ป. พิบูลสงคราม กับจอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์," หน้า 93.

⁶ อนันต์ พิบูลสงคราม, จอมพล ป. พิบูลสงคราม. เล่ม 1, หน้า 49 - 52.

กับขุนนายทหารอื่น ๆ ⁷ อันเป็นที่มาแห่งความร่วมมือในระยะต่อมา

หลังจากจอมพล ป.พิบูลสงคราม มีตำแหน่งทางการเมืองดังกล่าวแล้ว เขายังได้รับตำแหน่งทางการเมืองที่สำคัญเพราะว่าเป็นตำแหน่งที่คุมกำลัง นั่นคือ ได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งรองผู้บังคับการทหารปืนใหญ่ โดยในขณะนั้นมี พ.อ. พระยาพลพลพยุหเสนา เป็นผู้บัญชาการทหารบก พ.อ.พระยาทรงสุรเดช เป็นผู้ช่วยผู้บัญชาการทหารบก และ พ.อ.พระยาฤทธิอัคเนย์เป็นผู้บังคับการทหารปืนใหญ่⁸ ซึ่งบุคคลเหล่านี้ล้วนแล้วแต่เป็นผู้ร่วมก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครอง และร่วมคณะรัฐบาลเดียวกันกับจอมพล ป.พิบูลสงคราม

พ.ท.หลวงพิบูลสงคราม (ซึ่งเป็นยศของจอมพล ป.พิบูลสงคราม ในขณะนั้น) ได้ร่วมบริหารประเทศกับรัฐบาลคณะพระยามโนปกรณนิติธาดา ตั้งแต่แรกตั้งคณะรัฐบาลหลังการยึดอำนาจจนถึงราวเดือนเมษายน พ.ศ.2476 ก็เกิดความขัดแย้งกันระหว่างคณะรัฐมนตรีขึ้น บ่อเกิดของความขัดแย้งคือโครงการเศรษฐกิจของนายปรีดี พนมยงค์ ซึ่งความขัดแย้งนี้ได้นำไปสู่การปิดสภา⁹ เมื่อวันที่ 1 เมษายน พ.ศ. 2476

---

⁷ สุจิต บุญบงการ, "อำนาจทางการเมืองของผู้บริหารไทย : ศึกษาเปรียบเทียบระหว่าง จอมพล ป.พิบูลสงคราม กับจอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์," หน้า 96.

⁸ สุรพันธุ์ บุญมานพ, "การสร้างฐานอำนาจทางการเมืองของหลวงพิบูลสงคราม : ศึกษาเฉพาะกรณีการกวาดล้างปรักษ์ทางการเมือง ในปี พ.ศ.2481," วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต แผนกวิชาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2521, หน้า 44.

⁹ เหตุผลที่ฝ่ายรัฐบาลไม่เห็นด้วย โปรดดูจาก ณรงค์ พ่วงพิศ, การเมืองไทย : ความเปลี่ยนแปลงจากอดีตสู่ปัจจุบัน. ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2530, หน้า 285.

ความแตกแยกอันเนื่องจากเค้าโครงทางเศรษฐกิจที่เสนอโดย นายปรีดี พนมยงค์ นั้น
นำไปสู่การแบ่งเป็นฝ่าย 10

ความขัดแย้งในเค้าโครงทางเศรษฐกิจนี้นำไปสู่การปิดสภาผู้แทนราษฎร ในวันที่ 1
เมษายน พ.ศ. 2476 โดยมีพระยามโนปกรณนิติธาดา นายกรัฐมนตรีขณะนั้น ซึ่งท่ามกลางการ
แตกแยกของคณะราษฎรอันเป็นกลุ่มผู้ร่วมก่อการการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ซึ่งในความขัด
แย้งนี้ จอมพล ป.พิบูลสงคราม ได้อาศัยสถานการณ์โดยดึงเอาพระยาพหลพลพยุหเสนาเข้ามา
เป็นฝ่ายตน กล่าวคือ จอมพล ป.พิบูลสงคราม ได้สนับสนุนให้ พ.อ.พระยาพหลพลพยุหเสนา
เป็นหัวหน้ากลุ่มทำรัฐประหารช่วงชิงอำนาจทางการเมืองมาเป็นฝ่ายของตน เมื่อวันที่ 20
มิถุนายน พ.ศ. 2476 การยึดอำนาจครั้งนี้ฝ่าย พ.อ.พระยามโนปกรณนิติธาดา ลาออกจาก
ตำแหน่ง ซึ่งถือเป็นการรัฐประหารเงียบเป็นครั้งแรกในประวัติศาสตร์การเมืองไทย เป็นการ
ใช้กำลังทหารเพื่อผลทางการเมืองของจอมพล ป. พิบูลสงครามที่เด่นชัดมาก เพราะหลังจาก
รัฐประหารครั้งนี้แล้ว นอกจากบุคคลที่เคยมีความขัดแย้งหรือเป็นศัตรูทางการเมืองกับจอมพล ป.
พิบูลสงคราม ได้แก่ พ.อ.พระยาทรงสุรเดช พ.อ.พระยาฤทธิอัคเนย์ และ พ.ท.พระประศาสน์
พิทยายุทธ ไม่ได้ร่วมคณะรัฐบาลแล้ว บุคคลเหล่านี้ยังถูกถอนอำนาจทางการเมืองและยังถูก
บังคับให้ออกนอกประเทศในเวลาต่อมาอีกด้วย ดังนั้นคนที่ศัตรูของจอมพล ป.พิบูลสงคราม
ถูกกำจัดออกไปนี้ทำให้บทบาททางการเมืองและการทหารของเขายิ่งเด่นชัดมากยิ่งขึ้น

การก้าวเข้ามามีบทบาททางการเมืองที่เด่นชัดอีกก้าวหนึ่งของจอมพล ป.พิบูลสงคราม
คือหลังจากที่เขาเป็นผู้นำในการปราบกบฏบวรเดช เมื่อเดือนตุลาคม พ.ศ. 2476 สำเร็จแล้ว
เขาได้ดำรงตำแหน่ง รัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม ใน พ.ศ. 2477 10

รัฐบาลของ พ.อ.พระยาพหลพลพยุหเสนา บริหารประเทศหลังยึดอำนาจ เมื่อ พ.ศ.
2476 แล้ว ประสมรสุมทางการเมืองอย่างน้อย 3 ครั้ง 11 ซึ่งครั้งที่สามเป็นเหตุให้

10 วิภา มโนพิมาภักดิ์, "ความขัดแย้งภายในคณะราษฎร," วิทยานิพนธ์ อักษรศาสตร์
มหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2520, หน้า 67-68.

11 รอง ศยามานนท์, ประวัติศาสตร์ไทยในระบอบรัฐธรรมนูญ. (กรุงเทพมหานคร :
ไทยวัฒนาพานิช, 2520), หน้า 91.

รัฐบาลลาออกและเป็นเหตุให้ พ.อ.พระยาพระหลพลพยุหเสนา ยุติบทบาททางการเมืองของตนเองอย่างสิ้นเชิง ส่วนผู้ที่ก้าวขึ้นมาแทนคือ จอมพล ป.พิบูลสงคราม ซึ่งถูกเสนอชื่อให้เป็นนายกรัฐมนตรี (ขณะนั้นได้เลื่อนยศจาก พ.อ. เป็น พล.ตรี) และดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 16 ธันวาคม พ.ศ. 2481 และในรัฐบาลชุดนี้ เขายังดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย และต่อมาเมื่อวันที่ 14 กรกฎาคม พ.ศ. 2482 เจ้าพระยาศรีธรรมมาธิเบศ ได้ลาออกจากตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ ทำให้ตำแหน่งนี้ว่างลง จอมพล ป. จึงเข้าไปดำรงตำแหน่งแทน¹² ด้วยบทบาทเช่นนี้ถึงมีบางคนกล่าวว่า "พิบูลได้ควบคุมรัฐบาลได้อย่างเต็มที่ ในทางปฏิบัติเขาไม่มีฝ่ายค้านภายในประเทศ"¹³ ซึ่งนั่นคือ การปูพื้นฐานทางการเมือง เพื่อความมั่นคงแห่งอำนาจทางการเมืองของเขานั่นเอง

การควบคุมกองทัพบก

ผู้วิจัยได้กล่าวแล้วว่า จอมพล ป.พิบูลสงคราม มีความก้าวหน้าในหน้าที่ราชการทหารอย่างรวดเร็ว นั่นคือ เขาก้าวจากนายทหารยศนายพัน เป็นนายพลด้วยระยะเวลาอันสั้นมาก และนอกจากการได้เลื่อนยศตำแหน่งทางทหารอย่างรวดเร็วแล้ว เขายังได้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองและทางทหารที่สำคัญอันถือเป็นฐานอำนาจอีกด้วย

---

¹² ณรงค์ พ่วงพิศ, การเมืองไทย : ความเปลี่ยนแปลงจากอดีต สู่ปัจจุบัน. หน้า 290 - 291.

¹³ Donald E. Neuchterlin, Thailand and the Struggle for Southeast Asia. (New York : Cornell University Press, 1965), p.45.

จุดสำคัญที่ทำให้ จอมพล ป.พิบูลสงคราม ก้าวมาจับบทบาทในกองทัพคือ หลังจากเขา เป็นผู้นำการปราบกบฏบวรเดช เมื่อตุลาคม พ.ศ.2476 ซึ่งผลงานนี้สร้างความโดดเด่นทาง การทหารแก่เขาเป็นอันมาก จนได้รับเลื่อนยศจากพันโท เป็นพันเอก แห่งกองทัพบก และต่อ มาในวันที่ 15 กันยายน พ.ศ.2477 เขาได้รับการแต่งตั้งเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม จากการดำรงตำแหน่งเช่นนี้ ทำให้เขามีบทบาททางการเมืองครอบคลุมไปยังกองทัพเรือและ กองทัพอากาศ ดังเห็นได้จากการที่เขาได้รับพระราชทานยศเป็น นาวาเอก ในวันที่ 26 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2478 และเป็นนาวาอากาศเอกในวันที่ 12 มีนาคม พ.ศ.2479 ตามลำดับ ซึ่งการที่เขาได้รับพระราชทานยศดังกล่าวนี้นอกจากจะเป็นการสะท้อนให้เห็นว่า จอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นผู้มีบารมีเหนือกองทัพไทยในเวลานั้น ทั้งสามเหล่าทัพแล้ว ยังเป็นครั้งแรก หลังจากการเปลี่ยนแปลงการปกครอง เมื่อ พ.ศ. 2475 ที่นายทหารได้รับพระราชทานยศทั้ง สามเหล่าทัพพร้อมกัน ¹⁴

ขณะที่มียศเป็นนายพันเอกนั้น จอมพล ป.พิบูลสงคราม ได้ดำรงตำแหน่งการทางทหาร และการเมืองดังนี้คือ 4 เมษายน พ.ศ.2477 เป็นรองผู้บัญชาการทหารบก, 26 เมษายน พ.ศ.247 เป็นรองผู้บัญชาการทหารบก และรักษาการแทนปลัดกระทรวงกลาโหม, 25 กันยายน พ.ศ.2477 เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม, 12 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2478 เป็นรัฐมนตรี ว่าการกระทรวงกลาโหมและรองผู้บัญชาการทหารบก, ปี พ.ศ.2481 เป็นนายกรัฐมนตรี รัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย และผู้บัญชาการทหารบก, ปี พ.ศ.2482 เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ และได้เลื่อนยศเป็นพลตรีในปีนี้ ด้วย, ปี พ.ศ.2483 เป็นผู้บัญชาการทหารสูงสุด และปี พ.ศ.2484 ได้เลื่อนยศเป็น จอมพล จากการที่ จอมพล ป.พิบูลสงคราม ได้เข้าไปเป็นผู้นำกองทัพด้วยการดำรงตำแหน่ง ระดับสูงนั้น เขาได้มีโอกาสเข้าไปวางแผนปรับปรุงกองทัพทั้งสามเหล่าทัพในหลาย ๆ ด้าน

---

¹⁴ อนันต์ พิบูลสงคราม, จอมพล ป.พิบูลสงคราม. เล่ม 1, หน้า 250.

การปรับปรุงกองทัพบก

อันที่จริงแล้วแนวความคิดในการปรับปรุงกองทัพบกของ จอมพล ป.พิบูลสงคราม ได้เกิดขึ้นอย่างชัดเจนตั้งแต่เมื่อครั้งหลังเปลี่ยนแปลงการปกครองใหม่ๆ ซึ่งแนวการปรับปรุงกองทัพของเขานั้นขัดแย้งกับแนวของพระยาทรงสุรเดช ซึ่งเป็นผู้นำกองทัพระดับสูงในขณะนั้น

แม้ว่าจอมพล ป.พิบูลสงคราม ไม่สามารถนำแนวคิดการปรับปรุงกองทัพของเขามาปฏิบัติได้ เพราะเหตุที่แนวคิดของเขามองสอดคล้องกับพระยาทรงสุรเดชดังกล่าว ต่อมาเมื่อเขาได้ก้าวขึ้นมาเป็นผู้นำกองทัพแล้ว เขาได้เข้าไปปรับปรุงกองทัพบกหลายประการด้วยกัน ซึ่งการปรับปรุงนี้คือการสร้างความเจริญก้าวหน้าหรือการสร้างกองทัพให้ทันสมัย ซึ่งย่อมนำความนิยมมาสู่ตัวผู้ทำการปรับปรุงอย่างแน่นอน นั่นคือทหารในกองทัพยอมให้การสนับสนุนผู้นำที่ทำให้กองทัพมีความเจริญก้าวหน้าอย่างจอมพล ป.พิบูลสงคราม

ในส่วนของการปรับปรุงกองทัพบกนี้ เห็นจากการที่จอมพล ป.พิบูลสงคราม ได้ดำเนินการก่อตั้งโรงเรียนเทคนิคทหารบกขึ้นในปี พ.ศ. 2477 โดยกำหนดหลักสูตรของโรงเรียนไว้ 5 ปี สำหรับผู้ที่สำเร็จจากโรงเรียนนี้ เพื่อให้มีความรู้ความสามารถทางทหารและทางเทคนิค¹⁵

มีการก่อตั้งโรงเรียนแพทย์ทหารบกขึ้น เพื่อให้มีทหารแพทย์ที่สามารถใช้ได้ในสถานการณ์สงครามอย่างมีประสิทธิภาพ และยังได้ตั้งกรมเชื้อเพลิงเพื่อให้มีโรงกลั่นน้ำมัน ส่วนด้านยุทธโธปกรณ์ที่ทันสมัยนั้นได้ซื้อจากเยอรมัน สวีเดน และอิตาลี¹⁶

การปรับปรุงกองทัพบกนอกจากตั้งหน่วยงานขึ้นมาใหม่แล้ว จอมพล ป.พิบูลสงคราม ยังได้ทำการพัฒนาบุคลากรของกองทัพ ให้มีความสามารถก้าวหน้าไปพร้อม ๆ กับองค์การด้วย โดยการส่งนายทหารไปศึกษาและดูงาน ณ ต่างประเทศซึ่งเป็นวิธีการหนึ่งที่ จอมพล ป.พิบูลสงคราม ใช้เพื่อดำเนินการให้ทหารนิยมตนเอง และการที่จะได้ความนิยมอันเป็นที่มาของการสนับสนุน

¹⁵ ประยูร ภมรมนตรี, ชีวิต 5 แผ่นดินของข้าพเจ้า. หน้า 343.

¹⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 344.

จากทหารนั้นวิธีการที่ดีที่สุดเพื่อบรรลุเป้าหมายนี้คือ การส่งคนที่ เป็นฝ่ายของตนอยู่แล้ว ไปศึกษา วิชาการที่สำคัญ ๆ เพื่อจะได้กลับมาทำงานให้ และให้การสนับสนุนตนเองต่อไป เช่นได้ส่ง นายพันตรี (ยศในขณะนั้น) ประยูร ภมรมนตรี ไปศึกษาดูงานในวิชาทหารที่ประเทศเยอรมัน เป็นเวลา 12 เดือน¹⁷

เมื่อนายพันตรี ประยูร ภมรมนตรี กลับจากการไปศึกษาดูงานจากเยอรมันแล้ว ได้มา ทำงานอันเป็นงานที่ จอมพล ป.พิบูลสงคราม ตั้งใจให้ไปศึกษาจากเยอรมัน คืองานด้าน ยุวชนทหาร จอมพล ป.พิบูลสงครามหวังว่าเยาวชนเป็นทรัพยากรบุคคลที่มีคุณค่า หากเขาได้ เยาวชนเป็นฐานแล้วน่าจะกลายเป็นทรัพยากรทางอำนาจอันสำคัญ

ในปี พ.ศ.2478 จอมพล ป.พิบูลสงคราม ในฐานะรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม ก็ได้จัดตั้งกรมยุวชนทหารบกขึ้น โดยให้นายพันตรี ประยูร ภมรมนตรี เป็นเจ้ากรมให้กรมนี้มี หน้าที่ฝึกวิชาทหารให้แก่เยาวชน ซึ่งได้ร่วมมือกับมหาวิทยาลัย (จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย) และ กระทรวงธรรมการ (กระทรวงศึกษาธิการ) เพื่อเปิดรับนิสิตนักศึกษาอันเป็นเยาวชนเข้ามา รับการฝึก ซึ่งเป็นการดำเนินการทางการเมืองการทหารที่ก้าวไกลลงไปสู่เยาวชนอันเป็นฐานอำนาจ จำนวนมาก และส่งผลในระยะยาวนั้นเป็นการสะท้อนให้เห็นว่าคนอย่าง จอมพลป.พิบูลสงคราม เป็นผู้วางแผนการเพื่อใช้เยาวชนเป็นฐานอำนาจทางการเมืองของตนได้อย่างดี ดังเห็นจาก คำแถลงการณ์ของเขา เมื่อครั้งเป็นประธานการฝึกวิชาทหารแก่ยุวชนทหารของกระทรวง กลาโหมว่า

"การที่ข้าพเจ้าตั้งยุวชนทหารขึ้น เพื่ออบรมให้เยาวชนนั้นก็โดยหวังว่าในยาม คีตกสงครามจะได้ให้เยาวชนเหล่านี้เป็นกำลังช่วยป้องกันบ้านเมืองที่รักยิ่งของ เรา...ในเวลาที่เราไม่มีการตั้งประจำการ และกองหนุนเป็นจำนวนมาก ถึง ล้านคนเศษ ในเวลาคีตกสงครามประเทศไทยก็จะมีกำลังกองทัพลึง 1 ล้านคน พร้อมกับอาวุธที่ทันสมัย กำลังกองทัพบกล้านคนนี้ ข้าพเจ้าเชื่ออย่างแน่นอนว่า

---

¹⁷ หนังสือพิมพ์ศรีกรุง. ฉบับประจำวันที 3 มีนาคม พ.ศ. 2479.

เพียงพอจะรักษาชาติบ้านเมืองไว้ได้ชั่วบุตรหลาน ไม่มีใครกล้าจะมารังแกเรา
ได้อย่างแต่ก่อนนั้นทีเดียว เรามีกำลังใจไม่กล้าแข็งเท่าบรรพบุรุษของเรา
เพราะเราอยู่กันอย่างแสนสบาย วางศึกสงครามมาเสียช้านาน ถึงจะเสีย
ดินแดนไปบ้างก็เป็นโดยง่าย แผลแห่งความทรงจำของทั้งชาติไม่ยังยืນเท่าใด
พอเสร็จสิ้นเหตุการณ์เราก็มองหน้าใหม่...ยุวชนพยายามจะตั้งรากฐานให้แก่
ชาติไทยก่อให้เกิดสยามใหม่ สยามใหม่ต้องการศีลธรรม วัฒนธรรม เอกราช
และความมั่นคง" 18

ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่า จอมพล ป.พิบูลสงคราม ทั้งในฐานะผู้บัญชาการทหารบก รัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม นายกรัฐมนตรี อันเป็นตำแหน่งที่ได้มาโดยความสามารถในหน้าที่ทางการทหารและการเมืองของเขา และเมื่อเขาได้ดำรงตำแหน่งดังกล่าวซึ่งในตัวของตำแหน่งเองก็เป็นทรัพยากรทางอำนาจ เพราะว่า จอมพล ป.พิบูลสงคราม ได้ใช้ตำแหน่งเหล่านี้เป็นพลังในอันที่จะจัดตั้งกองทัพทำให้มีขนาดใหญ่ และเพิ่มคุณภาพขึ้นซึ่งเป็นกระบวนการกระทำที่เขาเพื่อได้รับการสนับสนุนจากเหล่าทหารในกองทัพ และการสนับสนุนจากกองทัพที่พลังอำนาจสูงนั้น ย่อมส่งผลให้อำนาจทางการเมืองของจอมพล ป.พิบูลสงคราม มากตามไปด้วยและการสร้างความนิยมนี้เขาไม่เพียงแต่สร้างกับบรรดาทหารในกองทัพนั่น แต่เขายังขยายไปสู่เยาวชน อันเป็นกำลังจำนวนมากและเป็นคนรุ่นใหม่ ซึ่งจะก้าวเข้ามาเป็นกำลังของชาติในอนาคตอีกด้วย และการที่เยาวชนซึ่งได้รับการปลูกฝังลัทธิทหารเช่นนี้ย่อมส่งผลดีต่อตัวจอมพล ป.พิบูลสงคราม ซึ่งเป็นผู้ก่อตั้งยุวชนทหารในกาลต่อมาอีกด้วย

---

18 หนังสือพิมพ์ประชาชาติ. ฉบับประจำวันที่ 4 พฤศจิกายน พ.ศ.2481

การปรับปรุงกองทัพเรือ

ในส่วนของกองทัพเรือนี้ จอมพล ป.พิบูลสงคราม ในฐานะรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหมได้เข้าไปปรับปรุงและพัฒนากองทัพเรือทั้งในด้านการก่อตั้งหน่วยงานใหม่ และพัฒนากำลังคน และอาวุธยุทโธปกรณ์ ซึ่งการพัฒนาและปรับปรุงกองทัพเรือนี้มี นาวาเอก หลวงสินธุ์สงครามชัย เป็นผู้บัญชาการทหารเรือขณะนั้นให้ความร่วมมือ

จอมพล ป. พิบูลสงคราม เห็นความสำคัญของหน่วยงานที่จะพัฒนากำลังคนของกองทัพมากดังเห็นได้จากให้มีการจัดตั้งกรมนาวิกโยธินขึ้นที่ทุ่งไก่เตี้ย สัตหีบ จังหวัดชลบุรี ใน พ.ศ. 2479 - 2481 เพื่อเป็นกรมผสม ซึ่งในกรมผสมนี้ได้จัดทำให้มีการศึกษาของนักเรียนนายเรือด้วยและเปิดสอนรุ่นแรกใน พ.ศ. 2480 ¹⁹

ในด้านอาวุธยุทโธปกรณ์ จอมพล ป.พิบูลสงคราม ในฐานะรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม ได้สั่งซื้อเรือรบใหม่²⁰ เรือดำน้ำ ²¹ อันเป็นการดำเนินการเพิ่มแสนยานุภาพแก่กองทัพเรือโดยตรง และผลแห่งการดำเนินการปรับปรุงกองทัพเรือของจอมพล ป.พิบูลสงคราม ในครั้งนี้ส่งผลให้เขาได้รับความชื่นชมมาก ดังเห็นได้จากหนังสือพิมพ์เขียนข้อความยกย่องเขาว่า

"เรือรบใหม่ 5 ลำได้เดินทางมาถึงท่าราชวรดิษฐ์ ซึ่งท่านรัฐมนตรีกลาโหม (จอมพล ป.พิบูลสงคราม) ซึ่งเป็นผู้รับผิดชอบโดยตรงในการสร้างรัฐของประเทศได้มาอยู่ และรับรองแขกทั้งหลายที่ไปในงานนั้นด้วยกัน ... เป็นพยานอันแน่วแน่เห็นว่าท่านรัฐมนตรีผู้นี้มีความรักประเทศชาติยิ่งนัก สมควรแล้วที่สิ่ง

---

¹⁹ ที่ระลึกในงานพระราชพระราชทานเพลิงศพ พลเรือเอก สินธุ์ กมลนาวิน. เมื่อวันที่ 15 ธันวาคม พ.ศ. 2519 (พระนคร : โรงพิมพ์กรมสารบรรณทหารเรือ, 2518), หน้า 193-194.

²⁰ หนังสือพิมพ์ศรีกรุง. ฉบับประจำวันี่ 2 กันยายน 2480.

²¹ The Bangkok Times. 29 June 1938.

ศักดิ์สิทธิ์ในสากลโลกได้บันดาลให้ท่านเกิดเป็นคนไทย และเป็นผู้นำชาติด้วยผู้หนึ่ง
สมดังภาษิตที่ว่า กรุงศรีอยุธยาไม่สิ้นคนดี" 22

การปรับปรุงกองทัพอากาศ

ในส่วนของการปรับปรุงกองทัพอากาศแม้ว่า จอมพล ป. พิบูลสงคราม ในฐานะ
รัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม ได้ทำการปรับปรุงน้อยกว่ากองทัพบกและกองทัพเรือ แต่สิ่งที่
จอมพล ป. พิบูลสงคราม ทำการปรับปรุงนั้นมีความสำคัญต่อกองทัพอากาศมาก กล่าวคือได้มี
การยกฐานะของกรมอากาศยานเดิมขึ้นเป็นกองทัพอากาศ เมื่อวันที่ 27 มีนาคม พ.ศ. 2480²³

นอกจากการปรับปรุงโครงสร้างกองทัพอากาศข้างต้นแล้ว จอมพล ป. พิบูลสงคราม
ยังได้เสริมฐานกำลังกองทัพอากาศ โดยการขยายสนามบินดอนเมืองให้สามารถรองรับเครื่อง
บินแบบใหม่ ซึ่งสามารถใช้เป็นทั้งฐานทัพและสนามบินพาณิชย์ได้ และพร้อมกันนี้ก็ได้สร้างถนน
เชื่อมระหว่างดอนเมืองกับพระนคร เพื่อให้การคมนาคมสะดวกยิ่งขึ้นอีกด้วย

การเพิ่มฐานกำลังกองทัพอากาศนอกจากขยายสนามบินแล้ว ในสมัยจอมพล ป.
พิบูลสงคราม ยังได้มีการสั่งซื้อเครื่องบินประเภทต่าง ๆ จากสหรัฐอเมริกาจำนวนมาก 24

จากการมีเครื่องบินจำนวนมากขึ้นนี้ จอมพล ป. พิบูลสงคราม คงต้องการให้กองทัพ
บนขาของตัวเองหรือพึ่งตัวเองได้ เขาต้องการให้มีและเพิ่มขีดความสามารถในการรบ
ทางอากาศให้มากขึ้น เขาจึงจัดให้มีการสร้างโรงงานซ่อมเครื่องบิน และประกอบลูกระเบิด
ขึ้นเอง²⁵

22 หนังสือพิมพ์ศรีกรุง, ฉบับประจำวันที่ 2 กันยายน 2480.

23 สุรพันธ์ บุญมานพ, "การสร้างฐานอำนาจทางการเมืองของหลวงพิบูลสงคราม :
ศึกษาเฉพาะกรณีการกวาดล้างปราชัยทางการเมือง ในปี พ.ศ. 2481," หน้า 139.

24 เรื่องเดียวกัน, หน้า 140.

25 เรื่องเดียวกัน, หน้า 140.

ในแง่ของการควบคุมกองทัพอากาศนี้เราจะเห็นได้ว่าจอมพล ป.พิบูลสงคราม ควบคุมในฐานะรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม ซึ่งเป็นตำแหน่งทางการเมืองที่มีอิทธิพลโดยตรงต่อทหารในกองทัพ และเข้าไปทำการปรับปรุงกองทัพให้ดีขึ้น ซึ่งย่อมเป็นที่ชื่นชอบของบรรดาทหารในกองทัพอากาศ และนั่นคือวิธีการสร้างความนิยมในตัวจอมพล ป.พิบูลสงคราม ซึ่งผลที่ตามมาคือการได้รับการสนับสนุนจากฝ่ายกองทัพ และการสนับสนุนนี้ย่อมนำมาซึ่งการยอมทำตามจอมพล ป.พิบูลสงคราม ด้วยความเต็มใจเพราะศรัทธาในอำนาจบารมีของเขา

กองทัพอากาศภายใต้การนำของ จอมพล ป.พิบูลสงคราม นอกจากการที่เขาได้สร้างการยอมรับจากทหารในกองทัพแล้ว เขายังแสดงผลงานของกองทัพให้ประชาชนยอมรับอีกด้วย ดังเห็นได้จากกระทรวงกลาโหม จัดให้มีการแสดงแสนยานุภาพกองกำลังทางอากาศขึ้น ซึ่งมีประชาชนในกรุงเทพฯ ไปร่วมกันเป็นจำนวนมากอีกด้วย ²⁶

การควบคุมกรมตำรวจ

กำลังตำรวจเป็นกองกำลังที่มีอิทธิพลทางการเมืองอยู่ไม่น้อยเช่นกัน จอมพล ป.พิบูลสงคราม เล็งเห็นความสำคัญส่วนนี้อยู่มาก เขาจึงได้เข้ามาสร้างอิทธิพลในกรมตำรวจ

วิธีการที่จอมพล ป. พิบูลสงคราม เข้าไปควบคุมหรือมีอิทธิพลในกรมตำรวจมีอยู่สองวิธี คือวิธีแรกเป็นการใช้คนของตน เข้าไปดำรงตำแหน่งที่มีอำนาจในกรมตำรวจ ดังเห็นได้จากหลังจากที่เขาเข้าร่วมยึดอำนาจการปกครองจากพระยามโนปกรณนิติธาดา เมื่อ 26 มิถุนายน พ.ศ. 2476 ได้และเขาก็กลายเป็นบุคคลสำคัญในคณะรัฐบาลดังกล่าวแล้วนั้น กระทรวงมหาดไทย ภายใต้รัฐบาลชุดพระยาพหลพลพยุหเสนาในปี พ.ศ. ๒๔๗๖ พระยาอนุสรณ์ธรรการ เป็นอธิบดีกรมตำรวจ ซึ่งกรมตำรวจสมัยนั้นมีการกิจที่เกี่ยวกับการเมืองที่สำคัญคือ การรักษาความสงบและความมั่นคงของคณะรัฐบาล ซึ่งความเกี่ยวข้องของหน้าที่กรมตำรวจที่มีต่อคณะรัฐบาลดังกล่าวนี้ ทางรัฐบาลจึงได้ส่งพันตรีหลวงอดุลย์เดชจรัส (ยศในขณะนั้น) ซึ่งเป็นที่ทราบกันทั่วไปว่าผู้นี้เป็น

---

²⁶ อนันต์ พิบูลสงคราม, จอมพล ป.พิบูลสงคราม. เล่ม 1, หน้า 249.

เพื่อนสนิทของ จอมพล ป. พิบูลสงคราม เข้ามาเป็นรองอธิบดีกรมตำรวจ และพร้อมกันนั้นก็ได้ย้ายนายทหารจำนวนมากเข้ามาเป็นตำรวจอีกด้วย

อำนาจในการบังคับบัญชาในกรมตำรวจภายใต้สถานการณ์นี้ อำนาจแท้จริงหาได้อยู่ที่อธิบดีกรมตำรวจไม่ หากอยู่กับ พันตำรวจโท หลวงอดุลย์เดชจรัส (ยศได้เลื่อนจากพันตำรวจตรีเป็นพันตำรวจโท พร้อมกับคำสั่งให้มาเป็นรองอธิบดีกรมตำรวจ ซึ่งจอมพล ป.พิบูลสงครามเป็นผู้ส่งมาดำรงตำแหน่งดังกล่าว) ดังเห็นจากการเสนอหนังสือราชการที่แปลกมากคือ อธิบดีต้องเสนอต่อรองอธิบดีโดยระบุว่า "เสนอรองอธิบดีฯ เพื่อทราบ" ²⁷

พันตำรวจเอก พระยาอนุสรณ์ธรรการ ทนอยู่ในตำแหน่งอธิบดีที่ไร้อำนาจ 3 ปี (พ.ศ.2476-2479) ก็ได้ยื่นใบลาออกจากตำแหน่ง ทางกระทรวงมหาดไทยจึงแต่งตั้งให้ พันตำรวจเอกหลวงอดุลย์เดชจรัส (ยศในขณะนั้น) เป็นอธิบดีกรมตำรวจแทน เมื่อเมษายน พ.ศ.2479 และธันวาคมพ.ศ. 2480 พันตำรวจเอกหลวงอดุลย์เดชจรัสก็ได้เป็นรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงมหาดไทยอีกด้วย²⁸ ซึ่งเราเห็นได้ชัดเจนว่าจอมพล ป.พิบูลสงคราม ได้ใช้คนสนิทของตนเข้าไปควบคุมกำลังตำรวจเพื่อใช้เป็นฐานทางการเมืองอย่างชัดเจน เพราะว่ากรมตำรวจมีหน้าที่รักษาความมั่นคงของรัฐบาล โดยการสอดแนมจับกุมผู้ที่เป็นปรปักษ์ทางการเมืองกับคณะรัฐบาลชุดที่จอมพล ป.พิบูลสงคราม ร่วมรัฐบาลอยู่ ²⁹

วิธีที่สองคือการตั้งองค์การทำหน้าที่ด้านข่าว โดยจอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้ตั้งโรงเรียนสืบราชการลับในกรมตำรวจขึ้น ทั้งนี้เพื่อต้องการให้โรงเรียนซึ่งนอกจากจะสอน

²⁷ ไทยน้อย (นามแฝง), ประสบการณ์ 34 ปี ระบอบประชาธิปไตย. (พระนคร : แพร์พิทยา, 2509), หน้า 9.

²⁸ ลีริวัติ พงษ์พานิช, "ตำรวจกับการเมือง," วิทยานิพนธ์ รัฐศาสตรมหาบัณฑิต แผนกวิชาปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2519, หน้า 75.

²⁹ สุรพันธ์ บุญमानพ, "การสร้างฐานอำนาจทางการเมืองของหลวงพิบูลสงคราม : ศึกษาเฉพาะกรณีการกวาดล้างปรปักษ์ทางการเมือง ในปี พ.ศ. 2481," หน้า 150.

หลักสูตรการสืบราชการลับแล้ว ยังทำหน้าที่สืบหาข่าวความเคลื่อนไหวทางการเมืองอันเป็นอันตรายต่อรัฐบาล ทั้งจากในและนอกประเทศ หลักสูตรของโรงเรียนนี้ประกอบด้วยการสอนเรื่องการข่าว หลักการสืบสวนตามแผนยุทธศาสตร์ นอกจากนี้ยังให้พันตรี ประยูร ภมรมนตรี สอนเทคนิคการติดต่อสื่อสาร ส่งข่าว การจัดข่าวสัมพันธ์ การพรางและการปกปิดด้วย 30

สรุป

การเข้าควบคุมกองทัพของจอมพล ป. พิบูลสงคราม เพื่อใช้กองทัพเป็นฐานอำนาจทางการเมืองนั้น เขาได้เริ่มเข้ามาสืบหาข่าวในกองทัพตั้งแต่ครั้งรวมก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครอง หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองแล้ว เขาได้รับตำแหน่งทางการเมือง และแสดงความสามารถทางการเมืองจนเป็นที่ยอมรับกันทั่วไป ตำแหน่งทางการเมืองอันเป็นตำแหน่งที่เอื้ออำนวยให้เขาเข้าไปควบคุมกองทัพได้มากยิ่งขึ้นคือ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม และนายกรัฐมนตรี จอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้เข้าไปมีบทบาทในการปรับปรุงกองทัพให้มีความทันสมัยและมีขนาดใหญ่ขึ้น เขามองเห็นว่าการปรับปรุง เพราะว่าที่เป็นอยู่นั้นยังเป็นกองทัพที่ล้าสมัยมาก ดังเห็นได้จากหนังสือพิมพ์สมัยนั้นสะท้อนความเห็นของเขาไว้ว่า

"...ในเรื่องการทหารในช่วงระยะ 150 ปีที่แล้วมา การทหารเกือบจะกล่าวได้ว่าไม่มีอะไรเป็นขึ้นเป็นอันเลย นอกจากจะมีปืนเล็ก ปืนกลเล็ก 2-3 ร้อยกระบอก แล้วก็มีเครื่องบินที่ปราศจากอาวุธทำลายล้างทางอากาศอยู่เล็กน้อย มีเรือรบที่เก่าทันสมัยอยู่ 4 - 5 ลำเท่านั้น ในช่วงเวลา 2 ปี ที่รัฐบาลรัฐธรรมนูญได้จัดระบอบการปกครองใหม่ ทางกองทัพก็มีอาวุธที่ทันสมัยเกิดขึ้น

---

30 ประยูร ภมรมนตรี, ชีวิต 5 แผ่นดินของข้าพเจ้า. หน้า 341 - 342.

เช่น รถรบปืนใหญ่ต่อสู้อากาศยาน และเป็นกลหนัก ปืนกลเบา อีกมากมาย
กำลังทางอากาศยานก็ได้จัดการเพิ่มเครื่องบินที่ทันสมัย และอาวุธสำหรับทำลาย
ล้างทางอากาศขึ้น ทางกองทัพเรือก็ได้กำลังเรือเพิ่มเติม กำลังทางทะเลให้
ทั่วถึงยิ่งขึ้นทุกที" 31

ในช่วงที่จอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นรัฐมนตรีกระทรวงกลาโหม เขาได้ทุ่มเท
งบประมาณสำหรับรายจ่ายด้านการทหารจำนวนมาก โดยในปี พ.ศ. 2476-2481 รายจ่ายด้าน
การทหารคิดเป็นร้อยละ 26 ของงบประมาณรายจ่ายประจำปีทั้งหมด 32

การใช้จ่ายเพื่อพัฒนากองทัพนั้นนอกจากจอมพล ป. พิบูลสงคราม จะจัดหาให้จากงบประมาณแผ่นดินแล้ว ยังได้เรียกร้องจากข้าราชการให้บริจาคทรัพย์สินเงินทองแก่กองทัพ ดัง
ปรากฏว่า

"...บัดนี้เรากำลังสร้างกองทัพสยามเพื่อชาติ เพื่อความผาสุกสงบ ข้าพเจ้า
ขอเชิญชวนให้ข้าราชการต่างกระทรวง ทบวง กรม ชักชวนกันออกเงินเรียไร
เป็นเปอร์เซ็นต์เพียงหนึ่งเปอร์เซ็นต์ต่อปี คือบาทละหนึ่งสตางค์เท่านั้นตลอดทั้ง
ข้าราชการเปียบานาญด้วย ข้าพเจ้าคิดว่าปีหนึ่งจะได้ไม่ต่ำกว่าห้าแสนบาท
ส่วนผู้ใดจะออกมากกว่านี้ก็ขอให้แล้วแต่ศรัทธา แต่ขอให้ยื่นพื้นหนึ่งเปอร์เซ็นต์
ไว้ภายในสามปีเท่านั้น จะได้เงินนับล้าน ๆ" 33

---

31 หนังสือพิมพ์ศรีกรุง, ฉบับวันที่ 20 สิงหาคม พ.ศ. 2478.

32 Chai - Anan Samuhdvanija. "The Politics and Administration of the Thai Budgetary Process," Doctoral Thesis persented to the Department of Political Science University of Wisconsin, 1971. p.154.

33 หนังสือพิมพ์ศรีกรุง. ฉบับประจำวันที่ 20 สิงหาคม 2498.

ซึ่งนับเป็นการเชิญชวนข้าราชการที่สังกัดกระทรวงอื่น ๆ ที่นอกเหนือไปจากข้าราชการทหารให้ช่วยกันบริจาคเงิน เพื่อเป็นส่วนสมทบทุนในการพัฒนากองทัพตามแนวความคิดของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ซึ่งหากพิจารณาแล้วจำนวนเงินที่จะได้มานอกจากจะมีส่วนช่วยในการใช้จ่ายอยู่แล้ว ยังส่งผลในทางการเมืองในแง่ของการแพร่ข่าวอันเป็นการสร้างกระแสความรับรู้ให้กับบรรดาข้าราชการอื่น ๆ ว่า จอมพล ป. พิบูลสงคราม นั้นให้ความสำคัญกับการพัฒนากองทัพของชาติ ซึ่งหลักการพัฒนานั้นไม่ได้ใช้เงินจากงบประมาณแผ่นดินแต่เพียงอย่างเดียว หากแต่ยังได้เปิดโอกาสให้ข้าราชการส่วนอื่นมีส่วนร่วมในการพัฒนากองทัพ ซึ่งเป็นวิธีการหนึ่งของการทำให้ข้าราชการอื่น ๆ รู้สึกว่าเขาก็เป็นเจ้าของกองทัพด้วย

จอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้พยายามพัฒนากองทัพโดยการของบประมาณทางการทหาร ซึ่งนอกจากงบประมาณปกติแล้ว ยังของบประมาณลับจากสภาผู้แทนราษฎรเพิ่มขึ้นอีกด้วย แม้ว่าการของบประมาณลับนี้จะมีสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรบางคนจะคัดค้านว่าขอมากเกินไป แต่ทางฝ่ายจอมพล ป. พิบูลสงครามก็ได้แถลงการเมื่อออกตอบโต้สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ทางวิทยุกระจายเสียง ซึ่งเป็นการแถลงเพื่อบอกถึงความจำเป็นของการของบประมาณทางการทหาร

เพิ่มต่อประชาชนว่า

"สาเหตุที่มีการได้แย่งกันในงานกิจการของทหาร เรื่องงบประมาณกระทรวงกลาโหม และการจัดกำลังปรับปรุงกระทรวงกลาโหม และการจัดกำลังปรับปรุงกองทัพอากาศ ดังที่มีการอภิปรายของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรคัดค้านงบประมาณของกระทรวงกลาโหมว่ามากเกินไปสมควร และเห็นว่าควรจะบำรุงกิจการของงานส่วนอื่นดีกว่าจะมาทุ่มเททางการทหาร และเมื่อกระทรวงกลาโหมเสนอโครงการจัดกำลังทัพอากาศได้มีสมาชิกบางคนได้แย้งว่ายังไม่สมควรจัดเป็นกองทัพอากาศ เพราะเราเป็นประเทศเล็กนั้น การที่สมาชิกสภาผู้แทนฯ บางคนพยายามคัดค้าน ย่อมแสดงให้เห็นว่าพวกเขานั้นย่อหย่อนความรู้ในทางประศาสน์นโยบายของประเทศเพราะกิจการทหารมีปัญหาทางรัฐประศาสนศาสตร์และยุทธศาสตร์อันเป็นราชการลับแทรกอยู่ทั่วไป ไม่สามารถ

จะชี้แจงข้อสงสัยแก่ผู้ใดได้ ตามที่กระทรวงกลาโหมได้เพิ่มงบประมาณป้องกันประเทศ และปรับปรุงการจัดกำลังโดยอนุโลมตามความเป็นและตามสถานการณ์ของโลกปัจจุบัน ด้วยนานาประเทศต่างก็กำลังสร้างอาวุธ และเพิ่มกำลังกันอย่างขมุกเขม้น เช่นอังกฤษ ตั้งงบประมาณพิเศษถึง 400 ล้านปอนด์ ฝรั่งเศสก็เพิ่มบิขึ้นอีกหลายร้อยล้านแฟรงค์ งบฯ ของไทยในการป้องกันประเทศที่ตั้งไว้เนี่ยวยังน้อยนัก และกลไกจำนวนที่พึงประสงค์อีกมากมาย ท่านที่มีน้ำใจรักชาติ รักความอิสระ รักธงไตรรงค์ของเรา ย่อมเห็นใจและไม่เห็นว่าเงินงบฯ ของกระทรวงกลาโหมนี้มากมายเกินสมควร...ในที่สุดขอให้ระลึกว่าสยามได้เปลี่ยนแปลงการปกครองมาเป็นระบอบรัฐธรรมนูญ โดยมีสภาผู้แทนขึ้นด้วยการดำเนินการของทหาร และที่ดำรงมาได้ก็เพราะอำนาจและความคุ้มครองของทหาร ช่วยอยู่เป็นอันมาก บางคราวได้เสียชีวิตไปแล้วก็มี สมาชิกสภาฯ จ้าพวกที่ชอบคัดค้านกีดขวางกิจการของทหารนั้นน่าจะระลึกถึงบ้าง ทหารของชาติทุกคนก็เป็นชาวสยาม สมาชิกสภาที่ดี นักเขียนที่ดี ก็เป็นชาวลยาม ไม่ควรจะมาก่อความบาดหมางให้บังเกิดความไม่สงบซึ่งอาจเป็นข้างเขาก็ได้ ขอให้ผู้บังคับบัญชาของทหาร พยายามคิดที่จะระงับเรื่องเช่นนี้ ทหารไม่ควรจะร้อนใจตามที่ได้ยินมา" 34

ในการพยายามเพิ่มงบประมาณเพื่อนำมาพัฒนากองทัพนี้ จอมพล บ. พิบูลสงคราม ได้ใช้ความพยายามชักจูงให้ข้าราชการ ทหาร และประชาชนเห็นคล้อยตามเพื่อให้สนับสนุนนโยบายของเขา ด้วยเหตุผลของความรักชาติดังกล่าวข้างต้นแล้วเขายังได้ยกตัวอย่างประเทศมหาอำนาจในสมัยนั้นเพื่อชี้ว่าการพัฒนากองทัพให้เข้มแข็งนั้นมีผลดีอย่างไรว่า

---

34 หนังสือพิมพ์ไทยใหม่. ฉบับประจำวันที 24 มีนาคม 2479.

"...ดูอย่างประเทศเยอรมันเมื่อเสรีจอมทาสสงครามประมาณ 20 ปีมาแล้ว
ชาติเยอรมันหย่อนในทางการทหาร เพราะแพ้สงคราม ชาวเยอรมันมี
แต่เสื่อมลงตลอดมา จนถึงสมัยที่มีรัฐบาลของท่านฮิตเลอร์ ก็ตั้งต้นบำรุง
กองทหาร อย่างจริงจังและรีบด่วน ในเวลา 2-3 ปี เยอรมันก็ประกาศ
อิสรภาพ โดยไม่ยอมปฏิบัติตามสัญญาแวร์ซายส์ซึ่งมีบางประเทศคัดค้าน แต่
เยอรมันก็ไม่ยอมฟังเสียง ในที่สุดไม่มีประเทศใดบังคับเยอรมันได้เพราะ
เยอรมันมีกำลังทหารเป็นที่ครั่นคร้ามแก่ชาติทั้งหลายนั่นเอง บัดนี้เยอรมัน
กลับเป็นมหาประเทศอย่างเดิม และเป็นชาติที่น่าเกรงกลัวแก่ชาติอื่นมากอีก
ด้วย...ส่วนญี่ปุ่นก็เช่นเดียวกัน แต่ก่อนอยู่ในฐานะต้องเอาใจชาติอื่นฝ่าย
เดียวอย่างที่เราเป็นอยู่บัดนี้ แต่ญี่ปุ่นสำนึกถึงความสำคัญในการบำรุงประเทศ
ทุกทาง จึงรีบเร่งบำรุงการทหารและได้ทำการรบชนะรัสเซีย ซึ่งในเวลานั้น
เป็นมหาประเทศ จากนั้นญี่ปุ่นก็กลับได้รับการยกย่องเป็นมหาประเทศ และ
การทหารก็ได้บำรุงมากขึ้น ถึงเวลานี้บาง ทางทหารถึงประมาณ 60% ของ
รายได้ ถ้ามีรายได้ของประเทศเราคือ 104 ล้านบาท ก็ต้องชักมาบำรุง
ทหารเสียประมาณ 62 ล้านบาท แต่ของเราได้เพียง 26 ล้านบาทเท่านั้น" 35

ในขณะที่จอมพล ป.พิบูลสงคราม ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหมนั้น
เขาได้ทำการโยกย้ายนายทหารบางตำแหน่ง เช่น ย้าย พ.อ.พระประจักษ์ปัจจุณี จากทหารบก
ไปประจำกรมเสนาธิการทหารบก ย้าย พ.อ.หลวงสฤษดิ์ ยุทธศิลป์ ผู้บังคับการมณฑลทหารบก
ที่ 2 เข้ามาเป็นจเรทหารบก ย้าย พ.อ.หลวงชำนาญยุทธศิลป์ ผู้บังคับการมณฑลทหารบกที่ 1
ไปประจำกรมเสนาธิการทหารบก ซึ่งการโยกย้ายทหารดังกล่าวสะท้อนให้เห็นการลดบทบาท
ทหารเหล่านี้ ซึ่งนั่นหมายความว่าบุคคลเหล่านี้ไม่ใช่คนของจอมพล ป.พิบูลสงครามจึงถูกย้ายไป
ดำรงตำแหน่งที่ไม่มีอำนาจ

35 หนังสือพิมพ์ศรีกรุง. ฉบับประจำวันวันที่ 3 เมษายน พ.ศ. 2480.

สำหรับการย้ายนายทหารที่ไปดำรงตำแหน่งที่สำคัญ อันเป็นการสะท้อนให้เห็นว่า เขาเหล่านั้นเป็นคนของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ซึ่งย่อมเป็นที่แน่นอนว่านายทหารเหล่านี้คือฐานอำนาจในกองทัพของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้แก่ การแต่งตั้ง พ.อ.หลวงเกรียงศักดิ์ พิณิต ซึ่งเป็นเพื่อนรักนักเรียนนายร้อยร่วมชั้นเดียวกับจอมพล ป. พิบูลสงคราม จากขณะนั้นดำรงตำแหน่งรองผู้บังคับการมณฑลทหารบกขึ้นเป็นผู้บังคับการมณฑล 36

การสร้างฐานอำนาจของ จอมพล ป. พิบูลสงคราม จากการควบคุมกองทัพโดยอาศัยตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหมนั้น เขาไม่ได้ทำแต่เฉพาะในขอบเขตของกองทัพบกเท่านั้น หากแต่ยังได้ขยายฐานอำนาจไปยังกองทัพเรือและกองทัพอากาศอีกด้วย กล่าวคือ เขาได้พัฒนากองทัพอากาศโดยการยกฐานะจากกรมอากาศยานเป็นกองทัพ ขยายโครงสร้างกองทัพเรือโดยการสร้างโรงเรียนเสนาธิการทหารเรือ และเพิ่มอาวุธยุทธภัณฑ์ดังกล่าวแล้ว

ความพยายามในอันที่จะเข้าไปควบคุมทั้งสามเหล่าทัพของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ยังทำในรูปของการจัดโครงสร้างกองทัพนใหม่ โดยอาศัยอำนาจรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม คือเขาออกคำสั่งการแบ่งเหล่าและจำพวกทหารขึ้นใหม่³⁷ ซึ่งการแบ่งเหล่านี้อาจมองเป็นโอกาสที่จอมพล ป. พิบูลสงคราม สามารถจัดคนของตนไปลงตำแหน่งสำคัญ ๆ ในกองทัพได้

การสร้างฐานอำนาจในกองทัพนี้ จอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้วางแผนที่จะรวมอำนาจกองทัพโดยการส่งคนของตนไปศึกษาระบบการจัดทหารแบบเสนาธิการ โดยส่งนายทหารชั้น พ.อ. และ ร.อ. ไปศึกษาดูงานทหารที่ประเทศอังกฤษ ฝรั่งเศส เยอรมัน เบลเยียม เมื่อนายทหารเหล่านั้นกลับมาได้ตั้งกรมเสนาธิการทหาร³⁸ ซึ่งประกอบด้วยนายทหารเสนาธิการทั้งสามเหล่าทัพ กรมนี้ทำหน้าที่ให้ความเห็นหรือรวบรวมข้อเท็จจริงในทางยุทธ อันเป็นเครื่องมือ

³⁶ ดูรายละเอียดการโยกย้ายนี้จาก หนังสือพิมพ์ประชาชาติ. ฉบับประจำวันที่ 24 มิถุนายน 2481.

³⁷ ดูรายละเอียดจาก หนังสือพิมพ์ศรีกรุง. ฉบับประจำวันที่ 15 พฤษภาคม 2480.

³⁸ หนังสือพิมพ์ประชาชาติ. ฉบับประจำวันที่ 14 กรกฎาคม 2481.

วินิจฉัยสั่งการ ของรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม ให้หน่วยขึ้นตรงต่อรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม

จากการที่จอมพล ป. พิบูลสงคราม พัฒนากองทัพนอกจากจะทำให้กองทัพมีกำลังมาก จนเป็นที่เกรงขามดังข้อความที่ปรากฏในหนังสือพิมพ์ภาษาอังกฤษสมัยนั้นว่า

"สยามมีกำลังพลรบถึง 70,000 คน ในเวลาปกติซึ่งนับว่าเป็นจำนวนมากพอ สำหรับประเทศเล็ก ๆ แต่ในยามสงคราม สยามสามารถระดมพลได้ ถึง 300,000 คน รวมทั้งมีเครื่องบิน 150 - 200 เครื่อง บวกกับเรือดำน้ำอีก จำนวนหนึ่งซึ่งประเทศฝรั่งเศสในฐานะเจ้าอาณานิคมอินโดจีนฯ ควรจับตามองไว้ ว่าสยามซึ่งใช้งบประมาณทางทหารถึง 1 ใน 3 ของงบฯ ประเทศ" 39

อันเป็นส่วนหนึ่งแห่งฐานอำนาจที่เขาสร้างขึ้น ในขณะที่เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม แล้วนั้นผลจากการสร้างนี้ยังได้ส่งผลให้ จอมพล ป. พิบูลสงคราม มีอำนาจเบ็ดเสร็จมากจนสามารถเข้าดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ต่อจากพระยาพหลพลพยุหเสนา ที่ร่วมมือกันยึดอำนาจจากพระยามโนปกรณนิติธาดาเมื่อวันที่ 20 มิถุนายน พ.ศ. 2476 ซึ่งในการรัฐประหารครั้งนั้นทราบกันดีว่า จอมพล ป. พิบูลสงคราม คือกำลังสำคัญและได้ร่วมรัฐบาลกับพระยาพหลพลพยุหเสนาด้วย ในขณะที่รัฐบาลนี้เขามีความสำคัญมากดังเห็นได้จากเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม และรักษาการนายกรัฐมนตรีเมื่อนายกฯ ไม่อยู่⁴⁰ อันเป็นการสะท้อนให้เห็นว่าเขาได้รับการสนับสนุนจากพระยาพหลพลพยุหเสนาด้วย

จากบทบาททางการเมืองการทหารดังกล่าว ทำให้จอมพล ป. พิบูลสงครามสามารถสร้างทรัพยากรทางการเมืองอันสำคัญ คือเข้าไปควบคุมกองทัพได้ทั้งหมด กล่าวคือ ใน พ.ศ. 2477 เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม และรองผู้บัญชาการทหารบก ครั้นเมื่อวันที่ 4 มกราคม

39 The Bangkok Times. 13 March 1938.

พ.ศ.2481 ก็ได้เป็นผู้บัญชาการทหารบก วันที่ 16 ธันวาคม พ.ศ.2481 เป็นนายกรัฐมนตรี วันที่ 20 ธันวาคม 2481 เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย การก้าวขึ้นสู่ตำแหน่งทางการเมืองและการบริหารระดับสูงและมีอำนาจมากพร้อม ๆ กันหลายตำแหน่งนี้แสดงว่า เป็นผลจากการที่เขาได้ครอบครองทรัพยากรทางการเมืองอันเป็นฐานอำนาจของเขาไว้จำนวนมาก ทรัพยากรทางการเมืองที่สำคัญนั้นคือ กำลังทหารจากสามเหล่าทัพที่ให้การสนับสนุนเขา

จอมพล ป. พิบูลสงคราม มีอำนาจทางการเมืองมากยิ่งขึ้น ใน พ.ศ. 2483 เพราะเขาดำรงตำแหน่งสำคัญ ๆ พร้อมกันคือ นายกรัฐมนตรี รัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ ผู้บัญชาการทหารบก และผู้บัญชาการทหารสูงสุด จะเห็นในแง่ของการควบคุมกองทัพเพื่อให้การสนับสนุนอำนาจทางการเมืองแก่เขาแล้วเราจะเห็นได้ว่ามีประสิทธิผลยิ่ง ฐานอำนาจทางการเมืองที่มั่นคงเช่นนี้แทบจะไม่มีผู้นำทางการเมืองคนใดเคยมีอยู่เลย หากเทียบก่อนหน้านั้น (หลัง 2475) และสมัยหลังต่อมา ดังนั้นเราจึงกล่าวได้ว่าการมีอำนาจของจอมพล ป.พิบูลสงคราม โดยเฉพาะอำนาจในฐานะเป็นนายกรัฐมนตรีนั้น มีกองทัพเป็นทรัพยากรทางการเมืองที่สำคัญ เพราะเขาควบคุมกองทัพไว้ได้ทั้งหมด ซึ่งลักษณะการควบคุมนี้นอกจากจะควบคุมโดยมีอำนาจบังคับบัญชาตามกฎหมายแล้ว เขายังควบคุมโดยสร้างความนิยม เสริมบารมีให้ทหารในกองทัพสนับสนุนด้วยความสมัครใจ อันเป็นผลเนื่องจากการที่เขาเข้าไปทำความเจริญแก่กองทัพอีกด้วย

ตลอดเวลาที่จอมพล ป. พิบูลสงคราม ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีนั้น เขาจะควบคุมตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหมตลอดเช่นกัน และยังเป็นผู้บัญชาการทหารบกอีกด้วย เขาสูญเสียตำแหน่งผู้บัญชาการทหารบกเมื่อปี พ.ศ.2491 อันเป็นการมอบตำแหน่งนี้ให้แก่นายทหารที่สนับสนุนอำนาจทางการเมืองแก่เขาหลังจากที่เขามารับตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ครั้งที่ 2

---

⁴⁰ หนังสือพิมพ์ประชาชาติ. ฉบับประจำวันที่ 4 พฤษภาคม 2479, หนังสือพิมพ์ไทยใหม่. ฉบับประจำวันที่ 18 ธันวาคม 2479, หนังสือพิมพ์ศรีกรุง. ฉบับประจำวันที่ 3, 5 กันยายน 2480.

อย่างไรก็ตามรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหมยังเป็นของเขายู่ แต่การที่เขาออกจากตำแหน่งที่มีอำนาจนั้นเพราะขาดทรัพยากรหลาย ๆ ด้านให้การสนับสนุนในปี พ.ศ. 2500 ซึ่งรวมทั้งทรัพยากรอำนาจด้านกำลังกองทัพเรือดังจะได้กล่าวต่อไปข้างหน้า

ทรัพยากรทางอำนาจจากองค์กรทางการเมือง

ความนำ

ระบอบการเมืองช่วงสมัยที่ จอมพล ป. พิบูลสงคราม มีอำนาจอยู่นั้นถือกันว่า เป็นระบอบประชาธิปไตยระบบรัฐสภา ฉะนั้นที่มาของอำนาจทางการเมืองคือความยินยอม จากประชาชนความยินยอมนี้แสดงออกโดยการเลือกตั้ง นั่นคือประชาชนต้องเลือกผู้แทนเข้า มานั่งในสภา ซึ่งผู้แทนราษฎรนี้จะเป็นทั้งความเป็นตัวแทน (representation) และ ความเป็นผู้แทนราษฎร (representativeness)¹ ซึ่งในแง่ของความเป็นตัวแทนคือ เป็น ตัวแทนของพรรคการเมืองในการสมัครรับเลือกตั้ง ฉะนั้นพรรคการเมืองจึงกลายเป็นฐาน อำนาจสำคัญของการเมืองในระบบรัฐสภา นั่นคือเป็นองค์กรทางการเมืองที่สามารถสร้าง อำนาจทางการเมืองให้แก่ผู้ต้องการมีอำนาจได้ ซึ่ง จอมพล ป.พิบูลสงคราม ก็เล็งเห็น ความสำคัญขององค์กรทางการเมืองนี้ ดังเห็นได้จากการที่เขาดำเนินการให้สมาชิกรัฐสภา และพรรคการเมืองสนับสนุนให้เขาอยู่ในตำแหน่งนายกรัฐมนตรี

ในการวิเคราะห์ทรัพยากรทางการเมืองของ จอมพล ป. พิบูลสงคราม จากองค์กร ทางการเมือง ผู้วิจัยจะทำการวิเคราะห์ว่าจอมพล ป. พิบูลสงคราม ดำเนินการอย่างไรจึงทำ ให้กลุ่มสมาชิกรัฐสภาและคณะรัฐมนตรีให้การสนับสนุน และสร้างพรรคการเมืองอันเป็นองค์ กรการเมืองมาสนับสนุนเขาอย่างไร ซึ่งในการวิเคราะห์นี้จะแบ่งออกเป็นสองช่วงคือ ช่วง แรกในระหว่าง พ.ศ. 2481 - 2487 และช่วงที่สอง เมื่อ พ.ศ. 2490 - 2500

---

1 ไพรตดู แนวความคิดนี้จาก ชัยอนันต์ สมุทวณิช, การปรับปรุงกระทรวงทบวง กรม. (กรุงเทพฯ : มาสเตอร์เพรส, 2531), หน้า 100 - 101.

ช่วงแรก 2481 - 2487

ดังกล่าวแล้วว่า จอมพล ป. พิบูลสงคราม ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีครั้งแรกเมื่อเดือนธันวาคม พ.ศ. 2481 ซึ่งก่อนหน้านั้นผู้ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีคือ พระยาพหลพลพยุหเสนาและต้องออกจากหัวหน้าคณะรัฐบาลเพราะแพ้คดีในสภา อันเป็นคดีเกี่ยวกับงบประมาณแผ่นดิน เหตุที่รัฐบาลแพ้คดีในสภาผู้แทนราษฎรนั้นเป็นเพราะว่า นายถวิล อุดล สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร จังหวัดร้อยเอ็ด ในขณะที่ได้อภิปรายโจมตีร่างพระราชบัญญัติงบประมาณว่าเป็นร่างพระราชบัญญัติงบประมาณแผ่นดินที่ขาดรายละเอียด ขาดความชัดเจน อันถือว่าเป็นข้อบกพร่องที่สำคัญยิ่งของรัฐบาล ข้ออภิปรายดังกล่าวได้รับการสนับสนุนจากสมาชิกสภาเป็นจำนวนมาก ดังนั้นเมื่อลงมติรับร่างพระราชบัญญัติงบประมาณดังกล่าว ผลปรากฏว่าฝ่ายรัฐบาลแพ้คดีในสภา² เมื่อรัฐบาลแพ้คดีในสภาดังกล่าว พระยาพหลพลพยุหเสนาจึงประกาศยุบสภา เมื่อวันที่ 11 กันยายน 2481 เพื่อให้มีการเลือกตั้งใหม่ภายใน 90 วัน³

เมื่อมีการเลือกตั้งแล้ว สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรได้มีการประชุม เมื่อวันที่ 15 ธันวาคม พ.ศ. 2481 เพื่อเลือกผู้ที่จะเข้ามาดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ผลการเลือกปรากฏว่าจอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้รับเลือกให้เป็นนายกรัฐมนตรีต่อจากพระยาพระพหลพลพยุหเสนา

บุคคลผู้ร่วมคณะรัฐบาลกับ จอมพล ป. พิบูลสงคราม ล้วนแล้วแต่เป็นกลุ่มคนที่เคยร่วมรัฐบาลกันมาก่อนซึ่งย่อมเป็นที่แน่นอนว่า จอมพล ป. พิบูลสงคราม ตั้งเอาพรรคพวกของตนมาเป็นรัฐบาล อันเป็นการสะท้อนให้เห็นกลุ่มฐานอำนาจของเขาในส่วนขององค์กรทางการเมือง ที่เรียกว่าคณะรัฐมนตรี ดังเห็นจากการเตรียมการจัดตั้งคณะรัฐบาล

---

² รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎรครั้งที่ 21/2481 (สามัญ) สมัยที่ 2 วันที่ 10 กันยายน 2481

³ "พระราชกฤษฎีกายุบสภาผู้แทนราษฎร พุทธศักราช 2481" ราชกิจจานุเบกษา. เล่มที่ 55 (แผนกกฎหมาย) ตอน 33 (4 กันยายน 2481) หน้า 405.

เขาได้มีการปรึกษาหารือกับคณะผู้ก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครอง เช่น ปรึกษากับ นายปรีดี พนมยงค์ หลวงสินธุ์สงครามชัย หลวงธำรงนาวาสวัสดิ์ หลวงอดุลเดชจรัส หลวงนฤเบศร์ มานิติ ⁴

คณะรัฐมนตรีอันเป็นองค์ประกอบคณะรัฐบาลชุดแรกของ จอมพล ป.พิบูลสงคราม มี ดังนี้ ⁵

1. นายพันเอกหลวงพิบูลสงคราม เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม
2. หลวงประดิษฐมนูธรรม เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง
3. เจ้าพระยาศรีธรรมาธิเบศ เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ
4. นายนาวาเอกพระเวษยันต์รังสฤษดิ์ เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตร
5. นายนาวาเอกหลวงสินธุ์สงครามชัย เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงธรรมการ
6. หลวงโกวิทอภัยวงศ์ เป็นรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงธรรมการ
7. นายพันเอกหลวงพิบูลสงคราม เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย
8. นายพันตำรวจเอกอดุลเดชจรัส เป็นรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงมหาดไทย
9. นายนาวาเอกหลวงธำรงนาวาสวัสดิ์ เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม
10. นายพันเอกพระบริรักษ์พิบูลย์กิจ เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงเศรษฐการ
11. หลวงชำนาญนิติเกษตร เป็นรัฐมนตรี
12. นายนาวาอากาศเอก หลวงกาจสงคราม เป็นรัฐมนตรี
13. นายพันตรีหลวงเชวงศักดิ์สงคราม เป็นรัฐมนตรี
14. นายดิเรก ชัยนาม เป็นรัฐมนตรี
15. นายด้วง พลากรม เป็นรัฐมนตรี

+ 16. นายอรรถพรพรหม งาม

⁴ รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี วันที่ 20 ธันวาคม พ.ศ. 2481.

⁵ "ประกาศแต่งตั้งรัฐมนตรี" ราชกิจจานุเบกษา. เล่มที่ 55 แผนกกฎหมาย

16. หลวงนฤเบศร์มานิต เป็นรัฐมนตรี
17. นายนาว่าโทหลวงนาว่าจิตร เป็นรัฐมนตรี
18. นายพันโท ประยูร ภมรมนตรี เป็นรัฐมนตรี
19. นายพันเอก หลวงพรหมโยธี เป็นรัฐมนตรี
20. หลวงวิจิตรวาทการ เป็นรัฐมนตรี
21. บุนสมาหารทิตะคดี เป็นรัฐมนตรี
22. นายพันเอกหลวงสถัญญ์ทศศิลป์ เป็นรัฐมนตรี
23. นาว่าโท หลวงสังวรยุทธกิจ เป็นรัฐมนตรี
24. นายพันเอก หลวงเสรีเริงฤทธิ์ เป็นรัฐมนตรี

จอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้แต่งตั้งรัฐมนตรีจากรัฐบาลชุดเดิม (ชุดของพระยาพหลพลพยุหเสนา) เข้ามาร่วมรัฐบาลในชุดของเขาถึง 8 คน ซึ่งการที่เขาเอาคนที่เป็รัฐมนตรีที่เคยร่วมงานมาเป็นรัฐบาลร่วมกันนี้ ย่อมแสดงว่ารัฐมนตรีทั้ง 8 คนที่วานั้นคือพรรคพวกเดิมของ จอมพล ป.พิบูลสงคราม

การที่จอมพล ป.พิบูลสงคราม เลือกเอาคนที่เป็พรรคพวกมาร่วมรัฐบาลนั้น อาจด้วยเหตุผลว่าเขาสามารถที่จะควบคุมคนเหล่านั้นได้ การควบคุมได้หมายความว่า คณะรัฐมนตรีคือฐานอำนาจทางการเมืองของเขา ในการบริหารราชการแผ่นดิน จอมพล ป. พิบูลสงคราม ในฐานะนายกรัฐมนตรีที่อยู่บ่อยครั้งที่สั่งราชการไม่ผ่านรัฐมนตรีเจ้าสังกัด คือ หากราชการใดเป็นที่สนใจของเขาแล้ว เขาจะเข้าไปควบคุมกวัดบังดูแลอย่างใกล้ชิด⁶ และจะสั่งราชการโดยไม่ผ่านรัฐมนตรีเจ้ากระทรวง⁷ แม้ว่ากระทรวงนั้น ๆ จะมีรัฐมนตรี

---

⁶ มนูญ บริสุทธี, เรื่องคณะรัฐมนตรี. (พระนคร : โรงพิมพ์สำนักทำเนียบนายกรัฐมนตรี, 2508), หน้า 3 - 6.

⁷ รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี ครั้งที่ 58/2482 วันที่ 9 ตุลาคม 2482.

แล้วเขาก็สั่งราชการได้ รัฐมนตรีนั้นไม่สามารถขัดแย้งได้⁸ หรือแม้แต่ในที่ประชุมคณะรัฐมนตรีซึ่งเกือบทุกครั้ง ปรากฏว่าข้อเสนอของ จอมพล ป. พิบูลสงคราม ในฐานะนายกรัฐมนตรีนั้นไม่ปรากฏว่ารัฐมนตรีคนใดคิดเห็นหรือแสดงแนวความคิดที่ไม่เห็นด้วย สิ่งที่นายกรัฐมนตรีเสนอมาก็จะเป็นสิ่งที่ถูกต้องเสมอ⁹

ฐานอำนาจทางการเมืองของ จอมพล ป. พิบูลสงคราม ในแง่ของการสร้างหรือใช้องค์การทางการเมืองนอกจากจะใช้คณะรัฐมนตรีเป็นแหล่งอำนาจแล้ว เขายังใช้ระบบราชการเป็นทรัพยากรทางการเมืองกล่าวคือ เขาได้เข้าไปควบคุมข้าราชการประจำด้วยวิธีการต่าง ๆ คือ

ก. ให้ข้าราชการประจำขึ้นตรงกับตัวนายกรัฐมนตรี ดังปรากฏจากคำสั่งของนายกรัฐมนตรีมีหนังสือส่งไปยังกระทรวงทุกกระทรวงว่าให้ข้าราชการ ตั้งแต่รัฐมนตรี ข้าราชการชั้นพิเศษข้าหลวงประจำจังหวัด นายทหารที่เป็นผู้บังคับทหาร ตั้งแต่ชั้นผู้บังคับบัญชากองพันขึ้นไป นายตำรวจที่เป็นผู้บังคับการทหารบก ทหารเรือ ทหารอากาศ เลือกผู้แทนชั้นนายร้อยเอก นายร้อยโท นายร้อยตรี นายสิบ ชั้นละ 1 นาย ข้าราชการพลเรือน ชั้นจตุตถา ชั้นตรี ชั้นโท เลือกผู้แทนชั้นละ 1 นาย 10 โดยให้ข้าราชการดังกล่าวลงลายมือชื่อกำกับข้อความว่า "ข้าพเจ้าพร้อมที่จะช่วยชาติ" แล้วส่งไปยังนายกรัฐมนตรี

ข. ควบคุมความประพฤติและการปฏิบัติราชการ โดยให้หลวงอดุลเดชจรัส รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงมหาดไทย มีหนังสือแจ้งไปยังคณะกรรมการจังหวัดทุกจังหวัด ให้สอดส่องดูแล ตรวจตราติเตียนบรรดาข้าราชการในสังกัด ให้ประพฤติปฏิบัติตนเป็นที่เคร่งครัดต่อระเบียบวินัย ประพฤติปฏิบัติตนให้เป็นไปตามระเบียบข้าราชการพลเรือน ซึ่ง

⁸ หนังสือพิมพ์ไทยใหม่. ฉบับวันที่ 21 กุมภาพันธ์ 2489.

⁹ รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี ครั้งที่ 58/2482 วันที่ 9 ตุลาคม 2482.

¹⁰ เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี ปีที่ 17 แฟ้มที่ 47/17 เรื่องนายกรัฐมนตรีต้องการลายมือชื่อข้าราชการ.

การให้กระทรวงมหาดไทยมีคำสั่งเช่นนั้น เพราะต้องการให้กระทรวงมหาดไทยภายใต้การบังคับบัญชาของตนและคนของตนเป็นผู้ควบคุมข้าราชการส่วนภูมิภาค ส่วนข้าราชการส่วนกลางมอบให้รัฐมนตรีแต่ละกระทรวงเป็นผู้ควบคุมดูแลข้าราชการในสังกัดของตนเอง¹¹การที่รัฐบาลภายใต้การนำของ จอมพล ป. พิบูลสงคราม มีคำสั่งดังกล่าวนั้นเท่ากับเป็นการคุมประพฤติข้าราชการ อันเป็นการควบคุมโดยยกเอาวินัยข้าราชการ ซึ่งมีอยู่แล้วมาอ้างทำนองพูดหากใครไม่เชื่อฟัง ซึ่งนั่นก็คือ ลักษณะของการบังคับข้าราชการให้เป็นฝ่ายยอมปฏิบัติตามรัฐบาล อันเป็นการใช้อำนาจเพื่อสร้างอำนาจให้มากยิ่งขึ้นของ จอมพล ป.พิบูลสงคราม ซึ่งเป็นการสร้างอำนาจภายใต้สมมติฐานว่าหากควบคุมข้าราชการได้แล้ว ระบบราชการคือฐานอำนาจอันสำคัญของเขา

๒) ๑๐
ค. การควบคุมโดยเน้นสมรรถภาพข้าราชการ อันแนวความคิดที่สร้างความนิยมจากประชาชนและข้าราชการทั่วไปแก่ จอมพล ป. พิบูลสงคราม เพราะการที่เขาบริหารงานให้เกิดประสิทธิภาพ จนประชาชนพอใจได้นั้นต้องมีข้าราชการที่มีสมรรถภาพ วิธีการสร้างสมรรถภาพให้เกิดกับข้าราชการคือการเน้นการปฏิบัติราชการของข้าราชการ ระดับหัวหน้างานระดับต่าง ๆ โดยการจัดให้บรรดาข้าราชการเหล่านั้นเข้ารับการอบรม เพื่อให้เกิดเป็นตัวอย่างแก่ลูกน้อง รวมทั้งคอยควบคุมการปฏิบัติงานของลูกน้องอย่างใกล้ชิด ถ้าหากเห็นว่าผู้ใดหย่อนสมรรถภาพก็ให้สั่งปลดเสีย¹²

เมื่อ จอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้ออกกฎเกณฑ์หรือมาตรการควบคุมข้าราชการแล้วตัวเขาเองก็ติดตามผล เพื่อให้เกิดผลงานทางปฏิบัติจริงอย่างใกล้ชิดดังเห็นได้จากการที่เขาออกตรวจราชการติดตามเรื่องนี้

11 เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี ปีที่ 17 แฟ้มที่ 47/17 เรื่องคำสั่งนายกรัฐมนตรีเกี่ยวกับการทำงานของข้าราชการ.

12 รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี ครั้งที่ 71/2482 วันที่ 20 ธันวาคม พ.ศ. 2482.

"ด้วยปรากฏว่า การที่นายกรัฐมนตรีได้ออกตรวจราชการตามสถานที่ราชการ บางแห่งพบว่าข้าราชการบางคนไม่ประพฤติปฏิบัติให้เป็นไปตามวินัยข้าราชการ พลเรือนและคำสั่งของราชการโดยเคร่งครัด ฉะนั้น เพื่อให้การปฏิบัติของ ข้าราชการในสังกัดของกระทรวงมหาดไทยเป็นไปด้วยดี รัฐมนตรีว่าการกระทรวง มหาดไทย จึงมีหนังสือไปยังคณะกรรมการจังหวัดตักเตือนผู้บังคับบัญชาทุกชั้นให้ สอดส่องตรวจตราตักเตือนให้ข้าราชการในสังกัดได้ปฏิบัติให้เป็นผู้เคร่งครัด" 13

ดังนั้นเราจึงเห็นได้ชัดเจนว่า จอมพล ป. พิบูลสงคราม ใช้วิธีการดังกล่าวควบคุมข้าราชการให้อยู่ภายใต้อำนาจของเขา ซึ่งก็คือการรวมอำนาจทางการเมืองให้รวม ศูนย์ที่ตัวเขา อันถือว่าเป็นกระบวนการสืบอำนาจให้แก่ตัวเอง จนหาใครมาแข่งขันอำนาจทางการเมืองได้ยาก หรือหากมองอีกทางหนึ่งคือการปิดประตูทางการเมืองของศัตรูทางการเมืองที่อาศัยระบบราชการเป็นฐานอำนาจทางการเมือง เพื่อแข่งขันอำนาจทางการเมืองกับเขา

องค์กรทางการเมืองอันเป็นทรัพยากรทางการเมืองที่สำคัญในระบบประชาธิปไตย อีกองค์กรหนึ่งคือ พรรคการเมือง ซึ่งสมัยที่ จอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นนายกรัฐมนตรี ใหม่ ๆ (พ.ศ. 2482) นั้นก็ได้มีการเรียกร้องให้มีพรรคการเมืองขึ้น ดังเห็นได้จากข้อความในหนังสือพิมพ์ว่า

"...พรรคการเมืองเป็นของคู่กับประชาธิปไตย ไม่มีประเทศใดเลยที่มี การปกครองตามระบอบประชาธิปไตยโดยปราศจากพรรคการเมือง ดังนั้น ถ้าราษฎรไทยเราไม่ฉลาดพอที่จะมีพรรคการเมืองแล้ว ก็น่าจะต้องนับว่า ราษฎรไทยเราไม่ฉลาดพอที่จะมีการปกครอง ตามระบอบประชาธิปไตย

---

13 หนังสือพิมพ์ศรีกรุง. ฉบับวันที่ 18 มกราคม 2481.

ด้วย เมื่อคณะราษฎรเปลี่ยนแปลงการปกครองใน พ.ศ. 2475 นั้น ฝ่ายผู้ก่อการฯ ก็เชื่อว่าประเทศไทยเราเจริญเอื้อสำหรับการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยแล้ว ตามความจริงข้อ 2 นั้น ก็คือว่าเราจะหวังให้ราษฎรไทยทุกคนเป็นผู้รอบรู้ในทางการเมืองไม่ได้ เพราะราษฎรต้องแบ่งงานกันทำ จะมาเป็นนักการเมืองหมดทุกคนไม่ได้ ถึงแม้ว่าราษฎรไทยทุกคนจะไม่ใช่ผู้รอบรู้ทางการเมืองก็ตาม เขาก็ย่อมจะเลือกนโยบายของพรรคการเมืองที่เสนอให้เขาได้ว่าเขาต้องการนโยบายอันใด" ¹⁴

จากแรงผลักดันให้มีพรรคการเมืองจากสังคม ซึ่งอาจมาจากส่วนนักการเมืองทั้งฝ่ายรัฐบาลและฝ่ายค้านเองนั้น ทำให้ จอมพล ป.พิบูลสงคราม นำเรื่องการทำมีพรรคการเมืองเข้าพิจารณา¹⁵ ในที่ประชุมคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 20 มีนาคม พ.ศ.2482 ซึ่ง จอมพล ป.พิบูลสงคราม ได้กล่าวถึงเรื่องพรรคการเมืองว่า "ความจริงแล้วอยากให้มีพรรคการเมือง ใครจะทำอะไรก็ทำไป ขออย่างเดียวขออย่าได้จ้างคนมาอิงเท่านั้น การจะตั้งพรรคการเมืองนั้น ก็เพื่อจะได้รับช่วงระบอบประชาธิปไตยแต่ถ้าตั้งไม่ได้ก็เพราะความไม่มั่นคงของประเทศชาติซึ่งถ้าเป็นแบบนั้น ยึดบทเฉพาะกาลออกไป"¹⁶ ซึ่งหากพิจารณาจากคำพูดของจอมพล ป.พิบูลสงคราม แล้วเราจะเห็นว่าเขายังไม่อยากให้มีพรรคการเมือง เพราะเขาเห็นว่าพรรคการเมืองในสายตาของเขาอาจทำให้เกิดความไม่มั่นคงในชาติได้ ซึ่งหากกระทบต่อความมั่นคงของชาติอันเป็นเหตุผลที่เขาอ้างนั้นแล้วควรที่จะยังไม่ให้มี และผลการพิจารณาในที่ประชุมคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 20 มีนาคม พ.ศ.2482 นั้น ที่ประชุมยังตกลงกันไม่ได้และมีการประชุมคณะรัฐมนตรีเกี่ยวกับเรื่องนี้อีกเมื่อวันที่ 1 พฤษภาคม พ.ศ.2483 และวันที่ 4 พฤษภาคม

¹⁴ หนังสือพิมพ์สุภาพบุรุษ. ฉบับวันที่ 4 สิงหาคม 2482.

¹⁵ เรื่องการทำมีพรรคการเมืองเคยมีความพยายามทำมาก่อนหน้านี้แล้วไม่สำเร็จ.

พ.ศ.2483 ในการประชุม วันที่ 4 พฤษภาคม พ.ศ.2483 นี้ ทางรัฐบาลได้เตรียมร่างพระราชบัญญัติพรการเมือง¹⁷ให้ที่ประชุมคณะรัฐมนตรีพิจารณาด้วยความเห็นในที่ประชุมสรุปออกมาอีกว่า ยังไม่ควรให้มีพรการเมือง ซึ่งตรงกับความต้องการของ จอมพล ป. พิบูลสงคราม ดังที่เขากล่าวในตอนท้ายของการประชุมในวันนั้นว่า ตามหลักการและเหตุผลแล้วควรต้องออกพระราชบัญญัติพรการเมือง แต่ความรู้สึกแท้จริงนั้นไม่อยากให้มี ดังนั้นจึงสมควรเลือกปฏิบัติสายกลางคือเตรียมไว้ก่อน ซึ่งที่ประชุมก็มีมติเห็นชอบด้วย 17

การที่ จอมพล ป.พิบูลสงคราม ไม่ยอมให้มีพรการเมือง (ทั้ง ๆ สังคมเรียกร้อง) นั้นอาจเป็นเพราะว่า เขายังไม่เห็นความจำเป็นที่จะให้พรการเมืองเป็นทรัพยากรทางการเมืองสำหรับเขา เหตุที่เป็นเช่นนั้นอาจเป็นเพราะว่าเขาสามารถใช้ทรัพยากรทางอำนาจส่วนอื่นของระบบรัฐสภาในขณะนั้น แทนพรการเมืองได้ นั่นคือ จอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้ใช้รัฐธรรมนูญเป็นฐานทางอำนาจเพื่อเกื้อหนุนให้สมาชิกในรัฐสภาเป็นฐานอำนาจของตน แทนการใช้พรการเมือง

การที่กลุ่มพลังทางการเมืองไทยเรียกร้องให้มีพรการเมืองนั้น หากพิจารณาตามหลักการปกครองระบอบประชาธิปไตยแล้ว ถือว่าพรการเมืองเป็นองค์ประกอบสำคัญมากจึงถือว่าการเรียกร้องนั้นสมควรแก่เหตุ แต่สิ่งที่เรียกร้องนี้ผู้มีอำนาจสมัยนั้นคือ จอมพล ป. พิบูลสงคราม ไม่ตอบสนองแล้ว ตัวเขาเองก็ไม่ใช่องค์ประกอบส่วนนี้เป็นฐานแห่งอำนาจการเมืองในระบอบประชาธิปไตย แต่กลับไปใช้รัฐธรรมนูญเป็นเครื่องมือ สร้างเสียงสนับสนุนในสภาผู้แทนราษฎรแทนเพราะเท่าที่ผ่านมามาตั้งแต่ปี 2475 ฝ่ายบริหารได้ใช้กลไกรัฐธรรมนูญให้เป็นประโยชน์ต่ออำนาจทางการเมืองตลอด ซึ่งจอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นผู้อยู่ในประสบการณ์ทางการเมืองนี้ ย่อมทำให้เขาเล็งเห็นวาทวิธีนี้หากวิเคราะห์ประกอบกับสถานการณ์ทางการเมืองและทรัพยากรทางอำนาจอื่น ๆ เช่น กำลังกองทัพ ข้าราชการประจำ และความชอบธรรมทางการเมืองที่เขาถืออยู่ น่าจะเป็นทรัพยากรทางอำนาจที่เพียงพอต่อการครอง

---

¹⁷ รายละเอียดของการประชุมเกี่ยวกับพรการเมืองนี้ ในที่ประชุมได้เปิดโอกาสให้รัฐมนตรีแสดงความคิดเห็นหลายคน ซึ่งส่วนใหญ่เห็นว่ายังไม่พร้อมให้มีพรการเมือง โปรดดูในรายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี วันที่ 4 พฤษภาคม พ.ศ. 2483.

อำนาจและใช้อำนาจต่อไป ด้วยเหตุนี้เขาจึงยังไม่เห็นว่าพรรคการเมืองคือทรัพยากรทางอำนาจที่สำคัญสำหรับในช่วงนี้ (2483)

ด้วยเหตุผลดังกล่าวข้างต้น จอมพล ป. พิบูลสงคราม จึงอาศัยประเด็นรัฐธรรมนูญที่ประกาศใช้ในวันที่ 10 ธันวาคม พ.ศ. 2475 มาตรา 65 อันเป็นบทเฉพาะกาล ซึ่งบัญญัติไว้ว่าสภาผู้แทนราษฎรมีสองประเภทคือและมีจำนวนเท่า ๆ กัน สมาชิกสภาผู้แทนประเภทที่ 1 ได้แก่ ผู้ที่ราษฎรเลือกตั้งส่วนสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ 2 ได้แก่ ผู้ที่พระมหากษัตริย์ทรงแต่งตั้งและกำหนดให้องค์ประกอบสภาผู้แทนราษฎรเป็นเช่นนี้ ตั้งแต่วันประกาศใช้รัฐธรรมนูญ จนถึงเวลาที่ราษฎรผู้มีสิทธิเลือกตั้งครั้งแรกหนึ่งยังมีการศึกษาไม่จบประถมศึกษา แต่อย่างช้าจะต้องไม่เกิน 10 ปี

จากสาระสำคัญของรัฐธรรมนูญ ฉบับ พ.ศ. 2475 นี้ มีประเด็นที่เป็นผลกระทบต่อฝ่ายบริหารคือสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ 2 ซึ่งในทางปฏิบัติ นายกรัฐมนตรีเป็นผู้สนองพระบรมราชโองการให้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมแต่งตั้ง ซึ่งนั่นก็หมายความว่านายกรัฐมนตรีย่อมมีแนวโน้มเสนอชื่อบุคคลที่เป็นฐานอำนาจให้ตนเอง และผลจากการนี้ก็กลายเป็นสิ่งค้ำจุนอำนาจของฝ่ายบริหารตลอดมา ตั้งแต่ พ.ศ. 2475 และสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม ก็ใช้วิธีการนี้เช่นกัน

แต่ครั้นเมื่อมาถึง พ.ศ. 2483 อันมีเวลาเหลืออีกเพียงสองปีตามที่รัฐธรรมนูญกำหนดไว้ว่าจะต้องหมดบทเฉพาะกาลลง นั่นคือสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทแต่งตั้งไม่มี ซึ่งนั่นก็หมายความว่าฐานอำนาจทางการเมืองที่มีอยู่ในสภาผู้แทนราษฎร อันเป็นองค์กรทางการเมืองที่สำคัญและจำเป็นในระบอบประชาธิปไตย สมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม นั้นกำลังจะหมดไป

ฉะนั้น จอมพล ป. พิบูลสงคราม ต้องหาทางทำให้ทรัพยากรทางอำนาจส่วนนี้คงอยู่ หากไม่คงอยู่ก็หามาแทนของเดิม การทดแทนในระบบรัฐสภา ต้องมีพรรคการเมืองที่สนับสนุนฝ่ายบริหารแต่ทรัพยากรส่วนนี้ จอมพล ป. พิบูลสงคราม ไม่ได้เตรียมการสร้างไว้ก่อนเลย ฉะนั้นจึงเป็นไปได้อย่างยากสำหรับผู้นำที่อาศัยระบบราชการสร้างอำนาจ โดยไม่มีการเชื่อมโยงกับกลุ่มผลประโยชน์อื่น ๆ อันเป็นกลุ่มพลังทางสังคมพื้นฐาน

สำหรับหนทางที่จะดำรงทรัพยากรทางอำนาจให้คงอยู่ของ จอมพล ป. พิบูลสงคราม คือการยึดบทเฉพาะกาลออกไปอีก และในการยึดบทเฉพาะกาลของรัฐธรรมนูญนี้ ผู้เขียนเข้าใจว่าจอมพล ป. พิบูลสงคราม ดำเนินการด้วยวิธีการที่แยบยลมากเพราะเขาให้สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ 1 เป็นผู้เสนอร่างรัฐธรรมนูญแก้ไขเพิ่มเติมบทเฉพาะกาล พุทธศักราช 2483 ขึ้น คือขุนบุรีสการภักดีศรี สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ 1 จังหวัดอุบลราชธานี เป็นผู้เสนอ ซึ่งหากเสนอโดยสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ 2 อันเป็นฝ่ายรัฐบาล อาจทำให้เป็นที่ครหาได้¹⁸

เหตุผลในการขอแก้ไขรัฐธรรมนูญบทเฉพาะกาล พ.ศ. 2475 (แก้ไขเมื่อ 2483) อันเป็นการแก้ไขเพื่อให้มีผลบังคับขยายเวลาออกไปอีก 10 ปี นับตั้งแต่ปี 2483 นั้นมีอยู่ว่า

"...การที่รัฐธรรมนูญมาตราที่ 65 วางบทบัญญัติเป็นบทเฉพาะกาลไว้มีกำหนด 10 ปี นั้นที่จริงก็เท่ากับได้ประมาณไว้ที่หนึ่ง ตามความเข้าใจ และความหวังของผู้ร่างขณะนั้น ซึ่งก็เป็นธรรมดาเพราะถ้าเป็นเหตุการณ์ของบ้านเมืองในระบอบใหม่ เป็นไปด้วยความสงบราบรื่น ทุกสิ่งทุกอย่าง ตลอดจนการศึกษาชั้นประถมสามัญได้ลุส่งไปทันนอกทันใจ บทเฉพาะกาลที่กะไว้ 10 ปี ก็อาจไม่มีอะไรมาพูดกันอีก แต่ประธานที่เคารพ ระบอบรัฐธรรมนูญของเราต้องระหกระเหินยุ่งยากมาหลายครั้ง ดังได้ทราบกันอยู่แล้ว เป็นต้นว่าการปิดสภา และงดการใช้รัฐธรรมนูญ

---

¹⁸ มีผู้กล่าวว่า จอมพล ป. พิบูลสงคราม น่าจะอยู่เบื้องหลังการเสนอแก้ไขรัฐธรรมนูญฉบับนี้ เพราะสมาชิกประเภทที่ 1 ไม่น่าจะได้ประโยชน์จากการแก้ไขประเด็นนี้โดยตรง เทียมจันทร์ อำแหว "บทบาททางการเมือง และการปกครองของ จอมพล ป. พิบูลสงคราม (พ.ศ. 2475-2487)" วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต แผนกวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2521. หน้า 15 - 18.

บางมาตรา การกบฏใน พ.ศ. 2476 และการชำระคดีของศาลพิเศษ
เมื่อเร็ว ๆ นี้ ย่อมกระทบกระเทือนจิตใจคนทั่วไป และทำให้การบริหาร
งานของรัฐบาลในระบอบประชาธิปไตยต้องประสบอุปสรรคอยู่เนือง ๆ อัน
ที่จริงแต่เป็นเพียงของใหม่ เป็นระบอบใหม่ที่ไม่คุ้นเคยที่จะเข้าใจอยู่แล้ว
ข้าพเจ้ามีเรื่องกระทบกระเทือนไม่รู้แล้วรู้รอดเข้าเช่นนี้ บทเฉพาะกาลที่มี
อยู่ 10 ปี จึงไม่พอ ถ้าขึ้นปล่อยให้ประชาชนโดยเฉพาะเข้ารับช่วงบริหาร
งานของประเทศ และท่านผู้ก่อการฯ ขอพระราชทานรัฐธรรมนูญ ละมือไป
เสียโดยประชาชนยังไม่เคยชินแล้ว ผลจะเป็นอย่างไร ซึ่งข้าพเจ้าวิตก
เหลือเกิน วิตกถึงการปกครองรัฐธรรมนูญซึ่งข้าพเจ้ารัก และบูชายิ่ง จะ
แปรผันไป ทั้งพระราชารัฐ 14 ล้านคนเศษ ซึ่งข้าพเจ้าเป็นผู้แทนอยู่
จะต้องรับเคราะห์กรรม ถ้าหากบังเกิดความไม่สงบเรียบร้อยขึ้น" 19

ในการพิจารณาการแก้ไขรัฐธรรมนูญประเด็นการยึดบทเฉพาะกาลนี้ ในที่ประชุมมี
ผู้อภิปรายคัดค้าน 3 คน ซึ่งเป็นสมาชิกประเภทที่ 1 ซึ่งเลือกตั้งจากประชาชน ได้แก่
นายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดอุบลราชธานี นายเตียง ศิริขันธ์สมาชิก
สภาผู้แทนราษฎรจังหวัดสกลนคร และนายปรีก แก้วปลั่ง สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร จังหวัดสุรินทร์
แต่ครั้งเมื่อมีการออกเสียง ก็ปรากฏว่าการแก้ไขรัฐธรรมนูญนี้ ได้รับการสนับสนุนจากสภาผู้แทน
ราษฎรด้วยเสียงเอกฉันท์²⁰

เมื่อการแก้ไขรัฐธรรมนูญ เพื่อยึดบทเฉพาะกาลในส่วนของมาตรา 65 แห่งรัฐธรรมนูญ
พ.ศ. 2475 ออกไปได้สำเร็จในวันที่ 15 สิงหาคม พ.ศ. 2483 นั้น หมายความว่า จอมพล ป.
พิบูลสงครามสามารถมีและหรือใช้สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ 2 เป็นทรัพยากรทางอำนาจ

19 รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 8/2483 (สมัย) สมัยที่ 2 ชุดที่ 3
วันที่ 15 สิงหาคม 2483

20 เรื่องเดียวกัน.

อีกต่อไป จนถึง พ.ศ. 2493 (นับ 10 ปีจาก พ.ศ. 2483) ดังนั้น จอมพล ป. พิบูลสงคราม จึงอยู่ในด้านอำนาจโดยส่วนหนึ่งจะเป็นฐานอำนาจ จากรัฐสภาในรูปดังกล่าวจนถึง พ.ศ. 2487 อันเป็นช่วงที่เขาประสบกับมรสุมทางการเมือง อันเนื่องจากรัฐบาลของเขาพัวพันสภาผู้แทนราษฎร คือสภาผู้แทนราษฎรไม่ยอมอนุมัติพระราชกำหนดระเบียบราชการบริหารนครบาล เพชรบูรณ์ และพระราชกำหนดจัดสร้างพุทธมณฑล²¹ คณะรัฐบาลของ จอมพล ป. พิบูลสงคราม อ้างเหตุผลที่สภาผู้แทนราษฎร ไม่ยอมรับพระราชกำหนดดังกล่าวเพื่อลาออก อันเป็นการสิ้นสุดจากอำนาจทางการเมืองของ จอมพล ป. พิบูลสงคราม ในช่วงแรก (ตำแหน่งนายกรัฐมนตรี) เมื่อวันที่ 24 กรกฎาคม 2487 ซึ่งจอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้ชี้แจงเหตุผลที่ลาออกในหนังสือกราบถวายบังคมทูลลาออก ความว่า

"ในการที่สภาผู้แทนราษฎรไม่อนุมัติร่างพระราชบัญญัติอนุมัติพระราชกำหนด ทั้ง 2 ฉบับดังกล่าวแล้ว ย่อมแสดงให้เห็นโดยชัดเจนว่าสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรส่วนมากไม่เห็นชอบด้วยในนโยบายบริหารราชการแผ่นดิน ในเรื่อง ซึ่งรัฐบาลเห็นว่าเป็นสิ่งสำคัญ อันสมควรจะได้รับจัดทำเพื่อความปลอดภัย และเพื่อความเจริญก้าวหน้าของประเทศชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในขณะที่บ้านเมืองอยู่ในภาวะสงครามอันคับขันเช่นนี้ ทั้งนี้เป็นการแสดงความไม่ไว้วางใจคณะรัฐมนตรีที่ฉันเป็นนายกรัฐมนตรีอยู่ ฉะนั้นเพื่อให้การได้เป็นไปตามวิถีทางของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ฉันและรัฐมนตรีทั้งคณะ จึงขอกราบถวายบังคมลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรีตั้งแต่นี้เป็นต้นไป"²²

---

21 ไพโรจน์ ชัยนาม, รัฐธรรมนูญ กฎหมาย และเอกสารสำคัญทางการเมืองของประเทศไทย. (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2519), หน้า 345-348.

22 สังข์ พิธินัย, ความนึกในกรงขัง. (พระนคร : บริษัทประสานชัยสิทธิ์, 2499), หน้า 484 - 485.

การที่ จอมพล ป. พิบูลสงคราม หาคำนาจทางการเมืองลงเช่นนี้ แสดงว่าทรัพยากรทางอำนาจที่เคยมีนั้นหมดไปแล้ว ไม่ได้สร้างขึ้นมาใหม่หรือทดแทนหรือเพิ่มเติมทรัพยากรที่วานั้น คือคณะรัฐมนตรี และสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่เคยสนับสนุนเขามาแต่เดิม กลับไม่ให้การสนับสนุน

รัฐมนตรีดังกล่าวคือ นายปรีดี พนมยงค์ ซึ่งในภายหลังจากร่วมรัฐบาลมาระยะหนึ่งอันเป็นระยะเวลาสงครามโลกครั้งที่ 2 ญี่ปุ่นได้ละเมิดความเป็นกลางของไทย เป็นปัญหาที่ต้องให้คณะรัฐบาลตัดสินใจ กรณีนี้ จอมพล ป. พิบูลสงคราม กับนายปรีดี พนมยงค์ มีแนวนโยบายต่อญี่ปุ่นแตกต่างกันจนเป็นเหตุให้ จอมพล ป. พิบูลสงคราม ขจัดนายปรีดี พนมยงค์ ออกจากรัฐมนตรี โดยเสนอให้นายปรีดี พนมยงค์ ไปดำรงตำแหน่งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ แทนเจ้าพระยามรราชซึ่งถึงแก่กรรมไป ทั้งนี้เพื่อไม่ให้นายปรีดี พนมยงค์ มีโอกาสขัดขวางการดำเนินนโยบายของตน

ในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 นั้น จอมพล ป. พิบูลสงคราม ยอมให้ญี่ปุ่นยกกองทัพผ่านประเทศไทย อันเป็นเหตุให้นักการเมืองบางคนไม่เห็นด้วย โดยเฉพาะนายปรีดี พนมยงค์ ถึงกับคิดจะไปตั้งรัฐบาลพลัดถิ่น เพื่อต่อต้านญี่ปุ่น แต่ความคิดนี้ของนายปรีดี พนมยงค์ ถูกฝ่ายของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ล่วงรู้ความลับก่อน

แผนการจัดตั้งรัฐบาลพลัดถิ่นของนายปรีดี พนมยงค์ คือการผลักดันให้นายทวี บุญยเกตุ เป็นประธานสภาผู้แทนราษฎร และนายควง อภัยวงศ์ เป็นรองประธานฯ แต่จอมพล ป. พิบูลสงคราม ไม่ยินยอมรับสนองพระบรมราชโองการแต่งตั้ง ซึ่งหากนายทวี บุญยเกตุ และนายควง อภัยวงศ์ได้ตำแหน่งดังกล่าวแล้ว โอกาสที่นายปรีดี พนมยงค์ จะจัดตั้งรัฐบาลพลัดถิ่นได้สำเร็จก็มี เพราะว่าเป็นสภาพการณ์สงครามและเกิดความขัดแย้งระหว่างผู้บริหารประเทศเช่นนั้น ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์และประธานสภาผู้แทนราษฎรมีอำนาจตามกฎหมายที่จะจัดตั้งรัฐบาลพลัดถิ่นได้²³ เมื่อแผนการโค่นล้มรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ที่เกิดจาก

---

²³ ทวี บุญยเกตุ, "ข้อเท็จจริงเพิ่มเติมเกี่ยวกับเหตุการณ์ในประเทศไทยในระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2" เบื้องต้นประชาธิปไตย. (พระนคร : จัดพิมพ์โดยสมาคมนักข่าวแห่งประเทศไทย 2516), หน้า 317.

แนวความคิดของนายปรีดี พนมยงค์ สัมเล่ห์เพราะ จอมพล ป. พิบูลสงคราม รู้ทันก่อนทำ
 ำให้การจัดตั้งรัฐบาลพลัดถิ่นไม่สำเร็จ นายปรีดี พนมยงค์ จึงวางแผนทำลายอำนาจ จอมพล ป.
 พิบูลสงคราม โดยการพยายามดึงเอาสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่สนับสนุนจอมพล ป. พิบูลสงคราม
 ำให้หันมาต่อต้านแทน ซึ่งเป็นยุทธวิธีที่อาศัยรัฐสภาเป็นฐานอำนาจตามระบอบประชาธิปไตยดังที่
 นายปรีดีพนมยงค์ได้เคยกล่าวเกี่ยวกับเรื่องนี้ไว้ว่า

"การจะำให้รัฐบาลออกนั้นเมื่ออยู่ทางเดียวคือออกโดยไม่ไ้วางแผนของสภา

ผู้แทนราษฎร จะเป็นมติไม่ไ้วางแผนทางตรงหรือทางอ้อมก็ได้ แต่

จะทำเช่นนี้ไ้ก็โดยอาศัย

1) ผู้เป็นประธานสภาผู้แทนราษฎร

2) กำลังใจของสมาชิกที่คัดค้านสิ่งซึ่งตนเองเห็นว่าไม่ถูก" 24

การโค่นล้มอำนาจของจอมพล ป. พิบูลสงคราม นั้น เป็นเรื่องที่ทำไ้ทางรัฐสภา
 ทางเดียวเท่านั้น นายปรีดี พนมยงค์ จึงวางแผนดึงเอาสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่เป็นเสรี
 ไทยอันเป็นขบวนการต่อต้านญี่ปุ่นในสงครามโลกครั้งที่ 2 ของไทย และสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร
 ประเภทที่ 1 บางคนเช่น นายเตียง ศิริขันธ์ นายทองแปลก ชลภูมิ นายทองอินทร์ ภูริพัฒน์
 นายถวิล อุดล นายจำลอง ดาวเรือง²⁵

นายปรีดี พนมยงค์ ได้ดึงเอา พลตำรวจเอก อุดล อุดลเดชจรัส อธิบดีกรมตำรวจสมัย
 นั้นมาเป็นพวกและช่วยเหลือในการโค่นล้มอำนาจจอมพล ป. พิบูลสงคราม โดยนายปรีดี พนมยงค์
 กล่าวขอร้องำให้อธิบดีกรมตำรวจลดการสอดส่องพฤติกรรมของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ตาม

---

24 คำให้การของนายปรีดี พนมยงค์ ฐานะพยาน พันโท พระสารสาส์น พลชั้น
 จำเลยคดีอาญากรสงคราม

25 จันทนา (นามแฝง) X.O.Group เรื่องภายในขบวนการเสรีไทย. (พระนคร :
 โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, 2489) หน้า 28 - 31.

คำสั่งของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ที่ให้สืบสวนฝ่ายบริษัททางการเมือง ซึ่งหากลดการ สอดส่องแล้วสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรก็ลดความหวาดเกรงและอิทธิพลของจอมพล ป. พิบูลสงคราม และการขอร้องนี้ นายปรีดี พนมยงค์ กระทำโดยอาศัยความเป็นเสรีไทยด้วยกันเป็นจุดเชื่อมโยง

ในวันประชุมสภาผู้แทนราษฎร เพื่อพิจารณาร่างพระราชบัญญัติอนุมัติพระราชกำหนดการ บริหารนครบาลเพชรบูรณ์ พุทธศักราช 2487 เมื่อวันที่ 20 กรกฎาคม พ.ศ. 2487 นั้น ได้มี สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรอภิปรายคัดค้านหลายคน เช่น นายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ ผู้แทนราษฎร จังหวัดอุบลราชธานี ร้อยโทประจวบ มหาพันธ์ ผู้แทนราษฎรจังหวัดอุดรธานี นายเขมชาติ บุญรัตพันธุ์ ผู้แทนราษฎรจังหวัดร้อยเอ็ด นายถวิล อุดล ผู้แทนราษฎรจังหวัดร้อยเอ็ด 26

เมื่อมีการลงมติเพื่อยกอนุมัติพระราชบัญญัติอนุมัติพระราชกำหนดการบริหารนครบาล เพชรบูรณ์ พุทธศักราช 2487 ซึ่งวิธีการลงมตินั้นให้ใช้วิธีการลงคะแนนแบบลับ ผลปรากฏว่ามี ผู้เห็นควรอนุมัติ 36 เสียง ผู้ที่เห็นควรไม่อนุมัติ 47 เสียง 27 เป็นอันว่ารัฐบาล จอมพล ป. พิบูลสงคราม แพ้มติสภา ซึ่งเป็นปรากฏการณ์ที่ไม่เคยเกิดขึ้นกับรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม มาก่อนเลย

เหตุการณ์นี้เห็นภาพชัดเจนว่าสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ 2 อันเป็นฐานอำนาจ ของฝ่ายบริหารหรือรัฐบาลไม่ให้ความร่วมมือกับ จอมพล ป. พิบูลสงคราม ทั้ง ๆ ที่ก่อนมีการ ประชุม พลตรี ไชย ประทีปเสน เลขาธิการนายกรัฐมนตรี ได้มีจดหมายถึงสมาชิกสภาผู้แทน ราษฎรประเภทที่ 2 เพื่อให้เข้าประชุมและอภิปรายสนับสนุนฝ่ายรัฐบาล 28 แต่จดหมายนี้ไร้ผล เพราะสมาชิกที่มาประชุมจำนวน 97 คน ส่วนใหญ่เป็นสมาชิกประเภทที่ 1 29

---

26 รายละเอียดคำอภิปรายคัดค้านเหล่านี้ โปรดดูจากรายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 4/2487 สมัยที่ 2 ชุดที่ 3 วันที่ 20 กรกฎาคม 2487.

27 เรื่องเดียวกัน.

28 จดหมายเลขาธิการนายกรัฐมนตรี ถึงสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ 2 ที่ น.ว. 159/2487 เรื่องขอให้ไปประชุมโดยพร้อมเพรียงกันในวันที่ 20 กรกฎาคม พ.ศ. 2487

29 รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 4/2487 วันที่ 20 กรกฎาคม 2487.

หลังจากรัฐบาลแก้ไขในสภาผู้แทนราษฎร 2 วัน คือวันที่ 22 กรกฎาคม พ.ศ. 2487 รัฐบาลได้เสนอร่างพระราชบัญญัติโอนมัติพระราชกำหนดจัดสร้างพุทธบุรีมณฑล พุทธศักราช 2487 ซึ่งในการพิจารณาพระราชบัญญัติฉบับนี้ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรส่วนใหญ่ก็ปรายไม่เห็นด้วย เช่น นายทองอยู่ เอี่ยมบุญอ้อม สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดพระนคร-ธนบุรี นายพอง สิทธิธรรม สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดอุบลราชธานี นายเสียง ไชยกาล สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดอุบลราชธานี และเมื่อมีการลงคะแนนเพื่อโอนมัติพระราชบัญญัติดังกล่าวโดยวิธีการลงคะแนนลับนั้นผลปรากฏว่ามีผู้เห็นชอบให้อนุมัติ 31 เสียง และไม่เห็นชอบให้อนุมัติ 43 เสียง ซึ่งเป็นการแพ้คะแนนเสียงของฝ่ายรัฐบาลเป็นครั้งที่ 2

เมื่อรัฐบาลประสบกับวิกฤติการณ์ทางสภาฯ ดังกล่าวข้างต้นนั้นทำให้ จอมพล ป. พิบูลสงครามในฐานะหัวหน้าคณะรัฐบาล เห็นว่าไม่สามารถควบคุมสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรส่วนที่ตนเองตั้งมาได้แล้ว จึงทำการเรียกประชุมคณะรัฐมนตรี เพื่อปรึกษาว่ารัฐบาลควรลาออกหรือไม่ ผลการประชุมมีผลออกมาว่า รัฐมนตรีส่วนใหญ่เห็นว่าควรให้รัฐบาลลาออก 30 จอมพล ป. พิบูลสงคราม จึงกราบบังคมทูลขอลาออกดังกล่าวมาแล้ว

การที่ จอมพล ป. พิบูลสงคราม ลาออกจากนายกรัฐมนตรีครั้งนี้นั้น เขาคงคิดว่าสามารถที่จะกลับเข้ามาดำรงตำแหน่งได้อีก 31 เพราะว่าเขามีทรัพยากรด้านทหารเป็นฐานอำนาจหลัก ไม่มีใครมีมากพอที่จะเทียบเขาได้ ฉะนั้นเขาจึงมั่นใจว่าสภาผู้แทนราษฎรต้องยินยอมให้เขาเข้าดำรงตำแหน่งอีก

แต่ผลการประชุมสภาผู้แทนราษฎร เพื่อเลือกนายกรัฐมนตรีต่อจาก จอมพล ป. พิบูลสงคราม นั้นผลปรากฏว่า ได้พระยาพหลพลพยุหเสนา แต่พระยาพหลพลพยุหเสนาปฏิเสธที่

30 ท. ประทีปเสน, จอมพล ป. บุณศิริไร้หน้ายา. (พระนคร : พัฒนาการพิมพ์, 2507), หน้า 49 - 51.

31 เทียมจันทร์ อ่ำแหว, "บทบาททางการเมืองและการปกครองของ จอมพล ป. พิบูลสงคราม (พ.ศ.2475 - 2487)", หน้า 407.

จะเข้ารับตำแหน่งอีกครั้งหนึ่ง ในที่สุดสภาผู้แทนราษฎรก็ได้ นายควง อภัยวงศ์ เป็นนายกรัฐมนตรีแทน 32

แม้ว่า นายควง อภัยวงศ์ จะได้เป็นนายกรัฐมนตรีโดยอาศัยฐานอำนาจจากสภาผู้แทนราษฎรก็ตาม แต่เป็นทรัพยากรทางอำนาจที่มีลักษณะของความชอบธรรม ไม่ใช่เป็นกำลัง เช่นกองทัพ ซึ่งเป็นทรัพยากรทางอำนาจที่ทรงพลัง ซึ่งทรัพยากรแบบกำลังนี้ จอมพล ป. พิบูลสงคราม ยังมีอยู่และสามารถควบคุมได้ ดังเห็นจากเสียงสะท้อนของกองทัพ หลังจากจอมพล ป. พิบูลสงคราม ลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรี "บรรดาทหารบกได้เปล่งเสียงกึกก้องทั่วพระราชอาณาจักรว่าจะตามท่านแม่ทัพไปทุกวิถีทาง" เป็นเสียงที่บ่งบอกว่ากองทัพยังอยู่ภายใต้การควบคุมของ จอมพล ป. พิบูลสงคราม อย่างมั่นคง

อิทธิพลของ จอมพล ป. พิบูลสงคราม ยังปรากฏอยู่ทั่วไปอย่างชัดเจน และเป็นที่หัวเกรงว่า จอมพล ป. พิบูลสงคราม จะใช้กำลังยึดอำนาจคืนจากนายกรัฐมนตรีที่มาจากพลเรือนและไม่มีฐานอำนาจจากกองทัพให้การสนับสนุน ดังเห็นได้จากข้อความเขียนโดย นายควง อภัยวงศ์ ว่า "ขณะนั้นมีข่าวเขย่าขวัญเกี่ยวแก่ท่าทีหลวงพิบูลสงครามว่า ทหารทางลพบุรีจะยกมายึดพระนครบ้าง พวกทหารยังสนับสนุนหลวงพิบูลสงครามบ้าง ส่วนแต่เป็นข่าวที่บันทึกตอนกำลังใจของผู้มีวิชาคนของหลวงพิบูลสงครามทั้งสิ้น"³³

นายควง อภัยวงศ์ ในฐานะนายกรัฐมนตรี ตระหนักดีว่า จอมพล ป. พิบูลสงคราม นั้นมีฐานอำนาจอยู่มาก ดังนั้นกระบวนการทำลายอำนาจ จอมพล ป. พิบูลสงคราม จึงเกิดขึ้น ซึ่งเป็นความจำเป็นของฝ่ายผู้นำรัฐบาลคนใหม่

สิ่งที่ผู้มีอำนาจคนใหม่อย่างนายควง อภัยวงศ์ ซึ่งเป็นผู้นำที่มีอำนาจอันชอบธรรมตามระบอบการเมืองแบบรัฐสภาของไทยขณะนั้น เลือกลงมือทำลายหรือทำลายอำนาจผู้นำ

32 ควง อภัยวงศ์, "การเปลี่ยนแปลงรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม" ใน เบื้องแรกประชาธิปไตย, หน้า 415 - 416.

33 เรื่องเดียวกัน, หน้า 415 - 416.

คนเก่าอันเป็นผู้ที่น่าที่เปี่ยมด้วย อำนาจบารมีนั้น คือการทำให้ทรัพยากรทางอำนาจที่สำคัญของผู้
 นั้นที่เขาครอบครองอยู่ให้สิ้นไป หรือทำให้เขาไม่สามารถครอบครองได้ ทรัพยากรทาง
 อำนาจที่สำคัญของ จอมพล ป. พิบูลสงคราม ครอบครองอยู่คือ ตำแหน่งผู้บัญชาการทหารสูง
 สุด ซึ่งตำแหน่งนี้เป็นที่หวั่นเกรงกันว่า จอมพล ป. พิบูลสงคราม จะใช้ยึดอำนาจ เพื่อขจัด
 อำนาจนี้ นายควง อภัยวงศ์ ในฐานะนายกรัฐมนตรีจึงดำเนินการยกเลิกตำแหน่งนี้ และเพิ่ม
 ตำแหน่งใหม่ แต่การเปลี่ยนแปลงนี้เป็นที่น่าสังเกตว่าเปลี่ยนเฉพาะชื่อเพื่อเปลี่ยนตัวบุคคลเท่านั้น
 ซึ่งแท้ที่จริงแล้วคือการต้องการให้จอมพล ป. พิบูลสงคราม หมดอำนาจหน้าที่จากการเป็น
 ผู้บังคับบัญชาทหารทั้งสามเหล่าทัพอันเป็นอำนาจที่ค่อนข้างมากเท่านั้น ดังนั้นเมื่อวันที่ 23
 สิงหาคม พ.ศ. 2487 จึงมีประกาศยกเลิกและแต่งตั้งใหม่ดังนี้ 34

1. ประกาศแต่งตั้งที่ปรึกษาราชการแผ่นดิน
  2. ประกาศยุบเลิกตำแหน่งผู้บัญชาการทหารสูงสุด และรองผู้บัญชาการทหารสูงสุด
 และแต่งตั้งแม่ทัพใหญ่ และรองแม่ทัพใหญ่
  3. ประกาศแต่งตั้งรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงกลาโหม
- จากประกาศดังกล่าวนี้มีผลให้ จอมพล ป. พิบูลสงคราม หมดหน้าที่จากการเป็นผู้
 บัญชาการทหารสูงสุด แต่แต่งตั้งให้เป็นที่ปรึกษาราชการแผ่นดิน ซึ่งเป็นตำแหน่งที่ไม่มีอำนาจ
 อะไรเลย

นั่นคือการดำเนินการทำลายทรัพยากรทางการเมืองของ จอมพล ป. พิบูลสงคราม
 และขณะเดียวกันนั้นก็มีการคานอำนาจขึ้นมาเพื่อทำลายการครอบครองทรัพยากรที่ จอมพล ป.
 พิบูลสงคราม เคยครอบครอง นั่นคือแต่งตั้ง พลเอก พจน์ พหลโยธิน (พระยาพลพลพยุหเสนา)
 เป็นแม่ทัพใหญ่มีอำนาจสิทธิขาดบังคับบัญชาแม่ทัพบก แม่ทัพเรือ และแม่ทัพอากาศ และให้โอน
 หน่วยส่วนราชการที่สังกัดและขึ้นอยู่กับส่วนบัญชาการทหารสูงสุด ไปสังกัดอยู่ใต้การบังคับบัญชา

---

34 จดหมายลับเฉพาะ ต่วนมาก ที่ 5-5253/2487 ลงวันที่ 23 สิงหาคม 2487 จาก
 นายกรัฐมนตรี ถึงผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์

ของแม่ทัพใหญ่³⁵

ส่วนรองแม่ทัพใหญ่ แต่งตั้งให้ พลโท ชิต มั่นศิลป์สินาศโยธารักษ์เป็นผู้ดำรงตำแหน่ง
ตั้งที่กล่าวแล้วว่าผู้ดำรงตำแหน่งแม่ทัพใหญ่มีลักษณะคานอำนาจ เพราะว่าพระยาพล
พลพยุหเสนาเคยสนับสนุนร่วมกับนายปรีดี พนมยงค์ มาก่อน ครั้นเมื่อรัฐบาลที่นายปรีดี
พนมยงค์ สนับสนุนอยู่ได้ให้ท่านมาเป็นแม่ทัพใหญ่ อันเป็นตำแหน่งที่มีอำนาจเหมือนกับจอมพล ป.
พิบูลสงคราม เคยมีนั้น เป็นสิ่งที่ จอมพล ป. พิบูลสงคราม ยอมรับได้เพราะ จอมพล ป.
พิบูลสงคราม ให้ความเคารพนับถือพระยาพลพยุหเสนามาก

จอมพล ป. พิบูลสงคราม แม้ว่าจะออกจากตำแหน่งที่มีอำนาจแล้ว ก็ยังถูกควบคุม
สอดส่องดูแลจากฝ่ายรัฐบาลอยู่ ดังเห็นได้จากคำสั่งของ นายทวี บุญยเกตุ ในฐานะผู้สั่ง
ราชการแทนนายกรัฐมนตรี ได้มีคำสั่งถึงอธิบดีกรมตำรวจ ให้ปฏิบัติต่อ จอมพล ป. พิบูลสงคราม
ในลักษณะควบคุม ดังนี้

"เนื่องจากได้ทราบฯ พะท่าน จอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้กลับจาก
ต่างจังหวัด มาพักอยู่ในจังหวัดพระนครแล้ว โดย พะท่านจอมพล ป.
พิบูลสงครามได้ตำแหน่งที่ปรึกษาราชการแผ่นดิน จะสมควรสั่งเจ้า
หน้าทำให้รักษาความปลอดภัย หย่าหรือไม่นั้น ขอท่านได้โปรด
จัดการตามระเบียบด้วย

อนึ่งในการนี้ถ้าพะท่าน จอมพล ป. พิบูลสงคราม จะเรียกท่าน
หรือท่านไปพบปะสนทนาด้วยประการใด ๆ ก็ตาม ขอให้รายงานให้
ข้าพเจ้าทราบถึงการสนทนานั้นทุกครั้งไป" 36

---

³⁵"ประกาศยุบตำแหน่งผู้บัญชาการทหารสูงสุดและรองผู้บัญชาการทหารสูงสุด และ
แต่งตั้งแม่ทัพใหญ่และรองแม่ทัพใหญ่," ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม 61 ตอน 52 (24 สิงหาคม
ค.ศ. 2487) หน้า 754.

³⁶ เอกสารสำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี จดหมายลับ-เฉพาะ-ด่วนมาก เลขที่ 5881/
2487 ลงวันที่ 14 กันยายน 2487 จากนายกรัฐมนตรีถึงอธิบดีกรมตำรวจ.

การควบคุม จอมพล ป. พิบูลสงคราม จากรัฐบาลของนายควง อภัยวงศ์ นอกจากจะกระทำโดยคำสั่งทางราชการแล้ว ยังกระทำโดยพิธีการทางศาสนาอีกด้วย ซึ่งนับว่าเป็นการบังคับถึงระดับจิตใจของจอมพล ป. พิบูลสงครามทีเดียว ดังเห็นจากบทความในหนังสือฉบับหนึ่งลงความว่า

"รัฐบาลนายควง อภัยวงศ์ ได้รับความสนับสนุนจากคณะราษฎรเป็นส่วนใหญ่ จึงอาศัยอำนาจตามบทรัฐธรรมนูญประกาศให้หลวงพิบูลสงครามพ้นจากตำแหน่งผู้บัญชาการทหารสูงสุด และแต่งตั้งพระยาพลพลพยุหเสนา เป็นแม่ทัพใหญ่ เมื่อพระยาพลพลพยุหเสนาได้รับการแต่งตั้งแล้ว ก็เรียกนายทหารชั้นผู้ใหญ่ไปประชุม ณ วัดพระแก้ว เป็นการปรึกษาว่าจะมีความซื่อสัตย์ต่อคณะรัฐบาลใหม่ และเชื้อฟังกังคับบัญชาของพระยาพลพลพยุหเสนา หลวงพิบูลสงครามได้รับความกระทบกระเทือนจากเรื่องนี้มาก" 37

เมื่อฝ่ายเสรีไทยอันเป็นคณะราษฎรเดิมส่วนหนึ่งได้เป็นรัฐบาล และสงครามโลกครั้งที่ 2 จบลงด้วยฝ่ายสัมพันธมิตรเป็นฝ่ายชนะ รัฐบาลไทยขณะนั้นจึงประกาศว่าสงครามระหว่างไทยกับสัมพันธมิตรเป็นโมฆะ อันยังผลให้ จอมพล ป. พิบูลสงคราม และพวกกลายเป็นอาชญากรสงครามตามบทพิจารณาโทษอาชญากรสงครามนาซี เยอรมัน และศาลระหว่างประเทศภาคตะวันออกไกลกรุงโตเกียว 38 ซึ่งจอมพล ป. พิบูลสงคราม และพวกต้องโทษตามพระราชบัญญัติอาชญากรสงคราม พุทธศักราช 2488 อันเป็นพระราชบัญญัติเข้าที่

---

37 เอกสารสำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี ปีที่ 62 แฟ้มที่ 2/62 เรื่องข่าวและบทความหนังสือพิมพ์จีนแปลจากหนังสือพิมพ์อื่น ฉบับวันที่ 5 กันยายน พ.ศ. 2487.

38 อนันต์ พิบูลสงคราม, จอมพล ป. พิบูลสงคราม. เล่ม 4 (กรุงเทพฯ : ศูนย์การพิมพ์ 2519), หน้า 14.

ประชุมสภาผู้แทนราษฎรเมื่อ วันที่ 27 กันยายน พ.ศ. 2488³⁹ ซึ่งเขาถูกจับกุมในข้อหาเมื่อ วันที่ 18 ตุลาคม พ.ศ. 2488 และถูกฟ้องศาลในเวลาต่อมา แต่เขาก็ได้รับการยกฟ้องด้วย เหตุผล พระราชบัญญัติอาชญากรรมสงคราม พุทธศักราช 2488 เป็นโมฆะ ดังที่ศาลฎีกาให้ เหตุผลซึ่งสรุปดังนี้

"ศาลฎีกาจึงพร้อมกันพิพากษาชี้ขาดว่า พระราชบัญญัติอาชญากรรมสงคราม พ.ศ. 2488 เฉพาะที่บัญญัติลงโทษการกระทำก่อนวันใช้พระราชบัญญัติ บัดต่อรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย มาตรา 14 และเป็นโมฆะตาม มาตราที่ 61 การกระทำที่โจทก์ฟ้องจำเลยในคดีนี้เป็นการกระทำก่อน วันที่ 11 ตุลาคม 2488 อันเป็นวันใช้พระราชบัญญัตินี้ทั้งสิ้น จำเลยมีความผิดตามกฎหมายอื่นบ้างหรือไม่ สำหรับกรณีนี้ เพราะคดีนี้โจทก์ ฟ้องขอให้ลงโทษตามพระราชบัญญัติอาชญากรรมสงคราม พ.ศ. 2488 เท่านั้น และเมื่อบทบัญญัติอันโจทก์ฟ้องขอให้เอาผิดกับจำเลยเป็นโมฆะเสียแล้วก็ไม่ มีทางลงโทษจำเลยได้จึงให้ยกฟ้องโจทก์เสีย ปลดจำเลยพ้นข้อหาไป"⁴⁰

อันที่จริงแล้ว ข้อกฎหมายที่เป็นประเด็นเหตุให้พระราชบัญญัติอาชญากรรมสงคราม พ.ศ. 2488 เป็นโมฆะนั้น หากฝ่ายรัฐบาลจะไม่ทราบ เพราะมีการอภิปรายกันในคณะรัฐมนตรี ในประเด็นนี้มาแล้วว่า จะเป็นโมฆะ เพราะเป็นกฎหมายที่มีบทลงโทษย้อนหลัง⁴¹ แต่ที่รัฐบาล กระทำไปนั้นเพราะต้องการให้กฎหมายฉบับนี้มีผลในทางการเมืองนั้นคือ ทำให้ จอมพล ป.

39 รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 25/2488 สมัยที่ 2 ชุดที่ 3 วันที่ 27 กันยายน พ.ศ. 2488.

40 เอกสารสำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี ปีที่ 190 แฟ้มที่ 51/190 หนังสือด่วนที่ 121/ 2489 ลงวันที่ 23 มีนาคม พ.ศ. 2489 เรื่องคำพิพากษาคดีอาชญากรรมสงคราม

41 รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรีพิเศษ วันที่ 23 กันยายน พ.ศ. 2488.

พิบูลสงคราม ถูกจับกุม อันเป็นสิ่งที่สามารถทำให้บทบาททางการเมืองของ จอมพล ป. พิบูลสงคราม ยุติลง และก็เป็นไปอย่างคณะรัฐบาลหัวัง คือเมื่อ จอมพล ป. พิบูลสงคราม ฟ้นข้อหาอาชญากรรมสงครามแล้ว ก็ไปใช้ชีวิตอย่างสงบอย่างคนธรรมดาที่อำเภอละลูกกา จังหวัด ปทุมธานี นั่นก็คือรัฐบาลใช้รัฐสภาหรือสภาผู้แทนราษฎรทำลายอำนาจการเมืองของ จอมพล ป. พิบูลสงคราม ให้หมดลงนั่นเอง

ช่วงที่สอง พ.ศ. 2490 - 2500

การมีอำนาจทางการเมืองครั้งที่สอง (พ.ศ. 2490 - 2500) นี้ เนื่องจากรัฐบาลต่อจากรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม คือรัฐบาลชุดของ นายควง อภัยวงศ์ รัฐบาลชุดของ นายทวี บุญยเกตุ และชุดของ ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช อันเป็นรัฐบาลพลเรือนที่อาศัยสภาผู้แทนราษฎรเป็นทรัพยากรทางการเมือง ซึ่งเดิมเคยเป็นทรัพยากรของ จอมพล ป. พิบูลสงคราม ดังกล่าวแล้วแต่บริหารราชการล้มเหลว จนเป็นเหตุให้ถูกยึดอำนาจโดยคณะทหาร เมื่อ 8 พฤศจิกายน พ.ศ. 2490 ซึ่งนำโดย จอมพล ผิน ชุณหะวัณ พลตำรวจเอก เผ่า ศรียานนท์ และ จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ อันเป็นเหตุการณ์ทางการเมืองที่ทำให้จอมพล ป. พิบูลสงคราม กลับมามีอำนาจทางการเมืองอีกครั้ง

ในการทำรัฐประหารครั้งนี้ ฝ่ายผู้ก่อการมีอุปสรรคขัดขวางต่อการยึดอำนาจอยู่บ้าง นั่นคือ ในเบื้องต้นได้ถูกขัดขวางจากคนที่อยู่ในตำแหน่งทางทหารที่มีอำนาจและเป็นฐานอำนาจให้ฝ่ายรัฐบาลนั้นคือ พลเอก อุดล อุดลเดชจรัส ผู้บัญชาการทหารบก และพลตรีวีรวัฒน์ วีรวัฒน์ ยะธิน ผู้บัญชาการมณฑลทหารบกที่หนึ่ง เมื่อเป็นดังนี้ ผู้นำการยึดอำนาจจึงได้เบนนำตัว จอมพล ป. พิบูลสงครามซึ่งออกจากราชการดังกล่าวแล้วมาเป็นหัวหน้าคณะรัฐประหาร เพราะว่า จอมพล ป. พิบูลสงครามนั้นเป็นผู้ที่ พลเอก อุดล อุดลเดชจรัส ให้ความนับถือ เคารพรัก 42

---

42 ละเอียด พิบูลสงคราม, แต่ท่านเพื่อนรักของจอมพล ป. พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ พลเอก อุดล อุดลเดชจรัส (บุตร พี่พระคุณ) 18 เมษายน พ.ศ. 2513 (ไม่มีเลขหน้า)

และทหารอื่น ๆ ก็นิยมจอมพล ป. พิบูลสงคราม อยู่แล้ว และก็เป็นที่คาดหมายของผู้ก่อการ กล่าวคือ เมื่อพลเอก อุดล อุดลเดชจรัส พบว่า จอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นหัวหน้าคณะรัฐประหารครั้งนี้แล้ว ก็ยินยอมให้ความร่วมมือกับคณะรัฐประหาร 43

เมื่อคณะรัฐประหาร 8 พฤศจิกายน พ.ศ. 2490 ทำการยึดอำนาจได้สำเร็จ ผู้นำคณะทหารชุดนี้หาได้ขึ้นเป็นนายกรัฐมนตรี หรือผู้นำทางการเมืองด้วยตนเองไม่ เพราะมีปัจจัยทางด้านความชอบธรรมของผู้นำคณะรัฐประหารขาดไป หรือบางคนของคณะรัฐประหารไม่มีทรัพยากรทางอำนาจที่เพียงพอ กล่าวคือ จอมพล ป. พิบูลสงคราม ถึงแม้ว่าจะมีทหารเป็นทรัพยากรทางอำนาจมากอยู่ แต่ขาดความชอบธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งการยอมรับจากต่างประเทศ เพราะเขาได้ถูกตีตราว่าเป็นอาชญากรสงคราม (แม้ว่าถูกยกฟ้องแล้วก็ตาม) ส่วนผู้นำทหารคนอื่น ๆ ก็หาได้มีบารมีทางการเมืองและการทหารพอเพียงไม่

ฉะนั้นหลังการยึดอำนาจคณะทหารที่ทำการรัฐประหาร 8 พฤศจิกายน 2490 จึงยินยอมให้นายกรัฐมนตรีพลเรือนคือ ให้นายควง อภัยวงศ์ จัดตั้งรัฐบาลพลเรือนเข้าบริหารประเทศอันเป็นการจัดตั้งรัฐบาลเพื่อขัดตาทัพ

ในช่วงที่รัฐบาล นายควง อภัยวงศ์ นี้ เป็นห้วงเวลาดีหรือเป็นประโยชน์สำหรับจอมพล ป. พิบูลสงคราม เพราะเป็นโอกาสที่เขาได้สร้างทรัพยากรทางอำนาจขึ้นอีก นั่นคือคณะรัฐประหารแต่งตั้งให้เขาเป็นผู้บัญชาการทหารแห่งประเทศไทยและเป็นผู้บัญชาการทหารบก⁴⁴

ดังนั้นเราจึงเห็นได้ว่า จอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้หวนกลับมาเป็นผู้ครอบครองทรัพยากรทางอำนาจที่สำคัญอีกครั้งหนึ่ง ซึ่งจากที่กล่าวมาแล้วผู้เขียนได้วิเคราะห์

43 กองประวัติศาสตร์ทหาร กรมยุทธการทหารบก คำสั่งกองทัพบกที่ 116/12007 เรื่องการพึงบังคับบัญชา. โดย พลเอก อุดล อุดลเดชจรัส ผู้บัญชาการทหารบก ลงวันที่ 10 พฤศจิกายน 2490.

44 กองประวัติศาสตร์ทหาร กรมยุทธการทหารบก คำสั่งกองทัพบกที่ 120/1264 เรื่องมอบอำนาจการบังคับบัญชา โดยพลโทหลวงเสนามรงค์ รองผู้บัญชาการทหารบก ลงวันที่ 27 พฤศจิกายน 2480.

ให้เห็นแล้วว่าการครอบครองตำแหน่งสำคัญในกองทัพคือ การมีฐานแห่งอำนาจทางการเมืองของ จอมพล ป. พิบูลสงคราม ฉะนั้นเมื่อเขาเป็นผู้มีอำนาจสูงสุดในกองทัพ แต่ยังไม่มีความสามารถในการเมือง เขาจะต้องทำการทำลายอำนาจของฝ่ายตรงกันข้ามให้ลดลงหรือหมดไป เพราะว่าอำนาจของฝ่ายตรงกันข้ามนั้นมีความสัมพันธ์ในทางลบต่อการมีอำนาจทางการเมืองของเขา

จังหวะที่ดีที่สุดที่อื่นที่จะทำลายอำนาจฝ่ายตรงกันข้ามคือ ช่วงเวลาที่เขากุมอำนาจกองทัพ ซึ่งในช่วงนั้นอำนาจทางการเมืองคงปล่อยให้รัฐบาลที่มาจากพลเรือนบริหารงานไป ขณะเดียวกันนั้นเขาก็จัดตั้งดูการทางการเมือง ที่เห็นว่าเป็นอุปสรรคต่อการขึ้นครองอำนาจทางการเมืองในอนาคต

การจัดอิทธิพลของนายปรีดี พนมยงค์ คณะรัฐประหาร พยายามเสนอให้รัฐบาลจัดอิทธิพลของนายปรีดี พนมยงค์ ให้หมดไป ฐานอำนาจของนายปรีดี พนมยงค์ ที่สำคัญคือ เสรีไทย ทหารเรือบางกลุ่ม และข้าราชการสังกัดกระทรวงมหาดไทย ซึ่งข้าราชการเหล่านี้ส่วนใหญ่เป็นผู้สำเร็จการศึกษาจากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ที่นายปรีดี พนมยงค์ สอนอยู่ ฉะนั้นข้าราชการเหล่านี้ก็คือลูกศิษย์ของนายปรีดี พนมยงค์ การทำลายฐานอำนาจส่วนนี้คือคณะรัฐประหารเสนอให้รัฐบาลย้ายข้าราชการฝ่ายปกครองในตำแหน่งสำคัญ และปลดข้าราชการผู้ใหญ่ที่มีตำแหน่งสำคัญที่เป็นพวกนายปรีดี เช่นปลดหลวงนรกิจบริหาร อธิบดีกรมมหาดไทย ออกจากราชการด้วยเหตุผลที่ว่าข้าราชการผู้รับรางวัลมานาน ซึ่งในความเป็นจริงแล้วข้าราชการผู้นี้อายุจริงเพียง 41 ปี และมีอายุราชการเพียง 20 ปีเท่านั้น ⁴⁵

การใช้กฎหมายควบคุมหรือลดอิทธิพลกลุ่มอำนาจเดิม กล่าวคือคณะรัฐบาลที่อยู่ภายใต้การสนับสนุนของคณะรัฐประหาร ใช้อำนาจออกพระราชกำหนดคุ้มครองความสงบสุข เมื่อวันที่ 9 พฤศจิกายน พ.ศ. 2490⁴⁶ อันเป็นพระราชกำหนดที่ให้อำนาจแก่คณะรัฐประหารจับกุมตรวจ

⁴⁵ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ . เอกสาร มท.0201.2.1.37.1/9 ที่ น.16135/2490 เรื่องให้ข้าราชการออกจากราชการ

⁴⁶ พระราชกำหนดคุ้มครองความสงบสุขเพื่อให้การดำเนินไปตามรัฐธรรมนูญ (ฉบับชั่วคราว) ลงวันที่ 9 พฤศจิกายน พุทธศักราช 2490 ราชกิจจานุเบกษา. เล่มที่ 64 ตอนที่ 56 ฉบับพิเศษ ลงวันที่ 22 พฤศจิกายน 2490.

คนบุคคลที่มีพฤติการณ์น่าสงสัยว่าเป็นอันตรายต่อความสงบเรียบร้อยของบ้านเมือง ผลของกฎหมายฉบับนี้คือคณะกรรมการได้ทำการตรวจค้นจับกุมบุคคลที่เป็นฝ่ายตรงกันข้ามกับคณะรัฐประหารไปหลายคน⁴⁷ และยังทำการยึดอาวุธกลุ่มของนายปรีดี พนมยงค์ อีกด้วย⁴⁸

คณะรัฐประหารยึดอำนาจเจียยจากรัฐบาลพลเรือน เมื่อคณะรัฐประหารเห็นว่าตนเองได้ทำลายทรัพยากรทางการเมืองของฝ่ายตรงข้ามด้วยวิธีการดังกล่าวได้แล้ว คู่แข่งขันอำนาจทางการเมืองที่สำคัญก็ลดน้อยลงไป จึงเห็นว่าตนมีศักยภาพพอต่อการที่จะไปเป็นรัฐบาลเอง และขณะเดียวกันนั้นรัฐบาลพลเรือนซึ่งอยู่ภายใต้การสนับสนุนของคณะรัฐประหาร เริ่มแข็งข้อไม่ดำเนินการตามที่คณะรัฐประหารต้องการ เช่น ไม่ยอมแต่งตั้ง พันเอกเผ่า ศรียานนท์ (ยศในขณะนั้น) เป็นรองอธิบดีกรมตำรวจ และไม่แต่งตั้งบุคคลที่จะดำรงตำแหน่งวุฒิสมาชิก และนอกจากนี้ยังมีนโยบายกีดกันทหารจากการเมือง คือห้ามทหารเข้ามาเกี่ยวข้องกับการเมืองอีกด้วย⁴⁹

เมื่อเป็นดังนี้คณะรัฐประหารจึงใช้อำนาจบีบบังคับให้รัฐบาลพลเรือนที่มาจากการเลือกตั้ง⁵⁰ ซึ่งมี นายควง อภัยวงศ์ เป็นนายกรัฐมนตรีออกจากตำแหน่ง เมื่อวันที่ 6 เมษายน พ.ศ. 2491 อันถือได้ว่าเป็นการทำรัฐประหารเจียยอีกครั้งหนึ่ง จากนั้นจอมพล ป.พิบูลสงคราม ก็ขึ้นเป็นนายกรัฐมนตรีเป็นครั้งที่ 2 เมื่อ 8 เมษายน พ.ศ. 2491

47 บุคคลที่ถูกจับกุมตรวจค้นส่วนใหญ่เป็นพรรคพวกกับนายปรีดี พนมยงค์ เช่น นายทองเปลว ชลภูมิ นายทอง กัณหาธรรม นายวิจิต ลุสิตานนท์ นายเตียง ศิริขันธ์ นายทิม ภูมิพัฒน์ และเรือเอก วัชรชัย ชัยสิทธิ์เวช ใน หนังสือพิมพ์ศรีกรุง. ฉบับวันที่ 21 ธันวาคม 2490

48 โปรดดูจำนวนประเภทอาวุธจากกองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารมท.0201.2.1. 13/33 เรื่องขอให้ส่งอาวุธปืนและเครื่องอุปกรณ์คืน.

49 "นโยบายการบริหารราชการแผ่นดินของรัฐบาลนายควง อภัยวงศ์ พ.ศ. 2491," ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 65 ตอนที่ 14 ลงวันที่ 9 มีนาคม 2491

50 รัฐบาลนายควง อภัยวงศ์ ชุดนี้เป็นชุดที่จัดตั้งหลังจากจัดให้มีการเลือกตั้งทั่วไปเมื่อวันที่ 29 มกราคม 2491 ซึ่งพรรคประชาธิปไตยของนายควง อภัยวงศ์ ได้รับเลือกเข้ามาด้วยเสียงข้างมากคือ 54 คน จาก 99 คน นายควง อภัยวงศ์ จึงเป็นผู้ได้รับสิทธิจัดรัฐบาล.

การใช้รัฐสภาในฐานะองค์กรทางการเมืองเป็นฐานอำนาจ พ.ศ. 2491 - 2500

เมื่อจอมพล ป. พิบูลสงคราม จัดตั้งรัฐบาลขึ้นบริหารประเทศ ก็พบกับอุปสรรคสำคัญทางรัฐสภา กล่าวคือ กฎหมายหลายฉบับที่เสนอไปถูกยับยั้ง ซึ่งในระบอบประชาธิปไตยถือว่าเป็นอันตรายต่อความมั่นคงของรัฐบาลมาก การที่รัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ขาดความสนับสนุนจากสมาชิกสภา นั้นหมายถึงการที่เขาไม่มีฐานอำนาจจากรัฐสภา ปัจจัยที่ทำให้เขาขาดฐานอำนาจเพราะว่าวุฒิสมาชิกที่เสนอโดยคณะรัฐประหารเพื่อให้ นายควง อภัยวงศ์ ในฐานะนายกรัฐมนตรีแต่งตั้งนั้น ไม่ได้เป็นไปตามที่คณะรัฐประหารต้องการ ดังปรากฏว่า นายควง อภัยวงศ์ เสนอชื่อวุฒิสมาชิกที่เสนอโดยคณะรัฐประหาร 10 คนจาก 100 คน และได้รับเลือกจากคณะอภิรัฐมนตรีเพียง 3 คน ฉะนั้นฐานอำนาจของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ในรัฐสภาจึงไม่มีเลย

ดังนั้น จอมพล ป. พิบูลสงคราม จึงดำเนินการสร้างฐานอำนาจทางการเมืองในรัฐสภาโดยการใช้รัฐธรรมนูญเป็นกลไกสำคัญ ในอันที่จะกำหนดเกมการเมืองหรือกติกาทางการเมืองที่เอื้ออำนวยให้ตนคงอยู่ในอำนาจทางการเมืองได้

ในอีกนัยหนึ่งการที่จะมีทรัพยากรอำนาจทางการเมืองในรูปของรัฐสภานั้น จอมพล ป. พิบูลสงคราม สร้างทรัพยากรในรัฐสภาโดยใช้กลไกรัฐธรรมนูญเป็นกฎที่กำหนดให้เขามีอำนาจทางการเมือง ซึ่งคือการที่เขาสามารถใช้รัฐธรรมนูญเป็นเครื่องมือแห่งการอำนาจทางการเมืองได้ โดยการสามารถควบคุมสมาชิกรัฐสภาให้สนับสนุนเขา เพราะรัฐธรรมนูญเปิดโอกาสเขาแต่งตั้ง ส.ส. ได้

การที่จอมพล ป. พิบูลสงคราม จะเข้าไปควบคุมรัฐสภาได้นั้น จะต้องทำการกำหนดกติกาที่เอื้อประโยชน์ให้แก่เขาในรัฐสภา ก่อน ซึ่งกติกาในรัฐสภานั้นก็ได้แก่รัฐธรรมนูญที่มีผลบังคับเอื้ออำนวยให้ฝ่ายบริหารของ จอมพล ป. พิบูลสงคราม มีอำนาจ

การแก้ไขรัฐธรรมนูญ พุทธศักราช 2475 อันเป็นการแก้ไขเพิ่มเติม เมื่อ พ.ศ. 2495 เหตุที่แก้ไขนั้นเป็นเพราะในช่วง พ.ศ. 2491 ถึง พ.ศ. 2494 เป็นการปกครองที่อยู่ภายใต้รัฐธรรมนูญ พุทธศักราช 2492 อันเป็นรัฐธรรมนูญที่คณะรัฐบาลของ นายควง อภัยวงศ์ เป็นผู้

รับผิดชอบร่างขึ้น ซึ่งมีบทบัญญัติหลายประการที่ไม่เอื้ออำนวยให้คณะรัฐประหารมีอิทธิพลเหนือสมาชิกรัฐสภาได้ ดังเห็นได้จากการบัญญัติมิให้ข้าราชการประจำเป็นข้าราชการการเมือง ซึ่งตรงนี้เท่ากับตัดโอกาสการตั้งทหารที่เป็นข้าราชการประจำที่สนับสนุนจอมพล ป. พิบูลสงคราม เข้ามาเป็นสมาชิกรัฐสภา ด้วยความที่ขาดฐานสนับสนุนดังกล่าวส่งผลให้พระราชบัญญัติที่เสนอโดยรัฐบาลถูกยับยั้งบ่อยครั้ง⁵¹ ซึ่งเป็นการแสดงว่า รัฐบาลของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ขาดการสนับสนุนจากรัฐสภา

ดังนั้น จอมพล ป. พิบูลสงคราม จึงดำเนินการยึดอำนาจตนเองคือทำการรัฐประหาร รัฐบาลของตน ทั้งนี้เพื่อต้องการล้มล้างรัฐธรรมนูญ พุทธศักราช 2492 แล้วนำเอารัฐธรรมนูญ พุทธศักราช 2475 มาแก้ไขเป็น รัฐธรรมนูญ พุทธศักราช 2495 ซึ่งจอมพล ป. พิบูลสงคราม เคยใช้ สาระของรัฐธรรมนูญ พุทธศักราช 2475 เป็นประโยชน์ในการสร้างฐานอำนาจทางการเมืองสองประเด็นสำคัญด้วยกันคือ ในประเด็นแรก จอมพล ป. พิบูลสงคราม ในฐานะหัวหน้าคณะรัฐบาลที่มาจากคณะรัฐประหาร สามารถทำให้คณะรัฐประหารสืบทอดอำนาจและใช้คณะรัฐประหารเป็นฐานอำนาจทางการเมืองได้ เพราะรัฐธรรมนูญ พุทธศักราช 2495 ไม่ได้ห้ามข้าราชการประจำเป็นข้าราชการการเมือง ซึ่งกำหนดไว้ 10 ปี ดังนั้นในส่วนของสาระนี้ จอมพล ป. พิบูลสงครามได้แต่งตั้งข้าราชการประจำที่อยู่ในคณะรัฐประหารเป็นคณะรัฐมนตรี เช่น จอมพล ผิน ชุณหะวัณ จอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์ พลตำรวจเอกเผ่า ศรียานนท์ และ จอมพลฟื้น รณกาภาศ เป็นต้น⁵² ประเด็นที่สอง รัฐธรรมนูญ พุทธศักราช 2475 แก้ไข

---

⁵¹ วุฒิสมาชิกยังยั้งร่างพระราชบัญญัติที่เสนอโดยรัฐบาล 27 ฉบับ จากการเสนอ 46 ฉบับและตั้งกระทู้ถามการบริหารราชการของรัฐบาลอีก 35 ฉบับ โปรดดูจากมัญญ มาคะสิระ "การรักษาอำนาจทางการเมืองของ จอมพล ป. พิบูลสงคราม ระหว่าง พ.ศ. 2491 - 2500," ปรินญาณพนธ์ การศึกษามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ 2529. หน้า 53.

⁵² โปรดดูผู้เข้าร่วมทำรัฐประหารและรายชื่อคณะรัฐมนตรีชุด 2494 จาก ทักษ์ เฉลิม การเมืองระบบฟอซูนอุปถัมภ์แบบเผด็จการ. (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2526), หน้า 83 และ 93 - 94.

เพิ่มเติม พุทธศักราช 2495 กำหนดให้สภาผู้แทนราษฎรเป็นรัฐสภาเดี่ยว และประกอบด้วยสมาชิก 2 ประเภท ซึ่งประเภทที่ 2 ได้จากการแต่งตั้ง ซึ่งแต่งตั้งโดยนายกรัฐมนตรี และก็ปรากฏว่า จอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้แต่งตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ 2 จำนวนทั้งหมด 123 คน ซึ่งในจำนวนนี้เป็นพลเรือนเพียง 20 คน⁵³ ดังนั้นที่เหลือคือ 103 คน ย่อมเป็นทหารอันเป็นฐานอำนาจของ จอมพล ป. พิบูลสงคราม อย่างแน่นอน

การที่จอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้หวนกลับไปนำเอากลไกรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2475 มาเป็นเครื่องมือทางการเมือง ใน พ.ศ. 2495 นั้น เป็นเพราะว่าเขาเคยใช้ได้ผลมาแล้ว และเขาเองก็เห็นแล้วว่าวิธีการควบคุมรัฐสภาให้เป็นทรัพยากรอำนาจด้วยวิธีที่จะกล่าวต่อไปในช่วง พ.ศ. 2491 - 2494 นั้นไม่ได้ผล

การควบคุมสภาผู้แทนราษฎรระหว่าง พ.ศ. 2491-2494 จอมพล ป.พิบูลสงคราม ออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ในปี พ.ศ.2487 นั้น สาเหตุสำคัญจากการแพ้คะแนนเสียงในสภาผู้แทนราษฎร อันเป็นเหตุการณ์ที่ทำให้เขาตระหนักดีว่าแม้รัฐธรรมนูญมีสาระที่กำหนดให้เขาสามารถสร้างทรัพยากรทางการเมือง โดยเป็นผู้แต่งตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรส่วนหนึ่งนั้น ไม่เพียงพอต่อการควบคุมสมาชิกส่วนนั้น ด้วยเหตุนี้เขาจึงเริ่มให้ความสำคัญกับพรรคการเมือง อันเป็นองค์กรทางการเมืองที่มีบทบาทสำคัญยิ่งในการเมืองระบปรัฐสภา ดังเห็นได้จากการที่ จอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้กล่าวไว้เมื่อเดือนมีนาคม พ.ศ. 2490 ว่าเขาจะกลับมาทบทวนที่ทางการเมืองอีกครั้งหนึ่งด้วยการจัดตั้งพรรคการเมืองที่เขาให้ชื่อว่า ธรรมาธิปัตย์⁵⁴ แต่ความตั้งใจที่จะตั้งพรรคการเมืองดังกล่าวยังไม่ได้ทำ เขาก็ได้รับเชิญจากผู้นำคณะราษฎร ประหาร 8 พฤศจิกายน พ.ศ.2490 มาเป็นหัวหน้าคณะราษฎรประหารและเป็นนายกรัฐมนตรีในเวลาต่อมา

จอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นนายกรัฐมนตรีในขณะที่สมาชิกรัฐสภา ส่วนใหญ่เป็นฐานอำนาจของนายควง อภัยวงศ์ เพราะพรรคประชาธิปไตยที่มีนายควง อภัยวงศ์ เป็นหัวหน้า

---

⁵³ ไพโรจน์ ชัยนาม, รัฐธรรมนูญ กฎหมาย และเอกสารสำคัญทางการเมืองของประเทศไทย. หน้า 550 - 556.

⁵⁴ อนันต์ พิบูลสงคราม, จอมพล ป. พิบูลสงคราม. เล่ม 4 หน้า 662 - 667.

พรรคอยู่นั้น เป็นพรรคเสียงข้างมากในสภา และสมาชิกส่วนหนึ่งยังได้รับการแต่งตั้งจาก นายควง อภัยวงศ์ อีกด้วย เพราะฉะนั้น จอมพล ป. พิบูลสงคราม จึงตกที่นั่งลำบากมากใน ฐานะหัวหน้าฝ่ายบริหาร

ในสภาพการณ์ทางการเมืองในสภาผู้แทนราษฎร ที่กล่าวได้ว่าเขาขาดทรัพยากรทางการเมืองในส่วนนี้มากนั้น จอมพล ป. พิบูลสงคราม หาวิธีการเพื่อให้ได้มาหรือมี ทรัพยากรทางการเมือง โดยดึงสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรมาเป็นผู้ร่วมงาน ซึ่งเป็นการร่วม งานที่ำให้ประโยชน์ทางการเมืองแก่บรรดาสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ประโยชน์ทางการเมืองดัง กล่าวนั้นคือ การมอบตำแหน่งทางการเมืองให้แก่ พรรคการเมืองที่จอมพล ป. พิบูลสงคราม ต้องการให้การสนับสนุนรัฐบาลชุดของเขา

ตำแหน่งทางการเมืองที่ จอมพล ป. พิบูลสงคราม มอบให้สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่ เป็นผู้นำกลุ่มหรือมีบทบาทสำคัญในสภาผู้แทนราษฎร เป็นเครื่องมือสร้างความสนับสนุนตนเอง ตำแหน่งทางการเมืองที่กล่าวนี้คือ รัฐมนตรีหรือเลขาธิการรัฐมนตรี⁵⁵

55 ผู้ที่เป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรซึ่งได้รับการแต่งตั้งให้เป็นรัฐมนตรีในรัฐบาลชุด จอมพล ป. พิบูลสงคราม ทั้งสองชุดคือ ชุด 8 เมษายน 2491 ได้แก่ นายเสียง ไชยกาล (อุบลราชธานี) นายเขมชาติ บุญรัตพันธุ์ (ร้อยเอ็ด) นายปทุม โพธิ์แก้ว (นครปฐม) นายพิน สุพรรณสาร (อยุธยา) นายวรการ บัญชา (เชียงราย) นายสุกิจ นิมมานเหมินทร์ (เชียงใหม่) นายเสวตร เปี่ยมพงศ์สานต์ (ระยอง) นายกิจจา วัฒนสินธุ์ (ฉะเชิงเทรา) นายเจ๊ะ อับดุลลาห์หลังบูเต๊ะ (สตูล) และรัฐบาลชุด 25 มิถุนายน 2492 ส่วนใหญ่รัฐมนตรีที่มา จากสภาผู้แทนราษฎรยังเป็นคนเดิม ยกเว้น นายกิจจา วัฒนสินธุ์ กับนายเจ๊ะ อับดุลลาห์หลังบู เต๊ะ เท่านั้นที่ไม่ได้เป็นและที่มีเพิ่มคือ นาวาอากาศเอก หลวงสุนาวินวิวัฒน์ (ชุมพร) หลวง อรรถพรพิศาล (ตราด) บุนคงฤทธิศึกษาการ (นครราชสีมา) ร้อยเอก ประเสริฐ สุตบรรทัด (สระบุรี) และนายเทพ โชติณูจิต (ศรีสะเกษ) โปรดดูจาก ประเสริฐ ปัทมะสุคนธ์ รัฐสภา ไทยในรอบ 42 ปี (กรุงเทพฯ : มูลนิธิธนาคารกรุงเทพ, 2526), หน้า 613 - 614, 648 - 649.

การบริหารงานของรัฐบาล ชุดจอมพล ป. พิบูลสงคราม ในระหว่างพ.ศ. 2491 - 2494 ถึงแม้เขาจะใช้ฐานอำนาจหรือทรัพยากรทางอำนาจจากการสนับสนุนของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ด้วยการให้ผลตอบแทนทางการเมืองดังกล่าวแล้ว การบริหารราชการของเขาหาได้มีความเรียบร้อยไม่ ดังเห็นได้จากการปรับปรุงคณะรัฐมนตรีบ่อยครั้งมาก ⁵⁶

⁵⁶ ในปี 2493 มีการปรับคณะรัฐมนตรี 4 ครั้งคือ

ครั้งที่ 1 16 เมษายน พ.ศ. 2493

1. น.อ.หลวงสุรนาวินวิวัฒน์ ให้ออกจากรัฐมนตรีและแต่งตั้งให้เป็นรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงกลาโหม
2. หลวงอรรถพรพิศาล ให้ออกจากรัฐมนตรีและแต่งตั้งให้เป็นรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงอุตสาหกรรม
3. บุนคงฤทธิศึกษากร ให้ออกจากรัฐมนตรี และแต่งตั้งให้เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ
4. ร.อ.ประเสริฐ สุดบรรทัด ให้ออกจากรัฐมนตรี และแต่งตั้งให้เป็นรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงคมนาคม
5. นายเทพ โชติบุบิต ให้ออกจากรัฐมนตรีและแต่งตั้งให้เป็นรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงพาณิชย์

ครั้งที่ 2 13 มิถุนายน พ.ศ. 2493 เป็นการแต่งตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร เป็นรัฐมนตรีเพิ่มอีก 2 คนคือ

1. ร.ต.ท.สงกรานต์ อุดมสินธุ์ เป็นรัฐมนตรี
2. นายเสวี อีสรางกูร เป็นรัฐมนตรี

ครั้งที่ 3 เมื่อวันที่ 18 กรกฎาคม พ.ศ. 2493 ให้นายเสียง ไชยกาล พ้นจากตำแหน่งรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงมหาดไทย และแต่งตั้งให้เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม (ต่อหน้า 80)

การปรับปรุงคณะรัฐมนตรีบ่อยครั้งเช่นนี้ นอกจากสะท้อนให้เห็นว่าทรัพยากรทางอำนาจของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ทั้งในส่วนของคณะรัฐมนตรีและสภาผู้แทนราษฎรไม่อยู่ในระดับที่มี

เชิงอรรถที่ 56 (ต่อ)

ครั้งที่ 4 วันที่ 28 กันยายน พ.ศ. 2493

1. ให้ พ.ต.ต. สงกรานต์ อุดมสิทธิ พ้นจากรัฐมนตรี และแต่งตั้งให้เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ

2. ให้ นายเสวี อิศรางกูร ณ อยุธยา พ้นจากรัฐมนตรีและแต่งตั้งให้เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรธิการ

สำหรับ พ.ศ. 2494 มีการปรับปรุงคณะรัฐมนตรี 3 ครั้งคือ

ครั้งที่ 1 วันที่ 11 มกราคม พ.ศ. 2494

1. นายปรม โพบีแก้ว พ้นจากรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงคมนาคมและแต่งตั้งให้เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงคมนาคม

2. นายเขมชาติ บุญรัตพันธุ์ พ้นจากรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงยุติธรรม และแต่งตั้งเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม

3. นายเสียง ไชยกาล พ้นจากรัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม และแต่งตั้งให้เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ

4. หลวงอรรถพรพิศาล พ้นจากรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงอุตสาหกรรมและแต่งตั้งให้เป็นรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงยุติธรรม

5. แต่งตั้งให้นายเสมอ กัณฑาชัย เป็นรัฐมนตรี

ครั้งที่ 2 วันที่ 22 มกราคม 2494 สับเปลี่ยนตำแหน่งรัฐมนตรีคือ ให้ พันตำรวจตรี สงกรานต์ อุดมสิทธิ พ้นจากรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงศึกษาธิการ และแต่งตั้งให้เป็นรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงมหาดไทย

ครั้งที่ 3 วันที่ 1 มิถุนายน 2494 ให้ นายเสมอ กัณฑาชัย พ้นจากรัฐมนตรี และแต่งตั้งให้เป็นรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงอุตสาหกรรม

ศักยภาพพอที่จะทำให้รัฐบาลของเขาไม่มีเสถียรภาพเพียงพอแล้ว ยังสะท้อนว่า จอมพล ป. พิบูลสงคราม พยายามปรับคณะรัฐมนตรีเพื่อหาทางสนับสนุนจากสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรด้วยการปรับตำแหน่งที่สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร เหล่านั้นพอใจเพื่อจะได้รับการสนับสนุนมากยิ่งขึ้น

การหาการสนับสนุนจากสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ในช่วงนี้ (พ.ศ. 2491 - 2494) นอกจากจะกระทำด้วยวิธีการมอบตำแหน่งทางการเมืองให้แล้ว เขายังให้ผลประโยชน์ด้านการเงินแก่สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร (ส่วนใหญ่ไม่ได้เป็นรัฐมนตรี) นั่นคือจอมพล ป. พิบูลสงคราม เอาใจสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ด้วยการขึ้นเงินเดือนอีกเดือนละ 1,000 บาท⁵⁷ และนอกจากเพิ่มเงินเดือนแล้ว สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรกลุ่มที่สนับสนุนจอมพล ป. พิบูลสงคราม ยังได้รับผลประโยชน์ในเชิงอิทธิพลทางการเมืองอีกด้วย⁵⁸

โดยใช้ตำแหน่งทางการเมือง เงิน และหรืออิทธิพลอื่นทางการเมืองดังกล่าวนี้ดูเหมือนจะได้ผลในระยะแรก ๆ เท่านั้น เพราะว่าในตอนแรก ๆ เขาสามารถรวบรวมสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่ให้การสนับสนุนเขา นับจำนวนได้ถึง 75 เสียง จากทั้งหมด 120 เสียง⁵⁹ ซึ่งหากดูจากจำนวนตัวเลขแล้วเขามีฝ่ายค้านเพียง 45 เสียงเท่านั้น นับว่าเป็นตัวเลขที่สร้างความมั่นคงไม่น้อย แต่ในความเป็นจริงการรวมตัวบนพื้นฐานของผลประโยชน์เป็นตัวเชื่อมนั้นหา

---

57 การขึ้นเงินเดือนครั้งนี้มีผู้ไม่เห็นด้วยอย่างมากคือ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ส.ส. พรรคประชาธิปัตย์ แต่ถูก ส.ส.กลุ่มหนึ่งแสดงพฤติกรรมต่อกรณีนี้อย่างรุนแรงโดย ส.ส.กลุ่มนี้บีบบังคับไม่ให้จอมพล ป.แต่งตั้ง ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช เป็นรัฐมนตรี ทั้ง ๆ ที่ จอมพล ป. อยากจะให้มีการสนับสนุนกลุ่ม ส.ส.พรรคประชาธิปัตย์กลุ่มนี้

58 คง อภัยวงศ์, ชีวประวัติ พ.ต.คง อภัยวงศ์. (พระนคร : โรงพิมพ์ไทยสัมพันธ์, 2511), หน้า 93.

59 Frank C. Darling, Thailand and the United States. (Washington D.C.: Public Affairs Press, 1965.), p 77.

ได้อยู่ยาวนานไม่เพราะการรวมกลุ่มทางการเมือง นอกจากอาศัยผลประโยชน์ทั้งส่วนตัวและส่วนรวมแล้วยังต้องอาศัยอุดมการณ์ แต่กลุ่มสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่สนับสนุนจอมพล ป.พิบูลสงคราม หาได้มีอุดมการณ์ร่วมกันไม่ ฉะนั้นการแตกแยกโดยเฉพาะการแตกแยกอันเนื่องจากผลประโยชน์ จึงพร้อมจะเกิดขึ้นเสมอ

ความพยายามที่จะควบคุมสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรของ จอมพล ป. พิบูลสงคราม ซึ่งมาจากพรรคการเมืองต่าง ๆ นั้น กล่าวได้ว่าไม่ประสบผลสำเร็จ เพราะสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเหล่านั้นเรียกร้องผลประโยชน์ 60 มากจนเป็นเหตุให้ จอมพล ป. พิบูลสงคราม เกิดความไม่พอใจและท้ายที่สุดเขาก็ทำการยึดอำนาจตนเองอันเป็นการรัฐประหารเงียบ ในวันที่ 29 พฤศจิกายน พ.ศ. 2494

การควบคุมสภาผู้แทนราษฎร พ.ศ. 2494 - 2500 ในช่วงนี้เป็นบทบาทการสร้างและใช้ทรัพยากรทางการเมืองหลังจากที่ได้ทำการรัฐประหารเงียบ เมื่อวันที่ 24 พฤศจิกายน พ.ศ. 2494 สาเหตุของการทำรัฐประหารครั้งนี้คือ การควบคุมสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรไม่ได้⁶¹ ทั้งนี้เพราะกติกาททางการเมือง อันได้แก่รัฐธรรมนูญไม่ให้อำนาจอันที่จะทำให้เขาสร้างทรัพยากรอำนาจได้

หากจะนำรัฐธรรมนูญฉบับพุทธศักราช 2492 มาพิจารณาในแง่ของการเอื้อต่อคณะผู้ก่อการรัฐประหารสร้างทรัพยากรนั้นจะเห็นได้ชัดเจนว่าฝ่ายผู้ร่างรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2492 มีความเป็นอิสระในการร่างพอสมควร เพราะได้กำหนดหลักการปกครองที่เป็นประชาธิปไตยมาก เช่นห้ามข้าราชการประจำเป็นข้าราชการการเมือง และให้นายกรัฐมนตรีเป็นผู้แต่งตั้งวุฒิสมาชิก และยังอนุญาตให้มีพรรคการเมืองได้ ประเด็นเหล่านี้ล้วนเป็นประเด็นที่ขัดขวางการสร้างทรัพยากรทางอำนาจของ จอมพล ป. พิบูลสงคราม ในสภาผู้แทนราษฎรทั้งสิ้น

⁶⁰ การเรียกร้องผลประโยชน์ของ ส.ส. เป็นที่น่าสังเกตว่าได้เกิดขึ้นอีกในสมัยของจอมพลถนอม กิตติขจร

⁶¹ แต่ในแถลงการณ์ทางวิทยุกระจายเสียงให้เหตุผลในการยึดอำนาจว่า คอมมิวนิสต์คุกคามแทรกซึมรัฐบาลและรัฐสภา Ibid, p.91

ดังนั้นเมื่อ จอมพล ป. พิบูลสงคราม ผู้ซึ่งมีประสบการณ์ในการสร้างฐานอำนาจในสภาผู้แทนราษฎรจากกฎหมายรัฐธรรมนูญมาแล้ว จึงหยิบเอาหลักการรัฐธรรมนูญ พุทธศักราช 2475 มาใช้อีกครั้งหนึ่ง หลังจากที่ได้ทำการรัฐประหาร เมื่อ 29 พฤศจิกายน พ.ศ. 2494 ซึ่งเป็นรัฐธรรมนูญที่เอื้อให้เขาส่งทรัพยากรทางอำนาจได้

ประเด็นที่ทำให้ จอมพล ป. พิบูลสงคราม สร้างทรัพยากรทางอำนาจตามรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2495 คือ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ 1 ซึ่งเป็นสมาชิกที่แต่งตั้งโดยนายกรัฐมนตรี⁶² ในที่นี้ก็คือจอมพล ป. พิบูลสงคราม นั่นเองเป็นผู้แต่งตั้ง ดังนั้นในส่วนนี้ย่อมเป็นที่แน่นอนว่าเขาจะต้องแต่งตั้งผู้ที่เขามั่นใจว่าเป็นผู้ให้การสนับสนุนเขามาเป็นสมาชิก

อย่างไรก็ตาม โดยหลักการประชาธิปไตยแล้ว การที่รัฐสภา มีสมาชิกประเภทแต่งตั้ง และมีอำนาจ บทบาทและหน้าที่เช่นเดียวกันกับสมาชิกที่มาจากการเลือกตั้งนั้น เป็นเรื่องที่ไม่ถูกต้องตามระบอบประชาธิปไตย ในประเด็นนี้ จอมพล ป. พิบูลสงคราม เองคงตระหนักดี เขาจึงนำประโยชน์จากประเด็นนี้มาใช้เฉพาะเวลาหนึ่งเพื่อเป็นเงื่อนไข ลดความกดดันทางการเมือง นั่นคือได้กำหนดเวลาให้สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ 2 ว่างสปี นับแต่วันใช้รัฐธรรมนูญและหากว่าจังหวัดใด มีประชาชน สำเร็จการศึกษาประถมศึกษาเป็นจำนวนเกินครึ่งหนึ่งของจำนวนผู้มีสิทธิเลือกตั้งแล้วก็ให้สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ 2 ออกจากตำแหน่งเท่าจำนวนสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่ได้รับการเลือกตั้งของจังหวัดนั้น และที่หนึ่งของสมาชิกประเภทที่ 2 ที่ว่างลงก็ให้มีการเลือกตั้งสมาชิกจากจังหวัดนั้นเข้ามาแทนเท่าจำนวนที่ว่างลง

ในระหว่างนี้ (พ.ศ. 2494-2498) จอมพล ป. พิบูลสงคราม บริหารราชการแผ่นดิน นอกจากจะอาศัยกลไกรัฐธรรมนูญแต่งตั้งสมาชิกประเภทนั้นแล้ว เขายังได้ดำเนินการสร้างกลุ่มทางการเมืองในสภาผู้แทนราษฎรในรูปคณะกรรมการดำเนินการกิจกรรมทางการเมืองในสภาผู้แทนราษฎร ภายใต้อำนาจ "คณะกรรมการนิติบัญญัติตามนโยบายของรัฐบาล" คณะกรรมการชุดนี้ประกอบด้วยคณะรัฐมนตรี

---

62 "รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2475 แก้ไขเพิ่มเติม พุทธศักราช 2495" ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 69 ตอนที่ 15 ลงวันที่ 8 มีนาคม 2495.

และมอบหมายให้ พลตำรวจเอก เผ่า ศรียานนท์ เป็นกรรมการและเลขานุการ 63 คณะกรรมการชุดนี้มีอำนาจแต่งตั้งอนุกรรมการให้ดำเนินการไปตามที่รัฐบาลต้องการ

คณะอนุกรรมการที่เกิดขึ้นตามวิธีการของ จอมพล ป. พิบูลสงคราม นี้ได้แก่คณะอนุกรรมการที่มีชื่อว่า "อนุกรรมการนิติบัญญัติตามนโยบายของรัฐบาลประจำกระทรวง" 64 จากทุกกระทรวงจะมีอนุกรรมการชุดนี้ 111 คน 65 ซึ่งแต่งตั้งจากสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ 1 อนุกรรมการชุดต่าง ๆ เหล่านี้จะทำหน้าที่ให้ความเห็นเกี่ยวกับพระราชบัญญัติของรัฐบาลที่ได้นำเข้าพิจารณาในสภาฯ อันเป็นการประชุมพิจารณาให้ความเห็นและรับฟังปัญหาในสภาฯ ดังนั้นเราจะเห็นได้ว่าวิธีการนี้แท้ที่จริงเป็นการรวบรวมสมาชิกประเภทที่ 1 เข้าเป็นฝ่ายรัฐบาล ซึ่งการเข้าเป็นฝ่ายรัฐบาลนี้ สมาชิกสภาที่เป็นอนุกรรมการจะได้รับผลประโยชน์ซึ่งผลประโยชน์นี้จะเป็นตัวผูกมัดให้สมาชิกยอมให้การสนับสนุนรัฐบาล

กล่าวกันว่าผลประโยชน์ที่ จอมพล ป. พิบูลสงคราม ให้แก่สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่สนับสนุนเขาด้วยเงินที่นอกเหนือจากเงินเดือนอีกคนละ 2,400 บาท ต่อเดือน ซึ่งเงินนี้อ้างว่า

---

63 กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสาร มท.0201.2.7.3/97 ที่ ว.9557/2495 เรื่องแต่งตั้งคณะกรรมการนิติบัญญัติตามนโยบายของรัฐบาล. จากหลวงชำนาญอักษร เลขานุการคณะรัฐมนตรี เรียบร้อยรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย ลงวันที่ 27 กรกฎาคม 2495

64 กองจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร เอกสาร มท.0201.5/28 บันทึกรายงานการประชุมกระทรวง ครั้งที่ 19/2495 ณ ห้องประชุมกระทรวงมหาดไทย ลงวันที่ 7 พฤศจิกายน 2495.

65 กองจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร เอกสาร ส.ร.0201-ก /71 คำตอบนายกรัฐมนตรีตอบกระทู้ ที่ ส.16/2500 เรื่องการจ่ายเงินให้คณะกรรมการนิติบัญญัติ. ของนายพีร์ บุนนาค สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร.

เป็นเบี้ยประชุม 66 และยังให้อภิสิทธิ์ต่าง ๆ อีกมากมาย 67

ทรัพยากรทางการเมืองที่ จอมพล ป. พิบูลสงคราม สร้างจากองค์กรทางการเมือง นอกจากใช้การรวมกลุ่มสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรด้วยวิธีการดังกล่าวแล้ว ยังได้ใช้คณะรัฐมนตรีเป็นฐานอำนาจด้วยการแต่งตั้งคนในคณะรัฐประหาร และพรรคพวกของตนเองเป็นคณะรัฐมนตรี ซึ่งผิดกับคณะรัฐมนตรีชุด พ.ศ. 2492 ซึ่งเป็นรัฐบาลที่มีสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเป็นรัฐมนตรีมากกว่าชุด 8 ธันวาคม พ.ศ. 2494

66 กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสาร สร. 0201-กง/71 การประชุมคณะรัฐมนตรี ครั้งที่ 49/2496 เรื่อง เบี้ยประชุมอนุกรรมการนิติบัญญัติตามนโยบายของรัฐบาล ลงวันที่ 3 กรกฎาคม 2496.

67 มนูญ มาคະສິຣະ "การรักษาอำนาจทางการเมืองของ จอมพล ป.พิบูลสงคราม ระหว่างปี พ.ศ. 2491-2500" ปริญญาานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ 2529, หน้า 71.

รายชื่อคณะรัฐมนตรี

28 มิถุนายน 2492

8 ธันวาคม 2494

1. จอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นนายกรัฐมนตรี	1. จอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นนายกรัฐมนตรี
2.	2. จอมพล ผิน พุฒทะวัน พลอากาศโท มูณี มหาสันตะ เป็นรองนายกรัฐมนตรี
3. จอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นรัฐมนตรีกระทรวงกลาโหม	3. จอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม
4.	4. พลเรือตรีหลวงสุนาวิวัฒน์ และพลโทสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เป็นรัฐมนตรีช่วยว่าการ กระทรวงกลาโหม
5. พลโทมังกร พรหมโยธี เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย	5. พลตรีบัญญัติ เทพหัสดินทร์ เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย
6.	6. พลตำรวจโท เผ่า ศรียานนท์ และพลโทเดช เดชประดิษฐ เป็นรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงมหาดไทย
7. จอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นรัฐมนตรี ว่าการกระทรวงการต่างประเทศ	7. นายวรการบัญชา เป็นรัฐมนตรีว่าการ การกระทรวงการต่างประเทศ
8. นายพจน์ สารสิน เป็นรัฐมนตรีว่าการ กระทรวงการต่างประเทศ	8.
9. หม่อมเจ้า วิวัฒนไชย เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง	9. พลตรี เกา เพียรเลิศ เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง

28 มิถุนายน 2492

8 ธันวาคม 2494

10. นายสวัสดิ์ คำประกอบ และนายวรการบัญชา เป็นรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงการคลัง	10. นายประยูร ภมรมนตรี เป็นรัฐมนตรีช่วย ว่าการกระทรวงการคลัง
11. พลตรีสวัสดิ์ สวัสดิ์เกียรติ เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ	11. พลเอกมังกร พรหมโยธี เป็นรัฐมนตรี ว่าการกระทรวงศึกษาธิการ
12.	12. พลอากาศโทหลวงรณนภากาศ (เชิด รณนภากาศฤทธาคนี) เป็นรัฐมนตรีช่วย ว่าการกระทรวงศึกษาธิการ
13. พลโทพระยาเทพหัสดินทร์ เป็นรัฐมนตรี ว่าการกระทรวงคมนาคม	13. จอมพลพิน รณนภากาศ เป็นรัฐมนตรีว่าการ กระทรวงคมนาคม
14. นายปฐุม โพธิแก้ว เป็นรัฐมนตรีช่วย ว่าการกระทรวงคมนาคม	14. พลเรือตรีหลวงชำนาญยุทธกิจ และพันเอก ประมาธ อติเรกสาร เป็นรัฐมนตรีช่วย ว่าการกระทรวงคมนาคม
15. พระญาณวิมลกิจ เป็นรัฐมนตรีว่าการ กระทรวงยุติธรรม	15. พระนิติธรรมธาดาเป็นรัฐมนตรีว่าการ กระทรวงยุติธรรม
16. นายเขมชาติ บุญรัตพันธุ์ เป็นรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงยุติธรรม	16. หลวงวิจิตรสงคราม เป็นรัฐมนตรีช่วยว่าการ กระทรวงยุติธรรม
17. พลตรี เกา เพียรเลิศ เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงพาณิชย์	17. พันเอกสิริ ลีริโยธิน เป็นรัฐมนตรีว่าการ กระทรวงพาณิชย์
18. พระช่วงเกษตรคิปากกรเป็นรัฐมนตรีว่าการ กระทรวงเกษตร	18. พลตรีหลวงยุทธศาสตร์โกศล เป็นรัฐมนตรี ว่าการกระทรวงเกษตร
19. นายพิน รณนภากาศ เป็นรัฐมนตรีช่วย ว่าการกระทรวงเกษตร	19. พันตำรวจเอก ละม้าย อุทยานนท์ เป็น รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงเกษตร

28 มิถุนายน 2492

8 ธันวาคม 2494

20. นายสุกิจ นิมมานเหมินทร์ เป็นรัฐมนตรี ว่าการกระทรวงอุตสาหกรรม	20. นายสุกิจ นิมมานเหมินทร์ เป็นรัฐมนตรี ว่าการกระทรวงอุตสาหกรรม
21.	21. นายเลื่อน พงษ์โสภณ เป็นรัฐมนตรีช่วย ว่าการกระทรวงอุตสาหกรรม
22. พระบริรักษ์เวชศาสตร์ เป็นรัฐมนตรี ว่าการกระทรวงสาธารณสุข	22. พระบริรักษ์เวชศาสตร์ เป็นรัฐมนตรี ว่าการกระทรวงสาธารณสุข
23. นายนิคม เกตุญาติ เป็นรัฐมนตรีช่วย ว่าการกระทรวงสาธารณสุข	23.
24. พลตรีปลดประักษ์ หลวงสุนาวินา ร้อยเอก ประเสริฐ สุตบรรทัด พันเอก บัญญัติ เทพหัสดิน หลวงอรรถพรพิศาล ขุนคลังศึกษากร และ นายเทพ โชติบุษิต เป็นรัฐมนตรี	24. นายเขมชาติ บุญรัตพันธุ์ เป็นรัฐมนตรี

ที่มา ตัวแปลงจาก ทักษ์ เณลิมเตียรณ, การเมืองระบบพออนุอุปถัมภ์แบบเผด็จการ.

หน้า 93 - 94.

เราจะเห็นได้ว่าคณะรัฐมนตรี ชุดวันที่ 8 ธันวาคม พ.ศ.2494 นั้น เป็นคณะรัฐมนตรีที่
จอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้แต่งตั้งคนที่เป็นพรรคพวกของเขามากกว่าชุด 28 มิถุนายน 2492
รัฐมนตรีชุด 8 ธันวาคม 2494 ส่วนใหญ่เป็นคนจากคณะรัฐมนตรี และคนที่จอมพล ป.
พิบูลสงครามไว้วางใจ (เป็นผู้เชี่ยวชาญงานในกระทรวงที่รับผิดชอบด้วย) ซึ่งผิดกับชุด 28

มิถุนายน พ.ศ. 2492 คือ ชุด 28 มิถุนายน พ.ศ. 2492 จอมพล ป. พิบูลสงคราม แต่งตั้งรัฐมนตรีเพื่อเอาใจสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ดังนั้นว่าคณะรัฐมนตรีชุดนี้เป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร จำนวน 12 คน ในขณะที่รัฐมนตรีชุด 8 ธันวาคม พ.ศ. 2494 มีรัฐมนตรีที่เป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจำนวนเพียง 4 คนเท่านั้น ดังนั้นเราจึงเห็นได้ว่ารัฐบาลชุด พ.ศ. 2494 เป็นชุดที่ จอมพล ป. พิบูลสงคราม มีอำนาจทางการเมืองด้วยการให้คนที่ เป็นพรรคพวกร่วมก่อการรัฐประหาร เมื่อ พ.ศ. 2490 และคนที่เขาไว้วางใจเป็นรัฐมนตรี เขามานิใช้สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร เช่น ช่วง พ.ศ. 2492 - 2494 เป็นฐานสนับสนุนด้วยการให้ผลตอบแทนทางการเมือง แต่เขาใช้พรรคพวกเป็นฐานในคณะรัฐมนตรี และใช้วิธีการรวบรวมสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรด้วยวิธีการแต่งตั้งให้เป็นกรรมการนิติบัญญัติตามนโยบายรัฐบาลดังกล่าวแล้ว เป็นตัวดึงสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรมาให้การสนับสนุน

อย่างไรก็ตามการใช้วิธีการสร้างทรัพยากรในส่วนสภาผู้แทนราษฎรด้วยวิธีการดังกล่าว นั้นจอมพล ป. พิบูลสงคราม คงได้รับบทเรียนมาแล้วว่าการให้ผลประโยชน์เป็นการตอบแทนด้วยเงินและสิทธิพิเศษเหมือนครั้งก่อนนั้น เป็นสิ่งที่ไม่สามารถใช้ควบคุมสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในระยะยาวได้ ดังนั้นในช่วง พ.ศ. 2497 และ พ.ศ. 2498 เขาจึงได้ทำการจัดตั้งพรรคการเมืองขึ้นเอง ทั้งนี้เพราะเขาเห็นว่าพรรคการเมืองนอกจากจะเป็นสัญลักษณ์ที่แสดงให้เห็นว่าเขามีความเป็นประชาธิปไตยแล้ว พรรคยังเป็นที่รวบรวมคนในลักษณะองค์กรทางการเมืองที่ให้การสนับสนุนเขาได้ ดังนั้นใน พ.ศ. 2498 จอมพล ป. พิบูลสงคราม จึงยอมให้มีพรรคการเมืองได้ และมีการประกาศใช้พระราชบัญญัติพรรคการเมือง เมื่อวันที่ 26 กันยายน พ.ศ. 2498 ⁶⁸

ในราวปี พ.ศ. 2498 เป็นช่วงเวลาที่ยอมพล ป. พิบูลสงคราม หันมาใช้พรรคการเมืองเป็นฐานอำนาจหรือสร้างพรรคการเมืองให้เป็นทรัพยากรทางอำนาจในสภาผู้แทนราษฎร

อันที่จริงแล้ว จอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้เล็งเห็นความสำคัญอันที่จะใช้พรรคการเมืองเป็นทรัพยากรทางอำนาจ ตั้งแต่ครั้งหลังออกจากนายกรัฐมนตรีครั้งแรก ดังได้กล่าว

---

68 "พระราชบัญญัติพรรคการเมืองพุทธศักราช 2498," ราชกิจจานุเบกษา, เล่มที่ 72 ตอนที่ 77 ลงวันที่ 28 กันยายน 2498.

มาแล้ว แต่การจัดตั้งพรรคการเมืองเพิ่งจะมีโอกาสได้ทำในราว พ.ศ.2498 นี้เอง เหตุที่เป็นเช่นนั้นเพราะว่า สถานการณ์ทางการเมืองบีบบังคับให้เขาดำเนินการสร้างและใช้ทรัพยากรอำนาจค่อนข้างที่เป็นแบบเดิมอยู่นั่นคือ คณะรัฐประหาร อันมีกองทัพ และกลุ่มนักการเมืองบางกลุ่มมาให้การสนับสนุนเพราะผลประโยชน์เฉพาะหน้าเป็นปัจจัยตอบแทนอยู่

เมื่อเหตุการณ์ทางการเมืองเปลี่ยนไปจากที่ไม่เคยมีพรรคการเมืองมาสู่การมีพรรคการเมืองและการเมืองไทยที่ดำเนินการภายใต้การมีพรรคการเมือง ตั้งแต่ พ.ศ.2491-2498 นั้น ทำให้ จอมพล ป. พิบูลสงคราม เห็นว่าถึงเวลาแล้วที่พรรคการเมืองจะเป็นทรัพยากรทางอำนาจของตนอย่างแท้จริง เขาจึงได้จัดตั้งพรรคการเมืองชื่อว่า "เสรีมนังคศิลา" ซึ่งเขาคิดว่าพรรคการเมือง น่าจะเป็นฐานอำนาจทางการเมืองแทนวิธีการตั้งคณะกรรมการนิติบัญญัติตามนโยบายของรัฐบาล เขาจึงยกเลิกคณะกรรมการชุดนี้ไป⁶⁹ เมื่อมีการตั้งพรรคการเมืองดังกล่าวแล้ว

จอมพล ป. พิบูลสงคราม จัดตั้งพรรคเสรีมนังคศิลา และเป็นหัวหน้าพรรคการเมืองเอง การเกิดขึ้นของพรรคการเมืองของเขานี้ไม่ได้เกิดขึ้นจากอุดมการณ์และผลประโยชน์ทางการเมือง และไม่มีแนวร่วมมวลชนทุกระดับชั้นในสังคมเป็นฐานอำนาจ หรือองค์กรทางการเมืองที่มีมวลชนสมาชิกทั้งสังคม และเป็นกลุ่มการเมือง ที่เกิดขึ้นจากการรวมตัวของผู้นำทางการเมืองเพื่อสนับสนุนจอมพล ป. พิบูลสงคราม อันเป็นการยึดตัวบุคคลแทนหลักการ

วิธีการจัดการให้พรรคเสรีมนังคศิลานั้น ดำเนินการในรูปแบบที่กล่าวได้ว่า จอมพล ป. พิบูลสงคราม กระทำการรวบรวมผู้คนซึ่งเป็นผู้มีบทบาททางการเมือง ในส่วนที่เป็นคณะรัฐประหาร (ข้าราชการ) และสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรซึ่งส่วนใหญ่ ได้แก่ กรรมการนิติบัญญัติ

---

⁶⁹ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ . เอกสาร มท.0202.2.1.3/248 ที่ นว.161/2498 เรื่องให้ยกเลิกคณะกรรมการนิติบัญญัติตามนโยบายของรัฐบาล.จากหลวงชำนาญอักษร เลขาธิการคณะรัฐมนตรีฝ่ายบริหาร เรียบร้อยรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย ลงวันที่ 11 สิงหาคม 2498.

ตามนโยบายรัฐบาล เข้าเป็นพรรคเดียวกันในนามพรรคเสรีนิยมคิลลา ตั้งเห็นได้จากตำแหน่งสำคัญในพรรคเป็นของคณะรัฐมนตรีประหาร เช่น รองหัวหน้าพรรคเป็นของ จอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์ผู้บัญชาการทหารบกในขณะนั้น ส่วนตำแหน่งเลขาธิการพรรคเป็นของ พลตำรวจเอก เผ่า ศรียานนท์อธิบดีกรมตำรวจในขณะนั้น ส่วนกรรมการนิติบัญญัติตามนโยบายของรัฐบาลนั้นได้รับเข้าให้เป็นสมาชิกพรรคเพื่อส่งสมัครรับเลือกตั้ง ซึ่งคนที่เคยเป็นผู้แทนมาแล้วเช่นนี้ จอมพล ป. พิบูลสงคราม คงเห็นว่ามีโอกาสกลับเข้ามาในสภาอีกหากมีการเลือกตั้ง

การเตรียมการสร้างพรรคการเมืองในช่วงนี้ของ จอมพล ป. พิบูลสงคราม อาจเป็นเพราะว่าเขาเห็นว่าในเวลาอีก 6 - 7 ปีข้างหน้า ทรัพยากรทางการเมืองในส่วนที่เป็นสมาชิกประเภทที่ 2 จะหมดไปตามเงื่อนไขเวลาของรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2475 แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2495 ก็ได้ เขาจึงพยายามสร้างพรรคการเมืองให้เป็นฐานอำนาจแท้จริงของเขา

การบำรุงพรรคเสรีนิยมคิลลานั้น จอมพล ป. พิบูลสงคราม ให้คนสนิทของเขาเป็นผู้ดำเนินการหาเงินมาหล่อเลี้ยงพรรค คือมอบให้ พลตำรวจเอก เผ่า ศรียานนท์ แสวงหารายได้ วิธีการแสวงหารายได้ของ พลตำรวจเอก เผ่า ศรียานนท์ คือการค้าฝิ่นเถื่อน

"การที่จะมาใช้เงินอุดหนุนกลไกการเมือง
ของตนให้เข้าไปในสภา รวมทั้งบริวาร
ของตนในกองกำลังตำรวจ พล ต.อ.เผ่า
จำต้องอาศัยการค้าฝิ่น เป็นความลับที่
เปิดเผยว่า อัศวินของ พล ต.อ.เผ่า ได้
มีส่วนพัวพันด้วย และหลายกรณีทีเดียวที่มี
การให้รางวัลน้ำจับฝิ่น ซึ่งหลุดไปจาก
เงื้อมมือการผูกขาดของ พล.ต.อ.เผ่า" 70

การหาเงินหรือรายได้ของ พลตำรวจเอก เผ่า ศรียานนท์ นอกจากเกี่ยวข้องกับขบวนการค้าฝิ่นแล้ว ยังหาได้จากการเป็นกรรมการบริษัท ซึ่งเขามีชื่อเป็นกรรมการบริษัทไม่น้อยกว่า 26 แห่ง⁷¹ และอิทธิพลการค้าที่มอบอภิสิทธิ์ให้กับพ่อค้าแล้วพ่อค้าให้ผลประโยชน์หรือเงินตอบแทนอีกด้วย⁷²

ด้วยการเตรียมการตั้งพรรคดังกล่าว เมื่อมีการเลือกตั้งทั่วไป วันที่ 26 กุมภาพันธ์ 2500 ผลของการเลือกตั้งปรากฏว่าพรรคเสรีมนังคศิลา ของ จอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้รับเลือกตั้งเข้ามาด้วยคะแนนเสียง 85 คะแนน จากจำนวนทั้งหมด 160 คะแนน⁷³ อันเป็นผลให้พรรคการเมืองของ จอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นพรรคที่ได้รับคะแนนเสียงข้างมากในสภาผู้แทนราษฎร ฉะนั้น จอมพล ป. พิบูลสงคราม จึงมีสิทธิจัดตั้งรัฐบาลตามระบอบประชาธิปไตย และเขาได้ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีอีกครั้งหนึ่ง

แต่การเลือกตั้งครั้งนั้นเป็นการเลือกตั้งที่สกปรกมากที่สุดครั้งหนึ่งในประวัติศาสตร์การเลือกตั้งของไทย ประชาชน นิสิต นักศึกษา ต่างพากันประท้วงความไม่สุจริตของการเลือกตั้งในครั้งนั้น

⁷¹ Fred W. Riggs, Thailand : the Modernization of a Bureaucratic Polity. (Honolulu : East-West Center Press, 1967), p. 269 and pp. 242-310.

⁷² ขจิตกฤษ บุรุษพัฒน์, การเมืองและพรรคการเมืองของไทยนับตั้งแต่ยุคแรกจนถึงปัจจุบัน. (กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, 2511), หน้า 376.

⁷³ ผลการเลือกตั้งมีพรรคการเมืองต่าง ๆ ได้คะแนนเฉลี่ยที่นั่งในสภา ดังนี้ (จากเรื่องเดียวกัน, หน้า 258).

พรรค	ที่นั่งในสภา
เสรีมนังคศิลา	85
ประชาธิปัตย์	28

การเลือกตั้งที่มุ่งแต่จะให้ตนเป็นผู้ชนะการเลือกตั้ง โดยไม่คำนึงถึงความบริสุทธิ์
ยุติธรรมครั้งนี้ทำให้ จอมพล ป. พิบูลสงคราม เลื่อนความนิยมลงไปอย่างรวดเร็ว ⁷⁴ ซึ่งนั่น
ก็หมายถึงการไร้ความหมายของความเป็นทรัพยากรทางการเมืองของพรรคการเมืองที่ได้เสียง
มาอย่างไม่ชอบธรรมอย่างพรรคเสรีนิยมแห่งชาติ ของจอมพล ป. พิบูลสงคราม อันเป็นสิ่งที่ส่ง
ผลให้เขาต้องหมดหรือไร้ความชอบธรรมและอำนาจตามไปด้วย

ยิ่งไปกว่านั้นบุคคลที่เป็นกำลังสนับสนุนของเขายังเช่น จอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์ ซึ่ง
เป็นฐานสนับสนุนทั้งกำลังกองทัพเพราะอยู่ในฐานะผู้บัญชาการทหารบก และรองหัวหน้าพรรค
ได้แปรเปลี่ยนจากผู้สนับสนุนมาเป็นคู่แข่งทางการเมืองแทน เพราะ จอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์
เขาเห็นว่าเขาเอง และ พลตำรวจเอก เผ่า ศรียานนท์ ต่างก็เป็นฐานสนับสนุนอำนาจทาง
การเมืองของจอมพล ป. พิบูลสงคราม และเขาทั้งสองต่างก็ได้ทำการแข่งขันอำนาจทางการเมือง
เมืองเช่นกัน ซึ่งต่างก็มีแหล่งทรัพยากรทางอำนาจคนละแห่งคือ จอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์ มี
กองทัพบก ในขณะที่พลตำรวจเอก เผ่า ศรียานนท์ มีกรมตำรวจซึ่งได้รับการพัฒนาบำรุงให้
เข้มแข็งเท่า ๆ กับกองทัพเป็นฐานอำนาจ

⁷³ (ต่อจากหน้า 92)

เสรีประชาธิปไตย	11
ธรรมาธิปไตย	10 (สนับสนุน จอมพล ป.)
แนวร่วมเสรีรัฐกร	8
ชาตินิยม	3
ไฮค์ปาร์ค	2
อิสระ	2
ไม่สังกัดพรรค	13

⁷⁴ ทักซ์ เจลิมเตียร์, การเมืองระบบพ้องอนุภูมิภาคแบบเผด็จการ, หน้า 139.

เพื่อการเลือกตั้ง ณ วันที่ 26 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2500 เป็นเหตุให้ จอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้รับความนิยมทางการเมืองเสื่อมลงไปเช่ดงกล่าวแล้ว จอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์ คงเห็นว่าเป็นโอกาสของคนที่เข้ามาแทนที่ จอมพล ป. พิบูลสงคราม อันเป็นการใช้โอกาส ตัดหน้าคู่แข่งชั้น เช่น พลตำรวจเอก เผ่า ศรียานนท์ ด้วย ดังนั้น กรณีเหตุการณ์ทางการเมือง ที่เป็นผลลตต่อจอมพล ป. พิบูลสงคราม ที่สำคัญอย่างกรณีการเลือกตั้งสกปรกนั้น จอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์ จึงไม่ได้แสดงอาการปกป้องเข้าข้างหรือช่วยเหลือจอมพล ป.เลย ในทางตรงกันข้ามเขากลับเข้าข้างฝ่ายต่อต้านจอมพล ป. พิบูลสงคราม เสียอีก ดังเห็นได้จากกรณีคำพูดของ จอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์ ที่กล่าวตอบนิสิตนักศึกษา ผู้ทำการประท้วงการเลือกตั้งว่าการเลือกตั้งครั้งนี้ (26 กุมภาพันธ์ 2500)เป็นอย่างไร จอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์ ตอบว่า "ถ้าคุณถามผมโดยตรง ผมจะตอบว่าเป็นการเลือกตั้งที่สกปรก สกปรกที่สุด ทุก ๆ คนโกง"⁷⁵ ด้วยการกระทำเช่นนี้ของ จอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์ เขาจึงได้รับความนิยมมากยิ่งขึ้น และในที่สุด จอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์ ก็แตกแยกกับ จอมพล ป.พิบูลสงคราม⁷⁶

จอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์ ได้ลาออกจากรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม เมื่อวันที่ 20 สิงหาคม 2500 และต่อมารัฐมนตรีอีกหลายคนก็เริ่มลาออกจากรัฐบาล⁷⁷ และมวลชนก็ให้การสนับสนุน จอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์ ด้วยการชุมนุมแสดงความคิดเห็นทางการเมือง โจมตีรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม⁷⁸ ในที่สุด จอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์ ก็อาศัยเหตุการณ์ทางการเมืองเป็นข้ออ้างในการทำรัฐประหารรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม เมื่อ 16 กันยายน 2500 อันเป็นการสิ้นสุดอำนาจทางการเมืองของ จอมพล ป. พิบูลสงคราม

⁷⁵ หนังสือพิมพ์สยามนิกร, ฉบับวันที่ 3 มีนาคม 2500.

⁷⁶ ทักษิณ เจริญเศียรณ, การเมืองระบบพ่อขุนอุปถัมภ์แบบเผด็จการ. หน้า 151.

⁷⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 154.

⁷⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 154.

สรุป

ทรัพยากรทางอำนาจการเมืองในด้านองค์กรทางการเมืองที่จอมพล ป. พิบูลสงครามใช้เป็นฐานอำนาจหรือแหล่งของอำนาจเพื่อส่งเสริมให้ตนอยู่ในอำนาจทางการเมือง หรือผู้มีอำนาจทางการเมืองได้นั้น ได้แก่ คณะรัฐมนตรี และสภาผู้แทนราษฎร

ลักษณะการใช้หรือมีองค์กรทางการเมือง ด้านคณะรัฐมนตรี และสภาผู้แทนราษฎรนั้น จะเปลี่ยนแปลงไปตามสถานการณ์ทางการเมืองที่เปลี่ยนแปลงไป ซึ่งการเปลี่ยนแปลงนี้อาจแบ่งออกเป็นช่วงเวลาใหญ่ ๆ คือ พ.ศ. 2475 - 2487 และ 2491 - 2500 ในช่วงแรกคุณลักษณะคณะรัฐมนตรีได้แก่ กลุ่มบุคคลที่เป็นพรรคพวกของ จอมพล ป. พิบูลสงคราม ซึ่งพรรคพวกนี้ได้แก่กลุ่มที่ร่วมกันทำการยึดอำนาจหรือเปลี่ยนแปลงการปกครอง ตั้งแต่ พ.ศ. 2475 ส่วนคุณลักษณะสภาผู้แทนราษฎรในช่วงแรก ๆ ที่ จอมพล ป. ใช้เป็นฐานอำนาจคือใช้กฎหมายรัฐธรรมนูญซึ่งกลุ่มตนเป็นผู้มีอำนาจเหนือกว่ากลุ่มใด ๆ ในสังคมเป็นเครื่องมือจัดองค์กรทางการเมืองที่เรียกว่าสภาผู้แทนราษฎรให้เป็นสมาชิกสองประเภทคือ ประเภทที่ 1 (จำนวนครึ่งหนึ่งของสภาฯ) ได้จากการเลือกตั้งทั่วไปจากประชาชน ส่วนอีกประเภทหนึ่งคือประเภทที่ 2 (มีจำนวนครึ่งหนึ่งของสภาฯ) ได้จากการแต่งตั้งซึ่งแต่งตั้งโดยนายกรัฐมนตรี อันได้แก่ จอมพล ป. พิบูลสงคราม ดังนั้นจึงเป็นที่แน่นอนว่าสมาชิกประเภทที่ 2 คือฐานอำนาจทางการเมืองของ จอมพล ป. พิบูลสงคราม ในสภาผู้แทนราษฎร

จอมพล ป. พิบูลสงคราม หมดอำนาจทางการเมือง ในช่วงแรกเนื่องจากกลุ่มคณะรัฐมนตรีไม่สนับสนุนและสถานการณ์สงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นปัจจัยทำให้สมาชิกสภาประเภทที่ 2 ไม่ไว้วางใจในการบริหารประเทศ จึงทำให้เขาพ้นจากอำนาจทางการเมืองไป

จอมพล ป. พิบูลสงคราม กลับเข้ามามีอำนาจทางการเมืองอีกครั้งหนึ่งเมื่อคณะทหารแห่งกองทัพกบฏทำการรัฐประหารรัฐบาลพลเรือนเมื่อ พ.ศ. 2490 และต่อมา พ.ศ. 2491 คณะทหารชุดนี้ก็สนับสนุนให้ จอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นนายกรัฐมนตรีอีกครั้งหนึ่ง ในช่วงแรกของการมีอำนาจทางการเมือง ของ จอมพล ป. พิบูลสงคราม ครั้งหลังนี้ องค์กรทางการเมือง

เมืองหรือคณะรัฐมนตรีนั้น จะประกอบด้วยสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเป็นองค์ประกอบจำนวนมาก
 อย่างที่ไม่เคยเป็นหรือมีมาก่อน ทั้งนี้เพราะเขาต้องการให้สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรสนับสนุน
 อำนาจของเขา เพราะในสภาฯ ไม่มีสมาชิกประเภทที่ 2 ดังเช่นในช่วงแรก การบริหาร
 งานราชการของ จอมพล ป. พิบูลสงคราม โดยองค์กรทางการเมืองดังกล่าวดำเนินไปไม่ค่อย
 ราบรื่นมากนัก เพราะการควบคุมองค์กรไม่ได้เด็ดขาด เขาจึงทำการรัฐประหาร เมื่อ พ.ศ.
 2494 เพื่อเป็นการกระชับอำนาจ โดยการดึงเอาคณะรัฐประหารที่เป็นฐานอำนาจทางการเมือง
 เมืองจากกองทัพ ซึ่งสนับสนุนเขามาแต่เดิมแล้วเข้ามาเป็นส่วนสำคัญของคณะรัฐมนตรี และนำ
 เอารัฐธรรมนูญ 2475 อันเป็นกติกาทางการเมืองที่เอื้ออำนวยให้เขาสร้างฐานอำนาจในสภา
 ผู้แทนราษฎรมาแล้วมาใช้อีก แต่การใช้ทรัพยากรทางอำนาจในรูปแบบเดิมนั้นไม่สัมฤทธิ์ผล
 เพราะกลุ่มพลังทางสังคมบางประการเกิดขึ้นคือมีพรรคการเมือง อันเป็นกลุ่มนักการเมืองได้
 เริ่มเข้ามามีบทบาทในสภาฯ มากขึ้น อำนาจและผลประโยชน์ทางการเมืองจำเป็นต้องมีการ
 เชื่อมโยงกับกลุ่มพลังทางการเมืองดังกล่าว แต่การกระทำของ จอมพล ป. กลับเชื่อมโยง
 อำนาจและผลประโยชน์เฉพาะกลุ่มของตน การกระจายผลประโยชน์จะมีประสิทธิภาพเฉพาะกาล
 เวลาสั้น ๆ เท่านั้น ซึ่ง จอมพล ป. พิบูลสงคราม ก็มองเห็นสภาพการณ์ของอำนาจทางการเมือง
 เมืองของเขา เขาจึงทำการสร้างทรัพยากรทางการเมืองที่มีฐานอำนาจหรือผลประโยชน์
 เชื่อมโยงกับกลุ่มการเมืองต่าง ๆ คือสร้างพรรคการเมืองอื่นได้แก่ การตั้งพรรคเสรีมนังคศิลา
 ขึ้น แต่กระบวนการของเขาไม่แยบยลพอ เพราะได้กระทำการที่เป็นจุดให้มีการโจมตีทางการเมือง
 เมืองได้ โดยเฉพาะประเด็นการเลือกตั้งสกปรก และที่สำคัญคือคนที่เป็ฐานอำนาจที่สำคัญ
 อย่างจอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์ กลายเป็นคู่แข่งอำนาจทางการเมืองขึ้นมา เป็นเหตุให้ทรัพยากร
 ทางการเมืองหมดไป และที่สุดเขาก็หมดอำนาจทางการเมือง

ความชอบธรรม

ความนำ

ผู้มีอำนาจทางการเมืองจะสามารถดำรงตำแหน่งทางการเมืองได้อย่างมั่นคงและยาวนานนั้น จะต้องอาศัยทรัพยากรทางการเมืองอีกประการหนึ่งคือความชอบธรรมทางการเมือง ซึ่งความชอบธรรมนี้คือ การยอมรับว่าผู้นำทางการเมืองหรือผู้ปกครองมีสิทธิอย่างถูกต้องจากคนในสังคม เช่น การปกครองของไทยในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ สังคมให้การยอมรับว่าผู้นำทางการเมืองได้แก่ พระมหากษัตริย์ ซึ่งเป็นตำแหน่งที่สังคมไทยสมัยนั้นยอมรับว่าเป็นสิทธิโดยชอบของพระบรมวงศานุวงศ์จากการสืบราชสันตติวงศ์ เป็นสิ่งที่ได้รับการยอมรับจากทั้งกลุ่มผู้นำและประชาชนทั่วไป ซึ่งการยอมรับจากสังคมนี้ย่อมได้รับการสนับสนุนด้วย

การได้รับการยอมรับของผู้นำจากกลุ่มพลังในสังคมและประชาชนทั่ว ๆ ไป เพื่อให้ตนเองมีความชอบธรรมอันเป็นทรัพยากรทางการเมืองประการหนึ่ง เพราะสามารถทำให้มีอำนาจและใช้อำนาจได้นั้น ผู้นำจำเป็นต้องอย่างยิ่งที่จะแสวงหาความยอมรับและสนับสนุนจากกลุ่มต่าง ๆ ให้มากเท่าที่จะทำได้ ซึ่งการสนับสนุนนี้อาจเกิดจากการที่ประชาชนเห็นว่าผู้ปกครองมีความชอบธรรม หรือเกิดจากการได้รับประโยชน์จากการปกครองของบุคคลนั้น จนเป็นที่พอใจหรืออาจเกิดจากการใช้กำลังข่มขู่จนตนเองต้องสนับสนุน

การยอมรับโดยปราศจากการใช้กำลังข่มขู่หรือบังคับนั้นถือว่าดี เป็นการยอมรับที่ดี เพราะการยอมรับชนิดนี้จะทำให้ผู้อยู่ในอำนาจรู้สึกตนว่าตนเป็นผู้ปกครองที่มีความเป็นธรรมและผู้ใต้ปกครองก็รู้สึกว่าการกดขี่หรือข่มขู่โดยกำลัง ฉะนั้นการยอมรับชนิดนี้จึงเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับผู้ปกครองหรือผู้นำทางการเมือง

ความชอบธรรมนั้นโดยตัวของมันเองแล้วถือว่า เป็นทรัพยากรทางการเมืองที่สามารถสร้างขึ้นได้ และการสร้างทรัพยากรทางการเมืองชนิดนี้จะต้องมีความสอดคล้องกับนโยบายทางการเมืองด้วย

สำหรับกรณีของ จอมพล ป. พิบูลสงครามนี้ เป็นผู้ที่มีอำนาจทางการเมืองในบริบททางการเมืองของสังคมไทยในยุคสมัยที่ปกครองโดยการกล่าวอ้างว่า เป็นระบอบประชาธิปไตยระบบรัฐสภา และเป็นช่วงแรก ๆ หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นระบอบประชาธิปไตยดังกล่าว ซึ่งเป็นยุคที่ต้องการพัฒนาชาติ และอาศัยรัฐธรรมนูญเป็นกติกาหลักในการปกครอง ฉะนั้นการสร้าง ความชอบธรรมทางการเมืองของจอมพล ป. พิบูลสงคราม จึงสามารถกระทำโดยการอ้างลัทธิรัฐธรรมนูญนิยม และลัทธิชาตินิยม เป็นสำคัญ

รัฐธรรมนูญนิยม

การปกครองพระมหากษัตริย์ทรงเป็นผู้มีอำนาจสูงสุดนั้นถือว่า พระราชโองการคือกฎหมายสูงสุด ส่วนการปกครองในระบอบประชาธิปไตยถือว่ากฎหมายรัฐธรรมนูญเป็นกฎหมายสูงสุด หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475 คณะราษฎรอันเป็นกลุ่มบุคคลที่ทำการรัฐประหารจากรัฐบาลระบอบเก่า ได้นำเอาระบอบรัฐธรรมนูญเข้ามาแทนที่ระบอบกษัตริย์ ฉะนั้นในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม ซึ่งเป็นสมัยที่เขาก่อการปกครองด้วยระบอบใหม่ (อ้างว่าปกครองโดยรัฐธรรมนูญ) คือนำระบอบรัฐธรรมนูญนี้มาปกครองและสร้างการยอมรับหลักการปกครองนี้ด้วยวิธีการต่าง ๆ ซึ่งสามารถอธิบายได้ว่าการสร้างการยอมรับรัฐธรรมนูญคือการสร้างทรัพยากรทางการเมืองในแง่ความชอบธรรมของจอมพล ป. พิบูลสงครามด้วยวิธีการต่าง ๆ

---

¹กรมโฆษณาการ, ประมวลคำปราศรัยและสุนทรพจน์ของนายกรัฐมนตรี.

(พระนคร : โรงพิมพ์พานิชกุลผล, 2483).

จอมพล ป. พิบูลสงคราม หรือคณะรัฐบาลภายใต้การนำของเขาได้อ้างความสำคัญและความจำเป็นของการปกครองรัฐธรรมนูญต่อคนไทยยุคนั้นว่า การมีรัฐธรรมนูญเป็นหลักการปกครองประเทศนั้นเป็นของจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับชาติที่เจริญรุ่งเรืองแล้ว¹ นั้นหมายความว่าหากต้องการให้ประเทศไทย ซึ่งยังไม่เจริญรุ่งเรืองมีความเจริญก้าวหน้าแล้วจะต้องปกครองโดยยึดถือหลักการปกครองโดยรัฐธรรมนูญ

การบริหารประเทศโดยรัฐธรรมนูญเป็นแม่บทกฎหมายทั้งปวง หากนำไปเปรียบเทียบกับเครื่องจักรกลแล้ว รัฐธรรมนูญเป็นตัวจักรใหม่ที่สำคัญ² ที่เป็นตัวขับเคลื่อนให้กลไกการปฏิบัติการอื่น ๆ ของนักการเมืองหมุนหรือเคลื่อนไหว นำประเทศชาติบ้านเมืองไปสู่ความเจริญก้าวหน้าได้ การที่คณะราษฎรยึดอำนาจ เพื่อนำรัฐธรรมนูญมาใช้ปกครองประเทศนั้น ไม่ใช่หรือไม่มีความประสงค์จะแย่งชิงราชสมบัติหรือราชบัลลังก์แต่ประการใด หากแต่มีความประสงค์หรือเจตนารมณ์อันยิ่งใหญ่คือการมีรัฐธรรมนูญปกครองแผ่นดิน³ และการปกครองโดยมีรัฐธรรมนูญนี้ยังเป็นการปกครองแบบประชาธิปไตยที่มีพระเจ้าแผ่นดินอยู่ใต้รัฐธรรมนูญ อันเป็นสิ่งที่เหมาะสมกับนิสัยใจคอของคนไทยอยู่แล้ว⁴

การที่จะให้เกิดการยอมรับสิ่งใด ๆ จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องอ้างประโยชน์หรือหลักการสำคัญเพื่อสร้างศรัทธาหรือความเห็นด้วย (อาจเห็นด้วยเหตุผลหรือไม่ก็ตาม) ซึ่งกรณีการสร้าง

² พหลพลพยุหเสนา, โอวาทสุนทรพจน์และคติพจน์ของพลเอกพระยาพหลพลพยุหเสนา. (พระนคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และการเมือง 2490) พิมพ์แจกในงานพระราชทานเพลิงศพ พลเอกพระยาพหลพลพยุหเสนา (พจน์ พหลโยธิน) ณ เมรุวัดเบญจมบพิตร 17 เมษายน 2490.

³ แสงประทีป, หนังสือประวัติศาสตร์รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย. (กรุงเทพมหานคร : อมรการพิมพ์, 2516)

⁴ พหลพลพยุหเสนา, โอวาทสุนทรพจน์และคติพจน์ของพลเอกพระยาพหลพลพยุหเสนา. หน้า 41 - 45.

ความชอบธรรมโดยอาศัยรัฐธรรมนูญเป็นหลักในการปกครองของ จอมพล ป. พิบูลสงคราม ก็ได้อ้างความสำคัญหรือประโยชน์ดังกล่าวข้างต้นเช่นกัน

การอ้างความสำคัญของรัฐธรรมนูญ ยังไม่ใช่จุดสุดท้ายของการสร้างการยอมรับตัวระบบรัฐธรรมนูญของ จอมพล ป. พิบูลสงคราม สิ่งก็ตามมาจากการอ้าง ความสำคัญ ความจำเป็น ความถูกต้องของการมีรัฐธรรมนูญ คือการสร้างการยอมรับรัฐธรรมนูญ ซึ่งการยอมรับนี้คือที่มาของการสร้างความชอบธรรมทางการเมือง อันถือว่าเป็นทรัพยากรทางการเมืองของ จอมพล ป. พิบูลสงคราม ดังเขียนเป็นแผนภาพข้างล่างนี้

รัฐธรรมนูญ —————> การยอมรับ —————> ความชอบธรรม —————> อำนาจ

วิธีการสร้างการยอมรับระบอบรัฐธรรมนูญของ จอมพล ป. พิบูลสงคราม มีดังนี้

1. โดยการใช้สัญลักษณ์สื่อความหมายเพื่อให้เกิดการยอมรับรัฐธรรมนูญ ซึ่งการสื่อโดยสัญลักษณ์เชิงการเมืองนี้ เป็นกระบวนการที่สามารถสื่อสารทางการเมืองได้ โดยสามารถติดต่อสื่อสารไปยังมวลชนที่กระจายกันอยู่ด้วยสาระทางการเมืองคราวละมาก ๆ ได้⁵ แนวความคิดทางการเมืองสามารถมีสื่อสารผ่านสัญลักษณ์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ เพราะสัญลักษณ์จะทาบทมให้เกิดการสื่อความหมาย จากการรับรู้ของผู้รับว่าสัญลักษณ์คืออะไร หรือมีอะไร เป็นสาระสำคัญซึ่งสาระตัวนี้จะเข้าสู่ผู้รับโดยไม่มีเงื่อนไข สัญลักษณ์ที่ จอมพล ป. พิบูลสงคราม ต้องการสื่ออุดมการณ์รัฐธรรมนูญได้แก่ การสร้างอนุสาวรีย์ประชาธิปไตยขึ้นโดยอนุสาวรีย์จะมีพานเทอดรัฐธรรมนูญอยู่อย่างเด่นสง่า

ในประเด็นที่ต้องการเผยแพร่อุดมการณ์รัฐธรรมนูญนี้ ได้กระทำในเชิงสัญลักษณ์อีกประการหนึ่ง เมื่อมีการจัดให้มีการฉลองรัฐธรรมนูญขึ้น ทางรัฐบาลได้ให้จังหวัดต่าง ๆ ขณะนั้น

---

⁵ Janowitz, "The study of mass communication," International Encyclopedia of the Social Science. Vol. 3 Sills D.E. ed, p.41.

มีอยู่ 70 จังหวัด จัดทำรัฐธรรมนูญจำลองขึ้นทุกจังหวัด เพื่อให้ประชาชนได้เลื่อมใส

การกระทำในเชิงสัญลักษณ์เพื่อสื่ออุดมการณ์รัฐธรรมนูญอีกลักษณะหนึ่งคือการสร้างเหรียญ ซึ่งชื่อว่าเหรียญพิทักษ์รัฐธรรมนูญ ทาด้วยทองแดง มีขนาดเล็กลงกว่าเหรียญหนึ่งสตางค์ด้านหน้าทำเป็นรูปอนุสาวรีย์ประชาธิปไตย ด้านหลังเป็นรูปรัฐธรรมนูญ⁶ ซึ่งการทำเหรียญเช่นนี้ย่อมต้องการแสดงให้เห็นความสำคัญของรัฐธรรมนูญ

การเผยแพร่อุดมการณ์รัฐธรรมนูญเวลานั้น ไม่เพียงแต่กระทำผ่านสัญลักษณ์ในรูปแบบอนุสาวรีย์ และทำเหรียญซึ่งกระทำโดยฝ่ายรัฐบาลเท่านั้น หากฝ่ายเอกชนยังร่วมกระทำด้วยเช่นได้มีบริษัทที่ผลิตสินค้านำเอารัฐธรรมนูญไปใช้เป็นเครื่องหมายการค้า⁷ คือมีเบียร์ตรารัฐธรรมนูญ และเหล้าวิสกี้ตรารัฐธรรมนูญ เป็นต้น และนอกจากนี้รัฐธรรมนูญยังถูกเผยแพร่ในรูปแบบแผ่นนิยมอีกด้วย กล่าวคือเวลานั้นเป็นสมัยนิยมของพวกผู้ขายทั้งหลายว่าต้องมีรูปพานรัฐธรรมนูญ ติดกระเป๋าสื่อกันจึงจะกล่าวได้ว่าเป็นคนทันเหตุการณ์⁸ หรือทันสมัย

2. โดยการใช้กลไกของรัฐเป็นเครื่องมือเผยแพร่อุดมการณ์รัฐธรรมนูญนิยม ซึ่งกลไกนี้เป็นกลไกอุดมการณ์ที่มีพลังในอันที่จะตอกย้ำความคิดแก่สังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพ กลไกอุดมการณ์ที่สำคัญที่รัฐบาลสมัย จอมพล ป. พิบูลสงคราม ใช้เป็นเครื่องมือเผยแพร่อุดมการณ์รัฐธรรมนูญได้แก่กรมโฆษณาการ⁹ ซึ่งเดิมก่อนสมัยที่จอมพล ป. พิบูลสงคราม จะเข้า

⁶ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ, เอกสาร ศ.ธ. 0201 23.1/2 งานฉลองวันชาติ 2483.

⁷ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ, เอกสาร ส.ร.0201. 66.1/17 มีผู้นำรูปรัฐธรรมนูญไปใช้เป็นเครื่องหมายสินค้าต่าง ๆ

⁸ แสงอรุณ รัตกลีกร, "เรื่องอนุสาวรีย์ที่ไทยทำ," วารสารบ้าน, 104 (สิงหาคม 2525) หน้า 66-75.

⁹ ในปัจจุบันกรมนี้คือกรมประชาสัมพันธ์ อันเป็นกรมในสังกัดสำนักนายกรัฐมนตรี.

มาดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี กรมนี้ในฐานะเป็นเพียงกองโฆษณาการ ครั้นเมื่อ จอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นนายกรัฐมนตรี จึงได้รับการยกฐานะจากกองเป็นกรมขึ้นใน พ.ศ. 2483 และเมื่อยกฐานะเป็นกรมแล้ว ในกรมนี้จะมีหน่วยงานโดยเฉพาะทำหน้าที่รับผิดชอบเผยแพร่การปกครองในระบอบประชาธิปไตยไปสู่ประชาชนโดยตรง¹⁰ หน่วยงานนี้ได้จัดทำ หัวข้อปาฐกถา เพื่อส่งเสริมและเผยแพร่ระบอบการปกครองตามวิถีทางแห่งรัฐธรรมนูญ เพื่อเป็นการชี้แจงให้ราษฎรส่วนมากที่ไม่ได้รับการศึกษาอบรมเข้าใจดี มิใช่สำหรับผู้ซึ่งมีความรู้และเข้าใจในระบอบการปกครองตามรัฐธรรมนูญดีอยู่แล้ว¹¹ ซึ่งการเผยแพร่นี้เราเห็นชัดเจนว่าเป็นการตอกย้ำอุดมการณ์รัฐธรรมนูญนิยม เพราะเป็นการเผยแพร่ในเรื่องพื้น ๆ ของรัฐธรรมนูญ อันเป็นเรื่องที่น่าจะมีการเข้าใจกันดีอยู่แล้ว แต่ที่เสนอออกมานั้นก็เพราะต้องการเน้นย้ำเพื่อให้ฝังลึกในความรู้สึกของประชาชน แต่การเน้นย้ำบางครั้ง อาจเกิดการต่อต้านไม่ยอมรับจากคนบางกลุ่มได้ การปาฐกถาหัวข้อนี้จึงมีลักษณะข้อความป้องกันการต่อต้านไว้ก่อน โดยกล่าวในทำนองออกตัวว่าอบรมสำหรับผู้ที่ยังไม่เข้าใจหรือมีความรู้ ไม่สำหรับผู้ซึ่งเข้าใจหรือมีความรู้ในระบอบการปกครองตามรัฐธรรมนูญดีอยู่แล้ว

กรมโฆษณาการในยุคของ จอมพล ป. พิบูลสงคราม นอกจากจะมีรายการปาฐกถาผ่านสถานีวิทยุกระจายเสียง ยังมีรายการสนทนาระหว่างนายมัน - นายคง ซึ่งเป็นรายการที่มุ่งเผยแพร่อุดมการณ์รัฐธรรมนูญนิยมอีกด้วย นอกจากนี้กรมโฆษณาการยังเผยแพร่รายชื่อหนังสือที่เกี่ยวข้องกับการปกครองระบอบประชาธิปไตยตามระบอบรัฐธรรมนูญที่เหมาะสมแก่การอธิบายให้ราษฎรเข้าใจ เช่น

¹⁰ โปรดดูรายละเอียดใน สุวิมล พลจันทร์, "กรมโฆษณาการกับการโฆษณาการอุดมการณ์ทางการเมืองของรัฐ 2476 - 2487," วิทยานิพนธ์ มหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2531.

¹¹ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสาร ส.ร.0201.18/9 สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรช่วยทำกาแสดงปาฐกถาเผยแพร่ ระบอบรัฐธรรมนูญ.

- บทเรียนรัฐธรรมนูญ ของหลวงวิจิตรวาทการ
- รัฐธรรมนูญบรรยาย ของพระสุนทรพิพิธ
- แบบสอนอ่านหน้าที่ราษฎร เล่ม 1 - 2 ของกระทรวงธรรมการ เป็นต้น

กระทรวงธรรมการ¹² เป็นกลไกอุดมการณ์ของรัฐที่ทาหน้าที่แพร่อุดมการณ์แก่เยาวชนของชาติโดยตรงอีกกลไกหนึ่ง ดังนั้นในสมัยของรัฐบาลชุด จอมพล ป. พิบูลสงคราม จึงให้กระทรวงธรรมการเขียนหนังสือแบบเรียนที่มีบทเรียนแทรกความรู้เกี่ยวกับรัฐธรรมนูญ เช่น

- หนังสือธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยาม โดยพระยาพณิชยศาสตร์วิธาน และพระประสารอักษรพรหม

- หนังสืออ่านประกอบการปกครองสยาม โดยพระยาประมวฬวิชาพูล เป็นต้น

ในด้านศาสนาซึ่งเป็นกลไกทางสังคมที่ใกล้ชิดกับประชาชน เพราะหลักการทางศาสนาตลอดจนพระสงฆ์ในพุทธศาสนามีหลักการสอนและดำรงชีวิตที่สอดคล้องกับประชาชนอยู่แล้ว ฉะนั้นการให้สถาบันสงฆ์เป็นตัวแทนเผยแพร่อุดมการณ์รัฐธรรมนูญจึงน่าจะได้รับการยอมรับง่ายขึ้น ด้วยเหตุนี้รัฐบาลของจอมพล ป. พิบูลสงคราม จึงขอความร่วมมือให้คณะสงฆ์ จัดส่งเจ้าจาริกเทศนาสอนประชาชน อบรมหน้าที่ทางการเมือง เกี่ยวกับสถาบันพระมหากษัตริย์ รัฐธรรมนูญ ตามนโยบายของรัฐบาล¹³

จอมพล ป. พิบูลสงคราม มีคำสั่งจากนาย รัฐมนตรี อันเป็นการใช้อำนาจในตำแหน่งนายกรัฐมนตรี สั่งข้าราชการให้การสนับสนุนลัทธิรัฐธรรมนูญ โดยในคำสั่งระบุว่า "ไม่ให้ข้าราชการสนับสนุนลัทธิใด ๆ อันไม่ใช่ลัทธิตามระบอบรัฐธรรมนูญ"¹⁴ ซึ่งเป็นการสร้างทรัพยากร

¹² ปัจจุบันคือกระทรวงศึกษาธิการ.

¹³ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสาร ส.ร.0201.10/115 ขอความร่วมมือคณะสงฆ์ให้การอบรมประชาชน พ.ศ. 2482 - 2494

¹⁴ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสาร ส.ร.0201.66.1/3 ไม่ให้ข้าราชการสนับสนุนลัทธิใด ๆ อันมิใช่ลัทธิตามระบอบรัฐธรรมนูญ.

อำนาจโดยการใช้อำนาจทางการเมืองที่มีอยู่ สร้างทรัพยากรทางอำนาจชนิดอื่นเพิ่มขึ้นอีก นอกจากนี้ จอมพล ป. พิบูลสงคราม ยังใช้อำนาจจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรีสั่งให้ทางราชการซื้อเครื่องรับวิทยุ¹⁵ อันเป็นวิทยุสาธารณะเพื่อให้ประชาชนในจังหวัดต่าง ๆ ได้เปิดฟังอย่างทั่วถึง ซึ่งคำสั่งนี้เป็นการกระทำที่สอดคล้องกับนโยบายการเผยแพร่อุดมการณ์รัฐธรรมนูญของรัฐบาล

3. การสร้างการยอมรับรัฐธรรมนูญโดยการยกว่ารัฐธรรมนูญเป็นของสูง¹⁶ ทั้งนี้ อาจต้องการให้รัฐธรรมนูญกลายเป็นของศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งหากศักดิ์สิทธิ์แล้วการยอมรับรัฐธรรมนูญก็ง่ายขึ้น การสร้างความศักดิ์สิทธิ์แก่รัฐธรรมนูญจะออกมาเป็นรูปของพิธีกรรม เช่น การใช้พิธีการทางศาสนา ซึ่งเลือกใช้พิธีมงคล คือมีพิธีการเจิมและเจริญน้ำพระพุทธรณ์แก่รัฐธรรมนูญฉบับถาวร¹⁷ และในพิธีนี้ยังได้นำเอารัฐธรรมนูญออกมาตั้งให้ประชาชนได้ชมอีกด้วย ซึ่งการกระทำต่อรัฐธรรมนูญดังกล่าวนี้ ราวกับว่ารัฐธรรมนูญมีฐานะสูงส่งดุจดังพระพุทธรูป ดังเห็นได้จากหนังสือพิมพ์ฉบับหนึ่งในสมัยนั้นได้เขียนข้อความแสดงความคิดเห็นไว้ว่า

"รัฐธรรมนูญได้รับการสักการะบูชาประหนึ่งว่าเป็นพระพุทธรูปมีการ
เคยถูกแห่แหนทั้งทางบก ทางน้ำ ทางเวหา เคยได้รับความ
ทูล ถนอม เกือบ ๆ จะถึงกับถูกบระครองมาอาบน้ำบ่อน้ำว และ
ใส่เปลเท่กล่อม" ¹⁸

¹⁵ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ, เอกสาร มท., 5.38 เครื่องรับวิทยุ.

¹⁶ การยกรัฐธรรมนูญว่าเป็นของสูงนี้นับว่ายกขึ้นมาเพื่อแทนที่พระมหากษัตริย์ ทั้งนี้ อาจเป็นไปได้ว่าเอาระบอบรัฐธรรมนูญแข่งขันกับระบอบกษัตริย์และถือว่าเป็นการทำลายความชอบธรรมของระบอบเดิมอีกด้วย

¹⁷ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสาร ส.ร.0201.66.1/8 เชิญรัฐธรรมนูญออกตั้งให้ประชาชนชม และตั้งในพิธีต่าง ๆ 7 ธ.ค. 2476 - 3 ส.ค. 2488.

¹⁸ สยามราษฎร์. ฉบับวันที่ 22 มกราคม 2481.

จะเห็นการกำหนดให้มีพิธีเจิมและประพรมน้ำมนต์ให้กับรัฐธรรมนูญนั้น มีนัยเดียวกันกับพระราชพิธีราชาภิเษก และมีการตั้งเครื่องบูชาอันเป็นมงคลพิธี และพร้อมกันนี้ยังให้พระสงฆ์เจริญมงคลชัยคาถาสวดมนต์ให้พรแก่รัฐธรรมนูญอีกด้วย

นอกจากมีพิธีกรรมแสดงความศักดิ์สิทธิ์แก่รัฐธรรมนูญดังกล่าวแล้ว ยังมีพิธีกรรมอื่น ๆ ที่แสดงถึงการสร้างความสำคัญให้แก่รัฐธรรมนูญ เช่น การจัดฉลองรัฐธรรมนูญเป็นงานประจำปี การแข่งขันขอมวยชิงถ้วยรัฐธรรมนูญ ออกลดเตอरी รัฐธรรมนูญแห่งสยาม ออกหนังสือพิมพ์เฉลิมรัฐธรรมนูญ (2484) ประมวลละครเรื่องที่ถูกงูให้ผู้คนเกิดความเลื่อมใสรัฐธรรมนูญ ประมวลบทเพลงและกวีซึ่งร้อยกรองไปในทางชักจูงให้เกิดความเลื่อมใส และยอมเสียสละเพื่อชาติและรัฐธรรมนูญ และประมวลปาฐกถาและสุนทรพจน์เพื่อเผยแพร่และปลูกฝังความเลื่อมใสในรัฐธรรมนูญ เป็นต้น

การสร้างความศักดิ์สิทธิ์แก่รัฐธรรมนูญ นอกจากจะใช้พิธีกรรมและกิจกรรมต่าง ๆ ดังกล่าวมาแล้ว ยังมีการสร้างความศักดิ์สิทธิ์ด้วยการใช้คำพูดที่เกี่ยวกับรัฐธรรมนูญ เช่น มีการใช้คำว่า "อัญเชิญ" "ประดิษฐาน" และ "สักการะ" เป็นต้น

นอกจากนี้ยังมีการใช้คำสวดเพื่อเทิดทูนรัฐธรรมนูญ เช่น "ขอให้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยจงสถิตย์สถาพรอยู่คู่ฟ้าดิน" "รัฐธรรมนูญจงอยู่คู่ฟ้าดินสลาย" "รัฐธรรมนูญจงถาวร" และ "ปีนี้เทอดรัฐธรรมนูญไว้บนจอมวงกฏ" เป็นต้น

4. การเน้นความสำคัญรัฐธรรมนูญ ยังปรากฏออกมาในรูปของเพลงที่มีเนื้อหาต้องการให้รัฐธรรมนูญมีความคงถาวร เช่น เพลงชาติที่ประพันธ์ขึ้นโดย เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี ซึ่งมีเนื้อหาดังนี้

---

19 เริงไชย พุทธาโร, เหม เวชกรจิตรกรมือเทวดา หลวงสารานุกรมประพันธ์ราชา
เรื่องสืกลับผู้ประพันธ์เพลงชาติไทย, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท พี.เอ.ลิฟวิ่ง, 2531)

"สยามอยู่คู่ฟ้าอย่าสงสัย
 เพราะชาติไทยเป็นชาติไทยไปทุกเมื่อ
 ชาวสยามน้าสยามเหมือนน้ำเรือ
 ผ่านเกาะแก่ง เพราะเพื่อชาติ พันภัย
 เราพร้อมใจร่วมรัก สมัครสมาน
 วางรัฐธรรมนูญสถาปนาพาราใหม่
 ยกสยามยิ่งยงธำรงชัย
 ให้คงไทยตราบนันดินฟ้า"¹⁹

รัฐนิยม

รัฐนิยมเป็นลักษณะชาตินิยม ซึ่งเป็นการสร้างความนิยมต่อชาติของตนโดยการเน้นความรู้สึกว่าชาติของตนดีเด่นกว่าชาติอื่น กล่าวได้ว่า "เป็นแนวความคิดหรือลัทธิที่เน้นถึงความจงรักภักดีที่มีต่อชาติมากกว่าสิ่งอื่นใด"²⁰ ซึ่งลัทธิชาตินิยมหรือรัฐนิยมนี้เคยมีการนำมาใช้กันอย่างมากและชัดเจนแล้วตั้งแต่ครั้งรัชกาลที่ 6 ซึ่งเป็นการมุ่งใช้ลัทธินี้ต่อต้านชาวจีน

หลักการรัฐนิยม : เหตุผลอ้างเพื่อความชอบธรรม

รัฐบาลของ จอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้อ้างหลักการรัฐนิยมไว้ว่ามีสามส่วนด้วยกันคือ

1. ส่วนที่เกี่ยวข้องกับชาติและประเทศชาติ
2. ส่วนที่เกี่ยวข้องกับการผดุงฐานะความเป็นอยู่ของชาติไทยให้สมกับความเป็นไทย เช่น การทำตนให้สามารถพึ่งตนเองได้ ทั้งในส่วนตัวและส่วนรวม

---

²⁰ จรูญ สุภาพ, สารานุกรมรัฐศาสตร์. (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, 2518) หน้า 50.

3. ส่วนที่เกี่ยวกับสังคม เช่น มารยาท และการแต่งกายอันเป็นที่พึงปรารถนาของชาติไทย

จากหลักการรัฐนิยมที่รัฐบาลแถลงไว้ข้างต้นนั้น หลวงวิจิตรวาทการซึ่งเป็นนักคิดคนสำคัญของ จอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้อธิบายถึงที่มาของการนำเอาหลักการรัฐนิยมมาใช้ว่า

"เรื่องรัฐนิยมได้เกิดจากความหมกมุ่นของนายกรัฐมนตรี ในปัญหาอันสำคัญเกี่ยวแก่ประเทศชาติคือ ปัญหาที่คิดจะทำให้คนไทยเป็นคนไทยจริง ๆ ที่ว่าเป็นคนไทยจริง มีความหมายสองชั้นคือ ชั้นต้นคือให้คนไทยสามารถดำรงตนอยู่โดยอิสระปราศจากความจำเป็นที่จะต้องพึ่งพาอาศัยอยู่ใต้แอกใด อำนาจ ทรัพย์ หรืออิทธิพลบางคนบางเหล่า ที่เอาเปรียบบีบบังคับ ทาหนานหลังราษฎรไทย ชั้นที่สองก็คือฟื้นฟูวัฒนธรรมของไทยให้ชาวไทยได้รับความยกย่องนับถือว่าเป็นชาติที่เจริญสมกับความเป็นชาติไทยที่าญหลวงมาแล้วแต่อดีตกาล" 21

หลักการรัฐนิยมชั้นต้นนั้น หลวงวิจิตรวาทการได้ชี้ให้เห็นว่า หลักการชั้นต้นนั้นเกิดจากต้องการให้คนไทยเป็นอิสระ โดยเฉพาะอิสระจากคนบางเหล่าซึ่งอาจเป็นกลุ่มคนจีน เพราะจอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้กล่าวโจมตีชาวจีนอย่างรุนแรงว่า "ชาติของเราเสียเปรียบคนจีนเหลือเกิน เราบอกว่าเราเป็นคนไทย 14 ล้านคน แต่อพยพมาจากที่ต่าง ๆ และ

---

21 กองจดหมายเหตุแห่งชาติ, เอกสาร ศธ. 0701.29/4
นโยบายการสร้างชาติ.

ผสม ฯลฯ มากที่สุดมาจากจีน"²² จอมพล ป. พิบูลสงคราม มองเห็นคนจีนว่าเป็นผู้ที่น่ากลัวมาก และน่ารังเกียจไม่น้อย ดังเห็นได้จากครั้งที่เขาได้ปาฐกถาเรื่อง เยอรมันกับออสเตรเลีย เขากล่าวว่าจีนนั้นเอาเปรียบคนไทย และน่ากลัวยิ่งกว่ายิว²³ ส่วนหลักการขั้นที่สองนั้น จอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้เน้นไปที่การสร้างวัฒนธรรมใหม่ เพื่อให้มีความเป็นไทย ดังจะได้กล่าวต่อไปข้างหน้า

ความสำคัญของรัฐนิยมคือการสร้างชาติ ซึ่งการสร้างชาติจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อประชาชนให้ความร่วมมือปฏิบัติตามที่รัฐบาลกำหนดแนวปฏิบัติ ในประเด็นนี้ จอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้ชี้ว่า

"ถ้าเราปฏิบัติตามคำชักชวนของรัฐบาล ก็เท่ากับเป็นการฝึกหัดปฏิบัติตามคำสั่ง ซึ่งเป็นคุณสมบัติสำคัญในการสร้างชาติ และป้องกันรักษาชาติในยามคับขัน... ชาติไทยจะมีระเบียบอย่างอารยะชน ระเบียบอันดีนี้ก็จะ เป็นสมบัติของชาติ"²⁴

²² แกมสุข นุ่มนนท์, "จอมพล ป. พิบูลสงคราม กับการสร้างชาติ พ.ศ. 2481-2487", วารสารประวัติศาสตร์, 3 (พฤษภาคม - สิงหาคม 2521) หน้า 17.

²³ ภูวดล ทรงประเสริฐ, "นโยบายของรัฐบาลที่มีต่อชาวจีนในประเทศไทย พ.ศ. 2475-2500", วิทยานิพนธ์ อักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2519, หน้า 76.

²⁴ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ, เอกสาร ศธ. 0701.29/5 ความสำคัญ ในการสร้างวัฒนธรรมของชาติ.

นั่นหมายความว่า การสร้างชาติ หากสร้างได้แล้วสามารถป้องกันชาติ ในยามคับขันได้และยังทำให้ชาติมีความเป็นระเบียบเยี่ยงประเทศชาติที่เขาเจริญแล้ว ฉะนั้นความจำเป็นของการสร้างชาติ จึงมีขึ้นและการจะสร้างได้ก็ต่อประชาชนทำตามคำสั่งของรัฐบาล ซึ่งถือว่า เป็นคุณสมบัติสำคัญของการสร้างชาติ

การอ้างเอาลัทธิรัฐนิยมมาใช้นี้ ยังอ้างอีกว่าเป็นการทำให้เหมือนกับพระราชนิยม ผิดกันกับพระราชนิยมตรงที่รัฐนิยมเป็นมติมหาชนซึ่งน่าจะเป็นหลักการปกครองโดยคนส่วนใหญ่และมีรัฐธรรมนูญเป็นกฎหมายสูงสุด ซึ่งแตกต่างจากพระราชนิยมที่เป็นความเห็นของพระมหากษัตริย์พระองค์เดียว ซึ่งโดยนัยแห่งการอ้างหลักการนี้น่าจะเป็นการอ้างหลักการรัฐนิยมเพื่อให้เป็นมติมหาชน ซึ่งเป็นหลักการที่ยอมรับกันทั่วไปว่า มติมหาชนเป็นสิ่งที่ประเทศที่เจริญแล้วถือปฏิบัติกันอยู่ เพราะ

"รัฐนิยมมีลักษณะ เช่นเดียวกับพระราชนิยมในสมัยก่อน

ผิดกันแต่ว่าพระราชนิยมเป็นมติของพระมหากษัตริย์ พระองค์

เดียว ส่วนรัฐนิยมเป็นมติของรัฐซึ่งตั้งขึ้นโดยอนุโลมตาม

มติมหาชน เป็นประเพณีนิยมประจำชาติ" 25

รัฐนิยมนอกจากจะนำมาแทนที่พระราชนิยม เพื่อให้เป็นประเพณีใหม่ประจำชาติแล้ว ยังถือว่าเป็นอุดมการณ์ของชาติ 26 ซึ่งอุดมการณ์ในตัวของมันเองเป็นทั้งเป้าหมายและ

25 กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. เอกสาร ศธ. 0701.29/1 นโยบายการสร้างชาติ.

26 ชัยอนันต์ สมุทวณิช, กล่าวว่า อุดมการณ์ภายใต้รัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ซึ่งน่าจะเป็นการอ้างเพื่อความชอบธรรมเท่านั้นหาใช่เป็นการสร้างชาติในลักษณะการสร้างรัฐ-ชาติ ไม่ โปรดดูจาก ชัยอนันต์ สมุทวณิช, ไตรลักษณ์รัฐไทยในพหุสังคมสยาม : ว่าด้วยการสร้างรัฐการสร้างชาติ และประชาสังคมไทย. (กรุงเทพมหานคร : เสนอต่อที่ประชุม สานักธรรมศาสตร์และการเมือง 20 ธันวาคม พ.ศ. 2532), หน้า 15.

วิธีการ ฉะนั้นการอ้างรัฐนิยมเป็นอุดมการณ์ของชาติ จึงทำให้ได้รับเป็นการยอมรับจากประชาชนได้ง่าย เพราะรัฐนิยมนี้มีความหมายในแนวทางที่จะพยายามที่จะใช้ความเป็นชาติไทยเป็นหลักยึดเหนี่ยวของประชาชน ซึ่งเดิมนั้นสยามเคยมีการปกครองโดยกษัตริย์ เป็นผู้นำสูงสุด เป็นพลังยึดเหนี่ยวประชาชน ครั้นเมื่อเปลี่ยนการปกครองมาเป็นระบอบรัฐธรรมนูญการอ้างรัฐนิยมจึงเข้ามาแทนที่อุดมการณ์แบบกษัตริย์นิยม ²⁷

โดยสรุปการใช้หลักการรัฐนิยม นับเป็นการอ้างเพื่อการสร้างความชอบธรรมให้เกิดขึ้นกับผู้ปกครอง ซึ่งอ้างโดยการสร้างชาติเป็นอุดมการณ์หลัก และได้นำเอาการสร้างชาติเข้ามาแทนที่การปกครองโดยกษัตริย์ การสร้างชาตินี้จะทำได้ก็ต่อเมื่อประชาชนให้ความร่วมมือทำตามคำสั่งของรัฐบาล และคำสั่งนั้นถือเป็นแนวปฏิบัติตามคุณลักษณะรัฐนิยม ซึ่งมีเนื้อหาสำคัญคือการสร้างชาติใหม่ ด้วยการสร้างวัฒนธรรมขึ้นมา กล่าวคือ จอมพล ป. พิบูลสงคราม มุ่งใช้การสร้างชาติ ด้วยการเน้นวัฒนธรรมใหม่ อันเป็นวัฒนธรรมที่มุ่งเน้น "วัฒนธรรมดี มีศีลธรรมดี มีอนามัยดี มีการแต่งกายอันเรียบร้อยดี มีที่พักอาศัยดี และมีที่ทำกินดี" ²⁸ เป็นจุดอ้างในอันที่จะสร้างวัฒนธรรมเพื่อการยอมรับเป็นสำคัญ รัฐนิยมโดยการสร้างวัฒนธรรมใหม่ กลายเป็นเครื่องมือรักษาเสถียรภาพและสร้างความชอบธรรมให้รัฐบาลของ จอมพล ป. พิบูลสงคราม ²⁹

²⁷ สุจิต บุญบงการ, "อำนาจทางการเมืองของผู้นำทหารไทยศึกษาเปรียบเทียบระหว่าง จอมพล ป. พิบูลสงคราม กับจอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์," ใน รักเมืองไทย เล่ม 1 สมบัติ จันทรวงศ์ และรังสรรค์ ธนะพรพันธุ์ (บรรณาธิการ) (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, 2529) หน้า 83 - 124.

²⁸ กรมโฆษณาการ, ประมวลคำปราศรัยและสุนทรพจน์ของ ฯพณฯ จอมพล ป. พิบูลสงครามนายกรัฐมนตรีผู้นำของชาติ เล่ม 2 (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภา 2485) หน้า 3.

²⁹ ทักษิณ เจริญศิริ, การเมืองระบบพหุนิยมกับแบบเผด็จการ. (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2526), หน้า 122 - 128.

วัฒนธรรมที่ จอมพล ป. พิบูลสงคราม อ้างเพื่อสร้างชาติ

รัฐนิยมโดยอ้างการสร้างชาติด้วย วัฒนธรรมใหม่หรือบางครั้งก็มีรากฐานมาจากของเดิมนั้น จอมพล ป. พิบูลสงคราม ในฐานะผู้นำได้เสนอให้สร้างหรือเน้นวัฒนธรรมที่เขาเห็นว่าเป็นการสร้างชาติ คนสนิทของจอมพล ป. พิบูลสงคราม คือหลวงวิจิตรวาทการ ได้กล่าวถึงความสำคัญของวัฒนธรรมที่ต่อการสร้างชาติว่า

"วัฒนธรรมของชาติเป็นเครื่องแสดงให้เห็นความเจริญของงานใหญ่หลวงของชาติ... วัฒนธรรมเป็นสิ่งสำคัญมาก วัฒนธรรมไม่เป็นแต่เครื่องหมายภายนอก ไม่เป็นแต่เพียงสิ่งซึ่งอวดโลกว่าเป็นชนชาติเจริญเท่านั้น วัฒนธรรมมีผลลึกซึ้งเข้าไปถึงชีวิตจิตใจของคน วัฒนธรรมเป็นเครื่องผดุงศีลธรรม เป็นปัจจัยแห่งความเจริญของงานและความแข็งแรงมั่นคงของชาติบ้านเมือง"³⁰

การสร้างหรือฟื้นฟูวัฒนธรรมใหม่นั้นด้วยเหตุผลที่ว่า เพื่อสร้างชาติดังปรากฏในเอกสารของกองจดหมายเหตุแห่งชาติอีกว่า

"ชาติไทยเรามีชาติที่ป่าเถื่อน มีประวัติศาสตร์เป็นหลักฐานว่า ชาติไทยเราเป็นชาติที่เจริญ และมีวัฒนธรรมอย่างสูงมาแต่โบราณกาล แต่โดยเหตุที่มีได้สนใจกันมาช้านาน วัฒนธรรมของเราจึงทรุดโทรม

---

30 วิจิตรวาทการ, ปาฐกถาและคำบรรยายของ พลตรีหลวงวิจิตรวาทการ. (พระนคร : โรงพิมพ์ตำรวจ, 2509) พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพของ อำมาตย์โทขุนวิจิตรการชานี (สุทธิ สกลมระทัต) ณ เมรุวัดมกุฏกษัตริยาราม 24 ธันวาคม พ.ศ. 2509, หน้า 1 - 2.

ไปมาก บัดนี้จึงเป็นความจำเป็นที่จะต้องฟื้นฟูขึ้นใหม่เพื่อชาติไทย
เจริญเทียมทันนานาชาติหรือยิ่งกว่าในทางวัฒนธรรม"³¹

จากเหตุผลที่อ้างถึงความจำเป็นต่อการสร้างวัฒนธรรมดังกล่าวข้างต้นนั้น รัฐบาล
ภายใต้การนำของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้สร้างวัฒนธรรมใหม่ และยกเลิกวัฒนธรรมที่เข
เห็นว่าไม่เอื้ออำนวยต่อการพัฒนาประเทศหรือสร้างชาติ ตามที่มีการอ้างกันดังนี้

1. ยกเลิกประเพณีการหมอบคลานและการสังเวยในพระราชพิธีของรัฐ³² ซึ่ง
อ้างสาเหตุของการยกเลิกคือล้าสมัย เหตุผลนี้หากพิจารณาว่าล้าสมัย เป็นวัฒนธรรมประเพณีที่
จะต้องแก้ไขเพื่อให้ชาวโลกเห็นว่าการหมอบคลานนั้นเป็นเรื่องของคนป่าเถื่อนแล้วก็น่ารับฟังอยู่
แต่ในอีกมิติหนึ่งของการยกเลิกประเพณีนี้คือ การลดความสำคัญของสถาบันกษัตริย์ เพราะเป็น
วิธีการที่เน้นความสำคัญของกษัตริย์การยกเลิกพระราชประเพณีนี้จึงเป็นการทำลายฐานทรัพยากร
ทางอำนาจของสถาบันกษัตริย์ ซึ่งเป็นคู่แข่งอำนาจทางการเมืองของรัฐบาลในระบอบใหม่
ลง อันมีจอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นผู้นำนั่นเอง

2. การยกเลิกวันที่ 1 เมษายน เป็นวันขึ้นปีใหม่ โดยให้ใช้วันที่ 1 มกราคม เป็น
วันขึ้นปีใหม่แทน (เมื่อ พ.ศ. 2482) โดยให้เหตุผลว่า

"การเปลี่ยนวันขึ้นปีใหม่จากเมษายน เป็นมกราคมไม่ขัดกับ
พุทธศาสนา เพราะเราใช้วิธีของเราเอง หาใช่เราใช้
วิธีของชาติอื่นศาสนาอื่นใดไม่ การเปลี่ยนเอาวิธีโบราณ

---

³¹ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. เอกสาร ศธ. 0701.25/9 ฟื้นฟูวัฒนธรรม
ของชาติไทย.

³² กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. เอกสาร สร. 0201.97/15 ยกเลิกประเพณีในงาน
พระราชพิธีที่ล้าสมัย.

ของเรามาใช้จะเป็นทางหนึ่ง que แสดงให้เห็นความรุ่งโรจน์
แห่งวัฒนธรรมในอดีตกาล" 33

3. การยกเลิกบรรดาศักดิ์ รัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้ตราพระราชกำหนด
ยกเลิกบรรดาศักดิ์ตั้งแต่นั้นเจ้าพระยา พระยา พระ หลวง บุน ตั้งแต่วันที่ 15 พฤษภาคม
พ.ศ. 2485 เหตุผลของการยกเลิกคือ ต้องการให้คนเสมอภาคกันทางกฎหมาย และให้
สอดคล้องกับการปกครองระบอบประชาธิปไตย 34 แต่อย่างไรก็ตามหากผู้ใดจะอยู่ใน
บรรดาศักดิ์ต่อไปก็สามารถอยู่ได้ โดยการขอรับพระราชทานเพื่อทรงพิจารณาเห็นสมควร เหตุที่
คงให้ผู้เฒ่าอยู่ภายในบรรดาศักดิ์สามารถอยู่ต่อไปได้นี้ เพราะมีการคัดค้านทางฝ่ายรัฐบาลจึงยอม
ให้มีทางออกให้ผู้เฒ่าอยู่ในบรรดาศักดิ์ได้

สำหรับบุคคลสำคัญที่ขอลาออกจากบรรดาศักดิ์เช่น

หลวงพิบูลสงคราม	เรียกนามใหม่ว่า	แปลก พิบูลสงคราม
หลวงประดิษฐมนูธรรม	เรียกนามใหม่ว่า	ปรีดี พนมยงค์
หลวงวิจิตรวาทการ	เรียกนามใหม่ว่า	วิจิตร วาทการ

การยกเลิกบรรดาศักดิ์นี้หากพิจารณาโดยถ่วงแท้แล้วหาใช่เป็นการสร้างความ
เท่าเทียมกันทางกฎหมายตามที่อ้างไม่ เพราะไม่มีกฎหมายใดให้อิสสิทธิ์แก่ผู้มีบรรดาศักดิ์ตั้ง
กล่าวเหนือประชาชนทั่วไป อันที่จริงเป็นความต้องการที่จะล้มล้างระบบการปกครองเดิมเพราะ
บรรดาศักดิ์เป็นสิ่งที่บ่งถึงการเป็นข้าราชการหรือขุนนางของระบบการปกครองเดิม ฉะนั้น
การยกเลิกบรรดาศักดิ์จึงมีความหมายต้องการลดความสำคัญของระบอบการปกครองระบอบกษัตริย์

---

33 กองจดหมายเหตุแห่งชาติ, เอกสาร ศ.ธ. 0701.23.3/17 การประชุม
เปลี่ยนวันขึ้นปีใหม่ จาก 1 เมษายน เป็น 1 มกราคม พ.ศ. 2482.

34 กองจดหมายเหตุแห่งชาติ, เอกสาร สร.0201.46/9 หนังสือของพระบรม
ราชานุมัติและประกาศการออกจากบรรดาศักดิ์และพระราชทินนาม.

4. รัฐบาลของ จอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้ประกาศค่านิยมใหม่ ซึ่งออกประกาศเป็นวีรธรรมของชาติ 14 ประการคือ³⁵

1. ไทยรักชาติยิ่งกว่าชีวิต
2. ไทยเป็นนักรบชั้นเยี่ยม
3. ไทยเป็นชาติขยัน
4. ไทยเป็นชาติชอบอยู่ดีกินดี
5. ไทยเป็นชาติชอบแต่งตัวดี
6. ไทยเป็นชาติปากกับใจตรงกัน
7. ไทยเป็นชาติรักสงบ
8. ไทยเป็นชาติบูชาพุทธศาสนายิ่งกว่าชีวิต
9. ไทยเป็นชาติยกย่องเด็กหญิงและผู้ชรา
10. ไทยเป็นชาติว่าตามกันและเชื่อผู้นำ
11. ไทยเป็นชาติเพาะปลูกอาหารไว้กินเอง
12. ไทยเป็นชาติดีต่อมิตรที่ดีและร้ายที่สุดต่อศัตรู
13. ไทยเป็นชาติซื่อสัตย์และกตัญญู
14. ไทยเป็นชาติสะสมร่อกไว้ให้แก่ลูกหลาน

นอกจากนี้ยังมีคติ 6 ประการของคนไทยคือ³⁶

- 1) ตัวตายดีกว่าชาติตาย
- 2) ตัวตายดีกว่าชื่อตาย

---

³⁵ แกมสุข นุ่มนนท์, "เมืองไทยยุคเชื่อผู้นำ," วารสารธรรมศาสตร์. (6 มิถุนายน - กันยายน 2519), หน้า 144 - 145.

³⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน

- 3) ประเทศเป็นบ้านทหารเป็นรั้ว ชาติคือเครือญาติในครัวเรือน
- 4) ว่าอะไรว่าตามกัน
- 5) ความสำเร็จอยู่ที่ทำจริงเป็นสำเป็นสัน
- 6) ช่วยกันนิยมพูด จัน ทาน จะ ไม่ เป็นคำพูดสุภาพดี

5. สร้างวัฒนธรรมใหม่ ด้านการแต่งกายโดยเน้นการแต่งกายให้สุภาพเรียบร้อย เพื่อความเป็นอารยะตามหลักสากลนิยม ซึ่งยึดหลักตามตะวันตกถือว่าตะวันตกเป็นหลักของความเจริญหรือความเป็นสมัยใหม่ คือให้สตรีทุกคนไว้ผมยาว เลิกใช้ผ้าโจงกระเบน แล้วเปลี่ยนมาเป็นนุ่งผ้าถุงหรือกระโปรงแทน เลิกใช้ผ้าผืนเตี่ยวคาดอก หรือเปลือยกายท่อนบนให้ใส่เสื้อแทน ส่วนชายให้เลิกนุ่งผ้าม่วง หรือกางเกงแพรสีต่าง ๆ โดยอ้างว่าเป็นวัฒนธรรมของจีน ให้เปลี่ยนมาเป็นกางเกงขายาวแทน จากนโยบายการสร้างวัฒนธรรมใหม่ของรัฐบาล กระทรวงทบวงกรมต่าง ๆ ได้ตอบสนองนโยบายด้วยการวางระเบียบกำหนดเครื่องแต่งกายของข้าราชการในเวลายางาน เพื่อเป็นแบบอย่างแก่ประชาชนและกระทรวงมหาดไทยได้ออกประกาศแนะนำให้ประชาชนคนไทยแต่งกายตามระเบียบที่วางไว้ เพื่อเป็นที่เชิดหน้าชูตาของชาติ โดยแนะนำให้ผู้ชายต้องสวมหมวกใส่กางเกงขายาว สวมรองเท้าหุ้มส้นและถุงเท้า ส่วนผู้หญิงต้องสวมหมวก กระโปรงสีอ่อนนอกคลุมไหล่ รองเท้ารัดส้น หรือหุ้มส้น จะสวมถุงเท้าหรือไม่ก็ได้ 37

การแต่งกายดังกล่าวถือว่าสมัยใหม่หรือมีความเจริญแบบตะวันตก "ให้เจริญก้าวหน้าสมัยใหม่ เลียนแบบตะวันตก เช่นการสวมหมวก นุ่งกระโปรง เป็นการสร้างชาติแบบสยามประยุกต์"³⁸ โดยเฉพาะเรื่องการสวมหมวกถือว่าเป็นเรื่องสำคัญมาก ถือว่าเป็น

37 กองจดหมายเหตุแห่งชาติ, สมุดภาพวิวัฒนาการแต่งกายสมัยรัตนโกสินทร์. พิมพ์ในโอกาสสมโภชรัตนโกสินทร์ 200 ปี 2525, หน้า 93 - 96.

38 ทักษิณ เจริญศิริ, "รัฐบาลสมัยแรกของจอมพล ป. พิบูลสงคราม (2581 - 2487)," จุลสารโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์. (2 เมษายน 2518), หน้า 52.

การสร้างชาติอย่างหนึ่ง ทำให้ประเทศติดเทียมกับประเทศที่เจริญแล้ว และเป็นการช่วยรักษา
เอกราชของชาติด้านวัฒนธรรมที่ยืมนานสืบไป การสวมหมวกสำคัญมาก แม้อยู่ในศึก
 สงครามต้องสวมหมวก 39

การแนะนำให้ประชาชนสวมหมวกนี้ ทางฝ่ายรัฐบาลพยายามอ้างว่าแม้จะเป็น
 ของใหม่แต่ก็เคยทำมาแล้ว ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 "การสวมหมวกแม้จะเป็นประเพณีใหม่ แต่ก็
 เคยทำมาก่อนแล้วตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5" 40

การสวมหมวกนี้รัฐบาลให้ความสำคัญมากถึงกับมีเพลงชักชวนให้คนไทยหันมาสวม
 หมวก มีคำขวัญว่า "มาลานาไทย ไปสู่มหาอำนาจ" หรือมีเพลงเช่น

เชิญชคะ เชิญมาร่วม กันสวมหมวก
 แสนสะดวก สบายด้วย ทั้งสวยหรู 41

๖. การสร้างวัฒนธรรมใหม่ด้านภาษา โดยการปรับปรุงด้านการลดการใช้สระและ
พยัญชนะที่มีเสียงซ้ำกัน โดยอ้างเหตุผลว่าต้องการสร้างให้เป็นแบบภาษาไทยแท้ และแก้ไข
ง่ายขึ้น เพื่อประโยชน์ต่อการส่งเสริม ขยายการศึกษาแก่ประชาชน ฉะนั้นการปรับปรุงอักษร
ให้อ่านออกเขียนง่ายจึงน่าจะเป็นประโยชน์โดยตรงต่อความต้องการนี้ 42

๗๐ วัฒนธรรมทางด้านภาษานอกจากจะหาการปรับปรุงการเขียนแล้ว ยังทำการ
ปรับปรุงด้านการพูดอีกด้วย กล่าวคือ ให้มีการใช้สรรพนาม เช่น จันสำหรับแทนบุรุษที่ 1 หรือ
ท่านสำหรับแทนบุรุษที่ 2 เป็นต้น และให้ใช้คำตอบรับ เช่น ขายใช้ครับ ผู้หญิงใช้ คะ เป็นต้น

39 แกมสุข นุ่มนนท์, "เมืองไทยยุคเชื้อผู้นำ," หน้า 133.

40 กองจดหมายเหตุแห่งชาติ, เอกสาร สร.0201.18/1 บทสนทนาระหว่าง
 นายมัน-นายคง แสดงทางวิทยุกระจายเสียง

41 ลาวัณย์ โชตมระ, ชีวิตชาวกรุงสมัยก่อนศตวรรษมาแล้ว ชีวิตชาวกรุงสมัย
สงคราม. (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แพรวพินยา, 2527), หน้า 160.

วิธีการสร้างชาตินิยม

ชาตินิยมเป็นแนวความคิดหรือลัทธิทางการเมืองประการหนึ่ง ซึ่งอาจถือว่าเป็น
อุดมการณ์ทางการเมืองการปกครอง การนำเอาอุดมการณ์ทางการเมืองดังกล่าวมาใช้และให้
คนหรือประชาชนในสังคมยอมรับนั้นจำเป็นต้องมีวิธีการแพร่อุดมการณ์นั้น ๆ หรืออีกนัยหนึ่งคือ
ต้องมีกลไกทำหน้าที่ปลูกฝังหรือสร้างอุดมการณ์ดังกล่าว ซึ่งนักวิชาการบางท่านเรียกว่าเป็นกล
ไกอุดมการณ์ 43 หากใช้แนวความคิดนี้วิเคราะห์ว่า จอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้ใช้กลไก
อุดมการณ์อะไรบ้าง เพื่อสร้างอุดมการณ์ชาตินิยมให้เป็นทรัพยากรทางการเมืองนั้นเราอาจ
พิจารณาได้ว่ามีดังนี้

1) ใช้กรมโฆษณาการ 44 เป็นแหล่งเผยแพร่ความคิดแบบชาตินิยมหรือรัฐนิยม
โดยกรมนี้เป็นผู้นำเอาบทความที่จอมพล ป. พิบูลสงคราม เขียนขึ้นออกอากาศเผยแพร่ใน
รายการสนทนา นายมัน ภูชาติ - นายคง รักไทย และออกอากาศตามบทความแนวชาตินิยม
ของคนอื่น ๆ เช่น เรื่องการกินหมากและมีเรือน โดยพระยาอนุমানราชธน หรือเรื่องเจริญ
วัฒนธรรม โดยพระยาสุนทรพิพิธ เป็นต้น และกรมโฆษณาการยังได้เปิดเพลงที่เกี่ยวกับ
รัฐธรรมนูญและความสามัคคีความเสียสละ 45 อันเป็นเพลงแนวชาตินิยมอีกด้วย

สภาวัฒนธรรมเป็นองค์กรของรัฐอีกองค์กรหนึ่ง ที่มีหน้าที่รับผิดชอบในการเผยแพร่
วัฒนธรรมอันมีสาระที่เกี่ยวข้องกับลัทธิหรืออุดมการณ์ชาตินิยม ซึ่งทำการเผยแพร่ในรูปของการ

43 เบรดดูโน ชัยอนันต์ สมุทวณิช, รัฐ (กรุงเทพมหานคร : คณะรัฐศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2529) หน้า 117 - 137.

44 กองจดหมายเหตุแห่งชาติ, เอกสาร ส.ร. 0201.18/1 บทสนทนนายมัน
ภูชาติ-นายคง รักไทย.

45 สุวิมล พลจันทร์, "กรมโฆษณาการกับการโฆษณาอุดมการณ์ทางการเมืองของรัฐ
พ.ศ. 2476 - 2487," วิทยานิพนธ์ อักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์บัณฑิต
วิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พ.ศ. 2531.

ประชุมประชาชน และออกคำขวัญ เช่น สวมหมวก ใ้ผมยาว นุ่งผ้าถุง สวมเสื้อ สวมถุงเท้า รองเท้าหุ้มส้น หรือรัดส้น หรือออกสุภาษิต เช่น "ไม่งามเพราะขน คนงามเพราะแต่ง" เป็นต้น

2. ใช้กฎหมายเป็นกลไกเผยแพร่อุดมการณ์ ซึ่งกฎหมายเป็นลักษณะของการใช้อำนาจเพื่อบังคับให้ปฏิบัติตาม อันเป็นกรณีการใช้อำนาจเพื่อสร้างทรัพยากรทางอำนาจ กล่าวคือ การใช้กฎหมายบังคับให้คนในสังคมปฏิบัติตามแนวอุดมการณ์รัฐนิยมนั้น เป็นการสร้างการยอมรับในลัทธิรัฐนิยมซึ่งถือว่าลัทธินี้คือทรัพยากรทางอำนาจ ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่าเป็นการใช้อำนาจเพื่อสร้างอำนาจซึ่งมีกฎหมายที่สำคัญ เช่น

- พระราชบัญญัติบำรุงวัฒนธรรมแห่งชาติ พ.ศ. 2483
- พระราชบัญญัติบำรุงวัฒนธรรมแห่งชาติ พ.ศ. 2485 (ฉบับที่ 1)
- พระราชบัญญัติบำรุงวัฒนธรรมแห่งชาติ พ.ศ. 2485 (ฉบับที่ 2)
- พระราชบัญญัติวัฒนธรรมแห่งชาติ พ.ศ. 2485
- พระราชบัญญัติวัฒนธรรมแห่งชาติ พ.ศ. 2486

เมื่อรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้ออกพระราชบัญญัติทางด้านวัฒนธรรมดังกล่าวแล้ว ทางรัฐบาลก็ได้ออกพระราชกฤษฎีกามาบังคับใช้ตามพระราชบัญญัติด้านวัฒนธรรม ซึ่งได้แก่

- พระราชกฤษฎีกากำหนดวัฒนธรรมซึ่งประชาชนจักต้องปฏิบัติตาม พ.ศ. 2484
- พระราชกฤษฎีกากำหนดวัฒนธรรมแห่งชาติ พ.ศ. 2485
- พระราชกฤษฎีกาการวางระเบียบปฏิบัติของคนต่างด้าวเพื่อส่งเสริมวัฒนธรรมแห่งชาติ พ.ศ. 2485
- พระราชกฤษฎีกากำหนดวัฒนธรรมเกี่ยวกับการแสดงละคร พ.ศ. 2485

กฎหมายหรือข้อบังคับหรือคำสั่งเกี่ยวกับวัฒนธรรมที่เน้นแนวอุดมการณ์ชาตินิยมเหล่านี้ ได้ถูกจัดรวบรวมเข้าเป็นหมวดหมู่เพื่อสะดวกแก่การเผยแพร่แก่ประชาชน โดยสภาวัฒนธรรม

ได้จัดพิมพ์ประมวลกฎหมายวัฒนธรรม คำชักชวนและประกาศของทางราชการเพื่อแจกจ่ายนั้น ผู้ใหญ่บ้าน ไปเผยแพร่ให้ราษฎรในหมู่บ้านและตำบลของตนทราบอีกทางหนึ่ง และยังมีคำสั่งของทางราชการให้ข้าราชการปฏิบัติตามกฎหมายหรือข้อบังคับทางวัฒนธรรมให้เป็นตัวอย่างอันดีแก่ประชาชน 46

3. ใช้มหรสพเผยแพร่อุดมการณ์ชาตินิยม โดยให้คณะสร้างภาพยนตร์เสียงศรีกรุงสร้างภาพยนตร์เรื่อง "เลือดทหารไทย" อันเป็นเรื่องที่ได้สอดแทรกอุดมการณ์ชาตินิยมไว้ และนำออกไปให้ประชาชนชมทั่วประเทศ

นอกจากนี้ยังมีบทละครทางประวัติศาสตร์ ซึ่งหลวงวิจิตรวาทการ ได้แต่งบทละครนี้ขึ้นในยุคของ จอมพล ป. พิบูลสงคราม บทละครอิงประวัติศาสตร์ดังกล่าวนี้มีเนื้อหาสาระที่เราเราใจให้คนชมเกิดความรู้สึกชาตินิยมเป็นอย่างยิ่ง เพราะในบทละครนอกจากจะดำเนินการแสดงตามเนื้อเรื่องแล้วยังมีเพลงประกอบอันเป็นการสร้างอารมณ์ผู้ชมให้คล้อยตามเนื้อหาของบทละครอีกด้วยเช่น 48

- บทละครเรื่อง "เลือดสุพรรณ" (แต่งขึ้นปี 2479) มีเพลงสำคัญคือ "เลือดสุพรรณ" สาระสำคัญคือเน้นความกล้าหาญ ยอมสละชีพเพื่อชาติ, เพลง "ยากเย็น" สาระสำคัญที่เน้นคือการถูกรุกรานจากชาติอื่น, เพลง "ดวงจันทร์" สาระสำคัญที่เน้นคือ การให้ความสำคัญต่อสามัญชนในการปกป้องชาติ บ้านเมือง, เพลง "มั่งราย" สาระสำคัญคือเน้นความเป็นบ้านเมือง

46 กองจดหมายเหตุแห่งชาติ, เอกสาร มท. ร.9 การส่งเสริมวัฒนธรรมรัฐนิยม.

47 กองจดหมายเหตุแห่งชาติ, เอกสาร สร.0201.53/9 สำนักงานโฆษณาการ การทำภาพยนตร์เพื่อโฆษณาให้ราษฎรรักทหาร.

48 รายละเอียดใน ประจักษ์ศิลปาคม บวรมาตย์ "วิเคราะห์บทบาทละครประวัติศาสตร์ของหลวงวิจิตรวาทการ," วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต แผนกวิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2523, หน้า 299 - 301.

- บทละครเรื่อง "รามัญ" (แต่งขึ้นปี 2479) มีเพลงสำคัญคือ "ชาวอีสาน" เป็นเพลงที่เน้นความเสียสละ ความภูมิใจในถิ่นกำเนิด, เพลง "พิณเบ" เป็นเพลงที่เน้นความยิ่งใหญ่ของบรรพบุรุษ เพลง "แดนอีสาน" เป็นเพลงที่เน้นความรักชาติ บ้านเกิด เมืองนอน, เพลง "ใจเจ้าเอ๋ย" เป็นเพลงที่มีสาระเน้นความจงรักภักดี, เพลง "รักเมืองไทย" เป็นเพลงที่เน้นการปลุกฝังความเชื่อททการนิยม

- บทละครเรื่อง "พระเจ้ากรุงธน" (แต่งขึ้นในปี 2480) มีเพลงสำคัญคือ เพลง "เมืองของเรา" เป็นเพลงที่เน้นการก่อตั้งประเทศซึ่งหมายถึงการตั้งเมืองหลวงใหม่ เพลง "อยุธยา" เป็นเพลงที่มีเนื้อความยกย่องผู้ปกครองเป็นมหาบุรุษ, เพลง "กรุงธน" เป็นเพลงที่เน้นความสามัคคีไทย-จีน

- บทละครเรื่อง "ศึกกลาง" มีเพลงสำคัญคือ "ตื่นเกิดชาวไทย" เป็นเพลงที่มีสาระเน้นการปลุกจิตสำนึกให้ร่วมใจกันป้องกันชาติ, เพลง "แหลมทอง" เป็นเพลงที่เน้นเรื่องการจัดตั้งถิ่นฐานของไทย, เพลง "กราวชัย" เป็นเพลงเน้นการรวมเผ่าไทย, เพลง "กราวกลาง" เป็นเพลงที่มีสาระเน้นการยกย่องวีรสตรี

④. ใช้เพลงเป็นสื่อเร้าความรู้สึกชาตินิยม ซึ่งเพลงต่าง ๆ นั้นเป็นเพลงปลุกใจ
เช่น 49

- เพลง "เพื่อเอกราช" มีสาระสำคัญคือ หากชาติแตกสลายก็ไม่มีใครอยู่ได้ ขณะนี้กำลังคับขัน ต้องเตรียมพร้อม สามัคคีกัน จะสละชีพเพื่อชาติ

- เพลง "อนุสติไทย" มีสาระสำคัญคือ อยุธยาแตกเพราะไทยไม่ต่อต้านข้าศึก บัดนี้ภัยมาต้องต่อสู้ป้องกันประเทศ รักษาไทยแบบที่บรรพบุรุษสร้างเอาไว้

---

49 สิรินทร กิริติบุตร, "เพลงปลุกใจไทย (1475-2525) : การวิเคราะห์ทางการ-เมืองไทย" วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2528, หน้า 55-56.

- เพลง "ข้ามโขง" มีสาระสำคัญคือ ข้ามแม่น้ำโขงมาก็คือดินแดนไทยแม่น้ำโขงเป็นแม่น้ำของไทย ประชาชนทั้งสองฝั่งก็เป็นคนไทย ผู้ศัตรูจนกว่าจะชนะ
- เพลง "ถิ่นไทย" มีสาระสำคัญคือ ถิ่นของเราต้องรักษาไว้ ผู้ศัตรูที่รุกรานด้วยชีวิต เพื่อชาติไทย
- เพลง "ตื่นเถิด" มีสาระสำคัญคือ อย่าให้ไทยเป็นของชาติอื่น คอยคุ้มครองไทย สามีคึดต่อสู้ศัตรูเพื่อไทย
- เพลง "ไปบูรพา" มีสาระสำคัญคือ ทักบก เรือ อากาศ และประชาชนไปบูรพาเพื่อเอาดินแดน และอธิปไตยคืน

5. ใช้การร่างเป็นสื่อการสร้างอุดมการณ์ชาตินิยม โดยมีการแต่งเพลงร่างออกมา มากกว่า 60 เพลง เพื่อให้ข้าราชการชายหญิง ผีกร่างทุกวันพุธ เนื้อเพลงที่ใช้ร่างนี้ส่วนใหญ่เป็นเรื่องรักชาติ สร้างชาติและเชิดผู้นำแทบทั้งสิ้น 50

6. ใช้ประกาศคำเชิญชวน เรียกร้องตลอดจนคำขวัญเพื่อให้ประชาชนยอมรับและปฏิบัติตามแนวทางอุดมการณ์ชาตินิยม เช่น มีประกาศระเบียบรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2482 ให้ประชาชนปฏิบัติตามรัฐธรรมนูญว่า "ชาวไทยผู้หวังความวัฒนาถาวรของชาติพึงพร้อมใจกันเคารพและปฏิบัติตามรัฐธรรมนูญซึ่งรัฐบาล ได้ประกาศในราชกิจจานุเบกษา" 51

"รัฐบาลกำลังเตรียมจะประกาศชักชวนพี่น้องชาวไทยทั้งหลาย ปฏิบัติตามในวันข้างหน้า เป็นครั้งเป็นคราวไปตามโอกาสอันสมควรเราจะเรียกว่า รัฐนิยมคือการปฏิบัติให้เป็นประเพณีที่ดีประจำชาติ เพื่อให้บุตรหลาน อนุชนคนไทย เรายึดถือเป็นหลักปฏิบัติรัฐธรรมนูญมีลักษณะและละม้ายคล้ายคลึงกับจรรยา

---

50 ประอรรัตน์ บุรณะมาตร, หลวงวิจิตรวาทการกับละครประวัติศาสตร์ (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2526), หน้า 26.

51 กองจดหมายเหตุแห่งชาติ, เอกสาร ศธ.0701.29/8 ประกาศระเบียบรัฐธรรมนูญ คำเชิญชวนให้ประชาชนปฏิบัติตามรัฐธรรมนูญ

มรรยาทของอารยชน จะพึงประพฤตินั้นเองในรัฐนิยมยังมีพฤติกรรมพิเศษ
ขึ้นอีกอย่างหนึ่งคืออำนาจมหาชน อำนาจมหาชนนั้น ปรากฏมาจากมติมหาชน
หมายความว่า การกระทำสิ่งใดให้ดำเนินตามความเห็นของคนส่วนมากของชาติ"⁵²

คำเชิญชวนให้ปฏิบัติตามรัฐนิยมข้างต้นนั้น เป็นคำเชิญชวนที่เน้นนำจิตใจประชาชน
โดยการอ้างถึง รัฐนิยมที่ปฏิบัติตามนับเป็นมรรยาทและมีความเป็นมติมหาชน นั้นก็หมายความว่า
ถ้าหากเป็นมติมหาชนแล้ว การปฏิบัติตามเป็นสิ่งจำเป็นต้องทำเพราะ เป็นความเห็นของคน
ส่วนใหญ่

รัฐบาลจอมพล ป.พิบูลสงคราม อ้างเอารัฐนิยมทั้ง 12 ฉบับ เป็นข้อเรียกร้องให้
ประชาชนมีความรักชาติ ความสามัคคี การสร้างชาติและวัฒนธรรม ⁵³

และยังมีคำขวัญเกี่ยวกับรัฐนิยม หรือชาตินิยม เช่น ⁵⁴

"ไทยพึงนิยมไทย"

"คนที่ไม่รักชาติคือเกิดมารกโลก"

"ตัวตายดีกว่าชาติตาย"

7. ใช้วิธีการเขียนบทความของจอมพล ป.พิบูลสงคราม ทั้งลงในหนังสือพิมพ์ และ
อ่านออกกรายการวิทยุในรายการนายมัน-คง ดังได้กล่าวมาแล้วข้างต้น

สำหรับการเขียนบทความนั้น จอมพล ป.พิบูลสงคราม เขียนออกไปเผยแพร่
ตามหนังสือพิมพ์ฉบับต่าง ๆ โดยใช้นามปากกาแทน ⁵⁵ ชื่อจริง เช่น ออกไป 2725 สามัคคีไทย

⁵² รวมรัฐนิยม (พระนคร : โรงพิมพ์สมัยนิยม 2484), หน้า 4-5.

⁵³ อนันต์ พิบูลสงคราม จอมพล ป.พิบูลสงคราม เล่ม 2 (กรุงเทพมหานคร :
ศูนย์การพิมพ์, 2518), หน้า 53.

⁵⁴ พานิต รวมศิลป์, "นโยบายพัฒนาเศรษฐกิจ สมัยรัฐบาลจอมพล ป.พิบูลสงคราม
ตั้งแต่ พ.ศ.2418 ถึง พ.ศ.2487" วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชา
ประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2521, หน้า 68

⁵⁵ จะเห็นได้ว่าวิธีการนี้ รัชกาลที่ 6 ทรงเคยใช้เผยแพร่ลัทธิชาตินิยมมาก่อนแล้ว

สามัคคีชัย ผิงไทย และแม่สายเป็นต้น ส่วนชื่อบทความที่เขียน เช่น ชาติไทยไต่ลวดข้ามเขา
ได้ดี หรือเราตายดีกว่าชาติตาย

รัฐบาลของจอมพล ป.พิบูลสงคราม คงเห็นความสำคัญของการเผยแพร่ความคิด
ผ่านสื่อในรูปแบบหนังสือพิมพ์ ซึ่งอาจเป็นไปได้ว่าหากมีหนังสือพิมพ์เป็นของรัฐบาลแล้วไม่ต้องพึ่งพา
ของเอกชนซึ่งอาจทำให้เผยแพร่อุดมการณ์รัฐนิยมได้ผลมากยิ่งขึ้น ดังนั้น วันที่ 14 กรกฎาคม
2485 อันเป็นวันคล้ายวันเกิดของจอมพล ป.พิบูลสงคราม รัฐบาลจึงถือเป็นฤกษ์ออกหนังสือพิมพ์
ของรัฐชื่อ วัฒนธรรม แต่เผยแพร่ไม่นานก็เลิก 56

8. ใช้ภาษาไทยเป็นสื่อในการเผยแพร่อุดมการณ์ชาตินิยม ดังที่จอมพล ป.พิบูลสงคราม
ได้เคยให้สัมภาษณ์หนังสือพิมพ์ เมื่อวันที่ 7 มิถุนายน พ.ศ. 2483 ว่า "การแก้ไขให้ราษฎรภาคใต้
พูดภาษาไทย เพราะราษฎรนิยมพูดภาษาอื่น และภาษาพื้นต้องแก้ไขให้ปฏิบัติตามรัฐนิยมฉบับ
ที่ 9" 57

9. ใช้พระสงฆ์เป็นกลไกเผยแพร่อุดมการณ์ชาตินิยมโดย "ให้พระไปเทศน์สอนประชาชน
ตามหลักนโยบายสร้างชาติของรัฐบาล" 58 การใช้พระนี้รัฐบาลคงเห็นว่าพระมีอยู่ทุกตำบลหรือ
ทั่วประเทศ น่าจะสามารถทำการเผยแพร่อุดมการณ์ชาตินิยมได้อย่างทั่วถึงและได้ผล เพราะสังคม
ไทยประชาชนมักจะเชื่อและให้ความเคารพนับถือพระสงฆ์อยู่เป็นทุนเดิมอยู่แล้ว

---

56 กองจดหมายเหตุแห่งชาติ, เอกสาร มท.202.11/16 กรมโฆษณาการ มาช่วย
เผยแพร่หนังสือพิมพ์วัฒนธรรม.

57 กองจดหมายเหตุแห่งชาติ, เอกสาร ส.ร.0201.9.2.1/3 คำสัมภาษณ์นาย-
รัฐมนตรีแก่ผู้แทนหนังสือพิมพ์.

58 กองจดหมายเหตุแห่งชาติ, เอกสาร ส.ร.0201.10/115 ขอความร่วมมือ
คณะสงฆ์ ในการสั่งสอนอบรมประชาชน.

10. ใช้สัญลักษณ์ ในรูปของอนุสาวรีย์เป็นสื่อในการสื่ออุดมการณ์ชาตินิยม โดยเฉพาะอนุสาวรีย์ชัยสมรภูมิ ซึ่งวางศิลาฤกษ์โดย จอมพล ป.พิบูลสงคราม เมื่อวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ.2484 อันเป็นวันคล้ายวันยึดอำนาจการปกครอง จากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ครั้นเมื่อวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ.2485 จอมพล ป.พิบูลสงคราม มาเป็นประธานทำพิธีเปิดอนุสาวรีย์แห่งนี้ ซึ่งสร้างเป็นอนุสาวรีย์แก่ข้าราชการ ทหาร ตำรวจ พลเรือนที่เสียชีวิตรบสงครามอินโดจีน อันเป็นสงครามที่ จอมพล ป.พิบูลสงคราม ได้สร้างบารมีแก่ตนเองดังกล่าวมาแล้ว เพราะว่าผลจากสงครามนี้ทำให้ไทยได้ดินแดนคืน

ในวันเปิดอนุสาวรีย์ชัยสมรภูมิ จอมพล ป.พิบูลสงครามได้กล่าวคำปราศรัยความว่า

"อนุสาวรีย์ชัยสมรภูมินี้ เป็นเครื่องเตือนใจปวงชนชาวไทยโดยไม่มีวันลืมว่าประเทศไทยได้กู้ศักดิ์ศรีของตนสำเร็จด้วยน้ำมือวีรชนคนไทยทั้ง 5 เหล่า คือทหารบก ทหารเรือ ทหารอากาศ ตำรวจ และพลเรือน ซึ่งต่างได้ยอมเสียสละชีพเพื่อชาติ อันเป็นการเสียสละสูงสุดที่ไม่มีการเสียสละใด ๆ ยิ่งไปกว่า อนุสาวรีย์ที่สำคัญนี้ นอกจากจะเป็นเครื่องย้ำความระลึกในเกียรติประวัติของวีรชนคนไทยแล้วยังเป็นเครื่องกล่อมเกลาร้ําใจให้อนุชนคนไทยรุ่นหลังมีความมานะบากบั่น อดทน ปลุกใจให้กล้าหาญไม่กลัวตายในการกู้เกียรติของชาติ ทั้งปลุกความรักชาติให้เกิดอย่างสมบูรณ์ จะต้องล้าลึกถึงคุณธรรมเหล่านี้ และตั้งปณิธานร่วมกันในอันที่จะป้องกันเอกราช และอิสระภาพ อันเป็นเกียรติสูงสุดของชาติไว้จนถึงเลือดหยดสุดท้าย อนุสาวรีย์ชัยสมรภูมิ เป็นเป้าหมายแห่งการประสานความสามัคคีของพี่น้องไทยทุกเหล่าให้ร่วมมือร่วมใจกันศรัทธาความเป็นไทยของประเทศไทยไว้ตราบนานชั่วนิรันดร์" 59

ในการใช้อนุสาวรีย์สื่อความรักชาติหรืออุดมการณ์ชาตินิยมนี้ ยังเน้นย้ำด้วยการสื่อในรูปของการออกแสดงมหรสพที่มีรูปของอนุสาวรีย์ ชัยสมรภูมิคืออีกสองปี หลังจากเปิดอนุสาวรีย์ชัย

---

59 แปลก พิบูลสงคราม, อนุสรณ์ในพิธีบรรจุอัฐิ ฯพณฯ จอมพล ป.พิบูลสงคราม (พระนคร : โรงพิมพ์กัณฑ์ประดิษฐ์, 2502), หน้า 65-66.

สมรภูมิแล้วรัฐบาลได้ออกแสดงบทพูดอนุสาวรีย์ชัยสมรภูมิ ซึ่งแสดงให้เห็นว่ารัฐบาลต้องการเน้นย้ำเหตุการณ์สงครามอินโดจีน โดยการใช้แลมป์เป็นสื่อตอกย้ำความทรงจำอีกครั้งหนึ่ง⁶⁰

11. ใช้เหตุการณ์เรียกร้องดินแดนจากฝรั่งเศสเป็นสถานการณ์ที่นอกจากจะสร้างบารมีอำนาจให้แก่จอมพล ป.พิบูลสงคราม ทางหนึ่งแล้ว ในอีกทางหนึ่งเขายังใช้สถานการณ์นี้สร้างลัทธิชาตินิยมหรือรัฐนิยมขึ้น ในเหตุการณ์เรียกร้องดินแดนจนกลายเป็นสงครามอินโดจีนนั้น หลวงวิจิตร วาการ ได้กล่าวออกอากาศทางวิทยุกระจายเสียงเมื่อวันที่ 1 ธันวาคม พ.ศ. 2483 ในหัวข้อเรื่อง "ไทยจะชนะ" อันเป็นข้อความที่แสดงถึงความรักชาติตามอุดมการณ์ดังกล่าวดังนี้

"ลัทธิชาตินิยมหรือที่ข้าพเจ้าชอบเรียกอีกอย่างหนึ่งว่าลัทธิชาติ ได้ฝังตัวและแผ่ซ่านไปอย่างรุนแรง ทั้งในฝั่งซ้ายแม่น้ำโขง และกรุงกัมพูชา รัฐนิยมฉบับที่ 2 ของเรากำลังได้รับการเผยแพร่ อย่างดีในดินแดนเหล่านั้น พวกหมอล้านฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงมีกายบึ้ง บึ้ง คุ้มร้องไห้ เป็นข้อความแสดงให้เห็นถึงหลายฐานึกความเป็นชาติไทยและการต่อสู้เพื่ออิสระภาพ"⁶¹

12. เผยแพร่อุดมการณ์ชาตินิยมให้กับเยาวชน ในสมัยนั้นมีการเกี่ยวกับเยาวชนซึ่งเกิดขึ้นในยุคจอมพล ป.พิบูลสงคราม ดังกล่าวมาแล้ว กิจกรรมเรียกว่า "ยุวชน" นำเอาเยาวชนมาฝึก "ให้ยุวชนมีความรู้ในการป้องกันบ้านเมืองมีน้ำใจกล้าหาญมานะอดทน และเป็นรองผู้บังคับบัญชาทหาร เมื่อเกิดสงคราม"⁶² ซึ่งเป็นการฝึกความรักชาติให้เกิดขึ้นตามอุดมการณ์ชาตินิยมนั่นเอง

---

⁶⁰สมบัติ จันทรวงศ์, แสดงบทกับสังคม (กรุงเทพมหานคร : อักษรเจริญทัศน์, 2526) หน้า 29 - 30.

⁶¹ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ, เอกสาร ส.ร.0201.35/7 สุนทรพจน์และคำปราศรัยของบุคคลสำคัญเนื่องด้วยการขอปรับปรุงเส้นเขตแดนระหว่างไทย-อินโดจีน-ฝรั่งเศส

⁶² กองจดหมายเหตุแห่งชาติ, เอกสาร ส.ร.0201.88/22 เงินค่าส่งเสริมในการฝึกยุทธการ

นอกจากจะฝึกให้ยุวชนเกิดความรู้สึกรักชาติแล้ว จอมพล ป.พิบูลสงคราม ยังทำให้ยุวชนกวัดขันดูแล ประชาชนทั่วไปให้ปฏิบัติตามอุดมการณ์ชาตินิยม โดยมีคำสั่งของนายกรัฐมนตรีให้ยุวชนทหารช่วยกวัดขันประชาชนให้ปฏิบัติตาม พระราชบัญญัติบำรุงวัฒนธรรมและรัฐนิยมอีกด้วย 63

13. ใช้วิธีการเผยแพร่รัฐนิยมโดยการประกาศวันชาติ เปลี่ยนชื่อประเทศ และกำหนดวันรัฐธรรมนูญ คือเปลี่ยนชื่อประเทศจากสยามเป็นไทยและคนสยามเป็นคนไทย เมื่อวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2482 64 และต่อมาก็เปลี่ยนเพลงชาติให้สอดคล้องกัน 65

หลังจากเปลี่ยนชื่อประเทศแล้ว รัฐบาลได้อ้างว่าได้รับการสนับสนุน และยอมรับจากมิตรประเทศและสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร และมีสิ่งสนใจคือข้อความนี้ยังแฝงไปด้วยเนื้อหาความเป็นชาตินิยม

"อันความรักชาติ และความตื่นตัวในความรักชาติของพี่น้องชาวไทย
ในสมัยนี้ได้ปรากฏชัดแจ้งยิ่งขึ้นเมื่อประชาชนทุกส่วนแห่งราชอาณาจักร
ได้แสดงความเห็นสอดคล้องต้องกันกับรัฐบาลในการเปลี่ยนชื่อประเทศนี้

---

63 กองจดหมายเหตุแห่งชาติ, เอกสาร ส.ร.0201.55/11 ส่งยุวชนทหารช่วยให้การกวัดขันวัฒนธรรม

64 การเปลี่ยนชื่อประเทศอีกนัยหนึ่งคือการต้องการทำลายทรัพยากรทางการเมืองของพระมหากษัตริย์ เพราะการปกครองสยามแต่เดิมมาจะมีอุดมการณ์ กษัตริย์ทรงเป็นผู้นำอันยิ่งใหญ่ตามลัทธิการปกครอง แนวทวารวядังเห็นได้จากคำที่พูดถึงพระมหากษัตริย์ว่าทรงเป็น "สยามินทร์" ดังนั้นเมื่อทำการเปลี่ยนชื่อประเทศเป็นไทยแล้วจึงไม่มีไทยมินทร์ อันเป็นการทำลายทรัพยากรทางการเมืองของคู่แข่งชั้นอีกทางหนึ่ง

65 มีการกำหนดให้เคารพเพลงชาติ ธงชาติ และเพลงสรรเสริญพระบารมี ตามมาตรา 3 แห่งพระราชกฤษฎีกากำหนดวัฒนธรรม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2485

ประชาชน และสัญญาชาติว่าไทย อันเป็นมงคลนาม การที่ได้รับการรับรอง และสนับสนุนจากรัฐบาลของประเทศมหาจักร และต่อมาก็ได้รับความ เห็นชอบร่วมใจเป็นสมานฉันท์ จากสภาผู้แทนราษฎร ดังเห็นได้จาก รัฐธรรมนูญแก้ไข เพิ่มเติมว่าด้วยนามประเทศนั้นแล้ว ทั้งนี้เป็นสาย ชะนวนสำคัญที่นำไปสู่การประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับต่อ ๆ มา ตามแต่จะ เหมาะสม และต้องด้วยมติมหาชนในอันที่จะช่วยกันส่งเสริมความวัฒนา ของประเทศชาติในระบอบรัฐธรรมนูญ" 66

นอกจากจะเปลี่ยนชื่อประเทศ 67 ในวันดังกล่าวแล้วรัฐบาลยังให้ถือว่า วันที่ 24 มิถุนายน เป็นวันชาติ และในวันที่ 10 ธันวาคม เป็นวันรัฐธรรมนูญ ซึ่งรัฐบาลถือว่าเป็นวัน สำคัญของชาติ

สรุป

ความชอบธรรมเป็นทรัพยากรทางการเมือง เพราะสามารถส่งผลให้ผู้ปกครองที่มี ความชอบธรรมสามารถมีอำนาจทางการเมืองได้ ความชอบธรรมทางการเมืองสามารถสร้าง และมิได้ และความชอบธรรมทางการเมืองจะทำได้เมื่อคนในสังคมยอมรับว่าผู้นั้นมีสิทธิถูกต้อง หรือโดยชอบ ในอันที่จะเป็นหรือทำการปกครองหรือดำรงตำแหน่งทางการเมือง

สำหรับกรณีจอมพล ป. พิบูลสงคราม ผู้ซึ่งตระหนักถึงความสำคัญของทรัพยากรทาง อำนาจชนิดนี้อยู่ไม่น้อยก็ได้สร้างความชอบธรรมให้แก่ตนเอง โดยเน้นการสร้างทรัพยากรทาง

---

66 วิลาศ โอสถานนท์ ความสืบเนื่องในงานฉลองรัฐธรรมนูญ บ.ป.2482
(พระนคร : ไม่ปรากฏแหล่งพิมพ์) 2482, หน้า 52-53.

67 ได้มีการแก้ไขรัฐธรรมนูญ มาตรา 3 แก้ไขเพิ่มเติมว่าด้วยนามประเทศ
พ.ศ.2482

อำนาจที่มีคุณลักษณะอันสอดคล้องกับระบอบการปกครอง และบริบททางการเมืองสังคมเป็นสำคัญ ซึ่งได้แก่การเน้นรัฐธรรมนูญนิยมและชาตินิยม

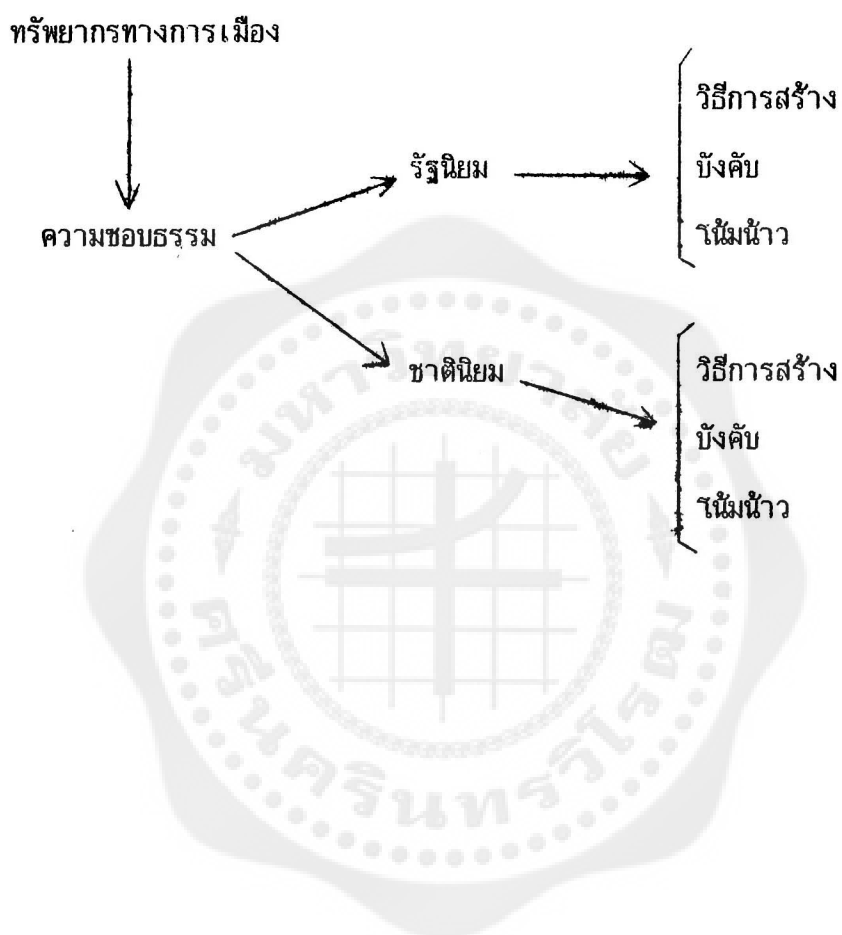
รัฐธรรมนูญนิยมได้รับการยกย่องเชิดชูให้มีความสำคัญว่าเป็นของสูงและเป็นหัวใจสำคัญของการปกครอง จอมพล ป. พิบูลสงคราม พยายามสร้างการยอมรับรัฐธรรมนูญด้วยวิธีการทั้งที่เป็นการบังคับเช่น ออกเป็นกฎหมาย และการโน้มน้าวชักชวน เช่น การขอร้องเชิญชวน การเผยแพร่ แนวความคิดในรูปสัญลักษณ์ หรือบทเพลงหรือคำขวัญ เป็นต้น

ชาตินิยม เป็นการเน้นความรู้สึกรักชาติ อันเป็นการสร้างความรู้สึกรักชาติหลังจากการเปลี่ยนแปลงการปกครองว่าสยามกลายเป็นไทย ต้องมีความวัฒนาหรือเจริญมากขึ้นกว่าเดิม (ระบอบการปกครองเก่า) สาระที่เน้นเพื่อให้เกิดความรักชาติ คือการสร้างหรือฟื้นฟูวัฒนธรรม อันเป็นวัฒนธรรมที่บ่งบอกถึงความเจริญของประเทศ ส่วนวิธีการนั้นก็เช่นเดียวกับการสร้างการยอมรับรัฐธรรมนูญคือมีทั้งการบังคับและโน้มน้าวจิตใจ

การสร้างทรัพยากรทางการเมือง ด้วยการสร้างความชอบธรรมนี้เราจะเห็นได้ว่าในช่วงแรก ๆ ของการมีอำนาจของเขาจะเป็นช่วงที่ได้ประสบผลสำเร็จมาก เพราะไม่มีการสร้าง หรือคิดกิจกรรมเกี่ยวกับรัฐธรรมนูญรัฐนิยม อย่างกว้างขวาง และได้รับการตอบรับหรือตอบสนองจากสังคมอย่างดี แต่ในช่วงหลัง ทรัพยากรทางการเมือง ในระบอบการปกครองแบบรัฐสภาอันมีการเลือกตั้ง และมีพรรคการเมืองดังกล่าวมาแล้วในบทที่ 4 กลายเป็นทรัพยากรทางการเมืองที่สำคัญกว่า แต่จอมพล ป. พิบูลสงคราม ไม่ได้สร้างทรัพยากรส่วนนี้อย่างจริงจัง

แผนภูมิการแสดงทรัพยากรทางการเมือง
โดยมีทั้งความชอบธรรม ของจอมพล ป.พิบูลสงคราม

บุคลิกภาพและบารมี

ความนำ

บุคลิกภาพ (personality) เป็นลักษณะของบุคคลโดยรวม ๆ ซึ่งแสดงออกมา ผู้ที่มีบุคลิกภาพดีมักจะเป็นที่ได้รับความสนใจต้องตาต้องใจจากผู้อื่น ผู้ที่มีบุคลิกภาพดีส่วนใหญ่มักจะมีองค์ประกอบย่อยต่าง ๆ ของบุคคลนั้น เช่น น้ำเสียงดี รูปร่างหน้าตาดี ความรู้ความสามารถพูดจา กิริยามารยาทดีด้วย

ส่วนบารมี (charisma) นั้น มีลักษณะดังนี้¹

- 1) ผู้นำบารมีมักจะปรากฏตัวขึ้นในสภาพการณ์ที่มีวิกฤตการณ์ทางสังคมอย่างร้ายแรง ซึ่งในเวลาเช่นนั้น ประชาชนต้องการที่จะหาหลักพึ่งพิงยึดเหนี่ยวจิตใจ
- 2) ผู้นำบารมีจะต้องมีโองการหรือคำสั่ง (mandate) ซึ่งเข้ากันได้ดีกับสภาพสังคม ซึ่งกำลังระส่ำระสาย โองการนี้จะต้องสอดคล้องกับความปรารถนาและความหวังอันสูงสุดของประชาชนในสังคมนั้น และมีเนื้อหาที่ปิดเป้าทุกข์ และบำรุงสุขให้กับสังคมที่วุ่นวายนั่น
- 3) ผู้นำบารมี จะต้องสามารถทำให้อำนาจบารมีของเขาเปลี่ยนแปลงคุณค่าและความเชื่อถือในสังคมให้สอดคล้องกับอุดมการณ์และโครงการของเขา ซึ่งผู้นำจะต้องมีคุณลักษณะพิเศษ เพื่อทำให้ประชาชนส่วนใหญ่เห็นว่ามีความเหมาะสมเหนือบุพชนธรรมดา
- 4) ผู้นำบารมีจะต้องสามารถทำให้อำนาจและอิทธิพลของเขา เป็นแบบแผนที่ประพฤติปฏิบัติอย่างสม่ำเสมอ (routinization) คือนโยบายและคำสั่งของผู้นำต้องได้รับการยอมรับทั่วไปและอาจเป็นบรรทัดฐานของสังคมนั้น

¹กมล สุพานิช เอกแสงศรี. "เอเชียกับทฤษฎี ผู้นำเปี่ยมด้วยบารมี", วารสารสังคมศาสตร์ (เมษายน 2518) หน้า 3-6

จะเห็นว่าทั้งบุคลิกภาพและบารมีของผู้เป็นคุณสมบัตินั้นเป็นผู้เป็นผู้นำ ซึ่งถือว่าเป็นทรัพยากรทางอำนาจที่มีติดตัวมาและสามารถสร้างขึ้นมาภายหลังได้ ดังนั้นในการวิเคราะห์ในบทนี้จึงไม่อาจแยกวิเคราะห์ได้อย่างเด็ดขาดว่าอะไรคือบุคลิกภาพ อะไรคือบารมีจึงจะทำการวิเคราะห์ รวม ๆ คาบเกี่ยวกันไป

บุคลิกภาพส่วนตัวของจอมพล ป.พิบูลสงคราม

กล่าวกันว่า จอมพล ป.พิบูลสงคราม ¹⁰⁶ เป็นบุคคลที่มีความเฉลียวฉลาดปฏิภาณไหวพริบดีมาตั้งแต่วัยเด็ก มีความมานะอดทน บากบั่น หมั่นเพียรในการศึกษา ดังเห็นได้จากหลังจากจบโรงเรียนนายร้อยทหารบกแล้ว เขาได้คะแนนดี และสามารถเข้าเรียนโรงเรียนเสนาธิการทหาร ในขณะมียศเป็นเพียงร้อยโทเท่านั้น และยังสามารถสอบสำเร็จหลักสูตรเสนาธิการทหารเป็นอันดับหนึ่ง จนได้รับทุนไปศึกษาวิชาทหารปืนใหญ่ ณ ประเทศฝรั่งเศส

จอมพล ป.พิบูลสงคราม นอกจากจะเป็นคนเรียนหนังสือเก่งแล้ว เขายังมีนิสัยส่วนตัวเป็นคนเรียบง่าย พูดจาไพเราะ โอบอ้อมอารีกับเพื่อนฝูง

เมื่อจอมพล ป. พิบูลสงคราม จบจากการศึกษาวิชาทหารปืนใหญ่แล้วก็กลับเข้ามารับราชการ เป็นอาจารย์ในโรงเรียนเสนาธิการทหารบก ซึ่งในโอกาสนี้เองที่ทำให้เขาได้สร้างการยอมรับจากบรรดาลูกศิษย์ และได้มีโอกาสพูดคุยกับทหารผู้ใหญ่และได้ร่วมกันทำการเปลี่ยนแปลงการปกครองดังกล่าวนั้นแล้ว

หลังเปลี่ยนแปลงการปกครองเขาได้ร่วมเป็นรัฐบาลและได้แสดงบทบาททางการเมืองที่สำคัญด้านบุคลิกภาพความเป็นทหารจนทำให้เขามีลักษณะความเป็นผู้นำเด่นชัดขึ้นอย่างชัดเจน นั่นคือเหตุการณ์เหล่านี้คือเหตุการณ์ส่งเสริมบุคลิกภาพความเป็นนายทหารที่กล้าหาญ เข้มแข็งและฉลาด ได้แก่

- 1) การปราบกบฏบวรเดช พ.ศ.2476
- 2) การกวาดล้างบริษัททางการเมืองหรือคดียกย พ.ศ.2482

3) การเรียกร้องดินแดนอินโดจีน จ. ฝรั่งเศส พ.ศ. 2484

4) การประกาศสงครามกับฝ่ายพันธมิตร พ.ศ. 2485

การเสริมสร้างบารมีส่วนตัวของ จอมพล ป.พิบูลสงคราม

การเสริมสร้างบารมีเป็นการสร้างทรัพยากรทางอำนาจประการหนึ่ง เพราะผู้บารมี จะได้รับการยอมรับว่าเป็นผู้นำ อนันต์ พิบูลสงคราม ได้เขียนถึง การสร้างอำนาจของจอมพล ป. พิบูลสงครามว่า การมีอำนาจ เหมือนกับการนั่งเก้าอี้คือการนั่งเก้าอี้ที่สูงกว่าคนอื่นหมายความว่า มีอำนาจมากกว่าคนอื่น การสร้างอำนาจก็ทำได้โดยการสร้างทรัพยากรทางอำนาจให้มากกว่าคนอื่น หรือไม่ก็ทำลายทรัพยากรอำนาจของผู้อื่น ดังที่ อนันต์ พิบูลสงคราม อูบมาอูบไฉนว่า "คนจะนั่งเก้าอี้ให้สูงกว่าผู้อื่นนั้นอาจทำได้สองวิธี คือวิธีแรกโดยพยายามเสริมเก้าอี้ของตัวเองให้สูงขึ้น อีกวิธีหนึ่งโดยตัดขาเก้าอี้ของผู้อื่นให้ต่ำลง"²

การทำให้ผู้นำดูเหมือนว่า เป็นผู้มีความบารมีที่เคยปรากฏในสังคมไทยวิธีหนึ่ง ป่อยครั้งมากที่สุดคือการอ้างคำทำนายของหมอดู (โหราศาสตร์) ซึ่งกรณีของจอมพล ป.พิบูลสงคราม ก็เช่นกัน

"คำของหมอดูจีนสูงอายุคนหนึ่งที่ได้เคยทำนายไว้อย่างแม่นยำนานมาแล้ว ตั้งแต่ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองใหม่ ๆ ว่าท่านผู้นี้ดูเข้มแข็งนัก ในภายหน้า จะมีอำนาจวาสนาสูง เด่น รุ่งโรจน์ เป็นที่พึ่งแก่คนทั้งหลาย ประจุมหาสมุทรเป็นที่อาศัยของฝูงปลาทั้งเล็กใหญ่ ประกอบด้วยลักษณะใบหน้า ที่อึมเิบ กิริยา ท่าทางสง่าผ่าเผย วาจาสูงจาคนพิง หางตาต่ำ ใบหูยาว อันล้วนเป็นลักษณะของผู้มีบุญและมีเคราะห์ร้ายท่านได้สำเร็จ"³

---

² อนันต์ พิบูลสงคราม, จอมพล ป.พิบูลสงคราม เล่ม 2 (กรุงเทพมหานคร : ศูนย์การพิมพ์, 2518), หน้า 18.

³ อนันต์ พิบูลสงคราม, จอมพล ป.พิบูลสงคราม เล่ม 4 (กรุงเทพมหานคร : ศูนย์การพิมพ์, 2519), หน้า 68.

นอกจากนี้ยังมีความหมายอีกชุดหนึ่งว่า

"มีผู้ทำนายว่าต่อไปภายภาคหน้าจะได้เป็นขุนน้ำขุนนางใหญ่โต โดยเหตุที่มีลักษณะพิเศษ บริเวณใบหน้า นอกจากใบหน้าเกลี้ยงเกลาแล้ว ยังปรากฏว่าใบหูซึ่งยาววั้นั้น มีระดับต่ำกว่าดวงตาจนเกิดสังเกตุ (คือเอาฝ่ามือปิดหน้า คาคบหู ลงมาจะเห็นนัยน์ตาได้ถนัดหรือถ้าปิดนัยน์ตาก็เห็นหูทั้งสองข้าง ไม่เต็มรูป) ซึ่งหาไม่ได้ง่ายนักในบุคคลส่วนมากจึงได้ชื่อว่าแปลก" 4

การทำนายอนาคตของ จอมพล ป.พิบูลสงคราม ได้มีการกระทำตั้งแต่ครั้งยังอยู่ในวัยเด็ก "คงเป็นสัญลักษณ์บอกรับทราบถึงอนาคตของเด็กคนนี้จะเป็เด็กที่มีอนาคตรุ่งโรจน์" 5

การเสริมสร้างบารมีเพื่อให้ผู้นำมีบารมีหรือมีบุคลิกภาพความเป็นผู้นำอีกวิธีหนึ่ง คือการยกย่องเชิดชูผู้นำต่อสาธารณชน ซึ่งจอมพล ป.พิบูลสงครามก็ใช้วิธีนี้เช่นกัน ดังเห็นได้จากข้าหลวงกล่าวอบรมประชาชนด้วยถ้อยคำที่ยกย่อง จอมพล ป.พิบูลสงครามว่า "ท่านผู้นำแห่งชาติเป็นมหาบุรุษของไทย ยุคปัจจุบันจะต้องเกิดทุนด้วยความเคารพบูชา" 6

นโยบายสำคัญของผู้นำได้รับการผลักดันเพื่อให้เป็นแนวปฏิบัติประจำสำหรับประชาชน "ให้ประชาชนมีหน้าที่ที่ควรปฏิบัติคือ ท้าตามคำตักเตือนแนะนำชี้แจง พระราชกำหนด กฎหมาย

4 บุญทรง สราวุธ, 15 นายกรัฐมนตรีในระบอบการปกครองประชาธิปไตย (กรุงเทพมหานคร : สหพันธ์การพิมพ์, 2520), หน้า 101.

5 วิเทศกรณีย์, เหตุการณ์การเมือง 43 ปี แห่งระบอบประชาธิปไตย (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ร่วมการพิมพ์, 2518) หน้า 54.

6 กองจดหมายเหตุแห่งชาติ, เอกสาร มท.2.2.3/41 ข้าหลวงจังหวัดตากประชุมอบรมสั่งสอนราษฎร.

ที่ได้ประกาศให้ทราบ"⁷ ซึ่งแนวนโยบายของจอมพล ป.พิบูลสงคราม คือ รัฐธรรมนูญนิยม และรัฐนิยมดังกล่าวมาแล้ว

สื่อมวลชนโดยเฉพาะหนังสือพิมพ์ต่าง ๆ ได้ช่วยกันลงข้อความอันเป็นคำขวัญที่ยกย่อง จอมพล ป.พิบูลสงคราม เช่น

หนังสือพิมพ์ นิก	เสนอคำขวัญว่า	"แนวพิบูลสงคราม"
" สุวันฉฤภา "	"	"ความปลอดภัยแห่งชาติอยู่ที่เชื่อผู้นำ"
" ศรีกรุง "	"	"เชื่อพิบูลสงครามชาติไม่แตกสลาย"
" ประชามิตร "	"	"เชื่อพิบูลสงครามชาติปลอดภัย"
" ไทยราษฎร์ "	"	"เชื่อพิบูลสงครามชาติไม่แตกแยก"
" ปะมาญวัน "	"	"เชื่อผู้นำทำให้ชาติพ้นภัย"
" สุภาพบุรุษ "	"	"เชื่อมั่นในท่านผู้นำชาติปลอดภัย"
" ข่าวภาพ "	"	"เชื่อและตามผู้นำชาติจะสวัสดิ์"
" ประชาชาติ "	"	"ความปลอดภัยของชาติ อยู่ที่เชื่อและทำตามท่านพิบูลสงคราม"

สื่อมวลชนประเภทวิทยุกระจายเสียงก็ถูก จอมพล ป.พิบูลสงคราม ใช้เป็นเครื่องมือเสริมบารมี โดยการเสนอบทสนทนา เชิดชูความเป็นผู้นำให้มีบทบาทสูงเด่นในสายตาประชาชนทั่วไป⁸ โดยเฉพาะอย่างยิ่งรายการสนทนา นายมัน-นายคง เป็นรายการที่เน้น ฟัง คิด เชื่อ ตามผู้นำ และยกย่องผู้นำมาก เชิดชูจอมพล ป.พิบูลสงคราม ด้วยการเสนอให้ใช้คำว่า

7 กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสาร มท.2.2.10/5 สำนักรพจน์ของท่านนายกรัฐมนตรี มนตรีกล่าวแก่ประชาชนทางวิทยุกระจายเสียง 27 พฤศจิกายน 2484

8 เทียมจันทร์ อ่ำแห้ว, "บทบาททางการเมืองและการปกครองของจอมพล ป.พิบูลสงคราม (พ.ศ.2475 - 2482)" วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2521, หน้า 317 - 318.

พิบูลสวัสดิ์ อันเป็นคำที่มีความหมายว่า จอมพล ป.พิบูลสงคราม จะมีความสวัสดิภาพ ปลอดภัย และเชิดชูสูงส่งเท่าเทียมกับผู้นำระดับโลก เช่น อิตาเลอและมุสโสลินี

"ในคำหับ ภาควิตติตา ของอินเตีย กล่าวไว้ว่า พระผู้เป็นเจ้าย่อม
แบ่งภาคมาเกิด ในดินแดนที่ต้องการกอบกู้เพราะเหตุดังนี้เองท่านอิตเลอ
ท่านมุสโสลินี และท่านพิบูลสงครามจึงได้มาเกิด เพื่อกอบกู้ชะตา
ประเทศชาติ ของท่านเหล่านี้" 9

ผู้ที่มีบารมีสูงนั้นจะมีคุณลักษณะเด่นเป็นพิเศษกว่าคนอื่น ๆ ทั่วไป ในกรณีของ จอมพล ป.พิบูลสงคราม นอกจากจะมี รูปร่างหน้าตาพิเศษกว่าคนอื่น ดังกล่าวได้แล้ว เขายังเป็น คนดวงแข็ง ถูกลอบบองร้ายหลายครั้งแต่ก็ไม่เป็นอันตรายถึงชีวิต "ได้ถูกบองร้ายเกือบถึงชีวิต มาแล้วหลายครั้ง หลายครา แต่ก็รอดพ้นอันตรายได้อย่างหวุดหวิดเหมือนปาฏิหาร... นับว่าเป็น อัศจรรย์ และมหัศจรรย์ทีเดียว ... ถ้าไม่กล่าวว่าเป็นอัศจรรย์และมหัศจรรย์แล้วจะกล่าว ว่าอย่างไร"10

จอมพล ป.พิบูลสงคราม เป็นนายกรัฐมนตรี หลังเปลี่ยนแปลงการปกครองแผ่นดินที่ ถูกลอบทำร้ายบ่อยครั้งที่สุด ซึ่งวิธีการมีทั้งถูกลอบวางยาพิษ โดยถูกวางในอาหารสำหรับการรับ ประทานในครอบครัวของเขา¹¹ การถูกยิง โดยนายสี บุตุตา ซึ่งเป็นคนรับใช้ภายในบ้าน หรือการถูกยิงโดยคนร้ายที่ห้องสนามหลวง ขณะมาแจกถ้วยรางวัลแข่งขันฟุตบอล และอื่น ๆ อีก

9 บทสนทนาระหว่างนายมันพูชาติ - นายคง รักไทย เมื่อวันที่ 14 กรกฎาคม

2485

10 สิริ เปรมจิตต์, ชีวิตทางการเมืองของจอมพล ป.พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรี ผู้อาวุโสสูงสุดของโลก (กรุงเทพมหานคร : อักษรศาสตร์พิมพ์, 2500), หน้า 8

11 ดูเหมือนว่าลูกสาวจะได้รับผลจากยาพิษรุนแรงกว่าเขาเสียอีก

นับว่าเป็น "นายกรัฐมนตรีที่ถูกบงร้ายมากที่สุด (6 ครั้ง) แต่ก็รอดมาได้ทุกครั้งจึงมีผู้เปรียบว่าเหมือนแมวที่มีเก้าชีวิต" 12

การที่จอมพล บ.พิบูลสงคราม ถูกบงร้ายและลอบสังหารเมื่อครั้งยังอยู่ในตำแหน่งทางการเมืองและการทหารนั้นคงเป็นเรื่องราวอัศจรรย์ที่เขาอดชีวิตมาได้ ซึ่งชาวคราวนี้ในขณะนั้นคงแพร่สะพัด ทั้งเมืองไทย ซึ่งแน่นอนว่าคนไทยย่อมเห็นว่า ต่อมบุษย์มหัศจรรย์ ดังที่เพื่อนผู้ร่วมงานทางการเมืองของเขาได้เขียนถึงเขาในภายหลังไปในด้านยกย่องให้เหมือนกับชีวิต ของฮิตเลอร์ และมุสโสลินี ผู้นำที่ยิ่งใหญ่ของโลกว่า

"บุคคลผู้นี้ (จอมพล บ. พิบูลสงคราม) มีชีวิตอยู่ท่ามกลางความอันตรายคล้ายกับมุสโสลินี และฮิตเลอร์ เขาถูกลอบทำร้ายหลายต่อหลายครั้ง แต่พระยาจักราชหาอาจทำอันตรายกับเขาได้ไม่ เขาปลอดภัยมาได้อย่างประหลาดมหัศจรรย์ เขาเป็นมนุษย์ประหลาดคนหนึ่ง ท่านเองเดียวกันกับฮิตเลอร์ผู้นำเยอรมัน" 13

การเสริมสร้างบารมีของจอมพล บ.พิบูลสงคราม อีกวิธีการหนึ่งคือการใช้สัญลักษณ์อันเป็นการสื่อสารทางการเมืองด้วยสัญลักษณ์ที่เป็นตัวแทนของจอมพล บ.พิบูลสงคราม ในฐานะที่เป็นนายกรัฐมนตรี หรือนักการเมืองการปกครองที่มีอำนาจ การสื่อสารด้วยสัญลักษณ์เป็นการสื่อที่มีประสิทธิภาพเพราะผู้รับยอมรับได้ โดยไม่ต้องต้าน การที่จะทำการสื่อสารเช่นนี้ได้ผู้สื่อต้องสามารถเลือกสัญลักษณ์สอดคล้องกับสังคม

---

12 พิมาน แจ่มจรัส, ชีวิตความรักและการต่อสู้ของ จอมพล บ.พิบูลสงคราม (พระนคร: ผ่านฟ้าการพิมพ์ 2502), หน้า 2.

13 ประยูร ภมรมนตรี, ชีวิต 5 แผ่นดินของข้าพเจ้า (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์บรรณกิจ, 2518) หน้า 53.

จอมพล ป.พิบูลสงคราม ใช้ไก่ และสีเขียวเป็นสัญลักษณ์ประจำตัว ซึ่งมีความหมายว่า ไก่คือปีระกา และสีเขียวคือวันพุธอันเป็นวันเกิดของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ภาพไก่มีลักษณะคล้ายครุฑมาก และไก่นี้จะยืนอยู่บนคทาอันเป็นเครื่องหมายของนายกรัฐมนตรี ภาพไก่อันนี้แพร่กระจายไปทั่วประเทศ

ในวันคล้ายวันเกิดของจอมพล ป. พิบูลสงคราม จะให้ประชาชนนำธูปมาประดับตามบ้านเรือนอย่างพร้อมเพรียงกัน ธูปที่ใช้ประดับนั้นจะมีไก่อางปีกอันเป็นสัญลักษณ์ประจำตัวของจอมพล ป.พิบูลสงครามติดอยู่ด้วย¹⁴

นอกจากจอมพล ป.พิบูลสงคราม ใช้ไก่เป็นสัญลักษณ์ประจำตัว เพื่อเน้นความเป็นจอมพล ป. พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรีแล้ว เขายังได้สร้างเก้าอี้ประจำตำแหน่งนายกรัฐมนตรี เก้าอี้ประจำตำแหน่งนี้ใช้สำหรับจอมพล ป.พิบูลสงคราม อันเป็นเครื่องหมายของตำแหน่งสูงสุดทางการเมืองโดยมีลักษณะเน้นความเป็นส่วนตัวมาก

ในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม (พ.ศ.2485 - 2496) รัฐบาลมีคำสั่งชักชวนให้ประชาชนนำรูปภาพของจอมพล ป.พิบูลสงคราม มาติดตามบ้านทุกหลังคาเรือน ทั้งนี้เพื่อให้ราษฎรได้รู้จักท่านผู้นำ¹⁵

การสร้างการยอมรับโดยใช้รูปภาพของจอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นสื่อนั้นยังได้ทำในรูปแบบของการแสดงความเคารพอีกด้วย โดยกำหนดให้โรงภาพยนตร์ทุกแห่งก่อนทำการฉายภาพยนตร์ให้ฉายภาพเต็มยศของจอมพล ป. พิบูลสงคราม เพื่อให้ผู้ชมภาพยนตร์ลุกขึ้นเพื่อทำ

---

14 แกมสุข นุ่มนนท์, "เมืองไทยยุคเชื้อผู้นำ"

15 กองจดหมายเหตุแห่งชาติ, เอกสาร สร.0201.103/12 เรื่องรูปท่านนายกรัฐมนตรีและทำเนียบรัฐบาล

ความเคารพในฐานะผู้นำของชาติ และขณินายของจอมพล ป. อยู่เนั้น จะมีเพลงสดุดีพิบูลสงครามบรรเลงประกอบด้วย¹⁶

สรุป

บุคลิกภาพส่วนตัวของจอมพล ป. พิบูลสงครามเนั้น เขาเป็นคนเรียนเก่ง ฉลาดหลักแหลม นุ่มนวล พูดจาไพเราะ รูปร่างหน้าตาดี ซึ่งถือว่าเป็นทรัพยากรทางอำนาจประการหนึ่ง เพราะคุณสมบัติดังกล่าวยอมทำให้เป็นที่ดึงดูดของคนทั่วไปไม่มากก็น้อย

บุคลิกภาพด้านการเป็นนายทหาร จอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นนายทหารที่มีความก้าวหน้าในหน้าที่ราชการอย่างรวดเร็ว มีความสามารถในการทหารเป็นที่ประจักษ์ดังเช่น สามารถควบคุมกำลังทหารทำการยึดอำนาจการปกครองเป็นผลสำเร็จ สามารถนำกำลังปราบกบฏหรือกำลังต่อต้านฝ่ายรัฐบาลได้อย่างดี เขาเป็นนายกรัฐมนตรีที่เด็ดขาด และสร้างความเจริญแก่กองทัพ และสามารถเรียกร้องดินแดนที่เคยเสียไปให้กับฝรั่งเศสกลับคืนมาได้

ด้วยความที่จอมพล ป. พิบูลสงคราม มีบุคลิกภาพทางด้านส่วนตัวและการทหารโดดเด่นเนั้นเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้เขามีอำนาจทางการเมืองในระดับที่เป็นนายกรัฐมนตรีได้ เมื่อมีอำนาจแล้วเขาพยายามเสริมสร้างบารมีให้สูงเด่นยิ่งขึ้นเพื่อการยอมรับจากประชาชนเนั้นเอง

การสร้างบารมีของจอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นไปในลักษณะการเชิดชูความเป็นผู้นำของเขาให้โดดเด่น เป็นผู้ที่มิดุคุณสมบัติพิเศษกว่าคนอื่นโดยใช้กระบวนการสร้างบารมี ลักษณะดังกล่าวจากการชักชวนด้วยประกาศทางราชการ การใช้สื่อสารมวลชนออกข่าวสารยกย่องชมเชย จอมพล ป. พิบูลสงคราม ว่าเป็นผู้ที่เท่าเทียมผู้นำระดับโลก และยังได้มีการใช้สัญลักษณ์ต่าง ๆ เป็นตัวสื่อสารไปยังประชาชน ว่าเขาคือผู้นำที่เปี่ยมด้วยบารมี

---

¹⁶คำให้การต่อศาลอาชญากรรมสงครามของพระเจ้าวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภา

ข้อสังเกตเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทรัพยากรการเมืองของจอมพล ป. พิบูลสงครามและข้อสรุป

1. ความนำ

ทรัพยากรทางการเมืองไม่ว่าสังคมใด ๆ จะมีการเปลี่ยนแปลงไปตามเงื่อนไขของการเปลี่ยนแปลงของสังคมและเวลาเสมอ

การเปลี่ยนแปลงทรัพยากรทางการเมืองอาจเป็นการเปลี่ยนแปลง ทั้งคุณลักษณะ และหรือลำดับความสำคัญ

ในกรณีของจอมพล ป. พิบูลสงครามนี้ ผู้วิจัยเห็นว่าทรัพยากรทางการเมือง มีการเปลี่ยนแปลงทั้งสองประการดังกล่าว

2. การเปลี่ยนแปลงด้านคุณลักษณะ

ทรัพยากรทางการเมืองที่สำคัญของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้แก่การควบคุม กาลังทหาร, การเมืองการทางการเมืองเป็นฐานอำนาจ การมีความชอบธรรมและบุคลิกภาพ

2.1 การควบคุมกาลังทหาร ก่อนที่จอมพล ป. พิบูลสงคราม เข้าไปมีส่วนร่วมในการเปลี่ยนแปลงการปกครองนั้น เขาเป็นทหารที่นับว่าอาวุโสอย่างมากดังกล่าวมาแล้วและหลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง เมื่อ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475 สำเร็จแล้วเขาก็เข้าร่วมบริหารราชการแผ่นดิน กับคณะรัฐบาลที่ตั้งขึ้นหลังการยึดอำนาจ

จอมพล ป. พิบูลสงคราม มีความก้าวหน้าในหน้าที่ราชการรวดเร็วมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงที่เขาบริหารราชการแผ่นดินกับคณะราษฎร ยุคเขาขึ้นอย่างรวดเร็ว หลังการปราบกบฏบวรเดชได้สำเร็จ และพร้อมกันนี้ เขาก็ได้เข้าร่วมรัฐบาลไม่ใช่เป็นเพียง รัฐ

มนตรีลอยร่วมรัฐบาลเหมือนสมัยครั้งหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองใหม่ ๆ แต่เขาได้เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม (ในปี 2478)

ในช่วงที่จอมพล ป. พิบูลสงคราม ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหมอยู่นั้น เป็นโอกาสที่ทำให้เขาได้บำรุงพัฒนากองทัพให้มีความเจริญเข้มแข็ง จนเป็นผลให้เขาได้รับการยกย่องและยอมรับจากกองทัพของไทยในขณะนั้นและต่อจากนั้น เขาได้รับการสนับสนุนจากกองทัพให้อยู่ในฐานะผู้นำกองทัพ

ฐานอำนาจจากกองทัพที่จอมพล ป. พิบูลสงครามมีอยู่นั้น กลายเป็นฐานอำนาจสำคัญที่ส่งผลให้เขาได้ก้าวขึ้นสู่ตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ในปีพ.ศ. 2481

เมื่อจอมพล ป. พิบูลสงคราม นอกจากดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี อันเป็นตำแหน่งสูงสุดทางการเมืองแล้วนั้น เขายังได้ดำรงตำแหน่งอื่น ๆ ทางการเมืองและประจําพร้อมกันไปด้วยคือ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย และผู้บัญชาการทหารบกตำแหน่งดังกล่าวถือว่าเป็นทรัพยากรการเมืองอันสำคัญ และจอมพล ป. พิบูลสงคราม เขาควบคุมทรัพยากรส่วนนี้ด้วยตนเองโดยตรง

ฐานอำนาจสำคัญของจอมพล ป. พิบูลสงครามในช่วงเป็นนายกรัฐมนตรี ช่วงแรก ๆ นั้นนอกจากมีกองทัพทั้งสามเหล่าเป็นฐานอำนาจแล้ว เขายังมีกรมตำรวจเป็นฐานอำนาจอีกด้วย เพราะเขาเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย และมีคนที่เขานับเป็นเพื่อนสนิท คือ หลวงอดุลยเดชจรัสเป็นอธิบดี ฉะนั้นเขาจึงสามารถก้าวขึ้นและอยู่ในตำแหน่งนายกรัฐมนตรีได้อย่างมั่นคง

จอมพล ป. พิบูลสงคราม มีกองทัพเป็นฐานอำนาจที่สำคัญมาก เขาสามารถใช้ฐานอำนาจของกองทัพ สร้างอำนาจของตนให้มากยิ่งขึ้นอีก เช่น การใช้กำลังทัพ ท้าสงครามกับฝรั่งเศสเพื่อรบเอาดินแดนคืน ครั้นเมื่อได้ดินแดนส่วนนี้ อำนาจบารมี ชื่อเสียงจากจุดนี้ทำให้เขา เป็นนายกรัฐมนตรีที่มีอำนาจบารมีมากขึ้น

ในปีพ.ศ. 2487 จอมพล ป. พิบูลสงคราม ต้องออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรี เพราะแพ้คดีในสภาพผู้แทนราษฎร และหลังจากนั้นก็ออกจากราชการเพราะถูกจับกุมในข้อหาอาชญากรรมสงคราม แต่ครั้น พ.ศ. 2490 กลุ่มทหารกองทัพบกซึ่งนำโดยจอมพล ผิน ชุณหะวัณ ทำ

การรัฐประหารยึดอำนาจการปกครองและเชิญให้จอมพล ป.พิบูลสงครามมาร่วมทำการยึดอำนาจ และในที่สุดก็ให้จอมพล ป. เป็นนายกรัฐมนตรีอีกครั้งหนึ่ง และในครั้งนี้ จอมพล ป.พิบูลสงคราม ยังกลับเข้ามาดำรงตำแหน่งทางทหารคือ เป็นผู้บัญชาการทหารสูงสุดอันเป็นตำแหน่งที่สามารถ ควบคุมบังคับบัญชากองทัพทั้งสามเหล่าทัพได้ แต่การควบคุมกำลังทัพครั้งนี้ไม่เหมือนครั้งเมื่อเป็น นายกรัฐมนตรีช่วงแรก (2481-2487) เพราะเขาไม่ได้ควบคุมโดยตนเองโดยตรงนั้นคือ ตำแหน่งที่ควบคุมกำลังจริง ๆ นั้นตกอยู่ในมือ หรือ ภายใต้การควบคุมของจอมพล ผิน ชุณหะวัณ จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ และพลตำรวจเอกเผ่า ศรียานนท์ ซึ่งเป็นกลุ่มบุคคลกำลังสำคัญที่ทำการยึดอำนาจเมื่อ พ.ศ. 2490

ลักษณะการควบคุมกำลังทัพจึงเป็นการร่วมมือจากกลุ่มบุคคลดังกล่าวนั้นคือพยายามทำ ให้บุคคลเหล่านี้ให้ความสนับสนุน

ในท่ามกลางความสนับสนุนของกลุ่มบุคคลที่ควบคุมกองกำลังดังกล่าว ที่มีต่อจอมพล ป.พิบูลสงครามนั้น จอมพล ป.พิบูลสงครามพยายามให้กลวิธีการถ่วงดุลอำนาจระหว่าง กลุ่ม ของกองทัพบก กับกลุ่มของกรมตำรวจแต่กลวิธีนี้จอมพล ป. ใช้ได้เพียงระยะเวลาหนึ่งเท่านั้น เพราะว่า มีการแข่งขันทางอำนาจกันระหว่าง กลุ่มผู้ให้การสนับสนุนอำนาจทางการเมืองของ จอมพล ป.พิบูลสงคราม นั่นคือ การแข่งขันกันระหว่างจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ กับพลตำรวจเอก เผ่า ศรียานนท์ ซึ่งการแข่งขันนี้เริ่มรุนแรง และเข้มข้นมากขึ้น จนจอมพล ป. พิบูลสงคราม ไม่สามารถอยู่ตรงกลางเหมือนจุดดุลยภาพระหว่างทั้งสองได้ เพราะจอมพลสฤษดิ์ เป็นผู้ที่สามารถ สร้างเสริมทรัพยากรทางอำนาจได้มากและรวดเร็วกว่า ผลที่เกิดขึ้นคือ จอมพลสฤษดิ์อาศัย จังหวะที่ตนเองได้เปรียบชิงอำนาจจัดคู่แข่งทางการเมือง และดึงเอาคนที่อยู่ตรงกลางเข้า อำนาจอย่างจอมพล ป.พิบูลสงคราม ออกจากจุดยอดสูงสุดของอำนาจและตนเองก็ก้าวขึ้นไปอยู่ ณตรงนั้นแทน ซึ่งนั่นคือจุดจบทางอำนาจทางการเมือง ของจอมพล ป.พิบูลสงคราม อันเป็น เส้นทางอำนาจทางการเมืองที่สะท้อนให้เห็นลักษณะการควบคุม ฐานอำนาจเดิมของเขาซึ่งควบคุมด้วยตนเองโดยตรง แต่ระยะหลังเปลี่ยนเป็นผู้มีอำนาจที่ใช้คนอื่นควบคุมกำลังแทน เพราะตนเองไม่สามารถอยู่ตรงนั้นได้ เพื่อให้การสนับสนุนและต่อมาเมื่อผู้ให้การสนับสนุนมีทรัพยากรทาง

อำนาจเพิ่มเติมขึ้นพอ ที่แข่งขันกับจอมพล ป.พิบูลสงคราม ได้ผู้แข่งขันจึงชนะและได้ครองอำนาจแทนเขานั้นคือ จอมพล ป.พิบูลสงคราม ไม่สามารถอยู่ตรงกลางของขว้างอำนาจระหว่างจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ และพลตำรวจเอก เผ่า ศรียานนท์ ได้เพราะจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ขึงทำการยึดอำนาจจากจอมพล ป.พิบูลสงครามได้เสียก่อน

ดังนั้นจึงสรุปได้ว่าคุณลักษณะหรือรูปแบบการครอบครองหรือมีกองทัพเป็นทรัพยากรทางอำนาจของจอมพล ป.พิบูลสงคราม มีลักษณะการเปลี่ยนแปลงไป คือ ในช่วงแรก ๆ ที่สามารถเป็นนายกรัฐมนตรีอันถือว่าเป็นผู้มีอำนาจทางการเมืองนั้น เขาครอบครองหรือมีทรัพยากรทางอำนาจโดยการมีตำแหน่งทางราชการประจำควบคุมบังคับบัญชาโดยตรง แต่ครั้นกาลเวลา เปลี่ยนไปและเขาได้กลับมาเป็นนายกรัฐมนตรี ช่วงหลัง (2491-2500) เขาไม่ได้ควบคุมบังคับบัญชากองทัพในส่วนที่เป็นกองกำลังโดยตรงหากแต่มีตำแหน่งข้าราชการประจำคือ ผู้บัญชาการทหารสูงสุด ซึ่งเป็นตำแหน่งที่มาได้ บังคับบัญชากองกำลังโดยตรง การมีอำนาจขึ้นมาในช่วงหลังนี้มีขึ้นเพราะการสนับสนุนจากผู้ควบคุมกองกำลังโดยตรง

2.2 องค์การทางการเมือง องค์การสำคัญทางการเมืองที่จอมพล ป.พิบูลสงคราม ได้ใช้เป็นฐานอำนาจทางการเมืองของตนที่สำคัญคือ คณะรัฐมนตรีและ รัฐสภา

ในช่วงแรกของการเป็นนายกรัฐมนตรีของจอมพล ป.พิบูลสงคราม (พ.ศ.2481-2487) คณะรัฐมนตรีส่วนใหญ่ยังคงเป็นผู้ที่เคย ร่วมรัฐบาลกันมาก่อนนั้นหมายความว่า เขาเอาคนที่เป้นพรรคพวกซึ่งเป็นที่น่าพอใจเป็นคนที่เขาไว้วางใจ และการควบคุมได้ย่อมหมายถึง ผู้ร่วมคณะรัฐบาลนั้นให้การสนับสนุนเขา เพราะฉะนั้นคณะรัฐมนตรีลักษณะนี้จึงมีความขัดแย้งกันน้อย

ในช่วงที่ 2 (พ.ศ.2491-2566) คณะรัฐมนตรีของรัฐบาลชุดจอมพล ป.พิบูลสงคราม ประกอบด้วยบุคคลสองพวกด้วยกันคือ พวกแรกเป็น พวกของจอมพล ป.พิบูลสงคราม ซึ่งเป็นผู้ที่จอมพล ป.พิบูลสงคราม เลื่อนจากคณะรัฐประหาร และ ผู้เชี่ยวชาญที่จอมพล ป.พิบูลสงคราม เห็นว่าเป็นผู้ไว้วางใจและมีความสามารถให้มาร่วมรัฐบาล ส่วนอีกพวกเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่ได้รับเลือกจากพรรคการเมืองต่าง ๆ เหตุที่จอมพล ป.พิบูลสงครามเลือก สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรนั้นเพราะเขาต้องการได้รับความสนับสนุนจากพรรคการเมืองต่าง ๆ

ฉะนั้นจึงเห็นได้ว่า คุณลักษณะขององค์ประกอบคณะรัฐมนตรี คณะรัฐบาลของจอมพล ป.พิบูลสงคราม เปลี่ยนแปลงไปจากการเป็นคณะรัฐมนตรีที่ประกอบด้วยพรรคพวกเป็นส่วนใหญ่ เป็น คณะรัฐมนตรีที่ประกอบด้วยพรรคพวกและสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรแทน

สำหรับรัฐสภา ในช่วงแรกตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2475 อันเป็น รัฐธรรมนูญที่ผู้ก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครองแผ่นดินหรือ คณะราษฎร เป็นผู้มียุทธิพลต่อการร่างรัฐธรรมนูญฉบับนี้มากซึ่งอิทธิพลดังกล่าวนี้ ได้ส่งผลในรูปของการปูพื้นฐานอำนาจทางการเมืองให้แก่คณะ ราษฎรสืบทอดอำนาจทางการเมือง อย่างชัดเจน

จอมพล ป.พิบูลสงคราม หลังจากได้รับตำแหน่งนายกรัฐมนตรี เมื่อ พ.ศ. 2481 แล้วเขาก็ได้รับอนิสงค์จากรัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ. 2475 ในส่วนของรัฐสภา คือ รัฐสภาสมาชิก ประกอบด้วยสมาชิกเลือกตั้งและแต่งตั้ง สำหรับสมาชิกประเภทแต่งตั้งนี้ จอมพล ป.พิบูลสงคราม ในฐานะนายกรัฐมนตรีเป็นผู้แต่งตั้งและ กลุ่มสมาชิกรัฐสภา ส่วนนี้จึงกลายเป็นฐานอำนาจทางการเมือง ของจอมพล ป.พิบูลสงคราม เพราะจอมพล ป. ย่อมแต่งตั้งคนที่สนับสนุนอำนาจทางการเมืองของเขาแน่นอน อำนาจนี้อยู่ในบทเฉพาะและมีเวลา 10 ปี ฉะนั้นในช่วงแรกของการเป็นนายกรัฐมนตรีของจอมพล ป.พิบูลสงคราม เป็นการมีอำนาจทางการเมืองโดยอาศัย สมาชิกรัฐสภา ประเภทแต่งตั้งเป็นทรัพยากรอำนาจ

ในระยะที่ 2 (พ.ศ. 2491-2500) หลังการยึดอำนาจของคณะรัฐประหาร 2490 แล้ว ปี 2491 จอมพล ป.พิบูลสงครามก็ได้เป็นนายกรัฐมนตรีอีก ซึ่งเป็นช่วงของการปกครอง แผ่นดินที่นำเอารัฐธรรมนูญพ.ศ. 2475 มาแก้ไขใหม่ อันเป็นการนำเอาวิธีการสร้างทรัพยากร ทางอำนาจในส่วนของรัฐสภา เช่น เดียวกันนั้นมาใช้ก็คือ กำหนดให้มีการแต่งตั้งสมาชิกรัฐสภา จากนายกรัฐมนตรี แต่วิธีการตามรัฐธรรมนูญกำหนดดังกล่าวแม้จะให้เวลา 10 ปีสำหรับการให้ โอกาสสำหรับจอมพล ป.พิบูลสงคราม ใช้เกมกติกาตามรัฐธรรมนูญ แต่งตั้งคนของตนเข้ามาเป็น ฐานอำนาจของการเมืองดังที่กระทำมาแล้วก็ตาม วิธีการนั้นจะมีผลระดับหนึ่งเท่านั้น ซึ่งอันที่จริง เหตุการณ์บางอย่างได้บอกแก่จอมพล ป.พิบูลสงครามว่า การใช้รัฐธรรมนูญเป็นเครื่องมือ กำหนดหรือสร้างทรัพยากรทางการเมืองของตนนั้นไม่เพียงพอ เพราะอย่างน้อยที่สุดเขาก็เคย ประสบเหตุการณ์เพิ่มเติมนิสัยท่ามกลางสมาชิกที่แต่งตั้งกับมือมาแล้ว

จากบทเรียนในอดีต จอมพล ป.พิบูลสงคราม จึงสร้างทรัพยากรทางอำนาจเพิ่ม โดยการดึงเอาสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่มาจากกาเลือกตั้งมาเป็นฐานอำนาจให้แก่ตน

วิธีการดึง ส.ส.เหล่านี้นั้นคือการให้ผลประโยชน์ตอบแทนซึ่งผลประโยชน์ได้แก่ การให้ตำแหน่งทางการเมืองแก่หัวหน้ากลุ่ม และให้อภิสิทธิ์ทางการเมืองแก่บรรดาคนเหล่านี้

อย่างไรก็ตามวิธีการให้ผลประโยชน์ดังกล่าวตอบแทน ส.ส. เพื่อให้การสนับสนุนนั้น สามารถทำได้ชั่วคราวเท่านั้นในระยะยาว ไม่อาจจะสามารถทำได้เพราะ การตอบแทนในเชิงผลประโยชน์ที่จำกัดอยู่ในตัวของมัน คือมีจำนวนจำกัด แจกจ่ายไม่ทั่วถึงดังนั้นในระยะหลัง จอมพล ป.พิบูลสงครามจึงตั้งพรรคการเมือง เป็นของตนเอง (พรรคเสรีมนังคศิลา) บริหารงานพรรคโดยพรรคพวกของตน (เผ่า ศรียานนท์เป็นเลขาธิการพรรค) แล้วส่งสมาชิกลงสมัครรับเลือกตั้ง ผลการเลือกตั้ง คือชนะและได้รับสิทธิการจัดตั้งรัฐบาล แต่อยู่บริหารประเทศไม่ได้เพราะชนะการเลือกตั้ง แบบสกปรกอันเป็นเหตุให้นำไปสู่การต่อต้าน รัฐบาลชุดนี้และท้ายที่สุดก็มีรัฐประหารโดยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์

จะเห็นได้ว่าทรัพยากรทางอำนาจของจอมพล ป.พิบูลสงคราม ในส่วนขององค์กรทางการเมืองนี้ ได้เปลี่ยนแปลงจากเดิมคือเดิมใช้รัฐธรรมนูญเป็นกลไกกำหนดให้ สมาชิกสภาเป็นฐานอำนาจ ครั้นต่อมา ฐานอำนาจในรัฐสภาของจอมพล ป.พิบูลสงครามคือ สมาชิกที่มาจากการเลือกตั้ง ซึ่งมีองค์การทางการเมืองที่เรียกว่าพรรคการเมือง เป็นศูนย์กลางของสมาชิก

2.3 ความชอบธรรม ความชอบธรรมเกิดจากการยอมรับของประชาชน จะนั้น จอมพล ป.พิบูลสงครามจึงพยายามสร้างการยอมรับจากประชาชนว่าตนเองมีสิทธิในการปกครองตามระบอบรัฐสภา เพื่อสร้างชาติให้วัฒนาถาวร

การสร้างการยอมรับของจอมพล ป.พิบูลสงครามจะ เน้นการสร้างลัทธิหรืออุดมการณ์ชาตินิยม เพื่อให้คนไทยรู้สึกร่วมกันว่าชาติไทยดีเด่น จอมพล ป.พิบูลสงครามใช้วิธีการเผยแพร่อุดมการณ์ชาตินิยมทั้งการบังคับด้วยกฎหมายและชักจูงโน้มน้าวจิตใจประชาชน และพร้อมกันนี้ ก็เน้นลัทธิรัฐธรรมนูญนิยมไปด้วย

ลัทธิชาตินิยมเป็นการสร้างชาติให้ยิ่งใหญ่ ซึ่งจอมพล ป. พิบูลสงคราม นำเอาประเด็นการสร้างวัฒนธรรมมาใหม่มาใช้ เพราะวัฒนธรรมที่ดีคือ การบ่งบอกถึงความจริงของ

ประเทศ จะหันตลอดเวลาที่เขายืนในตำแหน่งทางการเมืองของเขาจึงมีการนำเสนอแนวปฏิบัติ การสร้างชาติตามแนวทางรัฐนิยมที่เน้นวัฒนธรรมการสร้างชาติเสมอ

การเปลี่ยนแปลงในด้านวัฒนธรรมนี้เห็นจะมีในระยะหลังดังได้เน้นวัฒนธรรมแบบ ตะวันตกมากขึ้น โดยเฉพาะการปกครองได้นำเอาแบบอย่าง ตะวันตกหลายประการมาใช้ใน ไทย เช่น การเกิดอภิปรายในที่สาธารณะ ที่เรียกกันว่า "ไฮด์ ปาร์ค" เป็นต้น

2.4 บุคคลิกภาพและบารมีส่วนตัว เป็นคุณสมบัติส่วนตัวของบุคคลที่ผู้นำมีและสร้างขึ้น เพื่อให้เกิดความประทับใจดังใจดวงใจ จนกลายเป็นการยอมรับ หรือยอมทำตามในที่สุด

สำหรับกรณียของจอมพล ป.พิบูลสงครามนั้น เขามีบุคคลิกภาพส่วนตัวเด่นดังกล่าว แล้วในบทก่อนนี้ และนอกจากนี้เขายังได้สร้างสมบารมีให้เด่นขึ้นเพื่อความเป็นผู้นำประเทศที่ โดดเด่นในสายตาของประชาชนทั่วไป การสร้างบารมีของจอมพล ป. พิบูลสงครามนี้เรา สังเกตเห็นได้ว่าแรก ๆ เป็นการสร้างบารมีให้ปรากฏในวงการทหารก่อน ดังเช่น แสดงให้เห็น เขาเป็นนักรบที่เก่ง เช่น กรณีคุมกำลังยึดอำนาจการปกครอง 24 มิถุนายน 2475 หรือ การปราบกบฏบวรเดช การเป็นรัฐมนตรีกลาโหม เป็นผู้บัญชาการทหารบก เป็นผู้บัญชา การทหารสูงสุด

ครั้นต่อมาเมื่อเขามีตำแหน่งทางการเมือง คือนายกรัฐมนตรี เขาได้ขยายวง ของการสร้างบารมีให้กว้างขวางขึ้น คือให้ประชาชนทั้งประเทศยอมรับ สิ่งที่เขาสร้างบารมี ให้แก่ตนเอง คือ ลัทธิเชื่อนำ หากประชาชนเชื่อนำแล้วชาติจะพ้นภัย โดยเฉพาะ ผู้นำ อย่างจอมพล ป.พิบูลสงคราม

นอกจากการชูประเด็น ความเป็นผู้นำแล้ว ยังเสนอ ความเป็นบุคคลพิเศษหรือ ความเป็นผู้นำที่เก่งกาจระดับโลกโดยเทียบเคียงกับฮิตเลอร์ และเสนอว่าเขาเป็นคนมหัศจรรย์ เพราะถูกลอบทำร้ายหลายครั้งแต่ก็รอดชีวิตมาได้

ยิ่งในระยะหลัง ๆ ของการมีอำนาจจอมพล ป. พิบูลสงคราม เขาเน้นการสร้าง บารมีส่วนตนให้มีบารมีความเป็นผู้นำประเทศสูงส่งยิ่ง ดังเห็นได้จากกระบวนการสร้าง ความเคารพศรัทธากระผู้นำ อย่างที่ไม่เคยทำมาก่อนเลย ในประวัติศาสตร์ไทย เช่น การเคารพ

รูปของจอมพล ป.พิบูลสงครามในโรงภาพยนตร์หรือการสร้างสัญลักษณ์ ประจำตัวดังกล่าวมาแล้ว ซึ่งนับว่าเป็นกระบวนการตอกย้ำความเป็นผู้นำที่เชื่อมด้วยบาร์มีส่วนตัว อย่างต่อเนื่อง

3. การเปลี่ยนแปลงลำดับความสำคัญของทรัพยากรทางอำนาจ

จอมพล ป.พิบูลสงครามเป็นนายกรัฐมนตรีที่ได้รับการสนับสนุนของทหาร ตัวเขาเองก็เป็นทหารที่มีความรู้ความสามารถ ซึ่งกล่าวได้ว่าเป็นทรัพยากรที่ทำให้เขามีอำนาจในทางทหารตั้งเห็นได้จากเขามีความก้าวหน้าในหน้าที่ทางการทหารรวดเร็วและในที่สุดก็สามารถอยู่ในตำแหน่งสูงสุดทั้งตำแหน่งข้าราชการประจำและข้าราชการการเมือง

การที่จอมพล ป.พิบูลสงคราม สามารถเข้าสู่ตำแหน่งทางการเมืองได้นั้นเป็นเพราะเขามีความสามารถทางการทหาร และควบคุมกองทัพหรือทำให้กองทัพให้การสนับสนุนเขาได้ กองทัพมีบทบาทสำคัญยิ่งในอันที่จะผลักดันให้ ผู้นำทางการทหารเข้าไปมีบทบาททางการเมือง ผู้นำทางการทหารดูเหมือนจะได้เปรียบทางผู้นำฝ่ายพลเรือนเพราะผู้นำจากฝ่ายพลเรือนขาดทรัพยากรที่เป็นกองกำลังอันเป็นทรัพยากรทางอำนาจที่พร้อมจะใช้อำนาจบังคับได้ตลอดเวลาเป็นฐานสนับสนุน

จอมพล ป.พิบูลสงคราม เป็นนายกรัฐมนตรีที่มีกำลังกองทัพเป็นฐานอำนาจตั้งแต่สมัยแรก จนถึงสมัยสุดท้าย ความสำคัญของทรัพยากรทางอำนาจด้านกำลังกองทัพ ยังมีความสำคัญที่สุดอยู่มาก ดังเห็นได้จากการออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรีของจอมพล ป.พิบูลสงคราม เมื่อ พ.ศ. 2500 นั้น ก็เพราะทหารไม่ให้การสนับสนุนเขา คือจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ซึ่งเคยสนับสนุนเขากลับมาเป็นฝ่ายต่อต้านโดยการยึดอำนาจ หรือรัฐประหารจอมพล ป.พิบูลสงคราม

อย่างไรก็ตามกำลังทัพก็ไม่ใช่ว่าจะเป็นทรัพยากรทางอำนาจที่มีความสำคัญมากแต่เพียงชนิดเดียว โดยที่ไม่จำเป็นต้องใช้ทรัพยากรอื่น ๆ เป็นองค์ประกอบเสียเลยทีเดียว เหตุการณ์เมื่อครั้งจอมพล ป.พิบูลสงคราม ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีในปี 2487 นั้นเป็น

การออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ในขณะที่เขายังอยู่ในตำแหน่งทหารสำคัญ ๆ อันเป็นการควบคุมกองกำลังทหารเป็นทรัพยากรทางอำนาจเพื่อการมีอำนาจทางการเมืองต่อไปเพียงอย่างเดียวนั้นไม่อาจสามารถทำได้ เพราะขณะนั้นเขาขาดทรัพยากรทางอำนาจชนิดอื่น ๆ ซึ่งมีความจำเป็นและมีความสำคัญมากขึ้นในขณะนั้น คือ ความชอบธรรม และการสนับสนุนจากรัฐสภา

เหตุที่ขาดความชอบคือการที่เขาดำเนินนโยบายสงครามผิดพลาดจนเขากลายเป็นอาชญากรสงคราม และที่ขาดการสนับสนุนจากรัฐสภา อาจเป็นเพราะการใช้รัฐธรรมนูญ เป็นกลไกสร้างการสนับสนุนจากรัฐสภาดังได้กล่าวในบทก่อน ๆ มาแล้วนั้นน่าจะเพียงพอต่อลักษณะการปกครองระบอบรัฐธรรมนูญที่มีรัฐสภาเป็นองค์กรนิติบัญญัติ และมีความสัมพันธ์ที่อยู่ภายใต้อิทธิพลของฝ่ายบริหาร เช่นนั้นได้

ทรัพยากรทางอำนาจด้านความชอบธรรมนั้นจอมพล ป.พิบูลสงคราม ตระหนักอยู่ไม่น้อยว่า มีความสำคัญและจำเป็นดังเห็นได้จากการที่เขาพยายามสร้างระบอบการปกครองแบบรัฐธรรมนูญนิยมดังกล่าวมาแล้ว แต่การสร้างทรัพยากร เช่นนั้นเป็นการเพิ่มความสำคัญของรัฐธรรมนูญมากเกินไปจนลืมนำอย่างแท้จริง ของการปกครองระบอบประชาธิปไตย อันมีความชอบธรรมที่มาจากรากฐาน การยอมรับ หรือการสนับสนุนจากกลุ่มพลังทางสังคม ซึ่งขณะนั้นระบอบการปกครองแบบรัฐธรรมนูญนิยม ดำเนินมาสิบกว่าปีเศษแล้ว น่าจะเป็นช่วงเวลาของกลุ่มพลังสังคมฟักตัวขึ้นมาพลังอำนาจได้ในระดับหนึ่ง ดังเห็นได้จากความพยายามมีพรรคการเมืองขึ้น และมีผู้แทนราษฎรสังกัดพรรคการเมือง ในระบอบรัฐสภาของไทยด้วย

ดังนั้นเราจึงเห็นได้ว่าการสนับสนุนจากสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่มาจากการเลือกตั้งของประชาชนซึ่งอยู่ในรัฐสภาและมารวมกันในรูปของพรรคการเมือง อันเป็นองค์กรทางการเมือง ในระบอบประชาธิปไตยนั้นได้กลายเป็นทรัพยากรทางอำนาจที่สำคัญขึ้นมาจากเดิมมาก ซึ่งเดิมนั้นผู้นำทหารเพียงแต่อาศัยสมาชิกรัฐสภาเพียงบางส่วน คือสมาชิกประเภทแต่งตั้งก็เพียงพอต่อการสนับสนุนผู้นำทางการเมืองได้

ความสำคัญขององค์กรทางการเมืองในรูปของรัฐสภา ยิ่งเห็นชัดเจนมากขึ้น ในช่วงปลายของการมีอำนาจหรืออยู่ในตำแหน่งทางการเมือง ของจอมพล ป.พิบูลสงคราม คือเขา

ได้ดำเนินการตั้งพรรคการเมืองโดยตนเองเป็นหัวหน้าพรรค และคนสนิทเป็นเลขาธิการพรรค และรองหัวหน้าพรรค

การที่จอมพล ป.พิบูลสงคราม ก่อตั้งพรรคการเมืองนี้เขาย่อมเล็งเห็นแล้วว่าหากเขามีพรรคการเมือง เป็นฐานสนับสนุนอำนาจทางการเมือง แล้วเขาย่อมสามารถอยู่ในตำแหน่งนายกรัฐมนตรีได้ โดยที่พรรคการเมืองเป็นแหล่งที่สมาชิกในสภาผู้แทนราษฎรให้การสนับสนุนรัฐบาลของเขาให้บริหารประเทศต่อไป นั่นคือหากพรรคของเขาเป็นพรรคเสียงข้างมาก หรือเป็นแกนในการร่วมจัดตั้งรัฐบาล ร่วมกับพรรคอื่น ๆ

อย่างไรก็ตาม พรรคการเมืองที่จอมพล ป.พิบูลสงครามหมายมั่น จะใช้เป็นฐานอำนาจของตนในรัฐสภา ดังคิดไว้ก็ไม่ได้มีโอกาสพิสูจน์ความสำคัญว่าเป็นทรัพยากรทางการเมือง อันจำเป็น และสำคัญยิ่งในระบอบประชาธิปไตย ทั้งนี้เพราะเขาขาดทรัพยากรอื่น ๆ ที่สำคัญ เช่นเดียวกันพร้อม ๆ กันไป คือ ขาดความชอบธรรมในการดำเนินการปกครองตามระบอบประชาธิปไตย เพราะพรรคการเมืองของเขาขณะการเลือกตั้งแบบสกปรก จนเป็นเหตุให้ประชาชนต่อต้านอย่างกว้างขวาง และขณะเดียวกันนั้น จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ผู้บัญชาการทหารบก ซึ่งเคยให้การสนับสนุนเขาอยู่ ก็ถอนความสนับสนุนโดยอาศัยจังหวะที่จอมพล ป.พิบูลสงคราม ขาดความชอบธรรมจากกรณีเลือกตั้งสกปรก ทำการยึดอำนาจและนำประเทศไปอยู่ภายใต้การปกครองระบอบทหาร นานนับสิบปี คือจากปี 2500-2512 จึงได้มีการเปิดโอกาสให้มีพรรคการเมืองอีกครั้งหนึ่ง

แม้ว่าในสมัยสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ไม่ปรากฏการเติบโตของพรรคการเมือง แต่หลังจากเขาลี้ลาอำนาจไปแล้ว พรรคการเมืองได้เกิดขึ้น อันเป็นภาพสะท้อนให้เห็นว่าทรัพยากรทางการเมืองส่วนนี้ มีหน่อแห่งความสำคัญมาตั้งแต่กลางและปลายสมัย ของจอมพล ป.พิบูลสงคราม อันเป็นช่วงที่เริ่มเปิดโอกาส ให้ชนชั้นทางธุรกิจ และการทหาร (ราการ) เข้าไปมีบทบาททางการเมืองแทนระบอบการเมืองเดิมที่มีแต่ เจ้ากับขุนนางเท่านั้นที่มีโอกาส มีอำนาจ และตำแหน่งทางการเมือง

บรรณานุกรม

เอกสารที่ยังไม่ได้ตีพิมพ์

กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสาร มท.0201.2.1.13/33 เรื่องให้ส่งอาวุธปืนและเครื่อง
อุบกรณ์คืน

กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสาร มท.0201.2.37.1/9 ที่ น.16135/2490 เรื่องให้ออก
จากราชการ

-กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสาร มท.0201.2.7.3/97 ที่ ว.9557/2495 เรื่องแต่งตั้ง
คณะกรรมการนิติบัญญัติตามนโยบายของรัฐบาล. จากหลวงชำนาญอักษร เลขานุการ

คณะรัฐมนตรีเรียนรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย ลงวันที่ 27 กรกฎาคม 2495

กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสาร มท.0201.5/28 บันทึกรายงานการประชุมกระทรวง
ครั้งที่ 19/2495 ณ ห้องประชุมกระทรวงมหาดไทย ลงวันที่ 7 พฤศจิกายน 2495

กองจดหมายเหตุแห่งชาติ . เอกสาร มท.0202.2.1.3/248 ที่ นว.161/2498เรื่องให้
ยกเลิกคณะกรรมการนิติบัญญัตินโยบายของรัฐบาล. จากหลวงชำนาญอักษร เลขานุการ
คณะรัฐมนตรีฝ่ายบริหาร เรียนรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย ลงวันที่ 11 สิงหาคม
2498.

กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสาร มท.2.2.3/41 ข้าหลวงจังหวัดตากประชุมอบรมสั่งสอนราษฎร

กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสาร มท.2.2.10/5 สุนทรพจน์ของท่านนายกรัฐมนตรีกล่าว
แก่ประชาชนทางวิทยุกระจายเสียง 27 พฤศจิกายน 2484

กองจดหมายเหตุแห่งชาติ, เอกสาร มท., 5.38 เครื่องรับวิทยุ.

กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสาร มท.202.11/16 กรมโฆษณาการ มาช่วยเผยแพร่หนังสือ
พิมพ์วัฒนธรรม

กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. เอกสาร มท. ร.9 การส่งเสริมวัฒนธรรมรัฐนิยม.

กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. เอกสาร ศ.ธ. 0201 23.1/2 งานฉลองวันชาติ 2483.

กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. เอกสาร ศ.ธ. 0701.23.3/17 การประชุมเปลี่ยนวันขึ้นปีใหม่
จาก 1 เมษายน เป็น 1 มกราคม พ.ศ. 2482.

กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. เอกสาร ศธ. 0701.25/9 พื้นฟูวัฒนธรรมของชาติไทย.

กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. เอกสาร ศธ. 0701.29/1 นโยบายการสร้างชาติ.

กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. เอกสาร ศธ. 0701.29/4 นโยบายการสร้างชาติ.

กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. เอกสาร ศธ. 0701.29/5 ความสำคัญในการสร้างวัฒนธรรม
ของชาติ

กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสาร ศธ.0701.29/8 ประกาศระเบียบรัฐนิยมคำเชิญชวน
ให้ประชาชนปฏิบัติตามรัฐนิยม

กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสาร ส.ร.0201-ก /71 คำตอบนายกรัฐมนตรีตอบกระทู้ ที่
ส.16/2500 เรื่องการจ่ายเงินให้คณะกรรมการนิติบัญญัติ. ของนายฟิร บุนนาคสมา
ชิกสภาผู้แทนราษฎร

กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสาร สร. 0201-กข/71 การประชุมคณะรัฐมนตรี
ครั้งที่49/2496 เรื่องเปี้ยประชุมอนุกรรมการนิติบัญญัติตามนโยบายของรัฐบาล
ลงวันที่ 3 กรกฎาคม 2496

กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสาร ส.ร.0201.10/115 ขอความร่วมมือคณะสงฆ์ให้
การอบรมประชาชน พ.ศ. 2482 - 2494

กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. เอกสาร สร.0201.18/1 บทสนทนาระหว่าง นายมัน-นายคง
แสดงทางวิทยุกระจายเสียง

กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสาร ส.ร.0201.18/9 สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรช่วยทำการแสดง
ปาฐกถาเผยแพร่ ระบอบรัฐธรรมนูญ.

กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสาร สร.0201.103/12 เรื่องรูปท่านนายกรัฐมนตรีและ
ทำเนียบรัฐบาล

กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสาร ส.ร.0201.35/7 สุนทรพจน์และคำปราศรัยของบุคคลสำคัญ

เนื่องด้วยการขอปรับปรุงเส้นเขตแดนระหว่างไทย-อินโดจีน-ฝรั่งเศส

กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. เอกสาร สร.0201.46/9 หนังสือขอพระบรมราชานุมัติและ

ประกาศการออกจากบรรดาศักดิ์และพระราชทินนาม.

กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. เอกสาร สร.0201.53/9 สำนักงานโฆษณาการการทนายทนาย

เพื่อโฆษณาให้ราษฎรรักทหาร.

กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสาร ส.ร.0201.55/11 ส่งยุทธนทหารช่วยให้การกวตั้นวัฒนธรรม

กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสาร ส.ร.0201.66.1/3 ไม่ให้ข้าราชการสนับสนุนลัทธิใด ๆ

อันมิใช่ลัทธิตามระบอบรัฐธรรมนูญ.

กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสาร ส.ร.0201.66.1/8 เชิญรัฐธรรมนูญออกตั้งให้ประชาชนชมและ

ตั้งในที่ต่าง ๆ 7 ธ.ค. 2476 - 3 ส.ค. 2488.

กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. เอกสาร ส.ร.0201. 66.1/17 มีผู้นำรัฐธรรมนูญไปใช้เป็น

เครื่องหมายสินค้าต่าง ๆ

กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสาร ส.ร.0201.88/22 เงินค่าส่งเสริมในการฝึกยุทธทหาร

กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสาร ส.ร.0201.9.2.1/3 คำสัมภาษณ์นายกรัฐมนตรีแก่ผู้แทน

หนังสือพิมพ์

กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. เอกสาร สร. 0201.97/15 ยกเลิกประเพณีในงานพระราชพิธีที่

ล้ำสมัย.

กองประวัติศาสตร์ทหาร กรมยุทธการทหารบกคำสั่งกองทัพบกที่ 116/12007 เรื่องการพึง

ผู้บังคับบัญชา. โดย พลเอก อุดม อุดมเดชจรัส ผู้บัญชาการทหารบก ลงวันที่ 10

พฤศจิกายน 2490

จดหมายลับเฉพาะ ค่วนมาก ที่ 5-5253/2487 ลงวันที่ 23 สิงหาคม 2487 จากนายกรัฐมนตรี

ถึงผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์

จดหมายเลขานุการนายกรัฐมนตรี ถึงสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ 2 ที่ น.ว.159/2487

เรื่องขอให้เบประชุมโดยพร้อมเพรียงกัน ในวันที่ 20 กรกฎาคม 2487

รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี วันที่ 20 ธันวาคม พ.ศ. 2481.

รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี ครั้งที่ 58/2482 วันที่ 9 ตุลาคม 2482

รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี ครั้งที่ 71/2482 วันที่ 20 ธันวาคม พ.ศ. 2482

รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี วันที่ 4 พฤษภาคม 2483

รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 8/2483 (สามัญ) สมัยที่ 2 ชุดที่ 3 วันที่ 15

สิงหาคม 2483

รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 21/2481 (สามัญ) สมัยที่ 2 วันที่ 10 กันยายน

2481.

รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 4/2487 สมัยที่ 2 ชุดที่ 3 วันที่ 20 กรกฎาคม 2487

รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรีพิเศษ วันที่ 23 กันยายน พ.ศ. 2488

รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 25/2488 สมัยที่ 2 ชุดที่ 3 วันที่ 27 กันยายน

พ.ศ. 2488.

เอกสารสำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี จดหมายลับ-เฉพาะ-ด่วนมาก เลขที่ 5881/2487

ลงวันที่ 14 กันยายน 2487 จากนายกรัฐมนตรีถึงอธิบดีกรมตำรวจ

เอกสารสำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี ปีที่ 62 แฟ้มที่ 2/62 เรื่องข่าวและบทความหนังสือพิมพ์จีน

แปลจากหนังสือพิมพ์อื่นเข้า ฉบับวันที่ 5 กันยายน พ.ศ. 2487

เอกสารสำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี ปีที่ 190 แฟ้มที่ 51/190 หนังสือด่วนที่ 121/2489

ลงวันที่ 23 มีนาคม พ.ศ. 2489 เรื่องคำพิพากษาคดีอาชญากรรมสงคราม

เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี ปีที่ 17 แฟ้มที่ 47/17 เรื่องนายกรัฐมนตรีต้องการลายมือชื่อ

ข้าราชการ

เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี ปีที่ 17 แฟ้มที่ 47/17 เรื่องคำสั่งนายกรัฐมนตรีเกี่ยวกับ

การทำงานของข้าราชการ

หนังสือ

กรมโฆษณาการ, ประมวลคำปราศรัยและสุนทรพจน์ของนายกรัฐมนตรี. พระนคร ,
โรงพิมพ์พานิชคุผล, 2483.

กรมโฆษณาการ, ประมวลคำปราศรัยและสุนทรพจน์ของ ฯพณฯ จอมพล ป. พิบูลสงคราม
นายกรัฐมนตรีผู้นำของชาติ เล่ม 2 กรุงเทพมหานคร , โรงพิมพ์คุณผล 2485

กองจดหมายเหตุแห่งชาติ, สมุดภาพวิวัฒนาการแต่งกายสมัยรัตนโกสินทร์. พิมพ์ในโอกาสสมโภช
รัตนโกสินทร์ 200 ปี 2525.

กุหลาบ สายประดิษฐ์, เบื้องหลังการปฏิวัติ 2475. กรุงเทพมหานคร, 2518.

เกียรติชัย พงษ์พาณิชย์, ปฏิวัติ 2475 พระนคร : เพ็รพิทยา, 2514.

ขจิตภัย บุรุษพัฒน์, การเมืองและพรรคการเมืองของไทยนับตั้งแต่ยุคแรกจนถึงปัจจุบัน.
กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, 2511.

ควง อภัยวงศ์, ชีวประวัติ พ.ต.ควง อภัยวงศ์. พระนคร , โรงพิมพ์ไทยสัมพันธ์, 2511.
คำให้การต่อศาลอาชญากรรมสงครามของพระเจ้าวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภา.

19 ตุลาคม พ.ศ. 2488.

จรรยา สุภาพ, ลารานุกรมรัฐศาสตร์. กรุงเทพมหานคร , ไทยวัฒนาพานิช, 2518) หน้า 50.

จักรกฤษณ์ นรนิติผดุงการ บุคคลชั้นนำ : โครงสร้างอำนาจและการเมืองในชุมชนไทย
กรุงเทพฯ, สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, 2513.

ฉันทนา (นามแฝง), X.O.Group เรื่องภายในขบวนการเสรีไทย. พระนคร , โรงพิมพ์
ไทยวัฒนาพานิช, 2489.

ชัยอนันต์ สมุทวณิช, รัฐ กรุงเทพมหานคร, คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2529.

ชัยอนันต์ สมุทวณิช, การปรับปรุงกระทรวงทบวงกรม. กรุงเทพฯ, มาสเตอร์เพรส, 2531.

ชัยอนันต์ สมุทวณิช, ไตรลักษณ์รัฐไทยในพุทธสังคมสยาม : ว่าด้วยการสร้างรัฐการสร้างชาติ

และประชาสังคมไทย. กรุงเทพมหานคร, เล่มต่อที่ประชุมสำนักธรรมศาสตร์และการเมือง
20 ธันวาคม พ.ศ. 2532.

ณรงค์ พ่วงพิศ, การเมืองไทย : ความเปลี่ยนแปลงจากอดีตสู่ปัจจุบัน. ภาควิชาประวัติศาสตร์
คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2530.

ท. ประทีปเสน, จอมพล ป. บุณศิริไร้หน้ายา. พระนคร, พัฒนาการพิมพ์, 2507.

ทวี บุญยเกตุ, "ข้อเท็จจริงเพิ่มเติมเกี่ยวกับเหตุการณ์ในประเทศไทยระหว่างสงครามโลก
ครั้งที่ 2" เบื้องแรกประชาธิปไตย. พระนคร, จัดพิมพ์โดยสมาคมนักข่าวแห่งประเทศไทย
2516.

ทักษ์ เฉลิมเตียรณ, การเมืองระบบพหุนิยมกับแบบเผด็จการ. กรุงเทพฯ, สำนักพิมพ์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2526.

ที่ระลึกในงานพระราชพระราชทานเพลิงศพ พลเรือเอก สินธุ์ กมลนาวิน. เมื่อวันที่ 15 ธันวาคม
พ.ศ. 2519. พระนคร, โรงพิมพ์กรมสารบรรณทหารเรือ, 2518.

ไทยน้อย (นามแฝง), ประสบการณ์ 34 ปี ระบอบประชาธิปไตย. พระนคร, แพร่พิทยา,
2509.

นรนิติ เศรษฐบุตร และชาญวิทย์ เกษตรศิริ, บันทึกพระยาทรงสุรเดช. กรุงเทพมหานคร,
โรงพิมพ์อักษรสัมพันธ์, 2514.

บรรพต วีระสัย และเพ็ญ ศรีสวรรณ, สังคมวิทยาการเมือง. กรุงเทพฯ, โรงพิมพ์มหาวิทยาลัย
รามคำแหง, 2520.

บุญทรง สราวุธ, 15 นายกรัฐมนตรีในระบอบการปกครองประชาธิปไตย. กรุงเทพมหานคร,
สืหะพันธ์การพิมพ์, 2520.

ประยูร ภมรมนตรี, ชีวิต 5 แผ่นดินของข้าพเจ้า. กรุงเทพมหานคร, สำนักพิมพ์บรรณกิจ,
2518.

ประเสริฐ บัททะสุนนท์, รัฐสภาไทยในรอบ 42 ปี. กรุงเทพฯ, มูลนิธิธนาคารกรุงเทพ, 2526.

ประอรรัตน์ บุรณะมาตร. หลวงวิจิตรวาทการกับละครประวัติศาสตร์. กรุงเทพมหานคร ,
โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2526.

แปลก พิบูลสงคราม. อนุสรณ์ในพิธีบรรจุนิธิฯ จอมพล ป.พิบูลสงคราม พระนคร,
โรงพิมพ์กั๊กดีประดิษฐ์, 2502.

พรรคดี ผ่องแผ้ว, "การศึกษารัฐศาสตร์แนวทางอำนาจ" ในสาขาวิชารัฐศาสตร์มหาวิทยาลัย
สุโขทัยธรรมาธิราช หลักและวิธีการศึกษาทางรัฐศาสตร์. ฝ่ายการพิมพ์
มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2527.

พหลพลพยุหเสนา, โอวาทสุนทรพจน์และคติพจน์ของพลเอกพระยาพหลพลพยุหเสนา. พระนคร,
โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และการเมือง 2490. พิมพ์แจกในงานพระราชทาน
เพลิงศพพลเอกพระยาพหลพลพยุหเสนา (พจน์ พหลโยธิน) ณ เมรุวัดเบญจมบพิตร 17
เมษายน 2490.

พิมาน แจ่มจรัส, ชีวิตความรักและการต่อสู้ของ จอมพล ป.พิบูลสงคราม พระนคร, ผ่านฟ้า
การพิมพ์ 2502.

ไพโรจน์ ชัยนาม, รัฐธรรมนูญ กฎหมาย และเอกสารสำคัญทางการเมืองของประเทศไทย.
กรุงเทพฯ , โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2519.

มัญญู บริสุทธี, เรื่องคณะรัฐมนตรี. พระนคร, โรงพิมพ์สำนักทำเนียบนายกรัฐมนตรี, 2508.
ยีน ทาร์ป (เขียน), อำนาจและยุทธวิธีไร้ความรุนแรง. ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ และ คมสัน
หุตะแพทย์ (แปล) กรุงเทพฯ, สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง, 2529.

รวมรัฐธรรมนูญ พระนคร , โรงพิมพ์สมัยนิยม 2484.

รอง คยามานนท์, ประวัติศาสตร์ไทยในระบอบรัฐธรรมนูญ. กรุงเทพมหานคร, เทยวัฒนาพานิช,
2520.

เริงไชย พุทธาโร, เทมเวทกรจิตรกรมือเทวดา หลวงสารานุกรมประพันธ์ราชาเรื่องลี้ลับ
ผู้ประพันธ์เพลงชาติไทย. กรุงเทพมหานคร , บริษัท พี.เอ.สิฟวิ่ง, 2531.

ละเอียด พิบูลสงคราม, แต่ท่านเพื่อนรักของจอมพล ป. พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ
พลเอกอดุล อดุลเดชจรัส (บัตร ฟังพระคุณ) 18 เมษายน พ.ศ.2513(ไม่มีเลขหน้า).

ลาวัญย์ ไซตมระ, ชีวิตชาวกรุงสมัยก่อนศตวรรษมาแล้ว ชีวิตชาวกรุงสมัยสงคราม.

กรุงเทพมหานคร สำนักพิมพ์แพรวพิทยา, 2517.

วิจิตรวาทการ, ปาฐกถาและคำบรรยายของ พลตรีหลวงวิจิตรวาทการ. พระนคร, โรงพิมพ์
ตำรวจ, 2509. พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพของ อำมาตย์โทขุนวิจิตรการ
ธานี (สุทธิ สกลมาระทัต) ณ เมรุวัดมกุฏกษัตริยาราม 24 ธันวาคม พ.ศ. 2509.

วิเทศกระชัย, เหตุการณ์การเมือง 43 ปี แห่งระบอบประชาธิปไตย. กรุงเทพฯ-มหานคร,
โรงพิมพ์ร่วมการพิมพ์, 2518.

วิลาศ ไอลานนท์, ความสับสนในงานฉลองรัฐธรรมนูญ บ.ป.2482. พระนคร,
ไม่ปรากฏแหล่งพิมพ์, 2482.

สมบัติ จันทรวงศ์, แลตมกับปลั่งคม. กรุงเทพมหานคร, อักษรเจริญทัศน์, 2526.

สังข์ พิธินัย, ความนึกในกรุงชิง. พระนคร, บริษัทประสานชัยสิทธิ์, 2499.

สัญญา สัญญาวิวัฒน์, สังคมวิทยาการเมือง. กรุงเทพฯ, เจ้าพระยาการพิมพ์ 2527.

สิริ เบรมจิตต์, ชีวิตทางการเมืองของจอมพล บ.พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรี ผู้อาวุโส
สูงสุดของโลก. กรุงเทพมหานคร, อักษรศาสตร์พิมพ์, 2500.

สุจิต บุญบงการ, "อำนาจทางการเมืองของผู้นำทหารไทยศึกษาเปรียบเทียบระหว่างจอมพล บ.
พิบูลสงคราม กับจอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์" ใน รักเมืองไทย. สมบัติ จันทรวงศ์ และ
รังสรรค์ ธนะพรพันธุ์ (บรรณาธิการ) กรุงเทพฯ, ไทยวัฒนาพานิช, 2519.

เล้าอ่อน คุณาลภณ, ชีวิตทางการเมืองของ พ.อ.พระยาฤทธิ์อัคเนย์ ทหารเสือปฏิวัติทหาร.
กรุงเทพฯ, วัชรินทร์การพิมพ์, 2514.

แสงประทีป, หนังสือประวัติศาสตร์รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย. กรุงเทพมหานคร,
อมรการพิมพ์, 2516.

อนันต์ พิบูลสงคราม, จอมพล บ.พิบูลสงคราม. เล่ม 1 กรุงเทพฯ, โรงพิมพ์มนตรี, 2518.

อนันต์ พิบูลสงคราม, จอมพล บ.พิบูลสงคราม. เล่ม 2 กรุงเทพมหานคร, ศูนย์การ
พิมพ์, 2518.

อนันต์ พิบูลสงคราม, จอมพล บ.พิบูลสงคราม. เล่ม 4 กรุงเทพมหานคร, ศูนย์การพิมพ์, 2519.

THESIS

Chai - Anan Somudhvanija. "The Politics and Administration of the Thai Budgetary Process," Doctoral Thesis persented to the Department of Political Science University of Wisconsin, 1971.

วิทยานิพนธ์

เทียมจันทร์ อ่ำแหว, "บทบาททางการเมืองและการปกครองของจอมพล บ.พิบูลสงคราม (พ.ศ.2475 - 2482)." วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2521.

ประจักษ์ บวรมาตร์, "วิเคราะห์บทบาทละครประวัติศาสตร์ของหลวงวิจิตรวาทการ," วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต แผนกวิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2523.

ผานิด รวมศิลป์, "นโยบายพัฒนาเศรษฐกิจ สมัยรัฐบาลจอมพล บ.พิบูลสงครามตั้งแต่ พ.ศ.2481 ถึง พ.ศ.2487" วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2521.

ภูวดล ทรงประเสริฐ, "นโยบายของรัฐบาลที่มีต่อชาวจีนในประเทศไทย พ.ศ. 2475-2500" วิทยานิพนธ์ อักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2519.

- มนูญ มาคะสิระ, "การรักษาอำนาจทางการเมืองของ จอมพล บ.พิบูลสงครามระหว่างปี พ.ศ. 2491-2500" วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ 2529.
- วีณา มานะพิมาภักดิ์, "ความขัดแย้งภายในคณะราษฎร," วิทยานิพนธ์ อักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2520.
- สิรินทร กীরติบุตร, "เพลงบลูกใจไทย (1475-2525) : การวิเคราะห์ทางการเมืองไทย" วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2528.
- สิริวุฒิ พงษ์พานิช, "ตำรวจกับการเมือง," วิทยานิพนธ์ รัฐศาสตรมหาบัณฑิตแผนกวิชาปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2519.
- สุรพันธุ์ บุญมานพ, "การสร้างฐานอำนาจทางการเมืองของหลวงพิบูลสงคราม : ศึกษาเฉพาะกรณีการกวาดล้างบรรษัททางการเมือง ในปี พ.ศ.2482," วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต แผนกวิชาการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2521.
- สุวิมล พลจันทร์, "กรณีศึกษาการก่อกวนและการโฆษณาชวนเชื่อทางการเมืองของรัฐ พ.ศ. 2476 - 2487," วิทยานิพนธ์ อักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พ.ศ. 2531.
- อดุลย์ กอวัฒนา, "การลาออกของรัฐบาลจอมพล บ. พิบูลสงคราม เมื่อ 24 กรกฎาคม 2478" วิทยานิพนธ์ รัฐศาสตรมหาบัณฑิต แผนกวิชาการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พ.ศ.2518.

BOOKS

- Chwarzmantel, Structures of Power : An Introduction to Politics.
New York, St. Martin's Press, 1987.

- Daniel Bell, The Coming of Post Industrial Society. New York,
Basic Books, 1973.
- Denis H. Wrong, Power : Its forms Bases and Used. (New York :
Harper and Row, 1979.
- Donald E. Neuchterlin, Thailand and the Struggle for SoutheastAsia.
New York, Cornell University Press, 1965.
- Edgar Schein, Organizational Psychology. New York , Prentice-Hall,
1965.
- Frank C. Darling, Thailand and the United States. Washington D.C.:
Public Affairs Press, 1965.
- Fred W. Riggs, Thailand : the Modernization of a Bureaucratic Polity.
Honolulu , East-West Center Press, 1967.
- Geatano Mosca, The Ruling Class. New York , Mc-Graw-Hill, 1939.
- Geoffrey Debnam, The Analysis of Power : A Realist Approach. London,
Mcmillan, 1984.
- Harold Lasswell and Daniel Lerner, The Comparative Study of Elite.
Stanford : Stanford University Press, 1952.
- Harrison Wagner, "The Concept of Power and the Study of Politics"
in Political Power : A Reader in Theory and Rescarch.
Roderick Bell, David V. Edwards and Harrison Wagner (eds).
New York, The Free Press, 1969.
- Jaffery Pfeffer, Power in Organizations. Massachusetts , Pitman
Publishing, 1981.

Janowitz, "The study of mass communication," International Encyclopedia of the Social Science. Vol. 3 Sills D.E. ed.

John R.P. French and Bertram Raven, "The Basic of Social Power" in D. Cartwright (ed) Studies in Social Power. Michigan, University of Michigan Press, 1955.

Nelson Polsby, Community Power and Political Theory. New Haven , Yale University Press, 1963.

Peter Bachrach and Morton S. Baratz, Power and Poverty : Theory and Practice. New York , Oxford University Press, 1970.

R.J. Mokken and F.N. Stokman, "Power and influence as political phenomena" in Brian Barry (ed) Power and Political Theory : Some European Perspectives. London , Wiley, 1976.

Robert .Dahl, Polyarchy Participation and Opposition. New Havern : Yale Univerasity Press, 1971.

Robert A. Dahl, "The Concept of Power," in Political Power :A Reader in Theory and Research. Roderick Bell, David V. Edwards and Harrison Wagner (eds.) New York, The Free Press, 1968.

Robert A. Dahl, Modern Political Analysis. New York, Prentice-Hall 1983.

Robert Michels, Political Parties : A Sociological Study of the Oligarchical Tendencies of Modern Democracy. New York , Free Press, 1962.

Vilfredo Parato, Man and Society New York : Harcourt Brace Jovanovich, 1935.

Warren F. Illichman and Norman Thomas Uphoff, The Political Economy of Change. Berkley and Los Angeles University of California Press, 1974.

Wright Mills The Power Elite. New York , Oxford University Press 1956.

Geatano Mosca, The Ruling Class. New York , Mc-Graw-Hill, 1939.

ARTICLE

Robert A. Dahl, "Critique of the Ruling Elite Model" American Political Science Review 52 June 1958.

บทความ

กมล สุพานิช เอกแสงศรี, "โอจินท์กับทฤษฎี ผู้นำเปี่ยมด้วยบารมี" วารสารสังคมศาสตร์ (เมษายน 2518) หน้า 3-6

แถมสุข นุ่มนนท์, "จอมพล ป. พิบูลสงคราม กับการสร้างชาติ พ.ศ. 2481-2487" วารสารประวัติศาสตร์. 3 (พฤษภาคม - สิงหาคม 2521) หน้า 17

แถมสุข นุ่มนนท์, "เมืองไทยยุคเชื้อผู้นำ," วารสารธรรมศาสตร์. (6 มิถุนายน - กันยายน 2519) หน้า 144 - 145.

ทักษ์ เฉลิมเตียรณ, "รัฐบาลสมัยแรกของจอมพล ป. พิบูลสงคราม (2581 - 2487)," จุลสารโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์. (2 เมษายน 2518) หน้า 52

แสงอรุณ รัตกลีกร, "เรื่องอนุสาวรีย์ที่ไทยทำ," วารสารบ้าน. 104 (สิงหาคม 2525) หน้า 66-75.

NEWSPAPER

The Bangkok Times. 13 March 1938.

The Bangkok Times. 29 June 1938.

หนังสือพิมพ์

สยามราษฎร์. ฉบับวันที่ 22 มกราคม 2481.

หนังสือพิมพ์ไทยใหม่. ฉบับประจำวันที่ 24 มีนาคม 2479.

หนังสือพิมพ์ไทยใหม่. ฉบับประจำวันที่ 18 ธันวาคม 2479,

หนังสือพิมพ์ไทยใหม่. ฉบับวันที่ 21 กุมภาพันธ์ 2489.

หนังสือพิมพ์ประชาชาติ. ฉบับประจำวันที่ 4 พฤษภาคม 2479

หนังสือพิมพ์ประชาชาติ. ฉบับประจำวันที่ 24 มิถุนายน 2481.

หนังสือพิมพ์ประชาชาติ. ฉบับประจำวันที่ 14 กรกฎาคม 2481.

หนังสือพิมพ์ประชาชาติ. ฉบับประจำวันที่ 4 พฤศจิกายน พ.ศ. 2481

หนังสือพิมพ์ศรีกรุง. ฉบับวันที่ 20 สิงหาคม พ.ศ. 2478.

หนังสือพิมพ์ศรีกรุง. ฉบับประจำวันที่ 3 มีนาคม พ.ศ. 2479.

หนังสือพิมพ์ศรีกรุง. ฉบับประจำวันที่ 3 เมษายน พ.ศ. 2480.

หนังสือพิมพ์ศรีกรุง. ฉบับประจำวันที่ 15 พฤษภาคม 2480.

หนังสือพิมพ์ศรีกรุง. ฉบับประจำวันที่ 2 กันยายน 2480.

หนังสือพิมพ์ศรีกรุง. ฉบับประจำวันที่ 3 กันยายน 2480.

หนังสือพิมพ์ศรีกรุง. ฉบับวันที่ 18 มกราคม 2481.

หนังสือพิมพ์ศรีกรุง. ฉบับประจำวันที่ 20 สิงหาคม 2498.

หนังสือพิมพ์สยามนิกร. ฉบับวันที่ 3 มีนาคม 2500.

หนังสือพิมพ์สุภาพบุรุษ. ฉบับวันที่ 4 สิงหาคม 2482

เอกสารราชการอื่น ๆ

คำให้การของนายปรีดี พนมยงค์ ฐานะพยาน พันโท พระสารสาส์น พลันธุ์ จำเลยคดี

อาชญากรรมสงคราม

นโยบายการบริหารราชการแผ่นดินของรัฐบาลนายควง อภัยวงศ์ พ.ศ. 2491, "ราชกิจจานุเบกษา

เล่มที่ 65 ตอนที่ 14 ลงวันที่ 9 มีนาคม 2491 มนูญ มาดะ สิริระ "การรักษาอำนาจ

ทางการเมืองของ จอมพล บ. พิบูลสงคราม ระหว่าง พ.ศ. 2491 - 2500,"

ปริญญานิพนธ์ การศึกษามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ 2529. หน้า 53.

บทสนทนาระหว่างนายมั่นชูชาติ - นายคง รักไทย เมื่อวันที่ 14 กรกฎาคม 2485

ประกาศแต่งตั้งรัฐมนตรี" ราชกิจจานุเบกษา. เล่มที่ 55 แผนกกฎหมาย ภาค 1-2

(20 ธันวาคม พ.ศ. 2481) หน้า 708)

ประกาศยุบตำแหน่งผู้บัญชาการทหารสูงสุดและรองผู้บัญชาการทหารสูงสุด และแต่งตั้งแม่ทัพใหญ่

และรองแม่ทัพใหญ่,"

ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม 61 ตอน 52 (24 สิงหาคม 2487) หน้า 754.

พระราชกฤษฎีกายุบสภาผู้แทนราษฎร พุทธศักราช 2481" ราชกิจจานุเบกษา. เล่มที่ 55

(แผนกกฎหมาย) ตอน 33 (4 กันยายน 2481) หน้า 405

พระราชกำหนดคุ้มครองความสงบสุขเพื่อให้การดำเนินไปตามรัฐธรรมนูญ (ฉบับชั่วคราว) ลงวันที่

9 พฤศจิกายน พุทธศักราช 2490 ราชกิจจานุเบกษา. เล่มที่ 64 ตอนที่ 56 ฉบับพิเศษ

ลงวันที่ 22 พฤศจิกายน 2490.จดหมายเหตุแห่งชาติเอกสารมท.0201.2.1. 13/33

เรื่องขอให้ส่งอาวุธปืนและเครื่องอุปกรณ์.

พระราชบัญญัติพรตรการเมืองพุทธศักราช 2498," ราชกิจจานุเบกษา. เล่มที่ 72 ตอนที่ 77

ลงวันที่ 28 กันยายน 2498.

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2475 แก้ไขเพิ่มเติม พุทธศักราช 2495"

ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 69 ตอนที่ 15 ลงวันที่ 8 มีนาคม 2495

ราชกิจจานุเบกษา. เล่มที่ 49 (21 ธันวาคม 2475) หน้า 574.

ภาคผนวก

ชีวประวัติโดยสังเขปของ จอมพล บ. พิบูลสงคราม *

ชีวิตครอบครัว

จอมพล บ. พิบูลสงคราม มีนามเดิมว่า เด็กชายแปลก ขิตตะสังคะ เป็นบุตรของ นายขิต และนางสาวอาจ ขิตตะสังคะ เกิดเมื่อวันที่ 14 กรกฎาคม พ.ศ. 2440 (ปีระกา) ณ บ้านปากคลองบางเขน จังหวัดนนทบุรี

จอมพล บ. พิบูลสงคราม ได้ทำการสมรสกับ นางสาวละเียด พันธุ์กี เมื่อวันที่ 14 มกราคม พ.ศ. 2459 ที่จังหวัดพิษณุโลก มีบุตรธิดารวมทั้งสิ้น 6 คนคือ

1. พลตรี อนันต์ พิบูลสงคราม
2. พลเรือตรี ประสงค์ พิบูลสงคราม
3. นางจีรวัสส์ บัณยารชุน
4. นางรัชนิภา บราณีประชากร
5. นางพัชรบูล แพริธิตตา
6. นายนิธย์ พิบูลสงคราม

เมื่อพ้นจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรี เนื่องจากการปฏิวัติ 16 กันยายน พ.ศ. 2500 จอมพล บ. พิบูลสงคราม ได้สละการเมืองไปอยู่ยังต่างประเทศ และท้ายที่สุดได้ไปพำนักอยู่ ณ บ้านพักที่ตำบลชากามิเอโนะ ชานกรุงโตเกียว ประเทศญี่ปุ่น และได้ถึงแก่อสัญกรรม ณ ที่แห่งนี้ด้วยโรคหัวใจเฉียบพลัน เมื่อวันที่ 11 มิถุนายน พ.ศ. 2507 ปัจจุบันอัฐิของจอมพล บ. พิบูลสงคราม อยู่ ณ วัดพระศรีมหาธาตุ เขตบางเขน กรุงเทพมหานคร

---

* จากเพ็ญจันทร์ ถั่วแหวะ "บทบาททางการเมืองและการปกครองของจอมพล บ. พิบูลสงคราม (พ.ศ. 2475 - 2482)" วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2521, หน้า 464 - 474.

ประวัติการศึกษา

ศึกษาเบื้องต้น ณ โรงเรียนวัดเขมาภิรตาราม จังหวัดนนทบุรี

12 พฤษภาคม พ.ศ. 2452 เข้าศึกษาต่อในโรงเรียนนายร้อยชั้นปฐม

1 เมษายน พ.ศ. 2460 ศึกษาในโรงเรียนนายทหารปืนใหญ่ บางซื่อ

1 เมษายน พ.ศ. 2464 ศึกษาในโรงเรียนเสนาธิการทหารบก

พฤษภาคม พ.ศ. 2467 เดินทางไปศึกษาต่อ ณ ประเทศฝรั่งเศส เป็น

เวลา 3 ปี

ประวัติการรับราชการ

1. ได้รับพระราชทานสัญญาบัตรยศทหาร ดังนี้

1 พฤศจิกายน พ.ศ. 2458 เป็นว่าที่ร้อยตรี

23 พฤษภาคม พ.ศ. 2460 เป็นร้อยตรี

24 เมษายน พ.ศ. 2463 เป็นร้อยโท

20 ตุลาคม พ.ศ. 2470 เป็นร้อยเอก

14 พฤษภาคม พ.ศ. 2473 เป็นพันตรี

1 เมษายน พ.ศ. 2476 เป็นพันโท

1 เมษายน พ.ศ. 2477 เป็นพันเอก

21 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2478 เป็นนาวาเอก

12 มีนาคม พ.ศ. 2482 เป็นพลตรี พลเรือตรี พลอากาศตรี

28 กรกฎาคม พ.ศ. 2484 เป็นจอมพล จอมพลเรือ จอมพลอากาศ

2. ได้รับพระราชสัญญาบัตรบรรดาศักดิ์ ดังนี้

7 พฤษภาคม พ.ศ. 2472 เป็นหลวงพิบูลสงคราม

4 ธันวาคม พ.ศ. 2484 ลาออกจากบรรดาศักดิ์

3. ตำแหน่งทางราชการ

- 1 พุทธศักราช พ.ศ. 2458 ได้ตำแหน่งว่าที่ร้อยตรีประจำกรมทหารปืนใหญ่ที่ 7
จังหวัดพิษณุโลก
- 1 สิงหาคม พ.ศ. 2462 ประจำกรมทหารปืนใหญ่ที่ 1 รักษาพระองค์
- 7 สิงหาคม พ.ศ. 2462 เป็นนายทหารคนสนิทของผู้บังคับการกรมทหาร
- 23 เมษายน พ.ศ. 2466 ประจำกรมยุทธศาสตร์ทหารบก
- 11 กรกฎาคม พ.ศ. 2466 เป็นผู้ช่วยนายทหารคนสนิทของเจ้ากรมยุทธศาสตร์
ทหารบก
- 1 มีนาคม พ.ศ. 2466 ประจำกรมเสนาธิการทหารบก
- พฤษภาคม พ.ศ. 2467 ไปศึกษาวิชาทหารปืนใหญ่เพิ่มเติม และดูการทหาร
ณ ประเทศฝรั่งเศส
- 11 ตุลาคม พ.ศ. 2470 สำเร็จการศึกษาได้รับประกาศนียบัตร และดูการทหาร
ณ ประเทศฝรั่งเศส แล้วกลับเข้าประจำกรมจเร
ทหารปืนใหญ่
- 1 เมษายน พ.ศ. 2472 ประจำกรมยุทธการทหารบก
- 11 เมษายน พ.ศ. 2472 เป็นหัวหน้ากองตรวจอากาศสำหรับใช้ทดลอง
กรมจเรทหารปืนใหญ่
- 1 พุทธศักราช พ.ศ. 2472 ประจำกรมเสนาธิการทหารบก
- 1 เมษายน พ.ศ. 2475 ประจำกรมจเรทหารบก
- 1 สิงหาคม พ.ศ. 2475 เป็นรองผู้บังคับการทหารปืนใหญ่
- 10 ธันวาคม พ.ศ. 2475 เป็นรัฐมนตรี
- 1 เมษายน พ.ศ. 2476 เป็นรัฐมนตรี
- 19 มิถุนายน พ.ศ. 2476 เป็นผู้รักษาราชการแทนผู้ช่วยผู้บัญชาการทหารบก
ฝ่ายยุทธการ

- 24 มิถุนายน พ.ศ. 2476 เป็นรัฐมนตรีและเป็นผู้ช่วยผู้บัญชาการทหารบก
ฝ่ายยุทธการ
- 16 ธันวาคม พ.ศ. 2476 เป็นรัฐมนตรี
- 22 ธันวาคม พ.ศ. 2476 เป็นรองผู้บัญชาการทหารบก และเป็นรองผู้บัญชาการ
มณฑลทหารบกที่ 1
- 4 เมษายน พ.ศ. 2477 เป็นรองผู้บัญชาการทหารบก แต่ตำแหน่งเดียว
- 26 เมษายน พ.ศ. 2477 เป็นรองผู้บัญชาการทหารบก และรักษาราชการแทน
ปลัดกระทรวงกลาโหม
- 25 กันยายน พ.ศ. 2477 เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม
- 25 กันยายน พ.ศ. 2477 เป็นรองผู้บัญชาการทหารบก
- 12 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2478 เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม และ
รองผู้บัญชาการทหารบก
- 10 สิงหาคม พ.ศ. 2480 เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม
- 21 ธันวาคม พ.ศ. 2480 เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม
- 1 ตุลาคม พ.ศ. 2480 เป็นผู้รักษาราชการในตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการ
กระทรวงเกษตรธิการ
- 4 มกราคม พ.ศ. 2481 เป็นผู้บัญชาการทหารบก
- 16 ธันวาคม พ.ศ. 2481 เป็นนายกรัฐมนตรี
- 20 ธันวาคม พ.ศ. 2481 เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม
และรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย
- 14 กรกฎาคม พ.ศ. 2482 เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ
- 13 พฤศจิกายน พ.ศ. 2483 เป็นผู้บัญชาการทหารสูงสุด และผู้บัญชาการทหารบก
- 27 สิงหาคม พ.ศ. 2484 เป็นผู้บัญชาการทหารเรือพิเศษ และผู้บัญชาการ
ทหารอากาศพิเศษ

- 12 พฤศจิกายน พ.ศ.2484 เป็นผู้บัญชาการทหารสูงสุด
- 18 พฤศจิกายน พ.ศ.2484 เป็นผู้บัญชาการทหารบก
- 15 ธันวาคม พ.ศ.2484 เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม และ
รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ
- 16 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2485 เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ
- 7 มีนาคม พ.ศ.2485 เป็นนายกรัฐมนตรี
- 10 มีนาคม พ.ศ.2485 เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม และ
รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ
- 6 สิงหาคม พ.ศ.2487 ประจํากรมเสนาธิการทหารบก
- 24 สิงหาคม พ.ศ.2487 เป็นที่ปรึกษาราชการแผ่นดิน
- 16 ตุลาคม พ.ศ.2488 ออกจากบระจําการ เป็นนายทหารกองหนุน
ไม่มีเบี้ยหวัด (รับบำนาญ) สังกัดสำนักงาน
ปลัดกระทรวงกลาโหม
- 25 พฤศจิกายน พ.ศ.2490 เป็นผู้บัญชาการทหารบก
- 8 เมษายน พ.ศ.2491 เป็นนายกรัฐมนตรี
- 15 เมษายน พ.ศ.2491 เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย
- 30 เมษายน พ.ศ.2491 กราบถวายบังคมลาออกจากตำแหน่งผู้บัญชาการ
ทหารบก
- 25 มิถุนายน พ.ศ.2492 เป็นนายกรัฐมนตรี
- 28 มิถุนายน พ.ศ.2492 เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม และ
รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ
- 13 ตุลาคม พ.ศ.2492 เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง
- 29 พฤศจิกายน พ.ศ.2494 เป็นนายกรัฐมนตรี และรัฐมนตรีว่าการ
กระทรวงกลาโหมชั่วคราว

- 6 ธันวาคม พ.ศ.2494 เป็นนายกรัฐมนตรี
- 9 ธันวาคม พ.ศ.2494 เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม
- 24 มีนาคม พ.ศ.2495 เป็นนายกรัฐมนตรี
- 28 มีนาคม พ.ศ.2495 เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม
รัฐมนตรีว่าการกระทรวงวัฒนธรรม
- 4 กันยายน พ.ศ.2495 เป็นจเรทหาร
- 30 ตุลาคม พ.ศ. 2496 เป็นจเรทหารทั่วไป
- 4 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2497 เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงเศรษฐกิจ
- 23 มีนาคม พ.ศ.2498 พ้นจากตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงเศรษฐกิจ
- 13 กันยายน พ.ศ.2498 พ้นจากตำแหน่งจเรทหารทั่วไป
- 2 สิงหาคม พ.ศ.2498 พ้นจากตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงวัฒนธรรม
ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย
- 25 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2500 พ้นจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรี และรัฐมนตรีว่าการ
กระทรวงมหาดไทย และรัฐมนตรีว่าการกระทรวง
กลาโหม
- 20 มีนาคม พ.ศ.2500 เป็นนายกรัฐมนตรี
- 12 กันยายน พ.ศ.2500 เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม และ
รัฐมนตรีว่าการกระทรวงสหกรณ์
- 16 กันยายน พ.ศ.2500 พ้นจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรี รัฐมนตรีว่าการ
กระทรวงกลาโหม และรัฐมนตรีว่าการกระทรวง
สหกรณ์
- 17 กันยายน พ.ศ.2500 สำนองราชการสำนักงานปลัดกระทรวงกลาโหม
- 2 กรกฎาคม พ.ศ.2500 ออกจากประจำการเนื่องจากครบเกษียณอายุ
เป็นนายทหารนอกราชการเพื่อรับบำเหน็จบำนาญ
สังกัดสำนักงานปลัดกระทรวงกลาโหม

- 1 มกราคม พ.ศ.2500 ย้ายประเภทเป็นนายทหารพันราชการ
สังกัดสำนักงานปลัดกระทรวงกลาโหม

4. ตำแหน่งพิเศษ

- 17 กันยายน พ.ศ.2471 เป็นนายทหารประจำพระองค์ พลเอกสมเด็จพระเจ้า
บรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วรพินิต
- 26 กันยายน พ.ศ.2475 เป็นกรรมการกลางกลาโหม
- 9 ธันวาคม พ.ศ.2476 เป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภท 2
- 21 ธันวาคม พ.ศ.2476 เป็นราชองครักษ์พิเศษ
- 26 ธันวาคม พ.ศ.2476 เป็นกรรมาธิการบำเหน็จบำนาญ และเป็น
กรรมการพิจารณางานและการบรรจุข้าราชการ
ของกระทรวงพลเรือน
- 5 พฤษภาคม พ.ศ.2477 เป็นกรรมการของสภากรรมการการรถไฟ
- 24 พฤษภาคม พ.ศ.2479 เป็นอธิการบดีจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- 24 พฤศจิกายน พ.ศ.2481 เป็นอธิการบดีจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- 25 มิถุนายน พ.ศ.2482 เป็นศาสตราจารย์วิสามัญมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
และการเมือง
- 13 พฤศจิกายน พ.ศ.2483 เป็นผู้บัญชาการทหารสูงสุด และเป็นแม่ทัพบก
- 1 เมษายน พ.ศ.2484 เป็นกรรมการสภาภาษาไทย
- 27 สิงหาคม พ.ศ.2484 เป็นผู้บัญชาการทหารเรือพิเศษ และผู้บัญชาการ
ทหารอากาศพิเศษ
- 12 พฤศจิกายน พ.ศ.2480 เป็นประธานกรรมการจัดดำเนินการอุตสาหกรรม
มีนาคม พ.ศ.2485 เป็นประธานกรรมการจัดดำเนินการอุตสาหกรรม
- 18 พฤษภาคม พ.ศ.2485 เป็นประธานกรรมการส่งเสริมวัฒนธรรมภาษาไทย

- 23 สิงหาคม พ.ศ. 2485 เป็นประธานคณะกรรมการสร้างอุทิศธรรมแห่งชาติ
และอุทิศธรรมเคมี
- 1 มิถุนายน พ.ศ. 2486 เป็นกรรมการสภาภาษาไทย
- 15 กรกฎาคม พ.ศ. 2486 เป็นประธานสภาวิจัยปรากฏการณ์ธรรมชาติ
- 30 เมษายน พ.ศ. 2491 เป็นนายทหารพิเศษประจำกองทัพบก กองทัพเรือ
กองทัพอากาศ
- ตุลาคม พ.ศ. 2491 เป็นประธานกรรมการสภาวัฒนธรรมแห่งชาติ
- 15 ตุลาคม พ.ศ. 2491 เป็นสมาชิกวุฒิสภา
- 24 สิงหาคม พ.ศ. 2492 เป็นประธานกรรมการสภาวัฒนธรรมแห่งชาติ
- 21 ตุลาคม พ.ศ. 2492 เป็นอธิการบดีจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- 22 ตุลาคม พ.ศ. 2494 เป็นสภานายกกิตติมศักดิ์ในคณะลูกเสือแห่งชาติ
- 30 พฤศจิกายน พ.ศ. 2494 เป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภท 2
- 22 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2495 เป็นประธานกรรมการสภาวัฒนธรรมแห่งชาติ
- 9 มิถุนายน พ.ศ. 2495 เป็นอธิการบดีมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
- 21 ตุลาคม พ.ศ. 2495 เป็นสักขีพยานในการสืบเชื้อพระบรมราชวงศ์
ในวันประสูติสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ
เจ้าฟ้าวชิราลงกรณ์
- 9 มิถุนายน พ.ศ. 2495 เป็นอธิการบดีมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ต่อเบ
- 4 กรกฎาคม พ.ศ. 2497 เป็นประธานกรรมการสาขาเศรษฐกิจการพาณิชย์
“เนสภาเศรษฐกิจแห่งชาติ”
- 19 กันยายน พ.ศ. 2497 เป็นประธานกรรมการจัดที่ดินเพื่อความเป็นธรรม
แก่สังคม
- 20 มิถุนายน พ.ศ. 2498 เป็นนายกองใหญ่ กองอาสารักษาดินแดน
- 26 สิงหาคม พ.ศ. 2498 กราบถวายบังคมลาออกจากตำแหน่งอธิการบดี
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

- 10 กันยายน พ.ศ. 2498 เป็นประธานกรรมการสภาวัฒนธรรมแห่งชาติ
- 29 พฤศจิกายน พ.ศ. 2498 เป็นนายทหารพิเศษประจำกรมทหารปืนใหญ่ที่ 1
รักษาพระองค์
- 23 ธันวาคม พ.ศ. 2498 ดำรงตำแหน่งอธิการบดีมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
- 8 มิถุนายน พ.ศ. 2500 เป็นประธานกรรมการในคณะกรรมการสภา
วัฒนธรรมแห่งชาติ
- 23 ธันวาคม พ.ศ. 2500 พ้นจากตำแหน่งอธิการบดีมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

5. เครื่องราชอิสริยาภรณ์ที่ได้รับพระราชทาน ได้แก่

ก. เครื่องราชอิสริยาภรณ์ของไทย มีดังนี้

- 2 ธันวาคม พ.ศ. 2455 เหรียญบรมราชาภิเษกรัชกาลที่ 6
- 25 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2486 เหรียญบรมราชาภิเษกรัชกาลที่ 7
- 6 พฤศจิกายน พ.ศ. 2472 เบญจมาภรณ์มงกุฎไทย
- 6 พฤศจิกายน พ.ศ. 2472 เหรียญจักรพรรดิมาลา
- 6 พฤศจิกายน พ.ศ. 2474 จตุรภรณ์มงกุฎไทย
- 28 มีนาคม พ.ศ. 2474 เหรียญที่ระลึกงานฉลองพระนคร
- 21 กันยายน พ.ศ. 2477 เหรียญพิทักษ์รัฐธรรมนูญ
- 8 พฤศจิกายน พ.ศ. 2477 เหรียญดุษฎีมาลา เข็มราชการแผ่นดิน
- 10 ธันวาคม พ.ศ. 2480 มหาวชิรมงกุฎ
- 17 พฤศจิกายน พ.ศ. 2481 เหรียญรัตนาภรณ์รัชกาลที่ 8 ชั้นที่ 1
- 22 มิถุนายน พ.ศ. 2483 มหาปรมาภรณ์ช้างเผือก
- 22 เมษายน พ.ศ. 2484 เหรียญชัยสมรภูมิ (ในกรณีพิพาทอินโดจีน)
- 28 กรกฎาคม พ.ศ. 2484 นพรัตน์ราชวรามาภรณ์
- 27 มีนาคม พ.ศ. 2485 บรมจุลจอมเกล้า พร้อมด้วยสายสร้อยทองคำ

- 27 มีนาคม พ.ศ.2485 รัตนวราภรณ์
- 10 กรกฎาคม พ.ศ.2486 เหรียญช่วยราชการเขตภายใน (กรณีฉุกเฉินคราวสงครามมหาเอเชียบูรพา)
- 31 กรกฎาคม พ.ศ.2486 เหรียญชัยสมรภูมิ (กรณีฉุกเฉินคราวสงครามมหาเอเชียบูรพา)
- 8 ธันวาคม พ.ศ.2486 เหรียญดุษฎีมาลา เข็มศิลปวิทยา
- 28 เมษายน พ.ศ.2487 เหรียญกล้าหาญ (ในกรณีฉุกเฉินคราวสงครามมหาเอเชียบูรพา)
- 27 มกราคม พ.ศ.2496 เหรียญรัตนาภรณ์รัชกาลที่ 9 ชั้นที่ 1
- 14 มิถุนายน พ.ศ.2500 เหรียญราชการชายแดน

6. เครื่องราชอิสริยาภรณ์ที่ได้รับจากต่างประเทศ มีดังนี้

- 3 พฤษภาคม พ.ศ.2480 ดารากาชาดเยอรมัน
- 2 ตุลาคม พ.ศ.2480 เครื่องราชอิสริยาภรณ์มงกุฎอิตาลีชั้นที่ 1
สมเด็จพระเจ้ากรุงอิตาลีพระราชทาน
- 2 ธันวาคม พ.ศ.2481 เครื่องราชอิสริยาภรณ์เซนต์มอริส และ
เพนซ์ลาซาร์ สมเด็จพระเจ้ากรุงอิตาลี
พระราชทาน
- 8 มีนาคม พ.ศ.2481 เครื่องราชอิสริยาภรณ์กรังด์ร๊วซ์ เดอลา
เลยอง ดอนเนอร์ ประธานาธิบดีแห่งมหาชนรัฐ
ฝรั่งเศสให้
- 27 พฤศจิกายน พ.ศ.2482 ไวรชิงชั้น ชั้นที่ 1 สมเด็จพระจักรพรรดิญี่ปุ่น
พระราชทาน

- 2 ธันวาคม พ.ศ.2492 เครื่องราชอิสริยาภรณ์ เซนต์ไมเคิล และ
เซนต์ยอร์ชชั้นที่ 1 พระเจ้ากรุงอังกฤษ
พระราชทาน
- 29 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2482 เครื่องราชอิสริยาภรณ์ คอยต์เซนต์อาดเลอร
ชั้น 1 ฟานพีห์เรอร์ และนายกรัฐมนตร
แห่งไรช์ เยอรมันให้
- 25 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2485 คยอกูยิดชี่ ชั้นสูงสุด ประดับดอกศิริ
สมเด็จพระจักรพรรดิญี่ปุ่นพระราชทาน
- 7 เมษายน พ.ศ.2496 ออร์เดอร์ ออฟ มิลิตารี เมอริต ชั้นที่ 1
รัฐบาลแห่งประเทศสเปนให้
- 5 สิงหาคม พ.ศ.2498 ลิกาตูนา ชั้นที่ 1 ของประเทศฟิลิปปินส์
- 5 สิงหาคม พ.ศ.2498 ลีเยียน ออฟ เมอริต ชั้นสูงสุดของประเทศ
สหรัฐอเมริกา
- 5 สิงหาคม พ.ศ.2498 เอเอปส์ค ชั้นที่ 1 ของประเทศเบลเยียม
- 5 สิงหาคม พ.ศ.2498 เนเคอะสันเลอะ เลาว์ ชั้นที่ 1 ของ
เนเธอร์แลนด์
- 5 สิงหาคม พ.ศ.2498 บุนเคส เรดูปลิก คอรลันด์ ชั้นที่ 1
ของสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมัน
- 5 สิงหาคม พ.ศ.2498 เมร์เต เดลลา เรพบลิกา ชั้นที่ 1 ของอิตาลี
- 5 สิงหาคม พ.ศ.2498 คาเนมรอกท ชั้นที่ 1 ของเดนมาร์ค
- 16 สิงหาคม พ.ศ.2498 ลานช้างร่มขาว ชั้นที่ 1 ของลาว
- 17 มกราคม พ.ศ.2498 อรรคมหาสิริสุธรรมา ของรัฐบาลพม่า 1